

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine
Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine
Високи судски и тужилачки савјет Босне и Херцеговине
High Judicial and Prosecutorial Council of Bosnia and Herzegovina

KOMPILACIJA MATERIJALA

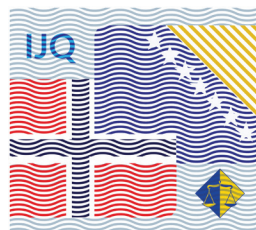
Materijali za unapređenje efikasnosti i kvaliteta pravosuđa

razvijeni u okviru

Projekta unapređenja efikasnosti pravosuđa II (2015 – 2018) i
Projekta unapređenja kvaliteta pravosuđa (2019 – 2021)

implementirani u saradnji

Sudskog vijeća Nizozemske/Okružnog suda u Amsterdamu,
Sudske administracije Norveške, Visokog sudskog i tužilačkog
vijeća Bosne i Hercegovine i ciljnih sudova projekata

SADRŽAJ

1. Uvod	7
1.1. Kontekst i svrha	7
1.2. Pristup - upravljanje sudom i upravljanje predmetima	8
1.3. Praktični alati i materijali za rad	8
1.4. Cilj kompilacije materijala	9
1.5. Metodologija implementacije projektnih aktivnosti	9
1.6. Osnovna načela rada	9
1.7. Koncept dokumenta	10
2. Upravljanje sudom	11
2.1. Uvod	11
2.2. Problem	11
2.3. Timski rad i liderstvo	12
2.4. Komunikacija	12
2.4.1. Preliminarna zapažanja	12
2.4.2. Struktura komunikacije	13
2.5. Instrumenti za unapređenje komunikacije i rezultata rada tima	14
2.5.1. Grupna intervizija	14
2.5.2. Bilateralna intervizija i davanje i primanje povratnih informacija	15
2.5.3. Donošenje kvalitetnih odluka kreiranjem podrške	15
2.5.4. Djelotvorni sastanci kroz pripremu za razgovor	15
2.5.5. Preduslovi za djelotvoran i uspješan rad	16
2.6. Aktivnosti poduzete u okviru projekata	17
2.6.1. Općinski sud u Sarajevu - predsjednica suda	17
2.6.2. Općinski sud u Sarajevu - predsjednici sudskih odjeljenja	17
2.6.3. Održivost aktivnosti u bh. pravosuđu	18
3. Upravljanje predmetima i postupkom	20
3.1. Uvod	20
3.2. Uvod u materijale	20
3.2.1. Zašto ova zbirka?	20
3.2.2. Šta sadrži?	20
3.2.3. Kako je koristiti?	20
3.2.4. Gdje se nalaze pojedinačni materijali?	21
3.2.5. Izrada materijala - okrugli stolovi	21
3.3. Materijali koji se odnose na konkretna pitanja	22
3.3.1. Kontrolna lista u skladu s članom 53. ZPP	22
3.3.2. Formular za pripremanje pripremnog ročišta	23
3.3.3. Smjernice	24

3.3.4. Priručnik za izradu presuda.....	25
3.4. Materijali općeg karaktera.....	26
3.4.1. Pravno mišljenje o smrti stranke.....	26
3.4.2. Najbolje prakse - upravljanje predmetima.....	27
3.4.3. Memorandum o saradnji između prvostepenog i drugostepenog suda.....	28
3.4.4. Dva predavanja profesorice Ruth de Bock: Dokazi i činjenice i Šta čini presudu kvalitetnom?.....	30
3.4.5. Lista pitanja Općinskog suda u Tuzli.....	30
4. Učenje od kolega.....	32
4.1. Uvod.....	32
4.2. Simulacija suđenja - uspostava novog upravljanja predmetima.....	32
4.2.1. Metoda rada.....	32
4.2.2. Zašto organizovati simulaciju suđenja?.....	32
4.2.3. Šta se postiže simulacijom suđenja?.....	32
4.3. Mentorske grupe.....	32
4.3.1. Uvod.....	32
4.3.2. Metoda rada.....	33
4.3.3. Rezultati.....	33
4.3.4. Preduslovi za uspjeh.....	33
4.4. Bilateralna intervizija.....	33
4.4.1. Uvod.....	33
4.4.2. Metoda rada.....	34
4.4.3. Rezultati.....	34
4.4.4. Preduslovi za uspjeh.....	34
5. Zaključci.....	35
PRILOZI.....	36

PRILOZI

Prilog A „Kako napraviti plan rada i komunikacije u timu“	36
Prilog B „Grupna intervizija“	38
Prilog C „Djelotvorno davanje i prihvatanje povratnih informacija“	40
Prilog D „Mapiranje procesa – upravljanje sudom“	42
Prilog E „Smjernice za imenovanje predsjednika sudskih odjeljenja“	43
Prilog F „Dnevni red za radionice Timski rad i komunikacija i Obuka za voditelje grupne intervizije“	52
Prilog G „Mapiranje procesa – upravljanje sudskim predmetima“	54
Prilog H „Kontrolna lista za prethodno ispitivanje tužbe“	55
Prilog I „Plan pripremnog ročišta“	58
Prilog J „Smjernice Općinskog suda u Sarajevu za postupanje u parničnom postupku“	59
Prilog K „Komparativni pregled razlika u smjernicama za postupanje u parničnom postupku“	62
Prilog L „Priručnik za izradu presuda u parničnom postupku“	91
Prilog M „Odluka Vrhovnog suda Federacije BiH – smrt stranke“	98
Prilog N „Najbolje prakse“	102
Prilog O „Memorandum o saradnji između Općinskog i Kantonalnog suda u Sarajevu“	116
Prilog P „Komparativni pregled razlika u memorandumima o saradnji“	120
Prilog R „Dokazi i činjenice“	136
Prilog S „Šta čini presudu kvalitetnom?“	146
Prilog T „Lista pitanja Općinskog suda u Tuzli“	154

1. UVOD

1.1. Kontekst i svrha

Pravosuđe Bosne i Hercegovine (u nastavku: BiH) suočilo se s mnogo problema nakon stjecanja nezavisnosti BiH. Među najvažnijim problemima je nedostatak efikasnosti, što je uzrokovalo dugo trajanje postupaka i veliki broj neriješenih predmeta. Zato se Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH (u nastavku: VSTV BiH) obratilo Sudskom vijeću Nizozemske s prijedlogom za saradnju na Projektu unapređenja efikasnosti pravosuđa II (2015 – 2018) (u nastavku: PUEP II projekat) koji je finansirala Vlada Norveške. Trilateralna saradnja je uspostavljena Memorandumom o razumijevanju između Norveške, BiH i Nizozemske, koji je potpisan 3.7.2015. godine i podrazumijevala je zajedničke aktivnosti u odabranim ciljnim sudovima na unapređenju upravljanja sudom i upravljanja predmetima, odnosno postupkom. Saradnja je nastavljena u okviru Projekta unapređenja kvaliteta pravosuđa (2019 - 2021) (u nastavku: IJQ projekt).¹ Primarna svrha projekata je jačanje bh. pravosuđa kroz unapređenje efikasnosti rada sudija jer jedino profesionalno i funkcionalno pravosuđe može pridobiti povjerenje društva u njegov rad.

Ciljevi aktivnosti poduzetih u okviru PUEP II projekta su bili:

- unapređenje efikasnosti sudova;
- podrška predsjednicima sudova u vođenju promjena potrebnih za unapređenje rada;
- jačanje pozicije predsjednika odjeljenja unutar sudova;
- poboljšanje kvaliteta rada sudija;
- poboljšanje povjerenja javnosti u rad sudova.

Isti rezultati nastoje se postići i aktivnostima IJQ projekta, čiji fokus je bio na unapređenju upravljačkih kapaciteta sudova i kvaliteta i efikasnosti parničnog postupka.

Formiran je projektni tim, kojeg su činili tim Okružnog suda u Amsterdamu (sudije, pomoćno osoblje, savjetnik za kvalitet i asistent uprave) i jedan sudija apelacionog suda iz Norveške.

Uz podršku projektnih službenika VSTV-a BiH, ekspertni tim je implementirao niz aktivnosti u 30 ciljnih sudova, podijeljenih u nekoliko faza:

PUEP II projekat:

- I faza - saradnja s Općinskim i Kantonalnim sudom u Sarajevu;
- II faza - saradnja s Osnovnim i Okružnim sudom u Banjoj Luci.

IJQ projekat:

- I faza - saradnja s Općinskim i Kantonalnim sudom u Tuzli, Osnovnim i Apelacionim sudom Brčko distrikta BiH, te Osnovnim i Okružnim sudom u Bijeljini;

¹ Memorandum o razumijevanju potpisan je 15.2.2019. godine.

- II faza – saradnja s Općinskim i Kantonalnim sudom u Zenici,² Općinskim sudom u Travniku i Kantonalnim sudom u Novom Travniku³, te Osnovnim i Okružnim sudom u Doboju;
- III faza – saradnja s Općinskim i Kantonalnim sudom u Mostaru, Općinskim i Kantonalnim sudom u Širokom Brijegu⁴, te Osnovnim i Okružnim sudom u Trebinju.

1.2. Pristup - upravljanje sudom i upravljanje predmetima

Projektne aktivnosti mogu se podijeliti na dvije komponente: upravljanje sudom i upravljanje predmetima. Ukratko, upravljanje sudom fokusira se na edukaciju predsjednika sudova i predsjednika sudskih odjeljenja da rukovode timom, kao i o metodama koje unapređuju komunikaciju između članova tima te komunikaciju s drugim predsjednicima odjeljenja i drugim službenicima suda. U tom smislu, lično liderstvo je važna tema, a korišteni su i alati poput intervizije i pravila za davanje i primanje povratnih informacija (*engl. feedback*). Upravljanje predmetima je usmjereno na to da sudije mogu, radeći zajedno, razviti metode za unapređenje kvaliteta njihovog rada. Fokus je bio na efikasnijim načinima postupanja u parničnim predmetima, kako bi se smanjilo trajanje postupka i ojačala procesna disciplina. Također, važan aspekt je i povećanje kvaliteta odluke.

U ove aktivnosti bila su uključena i parnična odjeljenja vrhovnih sudova Federacije BiH i Republike Srpske, odnosno Apelacionog suda Brčko distrikta BiH.

U toku implementacije projekata, projektni tim je održao veliki broj konstruktivnih sastanaka sa sudijama iz BiH, na kojima su, uglavnom, sudije međusobno razmjenjivale ideje, iskustva i znanja te zajednički radili na izradi standarda kvaliteta. Postalo je jasno da se radom u timovima, uz kolegijalnu odgovornost za postavljene ciljeve, jača ne samo kvalitet rada sudije, nego i položaj sudije u društvu. Također, time se postiže i to da sudije osjećaju veće zadovoljstvo u svom radu i, što je najvažnije, kod sudija se stvara osjećaj pripadnosti kolektivu te odgovornosti za vlastiti rad i poboljšanja koja je potrebno napraviti. Osnova svega je učenje od kolega, učenje jednih od drugih.

Provedene projektne aktivnosti ujedno su i jedne od prvih aktivnosti VSTV-a BiH koje u fokus stavljaju kvalitet rada sudova, nakon višegodišnje borbe s pitanjem neefikasnosti i smanjenja broja i trajanja neriješenih predmeta.

1.3. Praktični alati i materijali za rad

Kao konkretan rezultat navedenih sastanaka i obuka, izrađen je set alata i materijala koje sudije mogu koristiti u svom svakodnevnom radu. Materijali su inicijalno izrađeni za Općinski sud u Sarajevu, kao prvi ciljni sud, da bi, nakon toga, svi ciljni sudovi razvili vlastite verzije u skladu sa svojim potrebama i usvojenim pravnim stavovima. Primjeri materijala Općinskog suda u Sarajevu se nalaze u prilogu ovog dokumenta, međutim, oni su opće prirode i mogu se kao takvi primijeniti u drugim sudovima i sistemima. Osim toga, VSTV BiH je, na osnovu iskustava Općinskog suda u Sarajevu, usvojio proceduru (smjernice) za imenovanje predsjednika sudskih odjeljenja, unificiranu za sve sudove pa je i ona našla svoje mjesto u prilogu ove Kompilacije. Na kraju, u prilogu se nalazi kratki komparativni pregled razlika u određenim materijalima između ciljnih sudova projekata, kako bi se osigurao uvid u različito rezonovanje sudova o istim pitanjima ili fazama postupka.

² Aktivnostima obuhvaćeni i drugi prvostepeni sudovi Zeničko-dobojskog kantona (općinski sudovi u Visokom, Kaknju, Tešnju, Žepču i Zavidovićima);

³ Aktivnostima obuhvaćeni i drugi prvostepeni sudovi Srednjobosanskog kantona (općinski sudovi u Kiseljaku, Bugojnu i Jajcu);

⁴ Aktivnostima obuhvaćen i Općinski sud u Ljubuškom;

1.4. Cilj kompilacije materijala

Ukratko, ovaj dokument ima za cilj da ponudi jedan pregled svega što je urađeno, svih alata i materijala koji su izrađeni, a što je najvažnije, i načina na koji ih sve sudije u BiH mogu primijeniti kao olakšicu u svom radu.

1.5. Metodologija implementacije projektnih aktivnosti

Radi ostvarenja postavljenih ciljeva projekata, projektni tim je intenzivno radio sa sudijama parničnih i građanskih odjeljenja ciljnih sudova, predsjednicima sudova i predsjednicima sudskih odjeljenja. Ova saradnja je bila najintenzivnija u prvoj fazi PUEP II projekta, s obzirom da je saradnja s Općinskim i Kantonalnim sudom u Sarajevu predstavljala pilot-fazu za cijelo pravosuđe.

Iskustvo provedenih aktivnosti je pokazalo da je potrebno vrijeme kako bi se promijenio način rada. Stav i pristup radu mogu se promijeniti samo ako za to postoji „plodno tlo“. Naime, otvorenost i spremnost na promjenu metoda rada su osnovni preduslov za ostvarenje ciljeva ovih projekata. Puko iščitavanje razvijenih alata i materijala nije dovoljno. Unutar timova je neophodna iskrena i detaljna diskusija o tome šta će se implementirati i koji su razlozi za to.

Opredjeljenje da se koriste ovi materijali, odnosno standardi, kao vlastiti, javit će se nakon zajednički iskazanog opredjeljenja za promjenom postupanja unutar tima. Kasnije, sudije trebaju podsjećati jedni druge da se pridržavaju svog opredjeljenja ili predlažu diskusiju o mogućim razlozima za odstupanje. Na ovaj način sudije jačaju svoj položaj u društvu, tako što pokazuju ujednačeniji pristup u radu na predmetima, te se i očekivanja advokata, stranaka u postupcima i drugih aktera stavljaju u kontekst procesne discipline.

1.6. Osnovna načela rada

Osnovna načela rada koja se trebaju primijeniti pri provedbi ovih aktivnosti su:

- usvajanje pristupa rada kolega s kolegama (*peer-to-peer*);
- kreiranje osjećaja *vlasništva* nad procesom među sudijama (*oni su ti koji su odgovorni*);
- ne isporučivati rješenja nego ponuditi podršku i razmjenu iskustava;
- početi s malim koracima;
- komunikacija je od ključne važnosti;
- uložiti dovoljno vremena;
- uključiti sve interesne grupe, odnosno nivoe odlučivanja: prvostepeni sud, drugostepeni sud, Vrhovni sud, VSTV BiH;
- uključiti advokatsku komoru i druge relevantne nivoe vlasti ili organe (*npr. općine*);
- oslanjati se na doprinos sudija koji su prethodno učestvovali u projektima;
- razmotriti koje su metode i alati primjereni, uzimajući u obzir situaciju u konkretnom sudu;
- raditi zajedno, u timu, tj. razviti kolektivnu odgovornost;
- povjerenje u sebe i svoje kolege.

1.7. Koncept dokumenta

Ovaj dokument je podijeljen na sljedeća poglavlja:

- poglavlje 2 sadrži pregled aktivnosti prve komponente, te pregled metoda i alata korištenih za unapređenje upravljačkih kapaciteta sudova i jačanje uloge predsjednika sudskih odjeljenja;
- poglavlje 3 daje uvid u drugu komponentu koja se odnosi na upravljanje predmetima, zajedno s materijalima, analizom njihovog sadržaja, te objašnjenjem kako ih koristiti;
- poglavlje 4 opisuje tri metode *učenja od kolega*: simulaciju suđenja, mentorske grupe i bilateralnu interviziju;
- poglavlje 5 daje sažetak zaključaka projekata;
- prilozi uz dokument sadrže primjere svih alata i materijala koji su izrađeni u okviru projekata, kao i komparativnu analizu osnovnih razlika u najbitnijim materijalima različitih ciljnih sudova.

2. UPRAVLJANJE SUDOM

2.1. Uvod

Predsjednik suda i predsjednici sudskih odjeljenja čine stub svake sudske uprave. Zbog toga je od presudne važnosti da oni budu svjesni svoje važnosti u efikasnom upravljanju sudom. Jačanjem proaktivne uloge predsjednika sudova njihova funkcija može srazmjerno dobiti na značaju, kroz bolje razumijevanje i potpuno provođenje važećih propisa koji uređuju njihova ovlaštenja. Predsjednik suda mora uspostaviti čvrste odnose sa svim relevantnim subjektima i biti u mogućnosti da, uz pomoć predsjednika sudskih odjeljenja, izgradi osjećaj kolektivne odgovornosti i „ *vlasništva* “ nad utvrđenim i ostvarenim ciljevima među sudijama i ostalim uposlenicima. Pri tome su organizaciona kultura, timski rad i međuljudski odnosi u timu ključni za uspjeh svake radne organizacije, a rukovodioci su ti koji trebaju kontinuirano raditi na njihovom unapređenju.

U ovom poglavlju je predstavljena projektna komponenta koja se odnosi na upravljanje sudom. Prvi dio daje uvid u razlog projektnih intervencija u ovom domenu, a zatim slijede razmatranja o dva bitna segmenta: timskom radu i liderstvu, te komunikaciji. Treći dio sadrži alate koji su korišteni za unapređenje komunikacije unutar timova. U četvrtom dijelu je dat pregled svih poduzetih projektnih aktivnosti unutar ove komponente. Konačno, u zadnjem dijelu se osvrćemo na (željene) rezultate ovih projektnih aktivnosti.

2.2. Problem

Pri inicijalnoj analizi je uočeno da radni proces unutar sudova može biti unaprijeđen kroz preispitivanje onoga što bi trebalo biti model organizacione kulture koji doprinosi efikasnosti, kvalitetu i dobroj komunikaciji među kolegama. Vršiti li se upravljačka uloga tako da se uklapa u moderno shvatanje dobrog upravljanja pravosuđem? Umjesto zbira pojedinačnih uspjeha/radnih rezultata sudija, sudovi i odjeljenja u sudovima bi trebali težiti da funkcionišu kao kolektiv s postavljenim ciljevima i rezultatima koji se zajednički planiraju i ostvaraju.

Dobar rukovodilac može imati izuzetno pozitivan utjecaj na rezultate rada suda. Koje su to odlike dobrog rukovodioca suda? Koje instrumente on/ona može primijeniti kako bi osigurali visok nivo efikasnosti i kvalitete? Koje su to najčešće prepreke s kojima se predsjednici sudova u BiH suočavaju? Šta se može učiniti na postizanju veće djelotvornosti predsjednika sudova? Fokus projektnih aktivnosti je usmjeren da se pronađu i razviju mehanizmi i prakse upravljanja radi unapređenja pravosuđa.

Osim toga, sudijska funkcija, po prirodi, podrazumijeva individualni rad sudije na rješavanju predmeta iz njegovog portfolija. Međutim, načelo nezavisnosti i samostalnosti u radu, ukoliko su shvaćeni apsolutno i isključivo, mogu dovesti do potpune autarhičnosti u radu sudija. To onda dalje može imati posljedice na nedostatak komunikacije među sudijama, a nedostatak komunikacije i saradnje otežava rad i u konačnici može imati negativne efekte na efikasnost rada suda, ali i ujednačenost sudske prakse.

2.3. Timski rad i liderstvo

Kako raditi zajedno (u timovima) i ostvariti kolektivnu odgovornost? Ovdje se radi o razmjeni ideja, iskustava i znanja, utvrđivanju zajedničkih ciljeva, standarda kvaliteta i donošenju smjernica za postupanje. Kroz zajednički rad može se razgovarati o problemima i doći do rješenja. Podrška kolega svakom sudiji pojedinačno pomaže u stjecanju samopouzdanja. Poslovice kaže da su dvije glave pametnije od jedne ili: $1+1=3$.

Šta je potrebno da bi se uveo timski rad?

Prije svega, to podrazumijeva da se i predsjednicima odjeljenja i sudijama da vrijeme za nove zadatke, a u korist tima u cjelini. Ova promjena počinje ojačanom pozicijom predsjednika odjeljenja. Njihova uloga postaje značajnija i prepoznatljivija. Oni su ključni u podsticanju kolega i njihovom osnaživanju da se stručno razvijaju i doprinose radu tima. Utvrđen je profil predsjednika odjeljenja, s ključnim osobinama koje oni trebaju posjedovati, poput vještina komunikacije, saradnje i proaktivnog stava.⁵

Kompetentan predsjednik odjeljenja je onaj koji:

1. stvara nadahnjujuću viziju budućnosti,
2. motiviše i inspiriše sudije da se angažuju u ostvarivanju te vizije,
3. upravlja procesom ostvarivanja vizije i
4. osposobljava i usmjerava tim ka ostvarivanju vizije.

Ovi kriteriji predstavljaju drugačiji način rukovođenja u odnosu na ono što je bila uobičajena praksa prije početka projektnih aktivnosti. Tako je osmišljena obuka koju je projektni tim održao za predsjednike sudova i predsjednike odjeljenja. Ova obuka je, nakon toga, ustupljena entitetskim centrima za edukaciju sudija i tužilaca i od najveće je važnosti. Na taj način (budući) predsjednici odjeljenja uče kako komunicirati i unaprijediti timski rad.

Međutim, ne mijenja se samo uloga predsjednika odjeljenja. Položaj i stav sudija će biti drugačiji. Ostvarivanje pojedinačne norme u radu svakog sudije je, svakako, važno za postizanje dobrih rezultata, ali još je važnije zapitati se koliki je individualni doprinos timu kada je u pitanju kvalitet zajedničkog rada i rezultati tima. Drugim riječima, traži se proaktivnost. Odgovornost podrazumijeva i prostor za poduzimanje inicijativa, ali i odgovornost za ono što pojedinac uradi ili ne uradi.

2.4. Komunikacija

2.4.1. Preliminarna zapažanja

Pojedinci, timovi i organizacije mogu jačati prepoznajući, vrednujući i oslanjajući se na razlike koje postoje među ljudima. Djelotvornost komunikacije i interakcije usko je povezana sa stepenom saradnje partnera koji učestvuju u diskusiji. Uvid u vlastiti način ponašanja i način ponašanja drugih pomaže u poboljšanju djelotvornosti interakcije. Upravo su razlike između ljudi ono što u velikoj mjeri pomaže jačanju saradnje i ostvarenju ciljeva.

Za dobru saradnju tima važno je sagledati njegov sastav. U tom kontekstu treba poznavati sebe i članove svog tima. Koje su to jake, a koje slabe strane vašeg tima? Koje osobine su prisutne

⁵ Vidjeti odjeljak 2.8.3. i Prilog E, „Smjernice za imenovanje predsjednika sudskih odjeljenja“ - profil.

u vašem timu i na koji način ih možete iskoristiti u ostvarivanju ciljeva tima? Koji članovi tima se međusobno dopunjavaju? Koji članovi tima su posebno dobri u obavljanju određenih zadataka? Za koje zadatke su bolji neki drugi članovi tima? Na koji način komunicirate s timom? Kako članovi tima komuniciraju s vama i međusobno? Kako saradujete?

2.4.2. Struktura komunikacije

Da bi se uspostavio koncept timskog rada, potrebno je uspostaviti komunikacijsku strukturu i napraviti plan komunikacije na nivou suda i po timovima (Prilog A „Kako napraviti plan rada i komunikacije u timu“). U nastavku je data lista različitih vrsta sastanaka i relevantnih tema o kojima je moguće razgovarati na tim sastancima.

a. Timski sastanci svih sudija i predsjednika odjeljenja:

- Ono što je važno su redovni sastanci tima koje, u principu, treba održavati jednom ili dva puta mjesečno.
- Tim sastancima predsjedavaju predsjednici odjeljenja.
- Teme za diskusiju uključuju: alternativne politike o odlučivanju u određenim vrstama predmeta, radno opterećenje, organizaciona pitanja (poput rasporeda ročišta i planova uprave suda), konsultacije s članovima tima o svim vrstama planova koji se odnose na mogućnosti unapređenja načina i kvaliteta rada. O problemima treba razgovarati, a do rješenja se može doći zajedničkim radom.

Novi koncept timskog rada naglašava kolektivnu odgovornost tima. Utjecaj grupe je važan za sudije. Osjećaj da vas kolege podržavaju pomaže stjecanju samopouzdanja i lakšem postupanju u teškim predmetima. Važno je da sudije imaju osjećaj odgovornosti za zajednički rad, što znači da pokušavaju pronaći načine kako da ostvare ciljeve tima. Tim će se osjećati odgovornijim ako je uključen u proces odlučivanja.

b. Timski sastanci predsjednika suda i svih šefova odjeljenja:

- Kakav je napredak u pogledu poboljšanja u timovima? Razgovarajte zajedno o kvalitetu i obimu.
- Podijelite teške momente i pokušajte učiti jedni od drugih.
- Razmjenjujte informacije o politikama predsjednika suda, VSTV-a BiH, novom zakonodavstvu.
- Razgovarajte o organizacionim pitanjima.

c. Individualni sastanci predsjednika odjeljenja i sudije - analiza rezultata rada:

- Sudija i predsjednik odjeljenja analiziraju rezultate ostvarene u protekloj godini.
- Dogovaraju ciljeve za predstojeću godinu uzimajući, pri tome, u obzir sve elemente rezultata rada sudije.

Na odlučivanje u pojedinačnim predmetima ne može utjecati niko, pa ni predsjednik odjeljenja. Miješanje u sadržaj odluke nije dozvoljeno, ali ono o čemu se može razgovarati jeste:

- Kako sudija komunicira sa strankama na ročištu?
- Da li je sudiji potrebna edukacija kako bi unaprijedio svoje vještine?
- Kolika je dužina trajanja njegovih predmeta i u koliko je predmeta postupao?
- Ima li zaostataka?
- Dobija li od svojih kolega povratne informacije i daje li i on, također, takve informacije (naprimjer, kada se radi o pisanju presuda)?

- Kakav je procenat ukidanja odluka po žalbi?
- Koji su razlozi za nezadovoljavajuće rezultate rada?
- Kako riješiti takve probleme?

Nezavisnost ne podrazumijeva odsustvo odgovornosti.

Predsjednik odjeljenja se, također, mora pozabaviti doprinosom sudije instituciji. Doprinosi li sudija ostvarenju pravosudne politike? Kakav je njegov odnos s kolegama i osobljem za podršku? Doprinosi li ostvarenju organizacionih ciljeva, odnosno, učestvuje li u radnim grupama? Prisustvuje li zajedničkim sastancima? Pomaže li svojim kolegama kada im je takva pomoć potrebna? Ovo su samo primjeri tema o kojima se može razgovarati sa sudijom, a što može rezultirati većim zadovoljstvom u radu i poboljšanju kvaliteta rada, bez miješanja u sadržaj njegovih odluka.

d. Individualni sastanci između predsjednika suda i predsjednika odjeljenja

Predsjednik suda u razgovorima s predsjednicima odjeljenja na godišnjem nivou ocjenjuje postizanje ciljeva zacrtanih planovima tima. Predmet tih razgovora može biti bilo koja aktualna tema, uključujući, ali ne ograničavajući se na:

- kompetencije navedene u profilu za predsjednike odjeljenja⁶;
- kvalitativne korake poduzete kako bi se postigla poboljšanja u timovima (na način utvrđen planom tima);
- formu timskog rada i komunikacije;
- rezultate u pogledu kvantiteta rada i ostvarenja norme;
- doprinos organizaciji i saradnju s drugim predsjednicima odjeljenja i predsjednikom suda, kao segmentom kolektivne odgovornosti;
- razgovore o rezultatima rada koje šefovi odjeljenja vode sa sudijama u svom odjeljenju;
- lični razvoj predsjednika odjeljenja.

Pored toga, predsjednik suda i predsjednik odjeljenja mogu se neformalno sastajati jednom ili dva puta godišnje, kako bi razgovarali o rezultatima rada i o tome je li potrebna veća podrška za postizanje zacrtanih ciljeva. Na kraju, može se promovisati i neformalni stil rukovođenja (prim. prev. tzv. *model menadžmenta hodanjem okolo* - engl. *Management by Walking Around - MBWA*), pri čemu rukovodilac može inicirati svakodnevne razgovore (npr. pitati druge kako su).

2.5. Instrumenti za unapređenje komunikacije i rezultata rada tima

2.5.1. Grupna intervizija

Članovi tima možda ne mogu uvijek lako i djelotvorno riješiti neke složene situacije. U tim situacijama metoda grupne intervizije može pružiti dragocjenu podršku članovima tima (Prilog B „Grupna intervizija“). Grupna intervizija doprinosi ličnom rastu. Kroz razgovor o svojim postupcima, povratne informacije i međusobnu podršku, učesnici prolaze kroz proces učenja koji će ojačati njihovo funkcionisanje.

Metoda grupne intervizije obrađena je u okviru obuke za voditelje grupne intervizije, održane u centrima za edukaciju sudija i tužilaca u Sarajevu i Banjoj Luci.⁷

⁶ Vidjeti Prilog E 'Smjernice za imenovanje predsjednika sudskih odjeljenja'.

⁷ Vidjeti odjeljak 2.6.3. i Prilog F "Dnevni red za radionice Timski rad i komunikacija i Obuka za voditelje grupne intervizije".

2.5.2. Bilateralna intervizija i davanje i primanje povratnih informacija

Drugi oblik uzajamnog učenja jeste bilateralna intervizija koja podrazumijeva povratne informacije, odnosno mišljenje (*engl. feedback*) od strane kolega na poslu. Djelotvorno mišljenje pomaže ljudima u ličnom razvoju. Ljudi moraju imati mogućnost da zatraže mišljenje. Stoga je važno znati kako na djelotvoran i konstruktivan način dati mišljenje, a da ono ne povrijedi onoga kome je upućeno (Prilog C „Djelotvorno davanje i prihvatanje povratnih informacija“). Neophodno je stvoriti atmosferu u timu u kojoj će biti normalno davati i primati povratne informacije, čineći to s uvažavanjem. Rukovodilac tima svakako mora biti primjer ostalim članovima svog tima.

Metoda grupne intervizije dio je obuke na temu „Timski rad i komunikacija“, koju je održao ekspertni tim i koju održavaju centri za edukaciju sudija i tužilaca.

2.5.3. Donošenje kvalitetnih odluka kreiranjem podrške

Kvalitetne odluke za rezultat imaju osjećaj posvećenosti i odgovornosti među članovima tima. Jedna odluka nije kvalitetna samo zbog svog sadržaja – proces njenog donošenja je podjednako važan. Shodno tome, mora se voditi računa i o osobama koje će raditi na osnovu novog sistema pravila.

Učestvovanje u kreiranju sistema podrške znači spremnost za prihvatanje i posvećenost novom planu koji rukovodilac ima na umu. Podrška u tom slučaju znači prihvatanje nove ideje, inovacije, drugačijeg pristupa ili čak i potpuno novog pravca. Podrška odlukama može se osigurati kroz:

- kontinuirano informisanje članova tima već od rane faze, osiguravajući im dovoljan nivo znanja i uvid u proces;
- uključivanje članova tima, dajući im značajnu ulogu u izradi planova ili u procesu donošenja odluka;
- pomoć da shvate šta ta promjena za njih znači i šta im donosi;
- otvorenost ka povratnim informacijama i kritikama.

2.5.4. Djelotvorni sastanci kroz pripremu za razgovor

Dobra priprema razgovora dovodi do dobrih rezultata. Dobro pripremljeni razgovori imaju početak, sredinu i kraj. U dobrom razgovoru ljudi koriste pitanja otvorenog tipa. Takav razgovor može se voditi prema ovim općim smjernicama:

1. Na **POČETKU** je važno uspostaviti strukturu i stvoriti prijatnu atmosferu. Sačiniti dnevni red, raspored i jasno predstaviti svrhu i temu razgovora.
2. U **CENTRALNOM** dijelu razgovor možete voditi postavljajući pitanja. Postavljanjem pitanja OTVORENOG tipa možete dobiti dosta informacija i možete usmjeravati razgovor (vi ste ti koji vodite razgovor).

- o **OTVORENA PITANJA** počinju sa: Šta?/Kako?/Kada?/Gdje?/S kim?

Ovakva pitanja možda nisu uvijek produktivna; ako se kroz pitanje već iznosi određeni sud ili ako ono u sebi već sadrži odgovor, to može stvoriti odbrambeni stav.

3. Na **KRAJU** razgovora važno je napraviti rezime postavljanjem pitanja i provjeravanjem da li je sve shvaćeno na isti način. Provjerite da li su prihvaćene određene obaveze i postignuti dogovori o onome o čemu se razgovara. Ovo je veoma važno jer tek tada možete biti sigurni da možete nastaviti s nekim drugim razgovorom na jasan i jednak način.

2.5.5. Preduslovi za djelotvoran i uspješan rad

Timski rad se ne može ostvariti preko noći. Njegova primjena je trajan proces u kome predsjednici odjeljenja imaju ključnu ulogu. Otpor promjenama je normalan. Sljedeći preduslovi mogu pomoći da se utječe na proces s ciljem postizanja efikasnog i uspješnog timskog rada:

1. napravite male korake;
2. međusobno koristite talente kolega iz tima - svi smo različiti;
3. pozovite ljude da učestvuju, ne namećite rješenja;
4. povežite se s njima prije nego što ih pokušate uvjeriti;
5. odlučite hoćete li dopustiti da otpor utječe na vaše planove;
6. fokusirajte se na one koji žele promjenu, oslanjajte se na njihov angažman;
7. pokušajte motivisati one koji su još uvijek neopredijeljeni;
8. usudite se da eksperimentišete;
9. koristite podršku ostalih predsjednika odjeljenja - zajedno s njima činite tim;
10. proslavite uspjeh.

Obuka predsjednika sudskih odjeljenja Općinskog suda u Sarajevu i Kantonalnog suda u Sarajevu (PUEP II projekat)

2.6. Aktivnosti poduzete u okviru projekata

2.6.1. Općinski sud u Sarajevu - predsjednica suda

Sljedeće aktivnosti su poduzete radi podrške predsjednici Općinskog suda u Sarajevu u uvođenju promjena potrebnih za poboljšanje:

- konsultativna podrška predsjednici suda (*peer-to-peer* s ekspertnim timom);
- razmjena iskustava o rukovođenju i studijske posjete Okružnom sudu u Amsterdamu;
- obuka (posebno kreiran program);
- jačanje saradnje s VSTV-om BiH, kroz analizu pokazatelja uspjeha i kontrolnih mehanizama za rad suda, te kroz radna tijela projekta (operativni tim i Upravni odbor).

2.6.2. Općinski sud u Sarajevu - predsjednici sudskih odjeljenja

U Općinskom sudu u Sarajevu poduzete su sljedeće aktivnosti na jačanju položaja predsjednika sudskih odjeljenja:

- definisanje željene proaktivne uloge predsjednika odjeljenja u odnosu na postojeće stanje;
- izrada profila i smjernica za izbor predsjednika sudskih odjeljenja – uspostavljanje transparentne procedure izbora i imenovanja;
- provođenje procedure reizbora predsjednika sudskih odjeljenja: interni poziv, podnošenje aplikacija;
- pribavljanje mišljenja sudija o najboljem kandidatu putem anonimne *online* ankete;
- provođenje intervjua s najuspješnijim kandidatima od strane predsjednice suda;

- izbor najuspješnijih kandidata (mandat od 4 godine, uz probni period od 1 godine);
- pribavljanje odobrenja VSTV-a BiH za umanjene norme za predsjednike odjeljenja u zavisnosti od veličine odjeljenja, za potrebe provođenja projektnih aktivnosti;
- izrada godišnjih planova rada odjeljenja;
- kontinuirano praćenje realizacije i primjene mjera;
- obuka na temu rukovođenja, timskog rada i komunikacije (kontinuirano 1 godinu);
- evaluacija obuke i stečenih znanja;
- studijska posjeta Okružnom sudu u Amsterdamu s ciljem razmjene iskustava o rukovođenju i načinu rada;
- kontinuirana *peer to peer* saradnja s nizozemskim i norveškim sudijama;
- procjena rezultata rada sudija unutar odjeljenja i predlaganje godišnje ocjene rada;
- procjena probnog perioda rada predsjednika sudskih odjeljenja, što je rezultiralo ili potvrđivanjem mandata ili izborom novog predsjednika odjeljenja.

Dodatno, izvršena je obuka sudija koji u budućnosti žele obavljati funkciju predsjednika sudskih odjeljenja, kako bi se osposobio kadar u slučaju fluktuacije uposlenika s ovih pozicija. Obuka je organizovana i za rukovodioce administrativno-tehničkih odjeljenja suda.

Obuka je održana od strane Rosemarie Smit-Bertens, edukatorice Instituta za obuku sudija Nizozemske i članova projektnog tima.

Na kraju PUEP II projekta izvršeno je mapiranje navedenih procesa koje osigurava njihovo lakše razumijevanje i implementaciju u drugim sudovima (Prilog D „Mapiranje procesa – upravljanje sudom“).

2.6.3. Održivost aktivnosti u bh. pravosuđu

Kako bi se osigurala održivost pilot-aktivnosti i osigurao prijenos znanja na cijelu pravosudnu zajednicu, VSTV BiH je donio Smjernice za imenovanje predsjednika sudskih odjeljenja koje su u primjeni od 2019. godine, a kojima je određena procedura imenovanja i profil predsjednika sudskih odjeljenja, te izbor najuspješnijeg kandidata. Na osnovu Smjernica, pojedini sudovi su proveli proceduru izbora i imenovanja, čime se osiguralo da pozicije predsjednika sudskih odjeljenja zauzmu najkompetentniji rukovodioci među sudijama (Prilog E „Smjernice za imenovanje predsjednika sudskih odjeljenja“).

Nadalje, izvršena je edukacija lokalnih edukatora i razvijen poseban kurikulum obuke na temu timskog rada i komunikacije (u okviru PUEP II projekta), te na temu grupne intervizije (u okviru IJQ projekta) (Prilog F „Dnevni red za radionice Timski rad i komunikacija i Obuka za voditelje grupne intervizije“). Obuke su uvrštene u godišnje programe obuke entitetskih centara za edukaciju sudija i tužilaca.

Obuka za voditelje grupne intervizije, CEST FBiH, 9.3.2020. godine (IJQ projekat)

Također, u okviru IJQ projekta nastavljeno je sa specijaliziranim edukacijama predsjednika ciljnih sudova i određenog broja predsjednika sudskih odjeljenja tih sudova, koju osigurava Institut za obuku sudija Nizozemske.

Ulaganje u ljudske kapacitete i izmjena organizacione kulture su dugoročni procesi koji svoje rezultate daju tek protekom određenog vremena. Cilj poduzetih aktivnosti je doprinijeti uspostavljanju efikasnijeg višeg i srednjeg menadžmenta u sudovima, razvoju timskog rada unutar suda i pravilnom razumijevanju uloge rukovodioca i koncepta odgovornosti za rukovođenje. Provedene aktivnosti su osigurale odgovarajuću polaznu osnovu za dalji razvoj i rad unutar kolektiva suda, budući da je preuzimanje *vlasništva* nad ovim procesom od presudne važnosti za njihov uspjeh.

3. UPRAVLJANJE PREDMETIMA I POSTUPKOM

3.1. Uvod

Ovaj dio dokumenta sadrži zbirku materijala koji su izrađeni u okviru projektne saradnje projektnog tima s Općinskim sudom u Sarajevu i Kantonalnim sudom u Sarajevu, prilikom implementacije projektnih aktivnosti usmjerenih na unapređenje upravljanja predmetima i parničnim postupkom. Da bi se lakše razumio radni proces izrade i usvajanja materijala, shematskim prikazom je iskazano mapiranje tog procesa (Prilog G „Mapiranje procesa – upravljanje sudskim predmetima“).

Dokument sadrži i komparativne preglede razlika u najvažnijim materijalima (Smjernice za postupanje u parničnom postupku i Memorandum o saradnji) između različitih sudova, učesnika u projektima, te sažetak diskusije (pitanja i odgovore) o toku i pravilima postupka, koja je vođena u okviru IJQ projekta.

3.2. Uvod u materijale

3.2.1. Zašto ova zbirka?

Ova zbirka je pripremljena radi razumijevanja procesa koji su rezultirali materijalima u prilogu i njihovog lakšeg pregleda, te služi za upotrebu u sudovima u BiH.

3.2.2. Šta sadrži?

U ovom dijelu možete pronaći spomenute materijale, kao i kraći uvod za svaki od materijala sa sljedećim informacijama:

1. pitanje na koje je trebalo dati odgovor, koje se javilo na jednom od okruglih stolova ili kasnije u toku projekata;
2. analiza uzroka koji su doveli do pojave tog pitanja;
3. način na koji materijal može biti od pomoći pri rješavanju pitanja.

3.2.3. Kako je koristiti?

Svaki materijal je dokument za sebe i može se koristiti i primjenjivati nezavisno od drugih materijala. Zamišljeno je da se ovi materijali koriste u slučaju kada se javi neko pitanje navedeno u uvodu.

Materijali, u svom sadašnjem obliku, rezultat su dužeg procesa utvrđivanja pitanja, iznalaženja rješenja, izrade materijala i njegovog prilagođavanja. Kao takvi, u cjelini ili djelimično, materijali možda više odgovaraju situacijama koje se javljaju u sarajevskim sudovima. Drugi sudovi mogu imati drugačija shvatanja ili prakse. Korisnici materijala u različitim sudovima bi se trebali, iz tog razloga, osjećati pozvanim da prilagode materijale u tom smislu.

Svaki materijal i metoda se mogu koristiti zasebno, ali su, također, i međusobno zavisni. Oni se nadopunjuju, a primjena svakog materijala olakšava primjenu i efikasnost drugih. Na kraju se čini da su oni povezani u jedan krug ili točak koji se treba okretati. Naprimjer, ako je pripremno ročište

pravilno pripremljeno uz korištenje plana za pripremno ročište, stavke koje treba navesti u presudi u skladu s Priručnikom za pismenu izradu presude će biti pri ruci i raspravljene na ročištu, što će olakšati izradu jasne i dobro obrazložene presude.

3.2.4. Gdje se nalaze pojedinačni materijali?

Materijali su kategorizirani na sljedeći način:

Dio 4.3. navodi materijale koji se odnose na konkretne stvari o kojima sud treba voditi računa. Oni su poredani hronološki, prema njihovom redosljedju u parničnom postupku, u skladu sa Zakonom o parničnom postupku (ZPP). Relevantni materijali u tom smislu su Kontrolna lista po članu 53. ZPP FBiH, Pripremni obrazac za pripremno ročište, Smjernice i Priručnik za izradu presude u parničnom postupku.

Dio 4.4. se odnosi na materijale koji su više općeg karaktera, a to su: Najbolje prakse, Pravni stav o smrti stranke u postupku, Memorandum o saradnji između prvostepenog i drugostepenog suda, predavanja prof. Ruth de Bock i pitanja i odgovori iz diskusije sa sudijama Općinskog i Kantonalnog suda u Tuzli.

3.2.5. Izrada materijala - okrugli stolovi

Tema

Na početku implementacije PUEP II projekta stekao se dojam da sudije smatraju kako postoji nedostatak komunikacije unutar suda i između prvostepenog i drugostepenog suda. Sudije su se same bavile raznim vrstama odluka i problema, dok su druge sudije i vijeća možda mogli naći drugačija rješenja i odluke po istim pitanjima. Uočene su i nedosljednosti u odlukama. Isti problemi su se konstantno javljali, a svaki sudija ili vijeće su se sami za sebe borili s tim problemima, uz nedovoljnu komunikaciju o mogućim rješenjima. Izražena je želja za održavanjem okruglog stola sa sudijama obaju sudova, na kojem bi se moglo razgovarati o zajedničkim problemima.

Metoda rada

Okrugli sto je bio koncipiran tako da sudije prvostepenih i drugostepenih sudova budu podijeljene u mješovite grupe i da se svaka grupa bavi određenom temom. Svaka grupa je trebala učestvovati u diskusiji na svaku od tema. Određen je moderator za vođenje diskusija za svaku od tema. Moderatori su bili sudije Vrhovnog suda ili univerzitetski profesori.

Zbog uspjeha prvog okruglog stola održanog u Sarajevu, gdje su pokrenute korisne diskusije i postignuti rezultati, organizovani su sljedeći okrugli stolovi u Sarajevu i u Banjoj Luci. Teme koje su bile obuhvaćene na okruglim stolovima su:

1. upravljanje predmetima, uključujući ispitivanje tužbe i pitanja vezana za pripremu i vođenje (pripremnog) ročišta, aktivna uloga sudije;
2. dokazi: utvrđivanje nespornih činjenica i utvrđivanje navoda za koje je potrebno dostaviti dokaze, određivanje na kome je teret dokazivanja, uloga sudije u odabiru dokaza (izbjegavanje suvišnih svjedoka) i analiza dokaza;
3. procesne nedoumice, posebno u vezi s odgađanjem i odlaganjem ročišta;
4. izrada presude, uključujući utvrđivanje činjenica i ocjenu dokaza;
5. saradnja među sudovima prvog i drugog stepena: komunikacija među (sudijama) sudovima, objavljivanje odluka, procedure za „pilot-predmete“.

Na kraju okruglog stola, svaka od radnih grupa bi predstavila svoje zaključke na zajedničkom sastanku, a skraćeni zaključci su se stavljali na kosu tablu (*engl. flipchart*). Na tom sastanku donesene su odluke o načinu na koji se zajednički zaključci mogu dalje prenijeti i primijeniti u praksi. Podijeljeni su zadaci za izradu materijala, koji bi sudijama mogli poslužiti kao alati za unapređenje njihovog rada i efikasnosti.

Rezultati

Sastanci su podsticali sudije na komunikaciju i omogućili im iznošenje problema s kojima su se susretali u radu. Materijali su zaista i izrađeni nakon okruglih stolova, kako je i dogovoreno u zaključcima. To su materijali i alati koji su opisani kasnije u ovom dokumentu, uključujući Smjernice, Kontrolne liste, Najbolje prakse i Priručnik za izradu presude.

3.3. Materijali koji se odnose na konkretna pitanja

3.3.1. Kontrolna lista u skladu s članom 53. ZPP

Problem

U toku pripreme PUEP II projekta, odnosno analize zatečenog stanja i utvrđivanja činjenica, kao i u toku prvog okruglog stola u Sarajevu, postalo je jasno da se jedan od razloga za nedostatak procesne discipline i dugo trajanje parničnih postupaka krije na samom početku: veliki broj podnesenih tužbi je nepotpun, neuredan i/ili nerazumljiv.

Član 53. ZPP FBiH propisuje obavezne elemente koje tužba mora sadržavati. Međutim, često se dešavalo da taj uslov nije ispunjen, pa tako, naprimjer, činjenice na kojima tužilac zasniva tužbeni zahtjev nisu jasno opisane ili dokazi kojima se utvrđuju te činjenice nisu priloženi uz tužbu ili bar jasno i izričito navedeni. Uobičajena je praksa da u takvim slučajevima sud ne treba postupati po takvoj tužbi, već da, nakon prethodnog ispitivanja tužbe, tužiocu vrati podnesak radi ispravke ili dopune (članovi 66. i 336. ZPP). Nadalje, članom 69. ZPP je propisano da se samo ispravna i potpuna tužba dostavlja tuženom na odgovor.

Međutim, u mnogo slučajeva nepotpune i neuredne tužbe nisu vraćene na uređenje. Umjesto toga su, bez prethodnog ispitivanja, dostavljane tuženom na odgovor. U mnogo slučajeva, tuženi nije mogao tačno utvrditi od kojih navoda se treba braniti, zbog čega odgovor na tužbu nije ispunjavao uslove propisane članovima 71. i 334. ZPP. Usljed toga u mnogim predmetima je bilo nejasno sve do početka pripremnog ročišta o čemu se zaista radi u sporu, te je za sudiju bilo nemoguće utvrditi koje su činjenice bitne, koje su sporne ili za koje je potrebno dostaviti dodatne dokaze. To je zatim dovelo do toga da sudija nije uvijek bio u mogućnosti da pravilno usmjeri postupak, da pravilno vodi ročišta, donosi prave odluke o tome koje dokaze treba dopustiti, te druge odluke koje bi doprinijele efikasnom i brzom rješavanju parnice. Ovo je rezultiralo velikim brojem preinačenih tužbenih zahtjeva i odgodama ročišta.

Analiza

Mnogo bi se postiglo kada bi sudije dosljedno primjenjivale svoje ovlaštenje da vraćaju nepotpun i neuredan tužbeni zahtjev tužiocu. Pred sudom bi se na taj način vodili samo postupci koji su jasno postavljeni i osnovani. Međutim, problem je da, zbog nedostatka ljudskih kapaciteta,

prethodnog ispitivanja tužbe u mnogim predmetima nije ni bilo sve do pripreme ili čak samog početka pripremnog ročišta. Ali tada je već prekasno za vraćanje tužbe na uređenje.

Materijal

Izrađena je Kontrolna lista elemenata iz člana 53. ZPP koja se nalazi u prilogu ovog dokumenta (Prilog H „Kontrolna lista za prethodno ispitivanje tužbe“). Ova Kontrolna lista omogućava sudiji ili možda, u perspektivi jačanja ljudskih kapaciteta sudova, sudskom službeniku ili drugom asistentu, da tužbu ispita odmah nakon njenog podnošenja i da na brz i lak način odluči može li se tužbeni zahtjev dostaviti tuženom na odgovor. Formular je osmišljen tako da tek kada su sva polja potvrdno označena, tužba se može dostaviti tuženom na odgovor.

3.3.2. Formular za pripremanje pripremnog ročišta

Problem

Drugi razlog za nedostatak procesne discipline i dugo trajanje parničnih postupaka u prvoj fazi postupka je, kako se čini, to što mnoge sudije nisu dovoljno pripremljene kada otvaraju pripreмно ročište.

Na okruglim stolovima se stekao dojam da je pripreмно ročište srce cjelokupnog postupka, važnije od glavne rasprave, barem kada je u pitanju efikasnost, a posebno u smislu pravilnog i blagovremenog usmjeravanja toka postupka. Uostalom, na pripremnom ročištu se odlučuje koji će se dokazi izvesti na glavnoj raspravi, koliko svjedoka će biti saslušano, postoji li potreba za iskazom vještaka, te se donose druge odluke koje značajno utječu na dalji tok postupka. Te odluke mogu znatno smanjiti trajanje postupka. Zbog toga je potrebno provesti pravilnu pripremu prije zakazivanja pripremnog ročišta.

Prilikom pripreme, sudije trebaju *filtrirati* spor, tako da ispituju koje su činjenice relevantne u pogledu materijalnog prava, koje su sporne, a koje ne. Na taj način sudija olakšava sebi odluku o tome koje činjenice nije potrebno dodatno potkrijepiti dokazima te, u skladu s tim, odbaciti prijedloge strana za izvođenje dokaza o tim činjenicama. Sudija bi, također, mogao odlučivati o ograničavanju broja svjedoka koji će biti saslušani, ukoliko je predloženo mnoštvo dokaza, prema važnosti činjenica i prirodi spora. Ove odluke su ključne za sprečavanje konfuzije na glavnoj raspravi. Pravilna priprema može čak dovesti do zaključka da pripreмно ročište nije uopće potrebno (član 76. ZPP) i da je moguće odmah zakazati ročište za glavnu raspravu. Nadalje, pripreмно ročište je prilika za strane da razjasne sve što je eventualno ostalo nejasno u tužbi ili odgovoru na tužbu (član 78. stav (2) ZPP).

Sudija se treba postaviti na način da potpuno vlada situacijom i da ga ne mogu iznenaditi ili omesti prijedlozi stranaka koji, u nekim slučajevima, imaju za cilj samo odgađanje, odnosno odlaganje ročišta. To je potrebno izbjegavati kad god je to moguće.

Analiza

Pravilna priprema gotovo da i nije bila moguća na osnovu nepotpune i neuredne tužbe i odgovora na tužbu, zbog čega je izrađena, prethodno navedena, Kontrolna lista po članu 53. ZPP.

Drugi razlog, kako se čini, je to što sudije nisu odvajale dovoljno vremena da prouče spis predmeta i analiziraju tužbu. To se dešavalo, iako je na okruglom stolu zaključeno da svaka minuta ili sat koji sudija provede na pripremi za pripreмно ročište donosi dvostruku ili čak trostruku uštedu

vremena u ostatku postupka. Kada se u kasnijoj fazi PUEP II projekta radilo na tehnikama izrade sudskih odluka, prepoznato je da se pravilnim pripremama i aktivnim provođenjem pripremnog ročišta značajno doprinosi lakšoj i kraćoj izradi presude na kraju postupka.

Materijal

Kao pomoć sudijama da adekvatno i u što kraćem vremenu pripreme pripremono ročište, izrađen je formular za pripremu pripremnog ročišta, koji se nalazi u prilogu (Prilog I, „Plan pripremnog ročišta“). Ovaj formular daje strukturu koja, kada se popune svi dijelovi u skladu s pripadajućim uputama, sudiji daje jasan pregled tužbe i činjenica iz tužbe koje je potrebno utvrditi u pogledu materijalnog prava. Također, daje jasnu sliku o odgovoru na tužbu i koje činjenice se moraju dokazati da bi odbrana bila uspješna, te koje su činjenice na obje strane sporne, a koje nisu. Pripremanje predmeta uz pomoć formulara ne samo da daje sudijama koristan pregled predmeta na papiru, već im omogućava da započnu ročište dobro upoznati s predmetom i da se fokusiraju samo na ono što je bitno. To omogućava sudijama da postavljaju prava pitanja i da budu aktivne sudije.

3.3.3. Smjernice

Problem

Usvajanjem ZPP 2003. godine napušteno je načelo materijalne istine i zamijenjeno je raspravnim načelom. Od tada je procesna istina na prvom mjestu, a granice spora su određene činjenicama koje stranke iznesu. Sud ne može uvoditi činjenice koje stranke nisu iznijele. Međutim, sud nije vezan prijedlozima stranaka u pogledu pravne analize. Sudija ne samo da treba aktivno razmišljati i uobličiti raspravu, povezujući predložene dokaze sa spornim činjenicama, radi izuzimanja dokaza o činjenicama koje nisu sporne ili bitne, nego sudija, također, tokom cijelog postupka, treba biti aktivniji na smanjenju trajanja postupka, broja predmeta koje ima u radu i broja neriješenih predmeta.

Mada ZPP propisuje održavanje 2 ročišta po predmetu, u Sarajevu je prosjek održanih ročišta bio gotovo dvostruko veći, s odloženim ili odgođenim ročištima. Prosječno trajanje parničnog postupka je preko 700 dana po predmetu.⁸ U nekim slučajevima sudije nisu znale kako postupati po zahtjevima advokata za odgodu, a nisu znali ni kako bi njihove kolege postupile ili su ranije postupale u sličnim situacijama. Isto važi i za način na koji sudije postupaju s predloženim dokazima. Postupanje s različitim vrstama zastupnika u različitim vrstama tužbi proizvodilo je slične probleme. Takav način rada ostavlja advokatima prostora da vrše pritisak na sudije da donesu odluku u korist njihove stranke. Rezultat je da mnogi postupci neopravdano dugo traju.

Analiza

Sudije u Sarajevu su zaključile da bi se mnogo postiglo kada bi se formulisali zajednički stavovi u vezi s procesnim pitanjima koja mogu uzrokovati kašnjenja u bilo kojoj fazi postupka. Iako ZPP ne predviđa razmjenu i primjenu zajedničkih stavova, ipak ih i ne zabranjuje. Ni razmjena mišljenja nije predviđena zakonom, ali isto tako nije ni zabranjena. Tako su nizozemske sudije izradile određena pravila za procesna pitanja, koja inače i primjenjuju, osim ako konkretne okolnosti ne zahtijevaju odstupanje, i ta se pravila koriste posljednjih 20 godina i prihvaćena su od strane sudija i advokata.

Imajući na umu taj primjer, sudije Općinskog suda u Sarajevu počele su razgovarati međusobno, kao i sa sudijama Kantonalnog suda u Sarajevu o faktorima koji uzrokuju kašnjenja i odgode

⁸ Podaci od 31.5.2015. godine u završenim P-P predmetima u kojima je održano pripremono ročište i glavna rasprava.

u njihovom svakodnevnom radu, te o tome kako pronaći zajednička rješenja za te probleme. Postepeno su došli do zajedničkih zaključaka u vezi s raznim temama.

Materijal

Sudije Općinskog suda su odlučile izraditi Smjernice za postupanje u parničnom postupku, koje bi sadržavale njihove zajedničke zaključke. Dokument se nalazi u Prilogu J „Smjernice Općinskog suda u Sarajevu za postupanje u parničnom postupku“. Smjernice su predstavljene Regionalnoj advokatskoj komori Sarajevo u martu 2017. godine, objavljene na web-stranici suda, a zatim ih je počela primjenjivati većina sudija. Na samom početku bilo je određenih kritika upućenih sudu u pogledu donošenja ovog dokumenta, međutim, postepeno se većina advokata navikla na Smjernice, te postupaju u skladu s njima. Gotovo godinu dana kasnije, sve sudije parničnog odjeljenja, a i sudije iz drugih odjeljenja koriste te Smjernice u svom svakodnevnom radu.

U aprilu 2018. godine obavljena je evaluacija Smjernica zajedno s Advokatskom komorom. Sudije Općinskog suda smatraju Smjernice živim dokumentom te stalno razmišljaju i razgovaraju o načinima kako ih prilagoditi i proširiti.

U narednim fazama projekata, svi prvostepeni ciljni sudovi su izradili i objavili vlastite smjernice. U prilogu se nalazi komparativni pregled razlika u dokumentima različitih sudova („Prilog K, „Komparativni pregled razlika u Smjernicama za postupanje u parničnom postupku““).

3.3.4. Priručnik za izradu presuda

Problem

Sudovi su istakli potrebu za poboljšanjem sadržaja njihovih odluka kako bi se smanjio broj ukinutih presuda.

Analiza

Presude se općenito nisu pisale na ujednačen i efikasan način. Sve sudije izrađuju svoje presude na način na koji su navikli, bez određene strukture ili logičkog slijeda. Time se nepotrebne informacije (npr. navođenje i kopiranje svih dokaza, bez obzira na njihovu relevantnost za odluku) unose u presudu, što otežava čitanje presude i analizu stvarnih razloga za njeno donošenje. Uz to, prave se nepotrebne greške u pravnoj analizi presuda jer se na početku presude ne navedu primjenjive odredbe materijalnog prava. Određenost u pogledu primjenjivih pravnih odredbi je ključna za cjelokupno obrazloženje i ocjenu dokaza. Slično tome, često nisu navedene ni relevantne nesporne činjenice, što čini osnovu spora nejasnim, kao i to koje sporne činjenice su relevantne i zahtijevaju analizu dodatnih dokaza.

Materijal

Sudije Općinskog suda u Sarajevu su u saradnji sa sudijama Kantonalnog suda u Sarajevu i sutkinjom Marijanom Omerčaušević s Vrhovnog suda FBiH izradili „Priručnik za izradu presuda u parničnom postupku“ (Prilog L).

Glavna svrha ovog Priručnika je da pomogne sudijama prvostepenog suda u izradi presuda na ujednačen i efikasniji način. Priručnik, također, može biti korisno sredstvo za sudije i prvostepenog i drugostepenog suda, za provjeru jesu li poduzeli sve korake koje sudija treba poduzeti. Time bi se smanjio broj ukinutih presuda te uštedjelo vrijeme svim sudijama koji rade na predmetu.

Sudije prvostepenog suda bi se mogle služiti Priručnikom ne samo prilikom izrade presude, nego to može biti koristan alat i kod pripreme za pripremno ročište. Može pomoći sudiji da razvrsta i analizira informacije koje stranke u postupku trebaju iznijeti. Na ovaj način se pripremno ročište može voditi na efikasniji način.

Pored toga, sudije bi ga trebale koristiti kao kontrolnu listu kada pregledaju presude svojih kolega. Priručnik je podijeljen na pet glavnih koraka u skladu s pet zahtjeva iz člana 191. ZPP. Korake je lako pratiti i za svaki korak Priručnik daje jasne upute kao uvod u to kako ih najbolje primijeniti.

3.4. Materijali općeg karaktera

3.4.1. Pravno mišljenje o smrti stranke

Problem

Tokom sastanaka sa sudijama u Sarajevu, često se javljalo pitanje o utjecaju smrti stranke na postupak. Pokazalo se da utjecaj smrti stranke na postupak zavisi, između ostalog, od trenutka u kojem je sud obaviješten o smrti stranke, kao i od toga kada je tačno stranka preminula. To je povuklo za sobom pitanja kao što su: trebaju li se nasljednici pozivati ili se tužba treba smatrati povučenom? treba li postupak prekinuti, obustaviti ili riješiti na drugi način?

Analiza

Često se dešava da u slučaju smrti jedne od stranaka, sudija ne zna kako da postupi. Mnogo je prednosti ako se usvoje opći stavovi po ovom pitanju, jer tada sudije ne bi morale same pronalaziti rješenja za takve situacije. Sudije bi time ostvarile uštede u vremenu. Pridržavanje jednog nedvosmislenog stava u sličnim stvarima doprinosi jasnoći i za strane u postupku. Nejasnoće i nedoumice mogu dovesti do neželjenog i nepotrebnog odugovlačenja postupka.

Materijal

Sudije Općinskog suda u Sarajevu odlučile su dilemu u pogledu pravnih posljedica smrti stranke delegirati u postupku rješavanja spornog pravnog pitanja Vrhovnom sudu Federacije BiH slijedom čega je Vrhovni sud Federacije BiH ovo pitanje konačno riješio odlukom broj 65 0 P 535313 16 Spp od 23.09.2016. godine koja se nalazi u Prilogu M „Odluka Vrhovnog suda Federacije BiH o smrti stranke“.⁹

3.4.2. Najbolje prakse - upravljanje predmetima

Problem

U okviru prvog okruglog stola u Sarajevu, učesnici su se bavili raznim mogućnostima za unapređenje procesne discipline i smanjenja trajanja parničnih postupaka. Ti problemi se dijelom javljaju zbog neblagovremenih ili neosnovanih zahtjeva advokata za odlaganje ili odgodu ročišta te

⁹ Prema odluci Vrhovnog suda Federacije BiH, ukoliko smrt stranke nastupi prije podnošenja tužbe, radi se o neotklonjivom procesnom nedostatku pa se tužba podnesena protiv umrle osobe treba odbaciti. Pitanje je razmatrano i u okviru saradnje Općinskog i Osnovnog suda u Banjoj Luci, uz prisustvo sudija Vrhovnog suda Republike Srpske, nakon čega je i Građansko odjeljenje Vrhovnog suda Republike Srpske zauzelo stav o ovom pitanju. Stavovi Vrhovnog suda Republike Srpske i sudova iz Banje Luke razlikuju se od prethodno iznesenog, pa se ova okolnost može smatrati otklonjivim procesnim nedostatkom i tužba se treba vratiti na uređenje.

brojnih drugih razloga, pa je usvojen zaključak da bi bilo korisno izraditi smjernice za ujednačavanje odluka po tim zahtjevima.

Međutim, bilo je i drugih situacija za koje nije bilo moguće ili prikladno izraditi smjernice, ali su ipak predstavljale situacije u kojima sudije različito postupaju u sličnim procesnim situacijama i istim zakonskim okvirima, usljed čega je njihovo ponašanje nepredvidivo za stranke, te proizvodi nedosljednu sudsku praksu. Štaviše, sudije su često bile u situacijama s kojima su teško izlazile na kraj, pokušavajući da riješe problem za koji su druge kolege već ranije našle praktično rješenje. To je, također, uzrokovalo nepotrebna odlaganja.

Konkretno, kada je riječ o dokazima, bilo je mnogo učestalih situacija u kojima sudije nisu znale kako da odluče ili su donosile različite odluke u sličnim situacijama. Naprimjer, kako postupiti s velikim količinama ili suvišnim prijedlogom dokaza, ili s dokazima za činjenice koje nisu sporne ili pravno relevantne, ili kada stranka predloži ogromnu količinu dodatnih dokaza, koje prethodno nije navela, u kasnoj fazi postupka, te slični procesni incidenti. Postoje li, osim odgode ročišta, druga rješenja? Potrebno se osvrnuti i na pitanja kao što su redosljed i prioritet dokaza, te pitanja kao što su: treba li dozvoliti pozivanje svjedoka u slučaju kada (relevantna i sporna) činjenica može biti utvrđena na osnovu dokumenata, kada je potrebno vršiti uviđaj, kojim slučajevima je neophodno vještačenje, ili pitanja poput posljedica neodazivanja svjedoka na poziv jedne od strana.

Moguće je naći i mnoga druga procesna pitanja za koja ZPP ne nudi direktno, potpuno rješenje, te po kojima sudije različito postupaju.

Analiza

Sve gore navedene situacije su praktične prirode, a zajedničko im je to da unutar istog zakonskog okvira postoji više različitih rješenja, od kojih su neka efikasnija od drugih, a da nije moguće ili nije prikladno donositi dodatna pravila. Glavni problem je što se ne razmjenjuju znanja i iskustva. Uostalom, ako okupite grupu sudija da razgovaraju o praktičnom problemu, naći će se više različitih rješenja, od kojih će svako imati svoje prednosti, a barem jedno će se moći izabrati kao najprikladnije za većinu situacija. Jedan od problema je i to što su se takve rasprave veoma rijetko održavale, a rezultati su bili poznati samo učesnicima.

Dio rješenja se može pronaći u dijelu projekta koji se odnosi na upravljanje sudom: sudom je potrebno upravljati na način koji podrazumijeva da su rukovodioci nadležni i odgovorni da osiguraju redovno održavanje diskusija koje za cilj imaju razmjenu znanja, praktičnih rješenja i iskustava. Međutim, još jedan aspekt je da se zabilježe rezultati i ishodi tih diskusija, te informacije podijele onima koji nisu učestvovali, posebno sudijama s manje iskustva.

Materijal

Za taj posljednji aspekt, izrađene su tzv. Najbolje prakse (Prilog N „Najbolje prakse“). Najbolje prakse su namijenjene isključivo za internu upotrebu, unutar suda, za razliku od Smjernica, koje su dostavljene Advokatskoj komori, a najbolje se mogu definisati kao pisane preporuke o tome šta je najbolje/najpraktičnije/najefikasnije rješenje za određeni problem u većini situacija. Uglavnom se bave pitanjima koja se javljaju na ročištima, a koja je poželjno riješiti odmah.

Za razliku od zvaničnog akta, smjernica ili propisa, Najbolje prakse nemaju regulatornu strukturu – član-po-član, već su više narativnog i opisnog karaktera. Dakle, to nije pravni priručnik, nego je isključivo praktične prirode. Opisuje uobičajene načine postupanja i odstupanja od istih, na osnovu isprobanih metoda. Nisu obavezujuće, već predstavljaju preporuke i sredstvo za razmjenu znanja i iskustva. Posmatrajući sam dokument, jasno je da se veliki broj pitanja može podvesti pod

najbolje prakse. Mnoga se pitanja mogu dodati i razmijeniti među svim sudovima u BiH ako sudije zajednički grade svoje znanje i iskustvo i odvoje vrijeme da to podijele s drugima.

Najbolje prakse:

1. Sadrže opis problema koji se često javlja, s veoma kratkim sažetkom pravnih odredbi u vezi s konkretnim problemom. Zatim, mogu sadržavati kraći opis mogućih rješenja i opcija, a na kraju je navedeno koje je rješenje, u većini slučajeva, optimalno i razlozi zbog kojih je tako.
2. Može ih izraditi bilo koja grupa sudija koja se sastane da analizira svoj rad. To mogu biti samo dvoje ili troje kolega ili čitav tim, odjeljenje, pa čak i cijeli sud.
3. Sabrane su u dokumentu koji se treba smatrati živim dokumentom, koji se stalno razvija. Mogu i trebaju se mijenjati i dopunjavati kada god se za to ukaže potreba ili mogućnost.

S izradom Najboljih praksi, sudije su dobile brza rješenja za mnoge praktične probleme koji se često javljaju. Osim ove očigledne prednosti, ne treba se potcijeniti ni vrijednost samog procesa izrade Najboljih praksi. Rad u grupama i razgovor o svim tim pitanjima, a posebno iznalaženje rješenja je od velike vrijednosti.

3.4.3. Memorandum o saradnji između prvostepenog i drugostepenog suda

Problemi

Već na samom početku implementacije PUEP II projekta bilo je jasno da je nužno uključiti drugostepeni sud da bi se postigli optimalni rezultati u smislu efikasnosti prvostepenog suda. Isto važi i obrnuto. Stoga su održani okrugli stolovi na kojima su sudije obaju sudova razgovarali o pitanjima koja su od zajedničkog interesa. Konkretno, ali ne isključivo, identifikovani su sljedeći problemi/pitanja:

1. Nedosljednost sudske prakse - različita vijeća drugostepenog suda su donosila različite odluke u sličnim predmetima. To je za posljedicu imalo da su čak presude koje su u skladu s ranijim odlukama (vijeća) drugostepenog suda bivale ukinute, što je uzrokovalo neizvjesnost u pogledu ishoda postupka.
2. Nedostatak procesne discipline na obama sudovima.
3. Žalbe na procesne odluke su rješavane jednako dugo kao i žalbe na presudu. Usljed toga, predmeti su čekali dugo vremena na odluku po žalbi na procesnu odluku i tek nakon te odluke su se vraćali prvostepenom sudu radi nastavka postupka. U nekim predmetima stranke su čekale i po nekoliko godina nakon izjavljene žalbe. Tako su neki sporovi postajali stari i prije nego što meritum predmeta bude ispitan. To je za posljedicu imalo dugotrajne, *razvučene* postupke.
4. Sudije prvostepenog suda smatrale su da su odluke drugostepenog suda o ukidanju presude nedovoljno jasne po pitanju faze u koju treba vratiti postupak, tako da prvostepenom sudu nije bilo jasno šta treba raditi u ponovljenom postupku.
5. Presude prvostepenog suda su često nedovoljno obrazložene, posebno u dijelu ocjene dokaza.

Analiza - moguća rješenja

S ciljem rješavanja tih problema, poduzete su sljedeće aktivnosti:

Pitanje 1 riješeno je na sljedeći način:

- a. U velikim grupama predmeta s istom ili sličnom činjeničnom i pravnom osnovnom, prvostepeni sud može odrediti određene predmete u kojima je izjavljena žalba kao *pilot-predmete*. Rješavanjem

ovih predmeta, drugostepeni sud zauzima stav s kojim se slažu sva vijeća koja postupaju u tim vrstama predmeta, te se prvostepeni sud može oslanjati na te odluke u sličnim stvarima. Drugostepeni sud je pristao donositi odluke u takvim predmetima u određenom vremenskom roku i objaviti ih, kako bi ih mogli koristiti sve sudije i učesnici u parničnim postupcima.

- b. Objavljivanje sudskih presuda u biltenu ili na web-stranici drugostepenog suda.
- c. Unapređenje interne komunikacije unutar svakog suda (kao što to potiču „pilot-predmeti“), s tim da je to nešto čime se treba baviti svaki sud pojedinačno, te nije izričito obuhvaćeno Memorandumom o saradnji.

Usvajanje i primjena Smjernica je važan korak za rješavanje *Pitanja 2*.¹⁰

Pitanje 3 riješeno je označavanjem predmeta. Dogovoreno je da prvostepeni sud na odgovarajući, praktičan način, označi spise predmeta koje upućuje drugostepenom sudu po žalbi zbog procesnog pitanja¹¹. Drugostepeni sud je pristao dati prioritet tako označenim predmetima. Na ovaj način je postignuto značajno ubrzanje postupaka, da predmeti ne bi nepotrebno čekali zbog žalbe na (manje) procesne odluke.

Pitanja 4 i 5 su riješena kroz:

- a. edukaciju na temu izrade presuda (stav 2.2.4),
- b. izradu i primjenu priručnika za izradu presuda.¹²

Bitno: Ni na jednom od zajedničkih sastanaka nije bilo riječi o pojedinačnim predmetima i sadržaju pojedinačnih sudskih odluka. Diskutovalo se samo o općim metodama rada i organizacije.

Sadržaj Memoranduma o saradnji

Dva suda u Sarajevu su odlučila da zaključe Memorandum o saradnji, koji se nalazi u Prilogu O „Memorandum o saradnji između Općinskog i Kantonalnog suda u Sarajevu“, kojim su dogovorili saradnju na sljedeće načine:

1. održavanje tromjesečnih sastanaka između predstavnika sudova kako bi radili na pitanjima od obostranog interesa, poput nove vrste predmeta, očekivanog priliva većeg broja određenih vrsta predmeta, nedosljednosti odluka u sličnim predmetima i slično;
2. objavljivanje odluka u biltenu i na web-stranici drugostepenog suda;
3. delegiranje *pilot-predmeta* od strane prvostepenog suda drugostepenom sudu u kojim će drugostepeni sud donijeti odluku u dogovorenom roku (90 dana); odluke u tim predmetima je potrebno objaviti, kako bi ih prvostepeni sud mogao imati u vidu pri donošenju odluka u sličnim pravnim stvarima;
4. promovisanje procesne discipline kroz svoje odluke i rad na tome da učesnici parničnog postupka prihvate takav način rada;
5. izgradnja poštovanja za autoritet suda i
6. postizanje povjerenja javnosti u rad pravosuđa kroz kvalitet i dosljednost presuda.

¹⁰ Vidjeti odjeljak 3.3.3. ovog dokumenta i Prilog J „Smjernice Općinskog suda u Sarajevu za postupanje u parničnom postupku“;

¹¹ U konkretnom slučaju upotrebom samoljepljivih (*post-it*) žutih papirića na omotu spisa;

¹² Vidjeti još odjeljak 3.3.4. ovog dokumenta i Prilog L „Priručnik za izradu presuda“;

U narednim fazama projekata, svi ciljni sudovi su zaključili vlastite memorandume o saradnji. Ovaj dokument sadrži i komparativni pregled njihovih osnovnih razlika (Prilog P „Komparativni pregled razlika u memorandumima o saradnji“).

3.4.4. Dva predavanja profesorice Ruth de Bock¹³: Dokazi i činjenice i Šta čini presudu kvalitetnom?

Problem

U toku PUEP II projekta postalo je jasno da se, generalno gledajući, ne posvećuje dovoljna pažnja analizi relevantnih i spornih činjenica koje iznose stranke, posebno u fazi pripremnog ročišta, konkretnije sljedećim pitanjima: Koje su činjenice relevantne u smislu primjenjivog materijalnog prava? Koje su činjenice sporne? Za koje činjenice nisu potrebni (dodatni) dokazi? Koliko i koji svjedoci će se pozvati? Da li je neophodno vještačenje?

Prema tome, opet generalno gledajući, ročišta za glavnu raspravu nisu bila najefikasnija, a kasnije bi u presudama često izostalo dovoljno obrazloženje činjenica i ocjena dokaza.

Analiza - moguće rješenje

Odlučeno je da se pozove vodeći, ugledni stručnjak, profesorica Ruth de Bock, da održi dva predavanja u okviru drugog okruglog stola u Sarajevu.

Njeno prvo predavanje je bilo na temu Dokazi i činjenice. Na tom predavanju, profesorica De Bock je objasnila proces analize činjenica koje dostave stranke, važnost tog procesa za efikasan parnični postupak i tehnike odlučivanja o dokazima.

Drugo predavanje je bilo na temu Šta čini presudu kvalitetnom? Na tom predavanju profesorica De Bock je objasnila da se kvalitet sudske presude sagledava kroz tri elementa:

1. stručnost
2. pravednost
3. djelotvornost.

Profesorica De Bock je detaljno objasnila različite aspekte kvaliteta sudskih odluka.

Materijal

Tekst dvaju predavanja koja je održala profesorica De Bock na okruglom stolu, nalazi se u Prilogu R „Dokazi i činjenice“ i Prilogu S „Šta čini presudu kvalitetnom“.

3.4.5. Lista pitanja Općinskog suda u Tuzli

Kompilacija materijala, također, uključuje i jedan rezultat PUEP II projekta. U periodu održavanja sastanaka između sudija Općinskog i Kantonalnog suda u Tuzli s projektnim timom, sudije Općinskog suda pripremile su listu pitanja za članove projektnog tima, kako bi uporedili pravila i način rada u Nizozemskoj i BiH. Nizozemski članovi projektnog tima su ponudili odgovore na ova pitanja.

¹³ Profesorica privatnog prava na Pravnom fakultetu Univerziteta u Amsterdamu i generalna pravozastupnica pred Vrhovnim sudom Nizozemske;

Odgovori i razlike u praksi između dviju država potakle su diskusiju o razlozima takvog postupanja na sastancima održanim, kako sa sudovima u Tuzli, tako i s drugim sudovima.

Lista pitanja je uključena u ovaj dokument (Prilog T "Lista pitanja Općinskog suda u Tuzli"), zbog toga što bolje razumijevanje pozadine sagovornika omogućava diskusiju. Također, opisane prakse mogu potaknuti razmišljanje o tome da li ih je moguće primijeniti na neki način.

Rad na upravljanju predmetima, Općinski i Kantonalni sud u Sarajevu (PUEP II projekat)

4. UČENJE OD KOLEGA

4.1. Uvod

U toku PUEP II projekta, korišteno je nekoliko vrsta učenja od kolega, da bi se učesnicima približili saradnja i novoizrađeni alati i materijali. Ovo poglavlje opisuje tri metode učenja od kolega: simulaciju suđenja, mentorske grupe i bilateralnu interviziju.

4.2. Simulacija suđenja - uspostava novog upravljanja predmetima

4.2.1. Metoda rada

Simulacija suđenja je praktična vježba koju izvode sudije, pri čemu se simulira ročište na sudu. Sudija sudi u jednom ili više predmeta, po mogućnosti stvarnih, anonimiziranih predmeta. Druge sudije preuzimaju uloge stranaka i njihovih zastupnika.

Tu je i moderator koji posmatra postupak. Moderator može zaustaviti simulaciju radi iznošenja opažanja, navođenja drugih mogućnosti za postupanje i davanje mišljenja. Moderator može biti, naprimjer, sudija višeg suda.

4.2.2. Zašto organizovati simulaciju suđenja?

Za vrijeme jedne studijske posjete Amsterdamu, uvidjelo se da bi simulacija suđenja mogla biti koristan način za demonstraciju kako koristiti sve različite materijale u praksi, te demonstraciju kako se ti materijali koriste zajedno. Simulacija suđenja se može, naprimjer, koristiti za vježbu primjene obrasca za pripremu pripremnog ročišta. Dalje, svi učesnici mogu vježbati različite vještine, te je simulacija prilika za razmjenu (najboljih) praksi. Vještine koje se mogu vježbati mogle bi biti, naprimjer, kako postavljati pitanja strankama i kako dati kvalitetno mišljenje kolegama. Prakse koje se mogu detaljnije vježbati mogle bi biti: kako sudija može preuzeti kontrolu nad raspravom i postupkom, kako postupiti s nerelevantnim temama i kako odlučiti o različitim zahtjevima strana, kao što je odluka o zahtjevu za odlaganje na osnovu Smjernica.

4.2.3. Šta se postiže simulacijom suđenja?

Cilj simulacije suđenja jeste da se stekne slika o tome kako pravilna priprema i efikasno vođenje rasprave mogu dovesti do obrazložene odluke, lakše izrade i kraće presude. Sve zajedno će dovesti do veće efikasnosti ukupnog postupka.

4.3. Mentorske grupe

4.3.1. Uvod

Mentorske grupe su osnovane u kasnijim fazama PUEP II projekta. Prepoznato je i to da je izrada materijala u saradnji s kolegama iz Sarajeva bila jedan korak, ali da je potpuno drugi korak navikavanje na novi način rada. Cilj ovih mentorskih grupa je, prema tome, bio da pruže podršku sudijama u procesu pretakanja teorije različitih materijala navedenih u ovoj kompilaciji u praksu

njihovog svakodnevnog rada. Ideja ovih mentorskih grupa bila je da se sudije okupe radi interakcije i otvorene razmjene iskustava s novim načinom rada. Problem na koji smo mi naišli pri tome jeste da su sudije Općinskog suda u Sarajevu navikle da, uglavnom, rade samostalno i imali su malo ili nimalo iskustva s otvorenom razmjenom ideja s kolegama. Izgleda da je postojala tendencija da se radije konsultuju zakoni ili osobe od autoriteta za ideje o tome kako rješavati predmete ili kako pisati presude. Naš cilj je bio da sudijama ukažemo na njihova diskreciona ovlaštenja i pomognemo u pronalaženju njihove nezavisnosti unutar struke.

4.3.2. Metoda rada

Sve sudije Općinskog suda u Sarajevu, iz odjeljenja koja su učestvovala u projektu, podijeljene su u grupe sa po najviše 10-12 pojedinaca.

Za vrijeme posjete ekspertnog tima održani su i sastanci različitih grupa.

Najmanje dva člana ekspertnog tima bila su prisutna u ulozi moderatora koji predsjedavaju sastankom. Moderator su pripremili teme za diskusiju. Izbor tema se temeljio na tome gdje je postojala najveća hitnost u okviru projekta. Naprimjer, ako je nekad bilo relevantno podsjećati sudije da primjenjuju Smjernice, tema grupnog sastanka bio bi aspekt Smjernica. Nakon usvajanja Priručnika za izradu presuda, odabran je kao tema za razgovor.

Osim same teme, moderator su pripremili konkretna pitanja koja su postavljali svakom pojedincu koji učestvuje u svakoj mentorskoj grupi. Ovdje je bio cilj da se pripreme takva pitanja koja će navesti članove tima da daju osvrt na odabranu temu u svojim odgovorima. Teorija ove metode rada je da svako dobije priliku dati svoj osvrt na odabranu temu, te obavezu da, bez prekidanja, slušaju svoje kolege iz tima i njihov osvrt prije početka diskusije na tu temu.

4.3.3. Rezultati

Teško je kvantifikovati rezultate kada se radi o ovakvim procesima. Mada, ukupno gledajući, članovi ekspertnog tima su bili prilično zadovoljni načinom na koji se odvijala komunikacija među članovima grupe. U početku je bilo teško navesti ljude da uopće govore i mnogo odgovora na postavljena pitanja nije se odnosilo na zadanu temu. Odgovori su bili uopćeni, teoretski i ne toliko zasnovani na vlastitim iskustvima u radu na materijalima. Na nekoliko zadnjih sastanaka mentorskih grupa, primijetili smo više otvorenosti o tome i više spremnosti da slušaju jedni druge. Nekoliko puta smo svjedočili tome da su članovi mentorskih grupa pronašli konkretna rješenja za konkretne probleme zahvaljujući tim diskusijama.

4.3.4. Preduslovi za uspjeh

Da bi mentorske grupe funkcionisale, najbitnije je prisustvo *svih* sudija, ne samo onih koji su aktivni u projektu. Također je važno odvojiti vrijeme i za ove sastanke i za najmanje još tri sastanka u periodu od 6 mjeseci.

4.4. Bilateralna intervizija

4.4.1. Uvod

Jedan od glavnih ciljeva PUEP II projekta bio je da se sudije potaknu na bližu saradnju. Utisci na početku projektnih aktivnosti ukazivali su da postoji veoma malo komunikacije među kolegama o tome kako sudije vode svoja ročišta, pišu presude i donose odluke.

4.4.2. Metoda rada

Ideja je jednostavna, jedan sudija prisustvuje ročištu drugog sudije ili pročita presudu drugog sudije i nakon toga da svoje mišljenje o tome. Ono što je teško jeste vrsta mišljenja koje se daje. Učenje od kolega ne podrazumijeva izričito da jedan kolega govori drugom kako da radi svoj posao. Zamišljeno je da podstakne otvorenu razmjenu ideja i najboljih praksi. Za najefikasnije rezultate, idealno bi bilo da mišljenje sadrži činjenična zapažanja. Naprimjer, sudija može reći drugom sudiji da je primijetio u toku ročišta da kolega nije postavio nijedno pitanje strankama ili da je kolega dozvolio odlaganje bez dovoljno dobrog razloga. Umjesto da govori kolegi šta je trebao uraditi, sudija koji daje mišljenje može kolegu pitati za razloge kojima se on rukovodio. Ta diskusija je zamišljena na način da oba učesnika mogu doprinijeti rješavanju određene situacije.

4.4.3. Rezultati

Učenje od kolega i stručna analiza još uvijek su u začetku u sudovima u Sarajevu. Međutim, tokom implementacije aktivnosti uočeno je da određeni broj sudija čita presude svojih kolega, kao i da prisustvuju ročištima kolega. Također, zbog lekcija naučenih kroz druge oblasti ovog projekta (upravljanje sudom), sudije u Sarajevu se kontinuirano približavaju tome da jedni drugima daju mišljenje bez primjesa kritike.

4.4.4. Preduslovi za uspjeh

Uvođenje metode učenja od kolega obično se ne preporučuje u ranim fazama projekta. Za uspjeh je potrebno da se sudije prethodno upoznaju s materijalima i nauče malo o tome kako da jedni drugima otvoreno daju mišljenje bez kritike. Važno je da se mišljenje daje na neutralan način, na osnovu zapažanja o ponašanju, a ne na kritici o radu drugog sudije.

Osim toga, presudno je da se to radi diskretno, što podrazumijeva da se potrebna zapažanja i mišljenje ne prenose šefu odjeljenja ili predsjedniku suda. To bi sputavalo otvorenost i neku vrstu eksperimentalne promjene ponašanja. Prisustvovanje ročištima treba biti obostrano, a aspekti učenja su davanje mišljenja, kao i posmatranje stila i pristupa drugog kolege.¹⁴

¹⁴ Vidjeti više u Prilogu C „Djelotvorno davanje i prihvatanje mišljenja“.

5. ZAKLJUČCI

Ovaj dokument nudi alate i materijale za unapređenje efikasnosti i kvaliteta pravosuđa, koje su u okviru PUEP II projekta razvile sudije Općinskog suda i Kantonalnog suda u Sarajevu uz podršku Vrhovnog suda Federacije BiH i projektnog tima, a koji su dalje modificirani u skladu s potrebama drugih ciljnih sudova PUEP II i IJQ projekata.

Dokument je namijenjen za upotrebu u drugim sudovima u BiH i da omogući VSTV-u BiH i predsjednicima sudova da ostvare iste rezultate i prilagode materijale potrebama u svojim sudovima.

Od presudnog je značaja osigurati da se ostvareni rezultati dalje razvijaju i učine održivim, što će zavisiti od svih učesnika projekta, koji sada primjenjuju rezultate i koji su promijenili svoj način rada. Oni će proširiti to novo poimanje njihovog profesionalnog rada i podijeliti ga s drugim sudijama u državi.

No, postoje i zamke. Glavna zamka leži u pokušaju da se radi previše brzo i previše efikasno. Misliti da će profesionalci automatski prihvatiti sve što je stavljeno na papir je iluzija. Neće. Profesionalce je nužno uvjeriti ili barem informisati o promjenama i moraju shvatiti koji su osnovni razlozi za to. Ako je moguće, njih treba uključiti u proces donošenja odluka i dati im priliku da diskutuju o promjenama koje se uvode.

Pridobiti nečiju posvećenost je proces i to je u potpunosti vezano za mentalitet. Proces počinje od svijesti o položaju koji sudije imaju u društvu i shvatanja da svako poboljšanje počinje od nas samih. Stoga, uvijek nađite vremena da uložite u ljude i pokušajte se povezati s njima. Oni su kapital pravosuđa.

Projektni tim

Sudsko vijeće Nizozemske/Okružni sud u Amsterdamu: Esther de Rooij, Ronald van Harmelen, Heleen Hoogeveen, Mirjam van der Kaay, Ole Jan van Leeuwen, Katja Rombouts, Tjepco van Voorst Vader, Renée Vrugt, Irene Konings, Marcia de Vries, Ritsaert Mulderije, Judith Boeree, Halil Akbuz, Bob Corstens, Marina Pier, Jacqueline Sumer, Nienke Hersbach, Alice van Kooten, Lotte van Diepen, Simone Lanting, Chantal Pol, Nataša Lovre i Rianne Wientjes.

Sudska administracija Norveške: Wiggo Storhaug Larssen.

Podrška:

Projektni tim VSTV-a: Ana Bilić Andrijanić, Kenan Ališah, Vesna Pirija, Ehlimana Međić i Demirel Delić.

PRILOG A „KAKO NAPRAVITI PLAN RADA I KOMUNIKACIJE U TIMU“

1. Komunikacija: Šta? Kada? Ko? i Kako?

Utvrđite teme o kojima će se razgovarati na sastanku tima:

Šta?

- integritet
- položaj sudije u društvu
- kvalitet
- ponašanje na ročištu
- dužina trajanja
- radni procesi
- ciljevi u pogledu rada na predmetima
- saradnja s uposlenima
- razgovori sa sudijama u vezi s ocjenom rezultata rada.

Kada?

- sazivanje sastanaka tima i drugih sastanaka: koliko često?

Ko?

- članovi tima na sastancima tima
- manje grupe
- bilateralno
- uposleni
- predsjednik suda.

Kako?

- napismeno
- lično
- u posebnim prilikama
- sastanci
- bilateralno.

Unesite tekst ovdje

2. Kvalitet

Utvrđite ciljeve u pogledu kvaliteta i efikasnosti koje je potrebno ostvariti do kraja (godine)...
Utvrđite (3) mjere za unapređenje: šta je neophodno kako bi se unaprijedio kvalitet?

Unesite tekst ovdje:

Utvrđite:

Koje ciljeve je potrebno ostvariti do kraja (godine)?

Ko će poduzeti mjere (potencijalni predsjednici odjeljenja i drugi članovi tima, predsjednik suda, drugi predsjednici odjeljenja)?

Kako (Timski rad, manje grupe, u konsultaciji s članovima tima, metode rada?) Izgradite osjećaj pripadništva s članovima vašeg tima. Kako angažovati članove tima?

Unesite tekst ovdje:

3. Kvantitet

Utvrđite ciljeve u pogledu kvantiteta i rezultata: broj riješenih predmeta, zaostatak.

Unesite tekst ovdje:

PRILOG B „GRUPNA INTERVIZIJA“

1. Polazne tačke

- Intervizija je proces povjerljive saradnje između 6 osoba (maksimalno 8).
- Intervizija stvara uslove za ostvarenje podrške među kolegama na poslu upotrebom metode intervizije.
- Intervizija dovodi do osvrta i dalje profesionalizacije.
- Svrha intervizije je osiguranje profesionalizma u najvećoj mogućoj mjeri, te da se omogući uživanje u procesu izvršavanja zadataka.

2. Ciljevi

Nakon intervizije:

- Učesnici mogu iz različitih uglova pristupiti rješavanju pitanja vezanih za radne zadatke.
- Učesnici mogu na različite načine rješavati profesionalne (i moralne) dileme, pitanja, te problematične situacije na poslu.
- Učesnici mogu kombinovati racionalan i objektivan pristup s intuitivnim i pristupom koji koristi osjećanja.
- Učesnici mogu nastaviti samostalno s intervizijom.

3. Sredstva

Najvažnije sredstvo intervizije je postavljanje pitanja. Ovo zahtijeva otvorenost i poštivanje svih učesnika jer nema jednostavnijeg problema od problema druge osobe. Mi brzo donosimo vlastiti sud, ali intervizija zahtijeva od osoba da ostave po strani vlastita tumačenja i pretpostavke, kako bi mogli zajedničkim snagama krenuti u istraživanje.

Tokom intervizije, neko predstavlja problem, a drugi učesnici „postavljaju pitanja“ toj osobi u vezi s tim problemom. Na taj način, osoba koja predstavlja problem dijeli s drugim učesnicima svoja razmišljanja i osjećanja u vezi s tim problemom.

Ostali učesnici nastavljaju s postavljanjem pitanja, čime stvaraju sliku o tom problemu.

Nakon što su učesnici prikupili dovoljno informacija, stvorena je nova situacija:

- Učesnici su stekli sliku problema onakvu kako ga doživljava osoba koja o njemu govori, na osnovu informacija koje su dobili, a ne na osnovu vlastitih pretpostavki.
- Odgovaranjem na pitanja, osoba koja govori o problemu, također, stječe uvid u problem. Drugačiji odnos prema problemu javlja se kroz odgovore na pitanja i dalju razradu situacije. Naprimjer, različito viđenje vlastite uloge ili pristupa.

4. Metoda rada

Preporučuje se metoda razgovora o slučaju. Ova metoda je djelotvornija i pogodnija za grupu koja se upoznaje s intervizijom.

Slučajevi koji se koriste tokom intervizije moraju zadovoljavati određene uslove:

- Oni su se desili. Hipotetički slučajevi ne funkcionišu dobro u interviziji; dejstva učenja počivaju na činjenici da smo blizu realnosti.
- Vezani su za posao.
- Nedavno su se desili. Ako se nešto davno desilo, obično je percepcija realnosti osobe koja govori o problemu pretrpjela neke promjene, što otežava proces davanja adekvatnih odgovora.

Procedura za razgovor

- Svaka osoba spomene problem o kojem bi željela govoriti.
- Grupa pravi izbor predstavljenih problema.
- Osoba koja predstavlja problem kratko opisuje taj problem, te svoja rješenja (bez obzira da li su ona ugrađena u praksu ili ne) drži za sebe.
- Članovi grupe uzimaju bilješke.
- Članovi grupe postavljaju pitanja u svrhu daljih objašnjenja.
- Grupa ili pojedinačni članovi rade zajedničku ili pojedinačnu analizu situacije.
- Grupa ili pojedinačni članovi formulišu zajedničko ili pojedinačno viđenje situacije.
- Osoba koja predstavlja problem govori o svom pristupu.
- Vodi se diskusija.
- Donose se zaključci i daje se ocjena.

Ocjena i akcioni plan

Tokom završne faze, učesnici razgovaraju o tome šta su naučili. Čini se kao da je samo osoba koja je predstavila problem nešto naučila, ali svi učesnici mogu nešto naučiti iz ovakvog pristupa rješavanju problema. Zato svi zapisuju za sebe:

- Šta sam naučio/la na ovom sastanku? Je li bilo dovoljno/manje nego što sam očekivao/la?
- Šta mislim i šta osjećam o ovom procesu? Šta je bilo dobro, a šta ne?

Na kraju sastanka, učesnici se dogovaraju o određenim stvarima za naredni sastanak intervizije.

PRILOG C „DJELOTVORNO DAVANJE I PRIHVATANJE POVRATNIH INFORMACIJA“

Djelotvorno davanje mišljenja je ono mišljenje koje se sasluša, shvati i prihvati. Razvijte svoje vještine davanja mišljenja primjenom sljedećih nekoliko pravila i uskoro ćete uvidjeti da ste mnogo djelotvorniji.

1. DAVANJE MIŠLJENJA

1.1. Dobro se pripremite

Razmislite o tome šta ćete reći i kako.

1.2. Izaberite dobar trenutak i pravo mjesto

Postoje trenuci kada se ljudi osjećaju otvorenim za tuđe mišljenje i trenuci kada to nije slučaj. Pazite na emocije i osjećanja drugih. To će vam pomoći da odaberete pogodan momenat. Naprimjer, ljutita osoba neće željeti da prihvati mišljenje, čak iako je vješto dato. Sačekajte da se malo smiri.

1.3. Iznosite mišljenje u prvom licu.

Umjesto da kažete: ti si uradio to i to, recite: ja sam primijetio da...

1.4. Navedite samo ponašanje koje se može promijeniti

Najvažnije pravilo kod davanja mišljenja je da zapamtite da vi ne komentarišete nečiji tip ličnosti ili u šta neko vjeruje ili šta cijeni. Vi samo komentarišete ponašanje te osobe, ponašanje koje se može promijeniti.

1.5. Budite precizni i konkretni

Dajte primjere. Sjetite se konkretnih prilika i konkretnih ponašanja i naglasite tačno šta je ta osoba uradila i kako ste se vi zbog toga osjećali. Što konkretnije – to bolje, jer je puno lakše slušati o konkretnoj situaciji nego o nečemu što se *stalno dešava*.

1.6. Navedite posljedice ponašanja te osobe (na vas lično ili na instituciju)

Davanje mišljenja, kao odraz vlastitog uvjerenja, čini mnogo lakšim primaocu da ga sasluša i prihvati, čak i kada dajete negativno mišljenje. Ovim pristupom niko nikoga ne okrivljuje, te je, stoga, mnogo prihvatljiviji.

1.7. Mišljenje mora biti blagovremeno

Nije dobro govoriti nekome o nečemu što vas je uvrijedilo ili usrećilo prije šest mjeseci. Mišljenje se mora dati blagovremeno, što znači dok se još uvijek svi sjećaju šta se desilo. Ako imate potrebu nekome dati svoje mišljenje, onda jednostavno to i uradite.

1.8. Dajte drugome priliku da iskaže svoju reakciju ili viziju.

I pažljivo slušajte.

1.9. Vodite računa i budite svjesni neverbalnog ponašanja.

1.10. Završite s jasnim dogovorom (SMART).

SMART = **S**pecific (konkretno) - **M**earable (mjerljivo) - **A**ceptable (prihvatljivo) - **R**ealistic (realno) - **T**ime framed (blagovremeno);

2. PRIHVATANJE MIŠLJENJA

Također je važno razmisliti o vještinama koje su vam potrebne za prihvatanje mišljenja, posebno ako je to nešto što ne želite čuti i to ne samo zato što nisu svi vješti za davanje mišljenja.

2.1. Zauzmite otvoren stav i izbjegavajte odbrambene reakcije

Da biste čuli nečije mišljenje, morate ga saslušati. Nemojte misliti o tome šta ćete odgovoriti. Slušajte. Obratite pažnju i na neverbalnu komunikaciju. Također, oslušajte i ono što kolega ne izgovara.

2.2. Postavite dodatna pitanja kada vam nešto nije jasno.

Pobrinite se da potpuno shvatite sve nijanse onoga što vam druga osoba govori i izbjegnite nesporazum. Koristite različite vrste pitanja da razjasnite situaciju i da provjerite vaše shvatanje, uključujući i emocije.

Možete npr. reći:

“Znači, kad si mi rekao..., znači li to da si mislio... i osjećao...?”

“Jesam li ja pravilno shvatio, kada sam ja uradio..., ti si osjetio...?”

Pobrinite se da vaš osvrt i pitanja budu fokusirani na ponašanje, ne na ličnost. Čak i ako se mišljenje daje na drugom nivou, vi uvijek možete vratiti razgovor na nivo ponašanja i pomoći osobi koja daje mišljenje da se fokusira na taj nivo.

2.3. Budite jasni kada se slažete/ne slažete

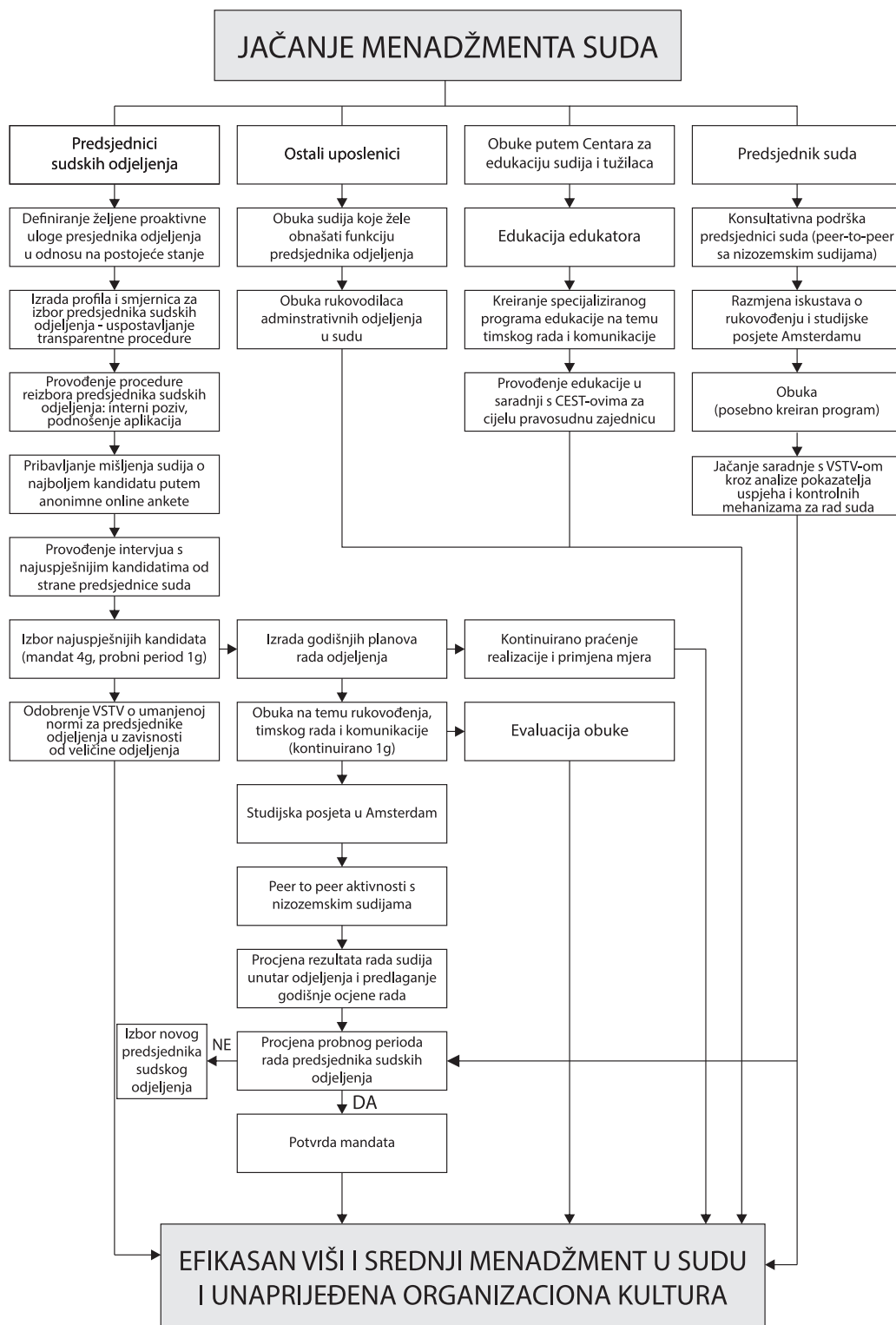
Morate biti svjesni svojih emocija (samosvijest) i biti sposobni da ih kontrolirate tako da, čak i ako mišljenje prouzrokuje emotivnu reakciju, možete to kontrolisati.

2.4. Postavite se tako da je važno pronaći rješenja i saradivati; završite s jasnim dogovorom.

Zahvalite se osobi koja vam je dala svoje mišljenje. Razmislite o tom mišljenju i odlučite kako da, ako uopće to želite, postupite u skladu s njim.

PRILOG D „MAPIRANJE PROCESA – UPRAVLJANJE SUDOM“

MAPIRANJE PROCESA PROJEKTA AKTIVNOST “UPRAVLJANJE SUDOM” (PUPEP II)

PRILOG E „SMJERNICE ZA IMENOVANJE PREDSEDNIKA SUDSKIH ODJELJENJA“

Sadržaj:

1. Svrha donošenja Smjernica

2. Procedura imenovanja predsjednika sudskih odjeljenja

2.1. Profil predsjednika sudskog odjeljenja

2.2. Interni poziv i podnošenje prijava

2.3. Mišljenje sudija sudskog odjeljenja

2.4. Provođenje intervjua i izbor najuspješnijeg kandidata

2.5. Imenovanje predsjednika sudskog odjeljenja i trajanje mandata

2.6. Norma predsjednika sudskog odjeljenja

3. Prilozi

3.1. Prilog 1 - Vještine predsjednika sudskog odjeljenja

3.2. Prilog 2 - Upitnik za provođenje anonimne ankete

1. Svrha donošenja Smjernica

Smjernice za imenovanje predsjednika sudskih odjeljenja (u daljem tekstu: Smjernice) predstavljaju set preporuka, namijenjenih predsjednicima sudova u Bosni i Hercegovini, čija je zadaća uspostavljanje jasnog, objektivnog i transparentnog procesa imenovanja predsjednika sudskih odjeljenja, te određivanje uslova i vještina koje bi predsjednik sudskog odjeljenja trebao ispunjavati, odnosno posjedovati, kako bi pravilno odgovorio izazovima i zahtjevima pozicije.

Smjernice se donose radi ostvarenja sljedećih ciljeva:

- a) Osiguranje ispunjenja dužnosti predsjednika sudskih odjeljenja, propisanih članom 17. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju¹⁵,
- b) Jačanje uloge i odgovornosti predsjednika sudskih odjeljenja, posebno u kontekstu organizacije i rukovođenja radom sudskog odjeljenja, kao jednog od elemenata ocjene rada predsjednika sudskih odjeljenja, a kako je određeno Kriterijima za ocjenjivanje rada predsjednika sudova i predsjednika sudskih odjeljenja u Bosni i Hercegovini,
- c) Otklanjanje faktora rizika prilikom izbora rukovodilaca odjeljenja, koji je istaknut u planovima integriteta pravosudnih institucija Bosne i Hercegovine, a koji se ogleda u nepostojanju propisa koji sadrže jasne i objektivne kriterije i procedure za izbor rukovodilaca odjeljenja,
- d) Primjena rezultata Projekta unapređenja efikasnosti pravosuđa II, implementiranog od strane Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Vijeće) koji se, između ostalog, ogledaju i u efikasnijem upravljanju sudom, kroz razvijanje i jačanje proaktivnog angažmana i menadžerske uloge predsjednika sudskih odjeljenja.

Smjernice se mogu primjenjivati u svim općinskim, osnovnim, kantonalnim, okružnim i okružnim privrednim sudovima u Bosni i Hercegovini, Višem privrednom sudu u Banjoj Luci, Osnovnom sudu Brčko distrikta BiH i Apelacionom sudu Brčko distrikta BiH, Vrhovnom sudu Federacije Bosne i Hercegovine i Vrhovnom sudu Republike Srpske, ukoliko su u istim formirana sudska odjeljenja.

Gramatička terminologija korištenja muškog i ženskog roda u ovim Smjernicama uključuje oba roda.

2. Procedura imenovanja predsjednika sudskih odjeljenja

2.1. Profil predsjednika sudskog odjeljenja

Predsjednik sudskog odjeljenja treba biti sudija:

- Koji ima najmanje tri godine radnog iskustva na poziciji sudije,
- Za kojeg je, u posljednje tri ocjene rada prije stupanja na funkciju predsjednika sudskog odjeljenja, utvrđeno da funkciju obavlja uspješno ili izuzetno,
- Protiv kojeg, u posljednje tri godine prije stupanja na funkciju predsjednika sudskog odjeljenja, nisu izrečene disciplinske mjere,
- Koji posjeduje sljedeće vještine: komunikacijske vještine, spremnost na saradnju, usmjerenost na rezultate i inovativnost, smisao za rukovođenje, te proaktivan stav, kako je to detaljno opisano u Prilogu 1 Smjernica.

¹⁵ Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju („Službeni glasnik BiH“, broj 66/12, 40/14, 54/17, 60/17 i 30/18) i Pravilnik o unutrašnjem sudskom poslovanju („Službeni glasnik RS“, broj 09/14, 71/17 i 67/18).

2.2. Interni poziv i podnošenje prijava

Predsjednik suda upućuje interni poziv svim sudijama da se prijave za mjesto predsjednika sudskog odjeljenja, u kojem obavezno navodi:

- a. Uslove koje predsjednik sudskog odjeljenja treba ispunjavati, a kako je to određeno odjeljkom 2.1. Smjernica;
- b. Način podnošenja prijava;
- c. Rok za podnošenje prijava;
- d. Sadržaj prijava, kako je to određeno sljedećim stavom ovog odjeljka.

Prijave za predsjednika sudskog odjeljenja obavezno sadrže:

- a. Navođenje sudskog odjeljenja za koje se kandidat prijavljuje;
- b. Prijedlog programa rada sudskog odjeljenja, te prijedlog ciljeva (viđenje timskog rada, poboljšanja koja se predlažu, način rada sudskog odjeljenja koji se predlaže, ciljevi odjeljenja u okviru perioda mandata), kao i vlastito viđenje uloge predsjednika sudskog odjeljenja (očekivanja i obaveze).

2.3. Mišljenje sudija sudskog odjeljenja

S ciljem utvrđivanja potencijalnih kandidata za predsjednika sudskog odjeljenja, te unapređenja transparentnosti pri njihovom imenovanju, predsjednik suda može provesti anonimnu anketu među sudijama sudskog odjeljenja.

Anonimna anketa se provodi putem upitnika koji je dat u Prilogu 2 Smjernica. Ukoliko to smatra svrsishodnim, predsjednik suda može upitnikom obuhvatiti i druga važna pitanja.

Mišljenje sudija sudskog odjeljenja, pribavljeno putem anonimne ankete, ima konsultativni karakter.

2.4. Provođenje intervjua i izbor najuspješnijeg kandidata

Predsjednik suda provodi intervjua sa svim kandidatima, koji su dostavili uredne prijave, u skladu s odjeljkom 2.2. Smjernica, te koji ispunjavaju uslove iz odjeljka 2.1. Smjernica.

Predsjednik suda bira najuspješnijeg kandidata na osnovu:

- a. Ishoda intervjua;
- b. Konsultativnog mišljenja sudija sudskog odjeljenja, pribavljenog u skladu s odjeljkom 2.3. Smjernica;
- c. Stepene ispunjenja uslova, propisanih odjeljkom 2.1. Smjernica.

Izuzetno, predsjednik suda može odrediti predsjednika sudskog odjeljenja bez provođenja intervjua, u sljedećim slučajevima:

- a) Ako nije zaprimljena nijedna prijava za mjesto predsjednika sudskog odjeljenja;
- b) Ako su zaprimljene isključivo nepotpune i/ili neblagovremene prijave;
- c) Ako su zaprimljene isključivo prijave kandidata koji ne ispunjavaju uslove, propisane odjeljkom 2.1. Smjernica.

Predsjednik suda može pribaviti mišljenje sudija sudskog odjeljenja, u skladu s odjeljkom 2.3. Smjernica i u slučaju određivanja predsjednika sudskog odjeljenja bez provođenja intervjua.

2.5. Imenovanje predsjednika sudskog odjeljenja i trajanje mandata

Predsjednik sudskog odjeljenja imenuje se na mandat od godinu dana.

Po isteku mandata predsjednika sudskog odjeljenja, predsjednik suda može mu produžiti mandat bez ponovnog provođenja procedure imenovanja, ukoliko je ocijenjeno da predsjednik sudskog odjeljenja uspješno ili izuzetno obavlja svoju funkciju, a na osnovu Kriterija za ocjenjivanje rada predsjednika sudova i predsjednika sudskih odjeljenja u Bosni i Hercegovini.

Produženje mandata bez ponovnog provođenja procedure imenovanja, u skladu s ovim stavom, preporučuje se najviše tri puta uzastopno.

U svakom slučaju, preporučuje se predsjedniku suda da provede proceduru imenovanja predsjednika sudskog odjeljenja najmanje jednom u četiri godine.

Razrješenje predsjednika sudskog odjeljenja prije isteka mandata moguće je u slučaju težih povreda radnih dužnosti od strane predsjednika sudskog odjeljenja, izricanja disciplinskih mjera protiv istog, kao i na njegov lični zahtjev.

2.6. Norma predsjednika sudskog odjeljenja

Predsjednik sudskog odjeljenja ostvaruje normu (normativ na osnovnom referatu koji radi), u skladu s Pravilnikom o orijentacionim mjerilima za rad sudija i stručnih saradnika u sudovima u Bosni i Hercegovini¹⁶.

Broj: 12-08-5-3900-1/2018

Sarajevo, 20.12.2018. godine

Predsjednik

Milan Tegeltija

¹⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj 2/14, 8/14, 2/16, 7/16, 56/16, 25/17);

3. Prilozi

3.1. Prilog 1 - Vještine predsjednika sudskog odjeljenja

Veza: odjeljak 2.1. Smjernica („Profil predsjednika sudskog odjeljenja“)

Predsjednik sudskog odjeljenja posjeduje sljedeće vještine:

1.	Komunikacijske vještine
	<p>Predsjednik sudskog odjeljenja sposoban je dosljedno prenositi usvojene zaključke i informacije sa sastanaka s predsjednikom suda, usmeno i pismeno, na jasan način, da prenese znanja i postigne dogovor sa sudijama odjeljenja kojim rukovodi, za realizaciju zaključaka, smjernica i stavova, te ih pozove na odgovornost u smislu jedinstvene primjene usvojenih stavova, odnosa prema strankama, rezultata rada, postupanja u predmetima, saradnje s drugim sudovima i s kolegama i sl.</p> <p>Predsjednik odjeljenja:</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Prepoznaje probleme i stavove drugih u vezi s tekućim problemima i na adekvatan način odgovara na njihove stavove i razmišljanja;✓ Pokazuje obazrivost, fleksibilnost, autoritet, stabilnost i prilagođava vlastitu reakciju drugima, korektan je u saradnji s kolegama.
2.	Saradnja
	<p>Predsjednik sudskog odjeljenja:</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Pokazuje pažnju prema drugima, uočava potrebu za podrškom i pruža podršku;✓ Stimulira efikasnu saradnju, ulaže u dobre odnose, osigurava da ciljevi suda, odnosno pravosuđa, prevladaju nad ličnim interesima, cijeni doprinos kolega, postavlja pitanja i daje savjete, bez obzira je li pitan ili ne;✓ Poboljšava učinak odjeljenja kojim rukovodi, stimulišući druge da dijele znanje, da grade odnos s ostalim sudijama odjeljenja, da daju svoj doprinos odjeljenju, da pomažu kolegama i daju svoje mišljenje;✓ Otvoren je za mišljenje i komentare drugih. <p>Predsjednik sudskog odjeljenja pokazuje spremnost da radi zajedno s drugim predsjednicima sudskih odjeljenja, kako bi zajedno i efikasno postigli ciljeve suda.</p>
3.	Usmjerenost na rezultate i inovativnost
	<p>Predsjednik sudskog odjeljenja pokazuje odlučnost u uvođenju boljih rješenja u procesu provođenja zakona i doprinosi ostvarenju ciljeva institucije, rezultata i inovacija.</p> <p>Predsjednik sudskog odjeljenja:</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Posjeduje vještine za razvoj novih ideja i koncepata, te zna predstaviti te ideje na uvjerljiv način;✓ Koristi prilike za poboljšanje, promjenu ili izmjenu radnih procesa;✓ Osigurava podršku za provođenje boljih rješenja i profesionalizaciju napredovanja, procesa i sistema.

4.	Rukovođenje
	<p>Predsjednik sudskog odjeljenja je odgovoran za rukovođenje odjeljenjem, s ciljem ostvarenja postavljenih ciljeva, u smislu kvaliteta i kvantiteta.</p> <p>Predsjednik sudskog odjeljenja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Sposoban je uvjeriti odjeljenje kojim rukovodi, ići ukorak s promjenama i razvojem, motivisati sudije odjeljenja, stimulisati i podstaknuti njihov entuzijazam; ✓ Organizuje proces odlučivanja, tako da svaki član sudskog odjeljenja može dati svoj doprinos; ✓ Podstiče međusobnu saradnju i stvara otvorenu i sigurnu atmosferu u sudskom odjeljenju; ✓ Stvara timsku kulturu, u kojoj su kolegijalna odgovornost, saradnja i povjerenje ključne vrijednosti; ✓ Stimuliše sudije sudskog odjeljenja da razmjenjuju znanja; ✓ Razvija kolektivnu odgovornost, ohrabruje provjeru od strane kolega i samokritiku, u slučajevima kada sudija ne postupi u skladu s usvojenim stavovima ili u slučaju žalbi na rad sudije, lošeg kvaliteta/kvantiteta rada i sl.
	<p>Predsjednik sudskog odjeljenja rukovodi pojedinačnim sudijama u odjeljenju, na način da se postigne cilj odjeljenja, ali i individualni ciljevi.</p> <p>Predsjednik sudskog odjeljenja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Izražava svoja očekivanja u vezi s radom sudije i rezultatima koji se trebaju ostvariti, te sa sudijama postiže dogovore u tom smislu, vodeći računa o aspektu nezavisnosti sudije; ✓ Daje svoje mišljenje o radu, postignutim rezultatima i ličnom razvoju sudije; ✓ Zna kako motivisati sudiju da preuzme odgovornost za svoj vlastiti razvoj, te podstiče i pomaže sudiji svojim savjetima; ✓ Podstiče druge da uče iz iskustava kolega i omogućava im da uče na vlastitim i greškama kolega; ✓ Poduzima aktivnosti propisane Kriterijima za ocjenjivanje rada predsjednika sudova i predsjednika sudskih odjeljenja u Bosni i Hercegovini, a za potrebe ocjene rada sudije od strane predsjednika suda; ✓ Redovno razgovara sa svim sudijama u odjeljenju o njihovom radu.
5.	Odnos prema okruženju i društvu
	<p>Predsjednik sudskog odjeljenja pokazuje interes za dešavanja u okruženju suda i u društvu. On prepoznaje potrebe i prilike u društvu i djeluje iz perspektive svog odjeljenja ili institucije. Predsjednik odjeljenja zastupa osnovne vrijednosti suda i politiku predsjednika suda.</p> <p>Predsjednik sudskog odjeljenja razgovara s drugima, uvažava ideje i stavove drugih i stimuliše otvorenu diskusiju o svim temama, posebno o osnovnim vrijednostima pravosuđa, kao što su nezavisnost, integritet, nepristrasnost i povjerenje javnosti u pravosuđe.</p>

6.	Proaktivan stav
	<p>Predsjednik sudskog odjeljenja zauzima proaktivan stav u svojim razmišljanjima i djelovanju.</p> <p>Predsjednik sudskog odjeljenja:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Ne čeka, nego poduzima radnje odmah, s ciljem unapređenja rada suda i preuzima inicijativu za predlaganje zaključaka i ideja u tom pravcu; ✓ Sposoban je prepoznati probleme i prepreke u ranoj fazi i efikasno djelovati; ✓ Prepoznaje prilike i mogućnosti; ✓ Osmišljava alternativna rješenja za postizanje ciljeva; ✓ Preuzima na sebe realizaciju ideja i odluka.

3.2. Prilog 2 - Upitnik za provođenje anonimne ankete

Vezano za odjeljak 2.3. Smjernica („Mišljenje sudija sudskog odjeljenja“)

S ciljem dobivanja što iskrenijih i otvorenijih odgovora, preporučuje se da anonimna anketa bude provedena kao *online* anonimna anketa, i to postavljanjem donjeg upitnika na internet, putem adekvatnih alata, poput alata Google obrasci, koji omogućavaju automatsko spremanje prikupljenih podataka, jednostavno popunjavanje upitnika, i pristupačni su za korisnika.

Upitnik za provođenje anonimne ankete:

• Pitanje br. 1a

Označite osobu koju predlažete za predsjednika sudskog odjeljenja.

**U prvoj koloni moraju biti upisana imena i prezimena svih kandidata koji su dostavili uredne prijave za poziciju predsjednika sudskog odjeljenja, te koji ispunjavaju uslove iz odjeljka 2.1. Smjernica.*

• Pitanje br. 1b

Navedite ime i prezime osobe koju predlažete za predsjednika sudskog odjeljenja.

**Ovo pitanje se postavlja samo izuzetno, alternativno Pitanju br. 1a, i to u slučajevima opisanim u odjeljku 2.4. stav (3) i (4) Smjernica.*

• Pitanje br. 2

Koje kvalitete posjeduje osoba koju ste predložili za predsjednika sudskog odjeljenja (moguće je izabrati više ponuđenih odgovora)?

Motivisanost za unapređenje rada odjeljenja	
Odgovornost	
Spremnost da sasluša i uvaži drugo mišljenje	
Natprosječan kvalitet rada kao sudija	
Komunikacijske vještine	
Sposobnost da omogući uslove za lični i profesionalni razvoj kolega	
Spremnost da uputi pohvalu ili kritiku kolegama	
Sposobnost prenošenja znanja i iskustava	
Otvorenost za konsultacije s kolegama kod rješavanja predmeta	
Drugo	

• Pitanje br. 3

Prema vlastitoj ocjeni rangirajte oblasti na kojima smatrate da bi predsjednik sudskog odjeljenja trebao raditi (pri čemu je 5 najviša, a 1 najniža ocjena).

Rukovođenje i organizacija rada sudskog odjeljenja	
Zakonito i blagovremeno obavljanje poslova iz djelokruga odjeljenja	
Zakazivanje i predsjedavanje sjednicama odjeljenja	
Predlaganje predsjedniku suda i predsjednika vijeća, sastav i raspored rada vijeća	
Praćenje i analiziranje stanja pojedinih sudskih referata i sačinjavanje periodičnih izvještaja o broju i vrsti novoprimljenih predmeta, predmeta u radu, završenih i nezavršenih predmeta, kao i načinu završavanja predmeta	
Praćenje realizacije programa rješavanja starih predmeta	
Praćenje kvaliteta rada sudija u odjeljenju	
Praćenje ažurnosti rada sudija u odjeljenju, a naročito poštivanje utvrđenih rokova	
Praćenje izmjena zakona i sudske prakse viših sudskih instanci i njihovo dostavljanje sudijama	
Praćenje usaglašenosti sudske prakse između pojedinih sudija, odnosno sudskih vijeća	
Predlaganje mjera za kvalitetniji, efikasniji i ažurniji rad odjeljenja	
Praćenje primjene zakona i drugih propisa, te predlaganje predsjedniku suda pokretanje inicijative za njihovu izmjenu	
Iniciranje nabavke stručne literature	

Predlaganje izbora tema za edukaciju sudija, stručnih saradnika i sudskih pripravnika	
Konsultacije s kolegama prilikom rješavanja predmeta	
Ujednačavanje načina vođenja sudskog postupka	
Prenošenje znanja i iskustava	
Postavljanje i ostvarivanje grupnih radnih ciljeva odjeljenja	
Poboljšanje međuljudskih odnosa	
Zastupanje stavova i interesa odjeljenja pred upravom suda s ciljem unapređenja rada	
Razvijanje timskog rada unutar odjeljenja	
Praćenje rezultata rada odjeljenja	
Razgovor s kolegama unutar odjeljenja kao doprinos pravilnoj godišnjoj ocjeni rada sudije	

PRILOG F „DNEVNI RED ZA RADIONICE TIMSKI RAD I KOMUNIKACIJA I OBUKA ZA VODITELJE GRUPNE INTERVIZIJE’“

Timski rad i komunikacija

DNEVNI RED

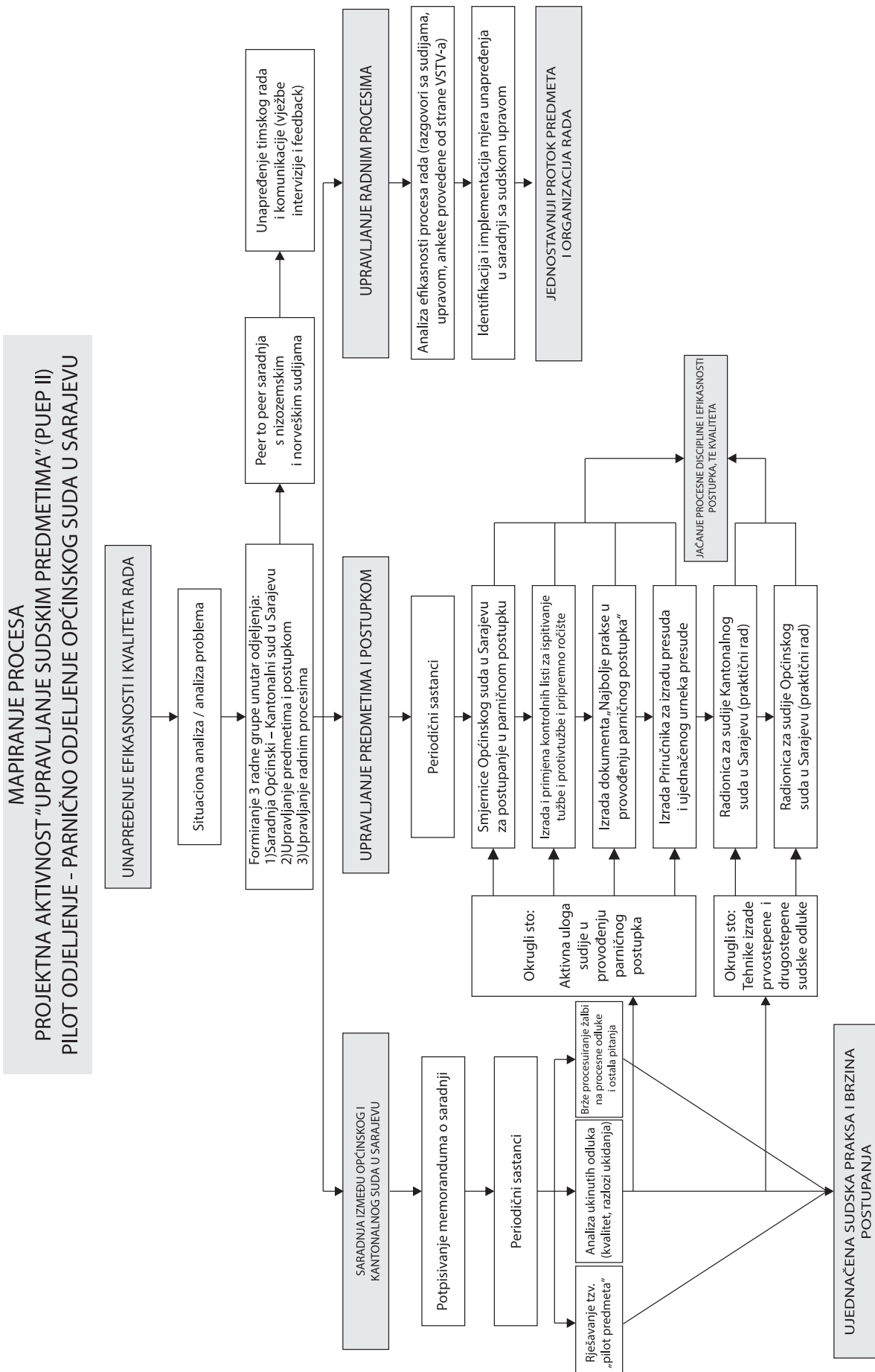
Prvi dan	
09:30 -10:00	Registracija učesnika
10:00-11:00	Uvodne riječi edukatora i ciljevi radionice Predstavljanje učesnika
11:00-12:00	Lična djelotvornost - Lična djelotvornost i stilovi komunikacije - Prepoznavanje vlastitog tipa ličnosti i stila komunikacije
12:00-12:30	Pauza
12:30-13:30	Komunikacija - Aktivno slušanje, percepcija, asertivnost, <i>feedback</i>
13:30-14:00	Pauza
14:00-15:30	Lična djelotvornost i timska djelotvornost - Djelotvornost tima i vlastita uloga u timu (Metoda uvida i ličnih sklonosti Karla Gustava Junga) Timski rad
Drugi dan	
09:30-10:00	Registracija učesnika
10:00-11:00	Timski zadatak: 10 najvažnijih karakteristika u timu?
11:00-12:00	Liderstvo, projekat i planiranje, proces donošenja odluka
12:00-12:30	Pauza
12:30-13:30	Efikasnost, motivacija i lično zadovoljstvo Uvod u interviziju
13:30-14:00	Pauza
14:00-15:30	Kako izgleda moj tim (vježba) Evaluacija

Obuka za voditelje grupne intervizije

DNEVNI RED

9:00 – 10:00	Uvod <ul style="list-style-type: none">• Predstavljanje edukatora i učesnika radionice• Uvod u ciljeve radionice
10:00 – 10:45	Djelotvoran <i>feedback</i> (pružanje i primanje povratnih informacija) <ul style="list-style-type: none">• Transformacija organizacione kulture u sudovima – primjer Općinskog suda u Sarajevu• Test• Diskusija: Kako, kada i koji je <i>feedback</i> uspješan, a koji ne?• Šta je djelotvoran <i>feedback</i>? – prezentacija osnovnih načela
10:45 – 11:00	Pauza za kafu
11:00 – 11:30	Metoda intervizije – kako riješiti problem? <ul style="list-style-type: none">• Objašnjenje metode intervizije i preduslova za otvoreno i sigurno okruženje za njenu primjenu• Postupak intervizije: korak po korak
11:30 – 12:45	Vježba 1: Intervizija <ul style="list-style-type: none">• Rad učesnika u dvije grupe i odabir problema• Uloge: jedan učesnik je voditelj intervizije, drugi je posmatrač, a ostali su učesnici intervizije• Vježba• Evaluacija vježbe
12:45 – 13:45	Ručak
13:45 – 15:00	Vježba 2: Intervizija
15:00 – 15:30	Evaluacija i plan aktivnosti <ul style="list-style-type: none">• Evaluacija radionice• Plan održavanja intervizije u svojoj radnoj sredini

PRILOG G „MAPIRANJE PROCESA – UPRAVLJANJE SUDSKIM PREDMETIMA“

PRILOG H „KONTROLNA LISTA ZA PRETHODNO ISPITIVANJE TUŽBE“

PRETHODNO ISPITIVANJE TUŽBE	ZAKLJUČAK	NAPOMENE	ČLAN ZAKONA
1. Razlozi za isključenje – izuzeće sudije	DA NE		357. ZPP
2. Nadležnost suda - apsolutna - stvarna - mjesna - imunitet	DA NE		15 - 48. ZPP 53. ZPP
2.1. Postoji li sukob nadležnosti?	DA NE		21. ZPP
2.2. Traži li se nužna ili svrsishodna delegacija (nadležnosti)?	DA NE		48 - 49. ZPP
3. Razumljivost i potpunost tužbe - oznaka suda - ime i prezime/naziv stranke - prebivalište/boravište/sjedište stranaka, njihovih zakonskih zastupnika i punomoćnika - potpis podnosioca - broj primjeraka tužbe i priloga uz tužbu	DA NE		334. ZPP
3.1. Zahtjev je određen u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja - vrijednost spora	DA NE		53. ZPP
3.2. Činjenice na kojima tužilac zasniva tužbeni zahtjev	DA NE		53. ZPP
3.3. Dokazni prijedlozi za činjenice na kojima tužilac zasniva tužbeni zahtjev	DA NE		53. ZPP
3.4. Ako je u tužbi postavljeno više tužbenih zahtjeva, jesu li ispunjeni zakonski uslovi za objektivnu kumulaciju zahtjeva?	DA NE		55. ZPP
3.5. Da li je u tužbi predložena mjera osiguranja?	DA NE		268 -290. ZPP
4. Stranačka sposobnost	DA NE		293. ZPP 294. ZPP
5. Parnična sposobnost	DA NE		293. ZPP
6. Urednost i pravilnost zastupanja	DA NE		293. ZPP 294. ZPP
7. Pravni interes za podnošenje tužbe za utvrđenje	DA NE		54. ZPP

PRETHODNO ISPITIVANJE TUŽBE	ZAKLJUČAK	NAPOMENE	ČLAN ZAKONA
8. Blagovremenost tužbe	DA NE		67. ZPP 227. ZPP
9. Da li je proveden prethodni postupak propisan zakonom?	DA NE		227. ZPP
10. Postojanje litispendencije	DA NE		60. ZPP
11. Presuđena stvar	DA NE		67., 79., 98. i 196. ZPP
12. Zaključena sudska nagodba	DA NE		93. ZPP
13. Postavljen zahtjev za donošenje presude zbog propuštanja	DA NE		182. ZPP
14. Ako je tužba bila vraćena podnosiocu na ispravku ili dopunu, da li je u određenom roku tužba vraćena sudu ispravljena i dopunjena?	DA NE		66. ZPP 336. ZPP
15. Potpuna tužba dostavljena na odgovor tuženom s poukom u smislu čl. 70. ZPP (rok, sadržaj, posljedice, nedostavljanje odgovora)	DA NE		70. ZPP

ISPITIVANJE ODGOVORA NA TUŽBU	ZAKLJUČAK	NAPOMENE	ČLAN ZAKONA
1. Urednost dostavljanja tužbe na odgovor tuženom - da li je tužba tuženom uredno dostavljena - da li je tuženi poučen o roku za dostavljanje odgovora na tužbu, sadržaju odgovora i posljedicama nedostavljanja odgovora na tužbu	DA NE		69., 70., 347. i 348. ZPP
2. Da li je dostavljen odgovor na tužbu?	DA NE		70. ZPP
3. Da li je odgovor na tužbu blagovremen?	DA NE		70. stav (1) ZPP
4. Da li odgovor na tužbu sadrži podatke koje mora imati svaki podnesak?	DA NE		336. ZPP 71. ZPP
5. Da li tuženi u odgovoru na tužbu priznaje ili osporava tužbeni zahtjev?	PRIZNAJE OSPORAVA		71. ZPP
6. Da li su u odgovoru na tužbu istaknuti procesni prigovori?	DA NE		71. ZPP
7. Da li odgovor na tužbu sadrži razloge osporavanja?	DA NE		71. ZPP

ISPITIVANJE ODGOVORA NA TUŽBU	ZAKLJUČAK	NAPOMENE	ČLAN ZAKONA
8. Da li odgovor na tužbu sadrži činjenice na kojima tuženi zasniva svoje navode?	DA NE		71. ZPP
9. Da li odgovor na tužbu sadrži dokaze kojima se utvrđuju te činjenice?	DA NE		71. ZPP
10. Da li je u odgovoru na tužbu podnesena protivtužba?	DA NE		74. ZPP
11. Ako je odgovor na tužbu vraćen tuženom na dopunu, da li je odgovor vraćen sudu u određenom roku i dopunjen?	DA NE		73. ZPP 336. ZPP
12. Ako je odgovor na tužbu blagovremen i potpun, da li je neophodno zakazati pripremno ročište?	DA NE		76. ZPP

PRILOG I „PLAN PRIPREMNOG ROČIŠTA“

Pravna identifikacija (kvalifikacija) spora				
Relevantne zakonske odredbe				
Sporna procesna pitanja				
Nesporne relevantne činjenice				
Sporne relevantne činjenice	Činjenične tvrdnje tužioca o spornim činjenicama	Dokazni prijedlozi	Činjenične tvrdnje tuženog o spornim činjenicama	Dokazni prijedlozi
Pokušaj sudske nagodbe				
Rješenje o zakazivanju glavne rasprave				

PRILOG J „SMJERNICE OPĆINSKOG SUDA U SARAJEVU ZA POSTUPANJE U PARNIČNOM POSTUPKU

SMJERNICE OPĆINSKOG SUDA U SARAJEVU ZA POSTUPANJE U PARNIČNOM POSTUPKU

Na osnovu člana IV.C.1.3. Ustava Federacije BiH, Općinski sud u Sarajevu donosi Smjernice s ciljem ujednačavanja sudske prakse, te unapređenja efikasnosti u postupanju. Smjernice su donesene u skladu sa sudskom praksom i zauzetim stavovima Parničnog odjeljenja Općinskog suda u Sarajevu i Građanskog odjeljenja Kantonalnog suda u Sarajevu, imaju upućujući karakter za sudije Općinskog suda u Sarajevu, kao i za učesnike u parničnim postupcima koji se odvijaju pred ovim sudom.

ULOGA SUDIJE

Član 1.

Sudija tokom cijelog parničnog postupka aktivno upravlja postupkom u okviru svojih zakonom predviđenih procesnih ovlaštenja te, ne prelazeći granice zahtjeva koji su stavljeni u postupku, podstiče stranke da razjasne i upotpune svoje navode ili prijedloge.

PRETHODNO ISPITIVANJE TUŽBE I ODGOVORA NA TUŽBU

Član 2.

Ako sud u toku postupka utvrdi da tužilac ili tuženi nije bio živ u momentu podnošenja tužbe, donijet će rješenje kojim će odbaciti tužbu i poduzete radnje staviti van snage.

Član 3.

U slučaju kada se u tužbi tvrdi da je adresa tuženog nepoznata i predlaže postavljanje posebnog staratelja tuženom ili vršenje dostave putem objave u dnevnim novinama, tužba treba sadržavati posljednju poznatu adresu prebivališta odnosno boravišta tuženog, evidentiranu kod organa nadležnog za vođenje evidencije o prebivalištu i boravištu građana.

Ukoliko tuženi nije evidentiran kod nadležnog organa, tužilac je dužan o tome dostaviti dokaz.

Član 4.

Ukoliko je uz tužbu priložena odluka službe za socijalni rad o postavljanju posebnog staratelja za tuženog, sud će takvu tužbu vratiti na uređenje s nalogom tužiocu da dostavi dokaz o adresi posljednjeg poznatog prebivališta odnosno boravišta tuženog, evidentiranoj kod organa nadležnog za vođenje evidencije o prebivalištu i boravištu građana, odnosno dokaz da tuženi nije evidentiran kod tog organa.

Član 5.

Ako sud utvrdi da u tužbi nisu navedeni dokazi za svaku činjenicu ili da se navedeni dokazi ne odnose na činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtjev, tužbu će vratiti na uređenje.

Tužilac u pravilu, s ciljem ekonomičnosti postupka, uz tužbu treba priložiti sve isprave koje su predložene kao dokaz. Tužba će se smatrati urednom i ako uz nju nisu priložene sve predložene isprave.

Odredbe stava (1) i (2) ovog člana odnose se i na odgovor na tužbu.

PRIPREMNO ROČIŠTE

Član 6.

Stranka je dužna za svaki predloženi dokaz navesti koje činjenice se tim dokazom žele dokazati.

Član 7.

U slučaju prijedloga za izvođenje dokaza saslušanjem većeg broja svjedoka radi utvrđivanja iste činjenice, sud će o ovakvom prijedlogu odlučiti vodeći računa o ekonomičnosti postupka.

Ukoliko sud smatra da nije potrebno saslušanje svih predloženih svjedoka radi utvrđivanja iste činjenice, zatražit će od stranke da izvrši odabir svjedoka, a ukoliko to stranka ne učini, odabir će izvršiti sud, na osnovu rezultata raspravljanja.

Član 8.

Ako sud na pripremnom ročištu, s obzirom na broj predloženih dokaza, ne može odlučiti koji su dokazi relevantni za utvrđivanje bitnih činjenica, a koji ne, usvojiti će sve predložene dokaze i zakazat će ročište za glavnu raspravu.

Sud će, naknadno, na glavnoj raspravi, prijedloge dokaza koje ne smatra bitnim za donošenje odluke, rješenjem odbiti i naznačiti razloge odbijanja.

Član 9.

Sud će u rješenju o vještačenju upozoriti vještaka da će ga kazniti novčanom kaznom ako ne dostavi nalaz i mišljenje u ostavljenom roku ili ne dođe na ročište, iako je uredno pozvan, a izostanak ne opravda.

Član 10.

Kada je tužba preinačena u subjektivnom smislu na pripremnom ročištu ili na ročištu za glavnu raspravu na kojem nije prisutan tuženi, sud će odložiti ročište, dostaviti zapisnik s tog ročišta prvobitno tuženom i osobi koja treba stupiti u parnicu umjesto prvobitno tuženog i ostaviti im rok za izjašnjenje o preinačenoj tužbi.

Kada je tužba preinačena u objektivnom smislu na pripremnom ročištu na kojem nije prisutan tuženi, sud će odložiti pripremno ročište.

Kada je tužba preinačena u objektivnom smislu na ročištu za glavnu raspravu na kojem nije prisutan tuženi, sud će, ukoliko utvrdi da su ispunjeni uslovi iz člana 57. stav (2) ZPP, odložiti ročište, dostaviti zapisnik s tog ročišta tuženom i ostaviti mu rok za izjašnjenje o preinačenoj tužbi.

SUDSKA NAGODBA

Član 11.

Sud će, tokom cijelog postupka, nastojati da stranke zaključe sudsku nagodbu. Pokušaj nagodbe će se evidentirati u zapisniku, uz navođenje predloženog sadržaja nagodbe, stranke koja ne pristaje na nagodbu, te razloga neprihvatanja.

GLAVNA RASPRAVA

Član 12.

Kada je glavna rasprava zbog jednostavnosti predmeta zakazana bez prethodnog održavanja pripremnog ročišta, pa na toj glavnoj raspravi stranke istaknu nove činjenice i predlože nove dokaze koje nisu iznijele u tužbi ili odgovoru na tužbu, sud će, ukoliko se radi o činjenicama i dokazima relevantnim za odlučivanje, dozvoliti njihovo izvođenje na glavnoj raspravi.

Ako se radi o dokazima koji se ne mogu provesti na istom ročištu ili na koje se suprotna stranka ne može izjasniti, sud će odložiti glavnu raspravu i po potrebi ostaviti rok suprotnoj stranci za izjašnjenje.

ODGODE I ODLAGANJA

Član 13.

Obavještavanje

U slučaju kada stranka sudu podnese zahtjev za odlaganje, odgodu ili drugu obavijest u tom pogledu, istovremeno će uputiti primjerak tog zahtjeva ili obavijesti i suprotnoj stranci.

Član 14.

Odgoda u slučaju kada je datum utvrđen bez konsultacije sa strankom

U slučaju kada su datum i vrijeme ročišta utvrđeni bez konsultacije sa strankama, stranke mogu zatražiti promjenu datuma održavanja ročišta u roku od 8 dana od dana prijema poziva na ročište.

Nakon isteka roka od 8 dana, sud neće usvojiti zahtjev za odgodu ročišta, osim u slučaju postojanja opravdanih razloga ili više sile.

Član 15.

Odgoda u slučaju kada je datum određen u konsultaciji sa strankama

U slučaju kada su datum i vrijeme ročišta utvrđeni nakon konsultacija sa strankama, zahtjev za odgodu će biti usvojen samo ako za to postoje opravdani razlozi ili viša sila.

Član 16.

Odgoda u slučaju postojanja opravdanih razloga ili usljed više sile

Obrazloženi zahtjev stranke za odgodu na osnovu postojanja opravdanih razloga ili više sile mora biti dostavljen do kraja radnog dana nakon nastupanja takvih razloga ili više sile.

Suprotna stranka može odgovoriti na zahtjev u roku od dva radna dana od dana njegovog podnošenja, odnosno dostavljanja primjerka tog zahtjeva.

Sud će zahtjev razmotriti u najkraćem mogućem roku nakon proteka roka od dva dana od dana podnošenja zahtjeva. U slučaju da sud dobije odgovor suprotne stranke prije isteka tog roka, zahtjev će razmotriti u najkraćem mogućem roku nakon prijema odgovora.

Član 17.

Opravdani razlozi i viša sila

Sljedeće okolnosti se neće smatrati opravdanim razlozima niti višom silom:

- prisustvo ročištu u drugom predmetu koji se vodi pred istim ili drugim sudom koje je zakazano ili planirano nakon zakazivanja ovog ročišta;
- zdravstveni razlozi koji nisu potkrijepljeni relevantnim ljekarskim nalazima datiranim neposredno prije termina zakazanog ročišta;
- hitni ili ozbiljni razlozi porodične prirode, ukoliko zahtjev nije potkrijepljen dokazima ili relevantnim dokumentima u kojima se navodi da su porodični razlozi hitne i nepredvidive prirode;
- godišnji odmor ili poslovni put advokata;
- ukoliko advokat otkáže punomoć stranci u kratkom vremenskom periodu prije zakazanog ročišta, a novi advokat koga je stranka angažovala nije imao vremena za adekvatnu pripremu predmeta;
- u slučaju otkazivanja punomoći od strane advokata koje je u suprotnosti s odredbama Zakona o advokaturi.

Odlaganje ročišta

Član 18.

Sud neće dozvoliti odlaganje pripremnog ročišta koje se traži radi izjašnjenja na pismene isprave koje je suprotna stranka predložila kao dokaz u tužbi ili odgovoru na tužbu, ali ih je priložila tek na pripremnom ročištu.

Član 19.

Sud će odbiti zahtjev za odlaganje ročišta u situacijama kada na pripremnom ročištu u ime angažovanog advokata pristupi advokatski pripravnik bez položenog pravosudnog ispita, a ne može zastupati stranku u postupku jer vrijednost spora prelazi iznos od 50.000,00 KM. Sud će u takvom slučaju, kada se radi o zastupanju tužene strane, smatrati da tuženi nije ni pristupio i vodit će ročište u njegovoj odsutnosti. Ako se radi o zastupanju tužilačke strane, sud će smatrati da je tužba povučena.

Izuzetno, ako u toku pripremnog ročišta dođe do povećanja vrijednosti spora preko iznosa od 50.000,00 KM, a tuženog je na ročištu zastupao pripravnik bez položenog pravosudnog ispita, sud će usvojiti zahtjev za odlaganje ročišta.

Član 20.

Ako su stranka ili njen zakonski zastupnik neuki, odnosno nisu u stanju jasno i određeno izjasniti se o predmetu raspravljanja, sud može odložiti ročište kako bi omogućio stranci da angažuje punomoćnika.

Član 21.

Sud može odstupiti od odredaba iz ovog poglavlja, ukoliko okolnosti u predmetu to opravdavaju.

ZASTUPANJE

Član 22.

Ukoliko na ročište u parnicama o imovinskopравnim zahtjevima čija vrijednost predmeta spora prelazi iznos 50.000 KM pristupi uposlenik pravnog lica ili advokatski pripravnik kao punomoćnik pravnog lica, prvostepeni sud će zahtijevati na uvid uvjerenje o položenom pravosudnom ispitu, te ukoliko navedeni punomoćnici nemaju uvjerenje o položenom pravosudnom ispitu ili nemaju položen pravosudni ispit, sud će smatrati da isti nisu ni pristupili na ročište.

Član 23.

Punomoćnik za prijem pismena fizičkog lica ne mora biti punomoćnik iz člana 301. ZPP.

Član 24.

Ukoliko je stranka opunomoćila dvaju ili više punomoćnika, sud će pozvati stranku da se izjasni kojem od punomoćnika će se vršiti dostava pismena.

Član 25.

Mogućnost dostave u skladu s odredbom člana 337b. Zakona o parničnom postupku, tj. polaganjem pismena u posebne pretince u za to određenoj prostoriji suda, odnosi se i na drugostepene odluke i odluke revizijskog suda.

SNIMANJE ROČIŠTA

Član 26.

Strankama nije dozvoljeno tonsko ni videosnimanje ročišta vlastitim uređajima.

PRILOG K „KOMPARATIVNI PREGLED RAZLIKA U SMJERNICAMA ZA POSTUPANJE U PARNIČNOM POSTUPKU“

Komparativni pregled tekstova smjernica za postupanje u parničnom postupku donesenih od strane ciljnih sudova IJQ projekta¹⁷

Preambula	
Općinski sud u Sarajevu	<i>Na osnovu člana IV.C.1.3. Ustava Federacije BiH, Općinski sud u Sarajevu donosi Smjernice s ciljem ujednačavanja sudske prakse, te unapređenja efikasnosti u postupanju. Smjernice su donesene u skladu sa sudsom praksom i zauzetim stavovima Parničnog odjeljenja Općinskog suda u Sarajevu i Građanskog odjeljenja Kantonalnog suda u Sarajevu, imaju upućujući karakter za sudije Općinskog suda u Sarajevu, kao i za učesnike u parničnim postupcima koji se odvijaju pred ovim sudom.</i>
Osnovni sud u Banjoj Luci	<i>Na osnovu člana 6. Zakona o sudovima Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 37/12, 44/15 i 100/17), Osnovni sud u Banjaluci donosi Smjernice s ciljem obezbjeđenja ostvarivanja principa jednakog postupanja u jednakim situacijama, obezbjeđenja pravne sigurnosti i jednakosti građana pred zakonom, obezbjeđenja proporcionalnosti u ostvarivanju prava, i radi unapređenja načela efikasnosti i ekonomičnosti utemeljenih na odredbi člana 10. Zakona o parničnom postupku („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 49/09 i 61/13, u daljem tekstu: ZPP).</i>
Općinski sud u Tuzli	<i>Smjernice su donesene u skladu sa sudsom praksom Osnovnog suda u Banjaluci i Građanskog odjeljenja Okružnog suda u Banjaluci, a shodno Projektu unapređenja efikasnosti pravosuđa II i imaju upućujući karakter.</i>
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	<i>Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.</i>
Osnovni i Okružni sud u Banjoj Luci	<i>Istovjetna odredba kao u Smjernicama Osnovnog suda u Banjoj Luci.</i>

¹⁷ Smjernice za postupanje u parničnom postupku izradili su svi ciljni sudovi projekata, i to u međusobnoj saradnji prvostepenih i nadležnih drugostepenih sudova. Osnovni i Okružni sud u Trebinju usvojili su Preporuke za postupanje u parničnom postupku. Formalno, one najčešće predstavljaju upućujući akt ciljnih prvostepenih sudova, ali se u nekim slučajevima radi o zajedničkom aktu prvostepenog/prvostepenih i drugostepenog suda. Posljednje se odnosi na Smjernice Osnovnog suda u Bijeljini i Okružnog suda u Bijeljini. Smjernice Kantonalnog suda u Zenici i Općinskog suda u Zenici kojima su naknadno pristupili svi sudovi Zeničko-dobojskog kantona, te Smjernice sudova Srednjobosanskog kantona. Radi lakše orijentacije u ovom dokumentu, sudovi iz Federacije BiH, Republike Srpske, i Osnovni sud Brčko distrikta BiH označeni su različitim bojama.

Osnovni sud Brčko distrikta BiH	Na osnovu člana 3. Zakona o sudovima Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta BiH“, broj 19/07, 20/07, 39/09 i 31/11), Osnovni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, nakon donošenja Zakona o parničnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Brčko distrikta Bosne i Hercegovine“, br. 28/18), donosi Smjernice s ciljem ujednačavanja sudske prakse, te unapređenja efikasnosti u postupanju. Smjernice su donesene u skladu sa sudsom praksom i zauzetim stavovima Građansko-privredno-upravnog odjeljenja Osnovnog suda Brčko distrikta BiH, imaju upućujući karakter za sudije Osnovnog suda Brčko distrikta BiH, kao i za učesnike u parničnim postupcima koji se odvijaju pred ovim sudom.
Kantonalni i Općinski sud u Zenici	Na osnovu člana IV.C.1.3. Ustava Federacije BiH, u interesu ujednačavanja sudske prakse i unapređenja efikasnog i pravičnog postupanja u građanskom postupku, radna grupa Kantonalnog suda u Zenici i Općinskog suda u Zenici daje sljedeći prijedlog Smjernica, koje za sudije i za učesnike u postupku imaju upućujući karakter.
Osnovni sud u Doboju	Na osnovu člana 6. Zakona o sudovima Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 37/12, 44/15 i 100/17), Osnovni sud u Doboju donosi Smjernice s ciljem obezbjeđenja ostvarivanja principa jednakog postupanja u jednakim situacijama, obezbjeđenja pravne sigurnosti i jednakosti građana pred zakonom, obezbjeđenja proporcionalnosti u ostvarivanju prava i radi unapređenja načela efikasnosti i ekonomičnosti i preduzimanje drugih zakonom propisanih mjera za obezbjeđivanje prisustva parničnih stranaka, svjedoka i vještaka, te preduzimanje mjera radi sprečavanja zloupotrebe procesnih prava stranaka i drugih učesnika u postupku, poštivanje zakonskih rokova u zakazivanju i nastavcima rasprava, a sve kako to ima u vidu odredba člana 10. Zakona o parničnom postupku („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 49/09 i 61/13: u daljem tekstu ZPP).
Sudovi Srednjobosanskog kantona	Smjernice su donesene u skladu sa sudsom praksom Osnovnog suda u Doboju i Građanskog odjeljenja Okružnog suda u Doboju, a shodno Projektu unapređenja efikasnosti pravosuđa II i imaju upućujući karakter.
Kantonalni i Općinski sud u Širokom Brijegu	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Kantonalni i Općinski sud u Širokom Brijegu	Na temelju članka IV.C.1.3. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH“, broj 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08) i članka 5. Zakona o sudovima u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“, br. 38/05, 22/06, 63/10, 72/10, 7/13 i 52/14) s ciljem ujednačavanja sudske prakse i unapređenja efikasnosti i pravičnog postupanja u parničnom postupku, sukladno odredbama Zakona o parničnom postupku u Federaciji BiH (“Službene novine Federacije BiH“, broj 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15), Općinski sud u Širokom Brijegu, i Županijski sud Široki Brijeg, u okviru Projekta unapređenja kvalitete pravosuđa, kojeg provodi Visoko sudbeno i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine, Sudska administracija Norveške i Sudsko vijeće Nizozemske usvojili su dana 28.10.2020. godine Smjernice za postupanje u parničnom postupku koje imaju upućujući karakter za suce i sudionike u postupku.

Okružni i Osnovni sud u Trebinju	Shodno Projektu unapređenja efikasnosti pravosuđa II, s ciljem unapređenja načela efikasnosti i ekonomičnosti postupka, obezbjeđenja ostvarivanja principa jednakog postupanja u jednakim situacijama, obezbjeđivanja pravne sigurnosti i jednakosti građana pred zakonom, obezbjeđenja proporcionalnosti u ostvarivanju prava i radi potpune primjene odredbe člana 10. Zakona o parničnom postupku Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 58/03, 85/03, 74/05, 63/07, 49/09 i 161/13; u daljem tekstu ZPP) Okružni sud u Trebinju i Osnovni sud u Trebinju, a u skladu s odredbom člana 9. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 9/14, 71/17 i 67/18), na zajedničkoj sjednici građanskih odjeljenja Okružnog suda u Trebinju i Osnovnog suda u Trebinju održanoj dana 15.12.2020. godine donose sljedeće Preporuke. Preporuke su donesene u skladu sa sudskom praksom Osnovnog suda u Trebinju i Građanskog odjeljenja Okružnog suda u Trebinju i imaju upućujući karakter.
Kantonalni i Općinski sud u Mostaru	Na osnovu čl. IV.C.1.3. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine FBiH“, broj 1/94, 13/97, 16/02, 22/02, 52/02, 63/03, 9/04, 20/04, 33/04, 71/05, 72/05 i 88/08) i čl. 5. Zakona o sudovima u Federaciji BiH („Službene novine BiH“, broj 38/05, 22/06, 63/10, 72/10, 71/13 i 52/14) s ciljem ujednačavanja sudske prakse i unapređenja efikasnosti, jačanja procesne discipline, pravičnosti postupanja u parničnom postupku, sukladno odredbama Zakona o parničnom postupku u Federaciji BiH („Službene novine FBiH“, broj 53/03, 73/05, 19/06, 98/15; u daljem tekstu ZPP F BiH), Općinski sud u Mostaru i Kantonalni sud u Mostaru u okviru Projekta unapređenja kvalitete pravosuđa kojeg provodi Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, Sudska administracija Norveške i Sudsko vijeće Nizozemske sačinili su dana 28.10.2020. godine Smjernice za postupanje u parničnom postupku sudova u Hercegovacko-neretvanskom kantonu koje imaju upućujući karakter za suce i učesnike u postupku i predstavljaju pozitivne prakse i razumijevanje procesnih odredbi većine sudija, a koje zadržavaju autonomno pravo sudije da, u skladu s pravnim i činjeničnim stanjem iz konkretnog predmeta, primijeni zakon u skladu sa svojim slobodnim sudijskim uvjerenjem.
Uloga sudije	
Općinski sud u Sarajevu	Sudija tokom cijelog parničnog postupka aktivno upravlja postupkom u okviru svojih zakonom predviđenih procesnih ovlaštenja te, ne prelazeći granice zahtjeva koji su stavljeni u postupku, podstiče stranke da razjasne i upotpune svoje navode ili prijedloge.
Osnovni sud u Banjaluci	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Općinski sud u Tuzli	Sudija tokom cijelog parničnog postupka aktivno upravlja postupkom u okviru svojih zakonom predviđenih procesnih ovlaštenja te, ne prelazeći granice zahtjeva koji su stavljeni u postupku, podstiče stranke da razjasne i upotpune svoje navode ili prijedloge (identičan dio kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu) posebno pazeci da se, radnjama i aktivnostima suda i svih učesnika postupka, u svim fazama postupka, ne povrijedi pravo stranaka na pravično suđenje iz člana 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima.
Sudija će tokom cijelog postupka nastojati riješiti spor mirnim putem, predlažući parničnim strankama zaključenje sudske nagodbe.	
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Osnovni sud Brčko distrikta BiH	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.

Kantonalni i Općinski sud u Zenici	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Tuzli.
Osnovni sud u Doboju	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Sudovi Srednjobosanskog kantona	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Tuzli.
Kantonalni i Općinski sud u Širokom Brijegu	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Tuzli.
Okružni i Osnovni sud u Trebinju	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Kantonalni i Općinski sud u Mostaru	Sudija tokom cijelog postupka aktivno upravlja postupkom u okviru svojih zakonom predviđenih procesnih ovlaštenja, vodi računa o efikasnosti i ekonomičnosti postupka , traži od stranaka da razjasne i upotpune svoje navode i prijedloge, posebno pazеći da se radnjama i aktivnostima suda i svih učesnika u postupku, u svim fazama postupka, ne povrijedi pravo stranaka na pravično suđenje iz čl. 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama.
	Sudija će tokom cijelog postupka nastojati da se spor riješi mirnim putem.
	Prethodno ispitivanje tužbe i odgovora na tužbu
Općinski sud u Sarajevu	Ako sud u toku postupka utvrdi da tužilac ili tuženi nije bio živ u momentu podnošenja tužbe, donijet će rješenje kojim će odbaciti tužbu i poduzete radnje staviti van snage. U slučaju kada se u tužbi tvrdi da je adresa tuženog nepoznata i predlaže postavljanje posebnog staratelja tuženom ili vršenje dostave putem objave u dnevnim novinama, tužba treba sadržavati posljednju poznatu adresu prebivališta odnosno boravišta tuženog, evidentiranu kod organa nadležnog za vođenje evidencije o prebivalištu i boravištu građana. Ukoliko tuženi nije evidentiran kod nadležnog organa, tužilac je dužan o tome dostaviti dokaz. Ukoliko je uz tužbu priložena odluka službe za socijalni rad o postavljanju posebnog staratelja za tuženog, sud će takvu tužbu vratiti na uređenje s nalogom tužiocu da dostavi dokaz o adresi posljednjeg poznatog prebivališta odnosno boravišta tuženog, evidentiranog kod organa nadležnog za vođenje evidencije o prebivalištu i boravištu građana, odnosno dokaz da tuženi nije evidentiran kod tog organa. Ako sud utvrdi da u tužbi nisu navedeni dokazi za svaku činjenicu ili da se navedeni dokazi ne odnose na činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtjev, tužbu će vratiti na uređenje. Tužilac u pravilu, s ciljem ekonomičnosti postupka, uz tužbu treba priložiti sve isprave koje su predložene kao dokaz. Tužba će se smatrati urednom, iako uz nju nisu priložene sve predložene isprave. Odredbе stavova (1) i (2) ovog člana odnose se i na odgovor na tužbu.

<p>Osnovni sud u Banjoj Luci</p>	<p>Ako sud u toku postupka utvrdi da tuženi nije bio živ u momentu podnošenja tužbe, rješenjem će naložiti tužiocu da izvrši uređenje tužbe tako što će na strani tuženog označiti njegove pravne sljednike.</p> <p>Ukoliko je uz tužbu priložena odluka centra za socijalni rad o postavljanju posebnog staroaca za tuženog, sud će takvu tužbu vratiti na uređenje s nalogom tužiocu da dostavi dokaz o adresi posljednjeg poznatog prebivališta odnosno boravišta tuženog, evidentiranoj kod organa nadležnog za vođenje evidencije o prebivalištu i boravištu građana, odnosno dokaz da tuženi nije evidentiran kod tog organa.</p> <p>U pravilu, tužilac u ostvarivanju prava na suđenje u razumnom roku (član 10. ZPP), uz tužbu dostavlja pismene isprave koje su u tužbi predložene kao dokaz. Tužba će se smatrati urednom, iako uz tužbu nisu priložene predložene isprave.</p> <p>Sud će u toku postupka rješenjem pozvati tužioca da priloži isprave, ako iz činjeničnih navoda tužbe proizlazi da se radi o zahtjevu kojim ne može raspolagati (član 2. stav (2) ZPP) i radi otklanjanja nedostataka koji se tiču sposobnosti tužioca ili tuženog da budu stranke u parnici, ili nedostaci koji se odnose na ovlaštenje zastupnika da pokrene parnicu kad je takvo ovlaštenje potrebno (član 66. ZPP).</p> <p>[Ove odredbe] odnose se i na odgovor na tužbu.</p> <p>Ispunjeni su uslovi za donošenje presude zbog propuštanja (pored uslova propisanih članom 182. ZPP) u situaciji kada tužilac nakon podnošenja tužbe podneskom izvrši objektivno preinačenje tužbe, ukoliko je u tom podnesku tužilac predložio donošenje presude zbog propuštanja i ukoliko je isti dostavljen tuženom na odgovor.</p>
<p>Općinski sud u Tuzli</p>	<p>U postupku prethodnog ispitivanja tužbe, sudija utvrđuje da li je tužba razumljiva, da li sadrži sve elemente predviđene članom 53. ZPP ili da li postoje procesni nedostaci propisani članom 66. istog Zakona, te da li postoje razlozi za isključenje ili izuzeće. Ukoliko utvrdi razloge za isključenje ili izuzeće, podnosi zahtjev predsjedniku suda koji će odlučiti o isključenju- izuzeću.</p> <p>Sudija ispituje da li je nadležan za postupanje u toku postupka, te ukoliko utvrdi da nije nadležan, oglasit će se nenadležnim i predmet dostaviti nadležnom sudu ili odbaciti tužbu u slučaju apsolutne nenadležnosti suda.</p> <p>U preostalom dijelu, odredba je istovjetna sadržaju odredbi koje su propisane u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.</p>
<p>Osnovni i Okružni sud u Bijeljini</p>	<p>Istovjetna odredba kao u Smjernicama Osnovnog suda u Banjoj Luci.</p>

<p>Osnovni sud Brčko distrikta BiH</p>	<p>Sadržajno, odredbe kojima je normirano prethodno ispitivanje tužbe i odgovora na tužbu su istovjetne sadržaju Smjernica Općinskog suda u Sarajevu, ali su leksika i hronologija normiranja izmijenjene:</p> <p><i>Ako sud u toku postupka utvrdi da tužilac ili tuženi nije bio živ u momentu podnošenja tužbe, ima se donijeti rješenje kojim će odbaciti tužbu i ukinuti preduzete radnje.</i></p> <p><i>U slučaju kada se u tužbi tvrdi da je adresa tuženog nepoznata i predlaže postavljanje posebnog staratelja tuženom, tužba treba sadržavati posljednju poznatu adresu prebivališta odnosno boravišta tuženog, evidentiranu kod organa uprave nadležnog za vođenje evidencije o prebivalištu i boravištu građana.</i></p> <p><i>Ukoliko adresa prebivališta tuženog nije uopšte evidentirana kod nadležnog organa, tužitelj je dužan o tome dostaviti dokaz.</i></p> <p><i>Ukoliko je uz tužbu priložena odluka organa starateljstva o postavljanju posebnog staratelja za tuženog, sud će takvu tužbu vratiti na uređenje s nalogom tužiocu da dostavi dokaz o adresi posljednjeg poznatog prebivališta odnosno boravišta tuženog, evidentiranog kod organa uprave nadležnog za vođenje evidencije o prebivalištu i boravištu građana, odnosno dokaz da tuženi nije evidentiran kod tog organa.</i></p> <p><i>Ako sud utvrdi da tužba ne sadrži dovoljan činjenični osnov, ili utvrdi da u tužbi nisu navedeni dokazi za svaku činjenicu ili da se navedeni dokazi ne odnose na činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtjev, tužbu će vratiti na uređenje. Tužilac, u cilju ekonomičnosti postupka, mora uz tužbu priložiti sve isprave koje su predložene kao dokaz.</i></p> <p><i>Odredbe stavova (1) i (2) ovog člana odnose se i na odgovor na tužbu.</i></p>
<p>Kantonalni i Općinski sud u Zenici</p>	<p>Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Tuzli.</p>
<p>Osnovni sud u Doboju</p>	<p>Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Osnovnog suda u Banjoj Luci.</p>

Sudovi Srednjobosanskog kantona	<p>U postupku prethodnog ispitivanja tužbe sudija utvrđuje da li je tužba razumljiva i da li sadrži sve elemente predviđene odredbom člana 53. stav 2 Zakona o parničnom postupku. Tužba je nerazumljiva ukoliko činjenice koje se navode u tužbi nisu u saglasnosti s postavljenim tužbenim zahtjevom, iako se iz tužbe i tužbenog zahtjeva ne može utvrditi šta se istim traži.</p> <p>Sudija ispituje da li postoje procesni nedostaci propisani odredbom člana 66. Zakona o parničnom postupku, te da li postoje razlozi za isključenje ili izuzeće. Ukoliko utvrdi postojanje razloga za isključenje ili izuzeće, sudija će odmah podnijeti zahtjev predsjedniku suda da odluči o njegovom isključenju ili izuzeću. Sudija ispituje da li je sud nadležan za postupanje, te ukoliko utvrdi da nije nadležan, donijet će rješenje o proglašavanju suda nenadležnim i ustupiti predmet nadležnom sudu ili odbaciti tužbu u slučaju apsolutne nenadležnosti suda.</p> <p>Ako sudija utvrdi da tužitelj ili tuženi nije bio živ u vrijeme podnošenja tužbe, donijet će rješenje kojim će odbaciti tužbu i staviti van snage sve poduzete radnje.</p> <p>U slučaju kada tužitelj u tužbi tvrdi da je adresa tuženog nepoznata i predlaže postavljanje privremenog zastupnika tuženom ili vršenje dostave putem objave u dnevnim novinama, sud će tužbu vratiti na uređenje i naložiti tužitelju da, u uređenoj tužbi, navede posljednju poznatu adresu prebivališta odnosno boravišta tuženog koja je evidentirana kod nadležnog organa ili dokaz da tuženi nije evidentiran kod nadležnog organa. Sud će postupiti na istovjetan način i ukoliko je uz tužbu priložena odluka centra za socijalni rad o postavljanju posebnog staratelja tuženom. Ukoliko u tužbi nisu navedeni svi podaci propisani odredbom člana 334. stav (2) Zakona o parničnom postupku, sud će tužbu vratiti tužitelju na uređenje. U slučaju da se tužba nije mogla dostaviti tuženom na odgovor zbog netačnih ličnih podataka o tuženom ili postojanja više osoba s istim imenom i prezimenom, sud će tužbu vratiti na uređenje i naložiti tužitelju da dostavi podatke o imenu roditelja tuženog (oca i majke). Ukoliko tužitelj ne postupi po nalogu suda, sud će tužbu odbaciti kao neurednu.</p> <p>Ispunjeni su uvjeti za donošenje presude zbog propuštanja i u slučaju kada je tužitelj nakon podnošenja tužbe podneskom izvršio objektivno preinačenje tužbe i u podnesku predložio donošenje presude zbog propuštanja, a podnesak je dostavljen tuženom na odgovor.</p> <p>Sud neće donijeti presudu na osnovu priznanja, nakon dostave nalaza i mišljenja vještaka strankama, prije nego što je omogućio tužitelju da opredijeli tužbeni zahtjev prema nalazu i mišljenju vještaka.</p> <p>Rješenje o spajanju parnica u smislu odredbe člana 83. stav (1) Zakona o parničnom postupku sud će donijeti samo u slučaju kada su parnice u istoj fazi postupka.</p> <p>Tužitelj je dužan u tužbi predložiti dokaze kojim se potvrđuju odlučne činjenice, kao i dokaze na kojima temelji tužbeni zahtjev, radi potpunog izjašnjenja tuženog i mogućnosti tuženog da tužbeni zahtjev ospori ili prizna.</p> <p>U cilju ekonomičnosti postupka tužitelj uz tužbu prilaže sve isprave koje su predložene kao dokaz. Neprilaganje svih isprava uz tužbu ne čini tužbu neurednom.</p> <p>Isto se odnosi i na odgovor na tužbu.¹⁸</p>
---------------------------------	---

¹⁸ Boldirane su odredbe koje su specifikum normativnog okvira Smjernica Općinskog suda u Travniku.

<p>Kantonalni i Općinski sud u Širokom Brijegu</p>	<p>U postupku prethodnog ispitivanja tužbe sudac utvrđuje da li je tužba razumljiva i da li sadrži sve elemente predviđene odredbom članka 53. stavak (2) Zakona o parničnom postupku. Tužba je nerazumljiva ukoliko činjenice koje se navode u tužbi nisu u suglasnosti s postavljenim tužbenim zahtjevom, iako se iz tužbe i tužbenog zahtjeva ne može utvrditi šta se istim traži.</p> <p>Sudac ispituje da li postoje procesni nedostaci propisani odredbom članka 66. Zakona o parničnom postupku, te da li postoje razlozi za isključenje ili izuzeće. Ukoliko utvrdi postojanje razloga za isključenje ili izuzeće, sudac će odmah podnijeti zahtjev predsjedniku suda da odluči o njegovom isključenju ili izuzeću.</p> <p>Sudac ispituje da li je sud nadležan za postupanje, te ukoliko utvrdi da nije nadležan, donijet će rješenje o proglašavanju suda nenadležnim i ustupiti predmet nadležnome sudu ili odbaciti tužbu u slučaju apsolutne nenadležnosti suda.</p> <p>Ako sudac utvrdi da tužitelj ili tuženik nije bio živ u vrijeme podnošenja tužbe, donijet će rješenje kojim će tužbu vratiti na uređenje radi označavanja zakonskih nasljednika iza umrlog.</p> <p>U slučaju kada tužitelj u tužbi tvrdi da je adresa tuženika nepoznata i predlaže postavljanje privremenog zastupnika tuženiku ili višenje dostave putem objave u dnevnim novinama, sud će tužbu vratiti na uređenje i naložiti tužitelju da u uređenoj tužbi navede posljednju poznatu adresu prebivališta odnosno boravišta tuženika koja je evidentirana kod nadležnog organa ili dokaz da tuženik nije evidentiran kod nadležnog organa.</p> <p>Sud će postupiti na istovjetan način i ukoliko je uz tužbu priložena odluka centra za socijalni rad o postavljanju posebnog staratelja tuženiku.</p> <p>Ukoliko u tužbi nisu navedeni svi podaci propisani odredbom članka 334. stavak (2) Zakona o parničnom postupku, sud će tužbu vratiti tužitelju na uređenje. U slučaju da se tužba nije mogla dostaviti tuženiku na odgovor zbog netočnih osobnih podataka o tuženiku ili postojanja više osoba s istim imenom i prezimenom, sud će tužbu vratiti na uređenje i naložiti tužitelju da dostavi podatke o imenu roditelja tuženika (oca i majke). Ukoliko tužitelj ne postupi po nalogu suda, sud će tužbu odbaciti kao neurednu.</p> <p>Ispunjeni su uvjeti za donošenje presude zbog propuštanja i u slučaju kada tužitelj, nakon podnošenja tužbe podneskom, izvrši objektivno preinačenje tužbe i u podnesku predloži donošenje presude zbog propuštanja, a podnesak je dostavljen tuženiku na odgovor.</p> <p>Sud neće donijeti presudu na osnovu priznanja nakon dostave nalaza i mišljenja vještaka strankama, prije nego što je omogućio tužitelju da opredijeli tužbeni zahtjev prema nalazu i mišljenju vještaka.</p> <p>Rješenje o spajanju parnica u smislu odredbe članka 83. stavak (1) Zakona o parničnom postupku sud će donijeti samo u slučaju kada su parnice u istoj fazi postupka.</p> <p>Tužitelj je dužan u tužbi predložiti dokaze kojim se potvrđuju odlučne činjenice, kao i dokaze na kojima temelji tužbeni zahtjev, radi potpunog očitovanja tuženika i mogućnosti tuženika da tužbeni zahtjev ospori ili prizna.</p> <p>S ciljem ekonomičnosti postupka tužitelj uz tužbu prilaže sve isprave koje su predložene kao dokaz. Neprilaganje svih isprava uz tužbu ne čini tužbu neurednom.</p> <p>Isto se odnosi i na odgovor na tužbu.</p>
--	---

Okružni i Osnovni sud u Trebinju	<p>Ukoliko tužilac u tužbi nije označio vrijednost predmeta spora ili je nepravilno odredio vrijednost predmeta spora, osim u slučajevima u kojim se vrijednost spora ne može izraziti u novcu, sud će rješanjem tužbu vratiti tužiocu i pozvati ga da u ostavljenom roku tužbu uredi tako što će odrediti vrijednost predmeta spora u određenom novčanom iznosu (čl. 316. ZPP).</p> <p>Ukoliko tužilac u tužbi nije naznačio tačnu adresu parničnih stranaka koje su fizička lica, već samo adresu njihovih punomoćnika, sud će rješanjem tužbu vratiti tužiocu i pozvati ga da u ostavljenom roku tužbu uredi tako što će označiti tačnu adresu parničnih stranaka (čl. 334. stav (2) i čl. 336. ZPP).</p> <p>U pravilu, tužilac u ostvarivanju prava na suđenje u razumnom roku (čl. 10. ZPP), uz tužbu dostavlja pismene isprave koje su u tužbi predložene kao dokaz. Tužba će se smatrati urednom, iako uz tužbu nisu priložene predložene isprave.</p> <p>Sud će u toku postupka rješanjem pozvati tužioca da priloži isprave, ako iz činjeničnih navoda tužbe proizlazi da se radi o zahtjevu kojim ne može raspolagati (čl. 2. stav (2) ZPP) i radi otklanjanja nedostataka koji se tiču sposobnosti tužioca ili tuženog da budu stranke u parnici ili nedostaci koji se odnose na ovlaštenje zastupnika da pokrene parnicu kada je takvo ovlaštenje potrebno (čl. 66. ZPP).</p> <p>Odrebe stavova (1) i (2) ovoga člana odnose se i na odgovor na tužbu.</p> <p>Ispunjeni su uslovi za donošenje presude zbog propuštanja (pored uslova propisanih odredbom člana 182. ZPP) u situaciji kada tužilac nakon podnošenja tužbe podneskom izvrši objektivno preinačenje, ukoliko je u tom podnesku tužilac predložio donošenje presude zbog propuštanja i ukoliko je isti uredno dostavljen tuženom na odgovor.</p>
Kantonalni i Općinski sud u Mostaru	<p>Sudija ispituje prvo da li postoje razlozi za isključenje ili izuzeće. Ukoliko utvrdi postojanje razloga za isključenje ili izuzeće, sudija će odmah podnijeti zahtjev predsjedniku suda da odluči o tom zahtjevu.</p> <p>Sud ispituje da li je nadležan za postupanje, te ukoliko utvrdi da nije nadležan, donijet će rješenje o proglašavanju suda nenadležnim i ustupiti predmet nadležnom sudu ili odbaciti tužbu u slučaju apsolutne nenadležnosti suda.</p> <p>Sud ispituje da li postoje procesni nedostaci iz čl. 66. ZPP FBiH.</p> <p>Ako sud utvrdi da su tužilac ili tuženi umrli prije podnošenja tužbe, donijet će rješenje kojim će tužbu odbaciti i staviti van snage sve poduzete radnje.</p> <p>Ako sud utvrdi da postoje nedostaci u pogledu zastupanja stranke, pozvat će stranku da u određenom roku otkloni nedostatke, s upozorenjem da će u suprotnom biti bez dejstva radnje poduzete od strane neovlaštenog lica.</p> <p>Ako sud utvrdi da tužba ne sadrži sve elemente predviđene odredbom člana 53. stav (2) ZPP FBiH ili da nije razumljiva, vratit će je tužiocu na uređenje.</p> <p>Tužba je nerazumljiva ukoliko činjenice koje se navode u tužbi nisu u saglasnosti s postavljenim tužbenim zahtjevom, i ako se iz tužbe i tužbenog zahtjeva ne može utvrditi šta se istim traži.</p> <p>Tužilac, u pravilu, u ostvarivanju prava na suđenje u razumnom roku (čl. 10. ZPP F BiH), uz tužbu dostavlja pismene isprave koje su u tužbi predložene kao dokazi, a koje je u mogućnosti dostaviti. Tužba se neće smatrati neurednom, i ako ove isprave nisu priložene uz tužbu.</p>

	<p>Tužba mora sadržavati potpune adrese svih stranaka. Ako se u tužbi navodi da je adresa tuženog nepoznata i predlaže postavljanje privremenog zastupnika tuženom ili vršenje dostave putem objave u dnevnim novinama, tužba treba sadržavati posljednju poznatu adresu prebivališta ili boravišta tuženog, evidentiranu kod organa nadležnog za vođenje evidencije o prebivalištu i boravištu građana. Ako tuženi nije evidentiran kod nadležnog organa, tužilac je dužan o tome dostaviti dokaz.</p> <p>Ako tužilac ne predjimi troškove objavljivanja oglasa, o postavljanju privremenog zastupnika, u Službenim novinama FBiH i HNK, ili troškove objave oglasa o dostavi tužbe putem dnevnih novina, tužba se odbacuje.</p> <p>Ispunjeni su uslovi za donošenje presude zbog propuštanja (uz uslove propisane u čl. 182. ZPP FBiH) u situaciji kada tužilac nakon podnošenja tužbe podneskom izvrši objektivno preinačenje tužbe, ukoliko je u tom podnesku tužilac predložio donošenje presude zbog propuštanja i ukoliko je isti dostavljen tuženom na odgovor.</p> <p>Odredbе stavova (5), (6), (7) i (8) ovog člana odnose se i na odgovor na tužbu, kao i na protivtužbu i odgovor na protivtužbu.</p>
<p>Pripremno ročište</p> <p>Općinski sud u Sarajevu</p>	<p>Stranka je dužna za svaki predloženi dokaz navesti koje se činjenice tim dokazom žele dokazati.</p> <p>U slučaju prijedloga za izvođenje dokaza saslušanjem većeg broja svjedoka radi utvrđivanja iste činjenice, sud će o ovakvom prijedlogu odlučiti vodeći računa o ekonomičnosti postupka.</p> <p>Ukoliko sud smatra da nije potrebno saslušanje svih predloženih svjedoka radi utvrđivanja iste činjenice, zatražit će od stranke da izvrši odabir svjedoka, a ukoliko to stranka ne učini, odabir će izvršiti sud na osnovu rezultata raspravljanja.</p> <p>Ako sud na pripremnom ročištu, s obzirom na broj predloženih dokaza, nije u mogućnosti odlučiti koji su dokazi relevantni za utvrđivanje bitnih činjenica, a koji ne, usvojit će sve predložene dokaze i zakazat će ročište za glavnu raspravu.</p> <p>Sud će, naknadno, na glavnoj raspravi, prijedloge dokaza koje ne smatra bitnim za donošenje odluke, rješanjem odbiti i naznačiti razloge odbijanja.</p> <p>Sud će u rješenu o vještačenju upozoriti vještaka da će ga kazniti novčanom kaznom ako ne dostavi nalaz i mišljenje u ostavljenom roku ili ne dođe na ročište, iako je uredno pozvan, a izostanak ne opravda.</p> <p>Kada je tužba preinačena u subjektivnom smislu na pripremnom ročištu ili na ročištu za glavnu raspravu, na kojem nije prisutan tuženi, sud će odložiti ročište, dostaviti zapisnik s tog ročišta prvobitno tuženom i osobi koja treba stupiti u parnicu umjesto prvobitno tuženog i ostaviti im rok za izjašnjenje o preinačenoj tužbi.</p> <p>Kada je tužba preinačena u objektivnom smislu na pripremnom ročištu, na kojem nije prisutan tuženi, sud će odložiti pripremno ročište.</p> <p>Kada je tužba preinačena u objektivnom smislu na ročištu za glavnu raspravu, na kojem nije prisutan tuženi, sud će, ukoliko utvrdi da su ispunjeni uvjeti iz člana 57. stav (2) ZPP, odložiti ročište, dostaviti zapisnik s tog ročišta tuženom i ostaviti mu rok za izjašnjenje o preinačenoj tužbi.</p>

Osnovni sud u Banjoj Luci	<p>Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu, ali su dodane i sljedeće odredbe:</p> <p><i>Na osnovu ispitivanja tužbe i odgovora na tužbu sud cijeni da li se radi o predmetu koji se zasniva na jednostavnom činjeničnom i pravnom osnovu, uz primjenu instituta kojim je propisano da održavanje pripremnog ročišta nije obavezno.</i></p> <p><i>Sud može i naknadno (prije otvaranja glavne rasprave) donijeti procesno rješenje o opozivu izvođenja dokaza, prethodno prihvaćenih na pripremnom ročištu, koje ne smatra bitnim za donošenje odluke.</i></p> <p><i>Ako na pripremnom ročište ne dođe uredno pozvan tuženi, sud će u rješenju kojim određuje dokaze koji će se izvesti na glavnoj raspravi uvrstiti i dokaze koje je tuženi predložio u odgovoru na tužbu ili u podnesku koji je dostavio sudu prije održavanja pripremnog ročišta. Dokaze koje sud u ovom slučaju ne smatra bitnim za odluku o glavnoj stvari odbit će rješenjem.</i></p>
Općinski sud u Tuzli	<p>Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu, ali su dodane i sljedeće odredbe:</p> <p><i>Sud će na pripremnom ročištu nakon razjašnjenja navoda tužioca i tuženog zatražiti od stranka da za svaki predloženi dokaz navedu koje činjenice se tim dokazom žele dokazati.</i></p> <p><i>Ako na pripremnom ročištu, zbog kompleksnosti predmeta spora, te broja i vrste predloženih dokaza, sud ne može sa sigurnošću odrediti koji su dokazi relevantni za utvrđivanje bitnih činjenica, a koji ne, sud će kod zakazivanja ročišta za glavnu raspravu odlučiti da usvoji sve predložene dokaze.</i></p> <p>Sud će odlučiti i o dokazima predloženim u tužbi, odgovoru na tužbu i podnescima, iako takav dokaz stranka nije predložila u izlaganju na pripremnom ročištu (po potrebi da se stranka izjasni da li ostaje kod prijedloga). Stranka je dužna, uz prijedlog da se naredi dostava isprave od organa vlasti ili pravne osobe, dostaviti dokaz da nije mogla sama isposlovati da se isprava preda ili pokaže.</p>
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Osnovnog suda u Banjoj Luci.
Osnovni sud Brčko distrikta BiH	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Kantonalni i Općinski sud u Zenici	<p>Sud poziva svjedoke dostavom pismenog poziva, ovu obavezu suda ne može zamijeniti stranka, pa tako sud ne bi mogao stranci naložiti da osigura prisustvo određenog svjedoka na glavnoj raspravi.</p> <p>Preostale odredbe su istovjetne kao u Smjernicama Općinskog suda u Tuzli.</p>
Osnovni sud u Doboju	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Osnovnog suda u Banjoj Luci.
Sudovi Srednjobosanskog kantona	<p>Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Tuzli, ali dodana je i odredba:</p> <p><i>Ukoliko stranka predloži sudu da pribavi određenu ispravu od nadležnog organa, dužna je priložiti dokaz da se prethodno obratila sa zahtjevom tom organu i da tu ispravu nije mogla pribaviti.</i></p>

<p>Kantonalni i Općinski sud u Širokom Brijegu</p>	<p><i>Stranka je dužna za svaki predloženi dokaz navesti koje činjenice se istim žele dokazati.</i></p> <p><i>Ako sud na pripremnom ročištu, s obzirom na broj predloženih dokaza, nije u mogućnosti da odluči koji su dokazi relevantni za utvrđenje bitnih činjenica, a koji ne, usvojiti će sve predložene dokaze i zakazat će ročište za glavnu raspravu.</i></p> <p><i>Sud može na glavnoj raspravi odbiti provođenje dokaza koji su usvojeni na pripremnom ročištu za koje smatra da nisu bitni za donošenje odluke.</i></p> <p><i>Ukoliko je stranka na iste okolnosti predložila saslušanje većeg broja svjedoka, sud će tražiti od stranke očitovanje i odabir svjedoka koji će se saslušati, a ukoliko to stranka ne učini, odabir svjedoka izvršit će sud na osnovu rezultata raspravljanja.</i></p> <p><i>Sud poziva svjedoke dostavom pismenog poziva. Sud ne može naložiti stranci da osigura prisustvo određenog svjedoka na glavnoj raspravi.</i></p> <p><i>Ukoliko se pripremnno ročište vodi u odsutnosti uredno obaviještenoga tužitelja ili tuženika, sud će odlučiti o prijedlozima stranaka za provođenje dokaza koji su istaknuti u tužbi i odgovoru na tužbu i dostavljeni uz iste, te će zapisnik s pripremnog ročišta dostaviti odsutnoj stranci.</i></p> <p><i>Ukoliko stranka predloži sudu da pribavi određenu ispravu od nadležnog organa, dužna je priložiti dokaz da se prethodno obracala sa zahtjevom tom organu i da tu ispravu nije mogla pribaviti.</i></p> <p><i>Kada je tužba preinačena u subjektivnom smislu na pripremnom ročištu ili na ročištu za glavnu raspravu, na kojem nije bio prisutan tuženik, sud će odložiti ročište, dostaviti zapisnik s tog ročišta prvobitno označenom tuženiku i osobi koja treba stupiti u parnicu umjesto prvobitnog tuženika i ostaviti im rok za očitovanje po preinačenoj tužbi.</i></p> <p><i>Sud će odložiti pripremnno ročište ili glavnu raspravu, ukoliko je došlo do preinake tužbe u subjektivnom i objektivnom smislu, a tuženik nije prisutan na ročištu, ukoliko utvrdi da su ispunjeni uvjeti iz članka 57. Zakona o parničnom postupku, radi očitovanja tuženika po preinačenoj tužbi.</i></p> <p><i>Ako su stranka ili njen zakonski zastupnik neuki i nisu u stanju jasno i određeno se očitovati o predmetu raspravljanja, sud će ih poučiti da mogu angažirati punomoćnika, što može biti razlog za odlaganje ročišta.</i></p>
--	--

Okružni i Osnovni sud u Trebinju	<p>Na osnovu ispitivanja tužbe i odgovora na tužbu sud cijeni da li se radi o predmetu koji se zasniva na jednostavnom činjeničnom i pravnom osnovu, uz primjenu instituta kojim je propisano da održavanje pripremnog ročišta nije obavezno.</p> <p>Stranka je dužna za svaki predloženi dokaz navesti koje činjenice se tim dokazom žele dokazati.</p> <p>U slučaju prijedloga za izvođenje dokaza saslušanjem većeg broja svjedoka radi utvrđivanja iste činjenice, sud će o ovakvom prijedlogu odlučiti, vodeći računa o ekonomičnosti postupka.</p> <p>Ukoliko sud smatra da nije potrebno saslušanje svih predloženih svjedoka radi utvrđivanja iste činjenice, zatražit će od stranke da izvrši odabir svjedoka, a ukoliko to stranka ne učini, odabir će izvršiti sud na osnovu rezultata raspravljanja.</p> <p>Ako sud na pripremnom ročištu, s obzirom na broj predloženih dokaza, nije u mogućnosti odlučiti koji dokazi su relevantni za utvrđivanje bitnih činjenica, a koji ne, usvojiti će sve predložene dokaze i zakazat će ročište za glavnu raspravu.</p> <p>Sud može i naknadno (prije otvaranja glavne rasprave) donijeti procesno rješenje o opozivu izvođenja dokaza prethodno prihvaćenih na pripremnom ročištu, koje ne smatra bitnim za donošenje odluke.</p> <p>Sud kod određivanja predmeta i obima vještačenja treba pitanjima otkloniti dileme u pogledu prijedloga stranaka na okolnosti predložene predmeta i obima vještačenja.</p> <p>Ukoliko pamična stranka koja predlaže provođenje dokaza vještačenjem (po vještaku odgovarajuće struke) ne uplati troškove vještačenja čiji iznos je sud odredio na pripremnom ročištu i ostavio rok za uplatu istih, a stranka u okviru ostavljenog roka ne zahitjeva produženje istog, sud će odustati od izvođenja dokaza vještačenja jer iznos potreban za podmirenje troškova nije položen u roku koji je sud odredio.</p> <p>Ako na pripremnom ročište ne dođe uredno pozvani tuženi, sud će u rješenju kojim određuje dokaze koji će se izvesti na glavnoj raspravi uvrstiti i dokaze koje je tuženi predložio u odgovoru na tužbu ili u podnesku koji je dostavio sudu prije održavanja pripremnog ročišta. Dokaze koje sud u ovom slučaju ne smatra bitnim za odluku o glavnoj stvari odbit će rješenjem.</p>
----------------------------------	---

Kantonalni i Općinski sud u Mostaru	<p>Stranka je dužna za svaki predloženi dokaz određeno navesti koje činjenice se tim dokazom žele dokazati. Prijedlog za saslušanje na okolnosti navoda tužbe ili odgovora na tužbu ne smatra se određenim, pa će sud pozvati stranku da konkretizuje okolnosti.</p> <p>Ukoliko stranka predloži sudu da pribavi određenu ispravu od nadležnog organa, dužna je priložiti dokaz da se prethodno blagovremeno obratila sa zahtjevom tom organu i da tu ispravu nije mogla pribaviti.</p> <p>Sud poziva svjedoke dostavom pismenog poziva i ovu obavezu suda ne može preuzeti stranka.</p> <p>Sud će u pozivu svjedoku istom jasno predočiti sankcije koje proizilaze iz činjenice da uredno obaviješteni svjedok nije pristupio na glavnu raspravu, a svoj izostanak nije opravdao.</p> <p>Kada sud odredi da će se na glavnoj raspravi saslušati stranke, stranku koja nije prisutna na pripremnom ročištu sud će pozvati preko njenog punomoćnika.</p> <p>Ako stranke predlože da se sasluša samo jedna parnična stranka, sud će odrediti da se sasluša i suprotna stranka, osim ako joj ne mogu biti poznate okolnosti na koje je predloženo saslušanje.</p> <p>Stranke, svjedoci i vještaci mogu se pozivati, s ciljem ekonomičnosti postupka, u različitim vremenskim intervalima u istom danu održavanja glavne rasprave, kao i u različite dane.</p> <p>Kad je tužba preinačena u objektivnom smislu na pripremnom ročištu, na kojem tuženik nije prisutan, sud će odložiti pripremno ročište i dostaviti tuženiku prijepis zapisnika s tog ročišta, da bi se tuženom ostavilo potrebno vrijeme za pripremu za raspravljanje o novom zahtjevu i za pribavljanje eventualno novih dokaza. Na isti način sud će postupiti, iako je tuženi prisutan na pripremnom ročištu, na kojem iz istih razloga zahtijeva njegovo odlaganje.</p> <p>Kad je tužba preinačena na pripremnom ročištu, kod bilo kojeg oblika subjektivne preinake tužbe, odnosno da tužitelj umjesto prvobitnog tuženika tuži drugu osobu (čl. 58. ZPP FBiH), ili da u parnicu umjesto jedne od stranaka stupi osoba koja je u tijeku spora pribavila stvar ili pravo o kojem teče parnica (čl. 61. ZPP FBiH), ili promjenom stranaka proširenjem tužbe na novog tuženika pored postojećeg (čl. 362. st. (2) FBiH), na kojem nije prisutan tuženi, sud će odložiti pripremno ročište, dostaviti prijepis zapisnika s tog ročišta prvobitnom tuženom i osobi koja treba stupiti u parnicu umjesto prvobitnog tuženog, odnosno na koga se tužba proširuje, i pozvati ih da se u određenom roku izjasne da li pristaju na preinaku, vodeći računa prilikom zakazivanja novog ročišta o vremenu koje je potrebno za traženo izjašnjenje i eventualno izjašnjenje o preinačenoj tužbi.</p> <p>Tužitelj može povući tužbu u skladu s čl. 59. ZPP FBiH. Izjava o povlačenju tužbe je neopoziva.</p> <p>Ako na pripremno ročište ne dođe uredno pozvan tuženi ili tužilac, a nema uslova za donošenje rješenja da se tužba smatra povučenom (zbog protivljenja tuženog), sud će u rješenju kojim određuje dokaze koji će se izvesti na glavnoj raspravi uvrstiti i dokaze koji su predloženi u podnescima dostavljenim sudu prije održavanja pripremnog ročišta. Dokaze koje sud u ovom slučaju ne smatra bitnim za odluku o glavnoj stvari odbit će rješenjem.</p> <p>Kada na pripremno ročište ne dođe tuženi, sud ne može odrediti da se odmah odzri i glavna rasprava.</p> <p>Za održavanje glavne rasprave nakon pripremnog ročišta nije potrebna saglasnost stranaka.</p>
Vještačenje	
Općinski sud u Sarajevu	Predmetno pitanje nije regulisano.

Osnovni sud u Banjoj Luci	<p>Sud kod određivanja predmeta i obima vještačenja treba pitanjima otkloniti dileme u pogledu prijedloga stranaka na okolnosti predloženog predmeta i obima vještačenja.</p> <p>Ukoliko parnična stranka koja predlaže provođenje dokaza – vještačenjem (po vještaku odgovarajuće struke) ne uplati troškove vještačenja, čiji iznos je sud odredio na pripremnom ročištu i ostavio rok za uplatu istih, a stranka, u okviru ostavljenog roka, ne zahtijeva produženje istog, sud će odustati od izvođenja dokaza – vještačenja jer iznos potreban za podmirenje troškova nije položen u roku kojije sud odredio.</p>
Općinski sud u Tuzli	<p>Sud će u rješenju o vještačenju upozoriti vještaka da će ga kazniti novčanom kaznom, ako ne dostavi nalaz i mišljenje u ostavljenom roku ili ne dođe na ročište, iako je uredno pozvan, a izostanak ne opravda.</p>
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	<p>Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Osnovnog suda u Banjoj Luci, ali je dodana i odredba:</p> <p>Na nalazu i mišljenju vještaka koji su dostavljeni uz tužbu ili odgovoru na tužbu, sud ne može zasnivati svoju odluku jer nalaz i mišljenje vještaka koga nije rješenjem odredio sud nije dokaz koji ima dokaznu snagu nalaza i mišljenja shodno odredbi članova 148, 150. i 151. stav (3) ZPP, osim ukoliko obje stranke prihvate taj dokaz.</p>
Osnovni sud Brčko distrikta BiH	<p>Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Tuzli.</p>
Kantonalni i Općinski sud u Zenici	<p>Parnična stranka koja je predložila vještačenje, a ne postupi po zahtjevu vještaka ili nalogu suda za dostavu dokumentacije potrebne za vještačenje, usljed čega vještak ne uspije sačiniti nalaz ili ne uspije odgovoriti na sve zadatke date od strane suda, ne može tražiti dopunu nalaza i mišljenja ili tražiti da se vještačenje povjeri drugom vještaku.</p> <p>Vještačenje, obim i osobu koja će provesti vještačenje, određuje sud rješenjem koje se dostavlja vještaku sa svim napomenama i obavezama vještaka predviđenim ZPP-om.</p> <p>Vještak je dužan odmah po dostavljanju rješenja o vještačenju obavijestiti sud o tome da li postoje određene smetnje zbog kojih ne bi mogao postupiti po nalogu za vještačenje, te po mogućnosti dostaviti dokaze o takvim smetnjama.</p> <p>U svakom konkretnom slučaju sud odlučuje koji su opravdani razlozi za odbijanje vještačenja, odnosno izuzetice vještaka.</p> <p>Kao opravdan razlog za odbijanje vještačenja, neće se uzeti to što je vještak već angažovan u drugim predmetima, osim u slučaju ako vještak dokaže da u isto vrijeme vještačenja obavlja u većem broju predmeta, a što bi utjecalo na ekonomičnost postupka i eventualna odlaganja ročišta što se cijeni u svakom konkretnom predmetu.</p>
Osnovni sud u Doboju	<p>Sud kod određivanja predmeta i obima vještačenja treba pitanjima otkloniti dileme u pogledu prijedloga stranaka na okolnosti predloženog predmeta i obima vještačenja.</p> <p>Sud će u rješenju o vještačenju upozoriti vještaka da će ga kazniti novčanom kaznom, ako ne dostavi nalaz i mišljenje u ostavljenom roku ili ne dođe na ročište, iako je uredno pozvan, a izostanak ne opravda. (odredba istovjetna sadržaju odredbe Smjernica Općinskog i Kantonalnog suda u Tuzli).</p> <p>Ukoliko parnična stranka, koja predlaže provođenje dokaza – vještačenjem (po vještaku odgovarajuće struke) ne uplati troškove vještačenja, čiji iznos je sud odredio na pripremnom ročištu i ostavio rok za uplatu istih, a stranka u okviru ostavljenog roka ne zahtijeva produženje istog, sud će odustati od izvođenja dokaza – vještačenja jer iznos potreban za podmirenje troškova nije položen u roku kojije sud odredio.</p>

Sudovi Srednjobosanskog kantona	<p>Vještačenje, obim i osobu koja će provesti vještačenje određuje sud rješenjem koje se dostavlja vještaku sa svim napomenama i obavezama vještaka predviđenim Zakonom o parničnom postupku.</p> <p>Stranke su dužne da svoje primjedbe na ličnost vještaka obrazlože i daju konkretne razloge i dokaze zašto se protive predloženom vještaku. Sud neće uvažiti paušalne primjedbe na ličnost vještaka.</p> <p>Vještak je dužan, odmah po dostavljanju rješenja o vještačenju, obavijestiti sud o tome postoje li određene smetnje zbog kojih ne bi mogao postupati po nalogu za vještačenje, te po mogućnosti dostaviti dokaz o takvim smetnjama.</p> <p>U svakom konkretnom slučaju sud odlučuje koji su opravdani razlozi za odbijanje vještačenja, odnosno izuzeće vještaka.</p> <p>Opravdanim razlogom za odbijanje vještačenja ne smatra se angažovanost vještaka u drugim predmetima, osim u slučaju ako vještak dokaže da u isto vrijeme obavlja vještačenje u većem broju predmeta, što bi utjecalo na ekonomičnost postupka.</p> <p>Ukoliko sud utvrdi da je razlog za odbijanje vještačenja opravdan, pozvat će stranke da u ostavljenom roku dostave prijedlog ličnosti novog vještaka, a ukoliko stranke ne postignu sporazum, odluku o tome donijet će sud.</p> <p>Sud će prilikom donošenja odluke o dopunskom vještačenju ili vještačenju po drugom vještaku uzeti u obzir da li je vještak u potpunosti postupio po nalogu suda i odgovorio na pitanja i primjedbe stranaka na nalaz i mišljenje vještaka na glavnoj raspravi.</p> <p>Sud će u rješenju o vještačenju upozoriti vještaka da će ga kazniti novčanom kaznom, ako ne dostavi novčanom roku ili ne dođe na ročište, iako je uredno pozvan, a izostanak ne opravda.</p>
Kantonalni i Općinski sud u Širokom Brijegu	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama sudova Srednjobosanskog kantona.
Okružni i Osnovni sud u Trebinju	U Preporukama su izostale odredbe o vještačenju.

Kantonalni i Općinski sud u Mostaru	<p>Sud kod određivanja predmeta i obima vještačenja treba pitanjima otkloniti dileme u pogledu prijedloga stranaka na okolnosti predložene predmeta i obima vještačenja.</p> <p>Ako stranka predloži vještaka pogrešne struke (npr. grafološke umjesto grafoškopske), sud će stranku na to upozoriti. Ako stranka predloži vještačenje na okolnosti za koje nije potrebna stručnost (npr. finansijsko vještačenje radi sabiranja iznosa u većem broju računa), sud će odbiti prijedlog da se provede vještačenje i odmah obrazložiti razlog odbijanja.</p> <p>Stranke su dužne da svoje primjedbe na ličnost vještaka obrazlože i daju konkretne razloge i dokaze zašto se protivne predloženom vještaku. Sud neće uvažiti paušalne primjedbe na ličnost vještaka i može odrediti predloženi vještaka.</p> <p>Ako su stranke saglasne, sud može za vještaka odrediti lice koje nije na spisku imenovanih vještaka.</p> <p>Ukoliko parnična stranka koja predlaže provođenje vještačenja u ostavljenom roku ne uplati troškove vještačenja, a ne traži opravdano produženje roka, sud će odustati od vještačenja rješenjem koje će dostaviti strankama odmah nakon isteka roka za uplatu predujima.</p> <p>Parnična stranka koja je predložila vještačenje, a ne postupi po zahtjevu vještaka ili nalogu suda za dostavu dokumentacije potrebne za vještačenje, usljed čega vještak ne uspije sačiniti nalaz ili ne uspije odgovoriti na sve zadatke date od strane suda, ne može tražiti dopunu nalaza i mišljenja ili tražiti da se vještačenje povjeri drugom vještaku.</p> <p>Vještačenje, obim i osobu koja će provesti vještačenje predlaže stranka, pa o istom sud odlučuje rješenjem u kojem određuje rok u kojem je vještak dužan dostaviti nalaz i mišljenje, s napomenama i upozorenjima propisanim ZPP-om. Rješenje se dostavlja vještaku i strankama.</p> <p>Nalaz i mišljenje vještaka koji nije urađen u parnici u kojoj se predlaže kao dokaz može se prihvatiti kao takav samo uz saglasnost suprotne stranke, uz obavezno saslušanje vještaka. U suprotnom, takav nalaz i mišljenje ima snagu privatne isprave, a eventualno saslušanje lica koje je uradilo nalaz bit će provedeno kao saslušanje svjedoka, a ne vještaka.</p>
Sudska nagodba	
Općinski sud u Sarajevu	Sud će, u toku cijelog postupka, nastojati da stranke zaključe sudska nagodbu. Pokušaj nagodbe će se evidentirati u zapisniku, uz navođenje predložene sadržaja nagodbe, stranke koja ne pristaje na nagodbu, te razloga neprihvatanja.
Osnovni sud u Banjoj Luci	Predmetno pitanje nije regulisano.
Općinski sud u Tuzli	Sud će, u toku cijelog postupka, nastojati da stranke zaključe sudska nagodbu. Pokušaj nagodbe će se evidentirati u zapisniku, uz navođenje predložene sadržaja nagodbe, te izjašnjenja protivne stranke.
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	Predmetno pitanje nije regulisano.
Osnovni sud Brčko distrikta BiH	Sud će, u toku cijelog postupka, nastojati da stranke zaključe sudska nagodbu. Kako bi se pružila podloga za kontrolu pravilnosti i zakonitosti rješenja kojim se ne dopušta nagodba stranaka, potrebno je takav prijedlog nagodbe evidentirati u raspravnom zapisniku.
Kantonalni i Općinski sud u Zenici	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Osnovni sud u Doboju	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.

Sudovi Srednjobosanskog kantona	<i>Sudija će tokom cijelog postupka nastojati da se spor riješi mirnim putem i stranke zaključče sudsku nagodbu.</i>
Kantonalni i Općinski sud u Širokom Brijegu	Izostalo regulisanje ovog pitanja u Smjernicama.
Okružni i Osnovni sud u Trebinju	U Preporukama su izostale odredbe o sudskoj nagodbi.
Kantonalni i Općinski sud u Mostaru	<i>Sudija će tokom cijelog postupka nastojati da se spor riješi mirnim putem i stranke zaključče sudsku nagodbu, sugerišući strankama pravicu nagodbe, ali bez konkretnog sadržaja. Pokušaj nagodbe će se evidentirati u zapisniku, uz navođenje predložene sadržaja nagodbe, te izjašnjenja protivne stranke.</i>
Glavna rasprava	
Općinski sud u Sarajevu	<i>Kada je glavna rasprava zbog jednostavnosti predmeta zakazana bez prethodnog održavanja pripremnog ročišta, pa na toj glavnoj raspravi stranke istaknu nove činjenice i predlože nove dokaze koje nisu iznijele u tužbu ili odgovoru na tužbu, sud će, ukoliko se radi o činjenicama i dokazima relevantnim za odlučivanje, dozvoliti njihovo izvođenje na glavnoj raspravi. Ako se radi o dokazima koji se ne mogu provesti na istom ročištu ili na koje se suprotna stranka ne može izjasniti, sud će odložiti glavnu raspravu i, po potrebi, ostaviti rok suprotnoj stranci za izjašnjenje.</i>
Osnovni sud u Banjoj Luci	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu, a dodane su i odredbe: <i>Na redoslijed odvijanja glavne rasprave primijeniti propisanu zakonsku normu. Izmjena redoslijeda odvijanja glavne rasprave je samo izuzetak. Stranke, svjedoci i vještaci se mogu pozivati s ciljem ekonomičnosti postupka u različitim vremenskim intervalima u istom danu održavanja glavne rasprave, kao i u različite dane.</i>
Općinski sud u Tuzli	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Osnovnog suda u Banjoj Luci.
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	Istovjetan sadržaj odredbi o glavnoj raspravi kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu, a naredne odredbe su dodane: <i>Redoslijed odvijanja glavne rasprave vrši se na način propisan odredbom člana 99. ZPP, s tim da je izmjena redoslijeda odvijanja glavne rasprave dozvoljena samo u izuzetnim slučajevima, kada to opravdavaju okolnosti konkretnog slučaja. Stranke, svjedoci i vještaci se mogu pozivati s ciljem ekonomičnosti postupka u različitim vremenskim intervalima u istom danu održavanja glavne rasprave, kao i u različite dane.¹⁹ Saslušanje stranaka, tj. tužilačke i tužene strane, smatra se jednim dokazom, te se ovaj dokaz izvodi istovremeno. Ukoliko stranka koja je uredno pozvana neopravdano ne pristupi ročištu, na kome je zakazano izvođenje saslušanja partične stranke, saslušat će se samo prisutna stranka i time je izvođenje dokaza saslušanjem stranaka završeno. Sud će u pozivu svjedoku istom jasno predočiti sankcije koje proizlaze iz činjenice da uredno obaviješteni svjedok nije pristupio na glavnu raspravu, a svoj izostanak nije opravdao.</i>

¹⁹ Inkorporisano u Smjernicama Općinskog suda u Tuzli, po uzoru na Smjernice OS Banja Luka.

Osnovni sud Brčko distrikta BiH	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Kantonalni i Općinski sud u Zenici	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Osnovni sud u Doboju	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Osnovnog suda u Banjoj Luci.
Sudovi Srednjobosanskog kantona	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Kantonalni i Općinski sud u Širokom Brijegu	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Okružni i Osnovni sud u Trebinju	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Osnovnog suda u Banjoj Luci.
Kantonalni i Općinski sud u Mostaru	<p>Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu, a dodane su i odredbe:</p> <p><i>Stranke trebaju izvoditi dokaze redoslijedom propisanim u ZPP. Odstupanje od ovog redoslijeda treba dopustiti samo izuzetno zbog opravdanih razloga. Sud treba voditi računa da se svjedoci ne saslušavaju prije stranke.</i></p> <p><i>Sud ne može umjesto odsutne stranke izvoditi ni materijalne dokaze.</i></p> <p><i>Saslušanje stranaka, tj. tužioca i tuženog smatra se jednim dokazom, te se ovaj dokaz izvodi istovremeno. Ukoliko stranka koja je uredno pozvana, neopravdano ne pristupi ročištu, na kome je zakazano izvođenje saslušanja parnične stranke, saslušat će se samo prisutna stranka i time je izvođenje dokaza saslušanjem stranaka završeno.</i></p> <p><i>Sud može postaviti pitanja strankama i svjedocima samo u okviru okolnosti na koje je predloženo saslušanje.</i></p> <p><i>Uviđaj je dokaz koji se najčešće provodi van zgrade suda. Dokazi se izvode na glavnoj raspravi, pa je uviđaj dio glavne rasprave. Na uviđaju se u pravilu ne saslušavaju stranke i svjedoci, osim kad sud u svakom konkretnom slučaju utvrdi da je to potrebno radi potpunog i pravičnog utvrđenja činjeničnog stanja.</i></p> <p><i>Kada zaključuje glavnu raspravu, sud je uvijek dužan u rješenju odrediti datum donošenja presude (rješenja).</i></p> <p><i>Dostava presude se u pravilu vrši u pisarnici suda, a poštom samo na opravdan zahtjev stranke. Sud ne može samoinicijativno odrediti da će odluka biti donesena u zakonskom roku i dostavljena strankama poštom, te da od dana dostave teče rok za žalbu.</i></p>
Odgode i odlaganja	

<p>Općinski sud u Sarajevu</p>	<p>Obavještanje U slučaju kada stranka sudu podnese zahtjev za odlaganje, odgodu ili drugu obavijest u tom pogledu, istovremeno će uputiti primjerak tog zahtjeva ili obavijesti i suprotnoj stranci.</p> <p>Odgoda u slučaju kada je datum utvrđen bez konsultacije sa strankom U slučaju kada su datum i vrijeme ročišta utvrđeni bez konsultacije sa strankama, stranke mogu zatražiti promjenu datuma održavanja ročišta u roku od 8 dana od dana prijema poziva na ročište. Nakon isteka roka od 8 dana, sud neće usvojiti zahtjev za odgodu ročišta, osim u slučaju postojanja opravdanih razloga ili više sile.</p> <p>Odgoda u slučaju kada je datum određen u konsultaciji sa strankama U slučaju kada su datum i vrijeme ročišta utvrđeni nakon konsultacija sa strankama, zahtjev za odgodu će biti usvojen samo ako za to postoje opravdani razlozi ili viša sila.</p> <p>Odgoda u slučaju postojanja opravdanih razloga ili usljed više sile Obrazloženi zahtjev stranke za odgodu na osnovu postojanja opravdanih razloga ili više sile mora biti dostavljen do kraja radnog dana nakon nastupanja takvih razloga ili više sile. Suprotna stranka može odgovoriti na zahtjev u roku od dva radna dana od dana njegovog podnošenja, odnosno dostavljanja primjerka tog zahtjeva. Sud će zahtjev razmotriti u najkraćem mogućem roku nakon protoka roka od dva dana od dana podnošenja zahtjeva. U slučaju da sud dobije odgovor suprotne stranke prije isteka tog roka, zahtjev će razmotriti u najkraćem mogućem roku nakon prijema odgovora.</p> <p>Opravdani razlozi i viša sila Sljedeće okolnosti se neće smatrati opravdanim razlozima niti višom silom:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prisustvo ročištu u drugom predmetu koji se vodi pred istim ili drugim sudom koje je zakazano ili planirano nakon zakazivanja ovog ročišta; - zdravstveni razlozi koji nisu potkrijepljeni relevantnim ljekarskim nalazima datiranim neposredno prije termina zakazanog ročišta; - hitni ili ozbiljni razlozi porodične prirode, ukoliko zahtjev nije potkrijepljen dokazima ili relevantnim dokumentima u kojima se navodi da su porodični razlozi hitne i nepredvidive prirode; - godišnji odmor ili poslovni put advokata; - ukoliko advokat otkáže punomoć stranci u kratkom vremenskom periodu prije zakazanog ročišta, a novi advokat koga je stranka angažovala nije imao vremena za adekvatnu pripremu predmeta; - u slučaju otkazivanja punomoći od strane advokata koje je u suprotnosti s odredbama Zakona o advokaturi. <p>Odlaganje ročišta Sud neće dozvoliti odlaganje pripremnog ročišta koje se traži radi izjašnjenja na pismene isprave koje je suprotna stranka predložila kao dokaz u tužbi ili odgovoru na tužbu, ali ih je priložila tek na pripremnom ročištu. Sud će odbiti zahtjev za odlaganje ročišta u situacijama kada na pripremu ročište, u ime angažovanog advokata, pristupi advokatski pripravnik bez položenog pravosudnog ispita, a ne može zastupati stranku u postupku jer vrijednost spora prelazi iznos od 50.000,00 KM. Sud će u takvom slučaju, kada se radi o zastupanju tužene strane, smatrati da tuženi nije ni pristupio i vodit će ročište u njegovoj odsutnosti. Ako se radi o zastupanju tužilačke strane, sud će smatrati da je tužba povučena.</p>
--------------------------------	--

	<p>Izuzetno, ako u toku pripremnog ročišta dođe do povećanja vrijednosti spora preko iznosa od 50.000,00 KM, a tuženog je na ročištu zastupao pripravnik bez položenog pravosudnog ispita, sud će usvojiti zahtjev za odlaganje ročišta.</p> <p>Ako su stranka ili njen zakonski zastupnik neuki, odnosno nisu u stanju jasno i određeno izjasniti se o predmetu raspravljanja, sud može odložiti ročište kako bi omogućio stranci da angažuje punomoćnika.</p> <p>Sud može odstupiti od odredaba iz ovog poglavlja, ukoliko okolnosti u predmetu to opravdavaju.</p>
<p>Osnovni sud u Banjoj Luci</p>	<p>Obavješćavanje</p> <p>U slučaju kada stranka sudu podnese zahtjev za odlaganje, odgodu ili drugo obavješćenje u tom pogledu, istovremeno će uputiti primjerak tog zahtjeva ili obavješćenje i suprotnoj stranci. (Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.)</p> <p>Prijedlog za odgodu ročišta stranka mora podnijeti čim sazna za postojanje zakonskog razloga za odgodu, a najkasnije 8 dana prije dana kada je zakazano ročište čiju odgodu traži. Stranka je dužna da uz zahtjev priloži dokaze iz kojih razloga traži odgodu. Sud će o svakom konkretnom slučaju cijeliti opravdanost zahtjeva. Rješenje kojim odbija zahtjev sud će dostaviti podnosiocu, a rješenje kojim usvaja zahtjev, zajedno s naredbom o održavanju novog ročišta, dostavit će svim strankama.</p> <p>Slijedeće okolnosti se neće smatrati opravdanim razlozima niti višom silom:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prisustvo ročištu u drugom predmetu koji se vodi pred istim ili drugim sudom koje je zakazano ili planirano nakon zakazivanja ovog ročišta; - zdravstveni razlozi koji nisu potkrijepljeni relevantnim ljekarskim nalazima datiranim neposredno prije termina zakazanog ročišta; - hitni ili ozbiljni razlozi porodične prirode, ukoliko zahtjev nije potkrijepljen dokazima ili relevantnim dokumentima u kojima se navodi da su porodični razlozi hitne i nepredvidive prirode; - godišnji odmor ili poslovni put advokata; - ukoliko advokat otkáže punomoć stranci u kratkom vremenskom periodu prije zakazanog ročišta, a novi advokat koga je stranka angažovala nije imao vremena za adekvatnu pripremu predmeta; - u slučaju otkazivanja punomoći od strane advokata koje je u suprotnosti s odredbama Zakona o advokaturi. (Identični razlozi koji se ne smatraju opravdanim razlozima propisani i Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu). <p>Odlaganje ročišta</p> <p>Odlaganje pripremnog ročišta koje se traži radi izjašnjenja na pismene isprave koje je suprotna stranka predložila kao dokaz u tužbu ili odgovoru na tužbu, ali ih je priložila tek na pripremnom ročištu, sud će cijeliti u svakom konkretnom slučaju - predmetu postoje li opravdani razlozi za odlaganje ročišta radi izjašnjenja suprotne strane na priložene i predložene dokaze.</p> <p>Ukoliko sud ne usvoji razloge za odlaganje pripremnog ročišta navedene u stavu (1) ovog člana, u tom slučaju na glavnoj raspravi cijelit će razloge za primjenu člana 102. stav (2) ZPP.</p> <p>Ako su stranka ili njen zakonski zastupnik neuki, odnosno nisu u stanju jasno i određeno izjasniti se o predmetu raspravljanja, sud može odložiti ročište, kako bi omogućio stranci da angažuje punomoćnika (član 78a. ZPP).</p>

Općinski sud u Tuzli	<p>Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu, ali su dodane specifične odredbe:</p> <p><i>Sud je dužan, najkasnije osam dana prije održavanja ročišta, provjeriti jesu li ispunjene zakonske pretpostavke za njegovo održavanje i da li će dokazi, čije je izvođenje određeno, moći biti pribavljeni do ročišta.</i></p> <p><i>Ako se pri toj provjeri utvrdi da nisu ispunjene zakonske pretpostavke za održavanje ročišta ili da dokazi čije je izvođenje određeno neće moći biti pribavljeni do ročišta, sud može odmah donijeti rješenje o odgodu tog ročišta, u kom slučaju će ujedno u tom rješenju odrediti novi datum održavanja tog ročišta, te će isto dostaviti svim pozvanim licima za ročište koje se odgađa.</i></p> <p><i>Zakonske pretpostavke za održavanje ročišta tiču se prevashodno pitanja urednosti dostave poziva za ročište strankama odnosno njihovim punomoćnicima, dok se pitanje mogućnosti pribavljanja dokaza do ročišta tiče prevashodno izrade nalaza vještaka.²⁰</i></p> <p>Odgoda ročišta po zahtjevu stranke odnosno punomoćnika stranke</p> <p><i>Stranka, odnosno njen punomoćnik, može prije održavanja zakazanog ročišta tražiti odgodu tog ročišta iz opravdanih razloga, u kom slučaju je dužna dostaviti obrazložen zahtjev za odgodu, te relevantne dokaze koji opravdavaju taj njen zahtjev.</i></p> <p><i>Ako sud, s obzirom na vrijeme dostave zahtjeva za odgodu ročišta, procijeni da se odluka o tom zahtjevu neće moći dostaviti strankama do dana zakazanog ročišta, sud će o navedenom zahtjevu odlučiti na ročištu čija se odgoda traži.</i></p>
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Osnovnog suda u Banjoj Luci.
Osnovni sud Brčko distrikta BiH	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Kantonalni i Općinski sud u Zenici	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Tuzli.
Osnovni sud u Doboju	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Osnovnog suda u Banjoj Luci.
Sudovi Srednjobosanskog kantona	Istovjetne odredbe kao u Smjernicama Općinskog suda u Tuzli.

²⁰ Predmetnu odredbu je inkorporisao Općinski sud u Tuzli, a značaj odredbe je u aktivnom držanju suda u pogledu pitanja efikasnosti i ekonomičnosti postupka. Dakle, teret proaktivnog postupanja u pogledu svrsishodnosti održavanja ročišta i blagovremenoj provjeri pitanja procesnih pretpostavki za održavanje ročišta i mogućnosti izrade nalaza vještaka je na sudu.

<p>Kantonalni i Općinski sud u Širokom Brijegu</p>	<p>Odgoda u slučaju kada je datum utvrđen bez konsultacije sa strankama U slučaju kada su datum i vrijeme održavanja ročišta utvrđeni bez konsultacije sa strankama, stranke mogu zatražiti promjenu datuma održavanja ročišta u roku od 8 dana od dana prijema poziva na ročište. Sud će cijeliti razloge za odgodu ročišta u svakom konkretnom slučaju.</p> <p>Odgoda u slučaju kada je datum utvrđen u konsultaciji sa strankama U slučaju kada su datum i vrijeme održavanja ročišta utvrđeni nakon konsultacija sa strankama, zahtjev za odgodu će biti usvojen samo ako za to postoje opravdani razlozi ili viša sila ili razlozi iz člana 111. Zakona o parničnom postupku.</p> <p>Odgoda u slučaju postojanja opravdanih razloga ili više sile.</p> <p>Obrazloženi zahtjev stranke za odgodu ročišta u slučaju postojanja opravdanih razloga ili više sile mora biti dostavljen sudu bez odlaganja, odnosno narednog dana nakon nastupanja takvih razloga ili više sile.</p> <p>Suprotna stranka može odgovoriti na zahtjev za odgodu ročišta u roku od dva radna dana po prijemu zahtjeva, a sud će odlučiti o zahtjevu bez odlaganja.</p> <p>Opravdani razlozi i viša sila Sljedeće okolnosti ne smatraju se opravdanim razlozima niti višom silom:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prisustvo ročištu u drugom predmetu koji se vodi pred istim ili drugim sudom, koje je zakazano ili planirano nakon zakazivanja ovog ročišta, • zdravstveni razlozi koji nisu potkrijepljeni relevantnim ljekarskim nalazima datiranim neposredno prije termina zakazanog ročišta, • hitni ili ozbiljniji razlozi obiteljske prirode, ukoliko zahtjev nije potkrijepljen dokazima ili relevantnim dokumentima u kojima se navodi da su obiteljski razlozi hitne i nepredvidive prirode, • godišnji odmor ili poslovni put odvjetnika, • ukoliko odvjetnik otkáže punomoć stranci u kratkom vremenskom periodu prije zakazanog ročišta, a novi odvjetnik koga je stranka angažirala nije imao vremena za adekvatnu pripremu predmeta, • u slučaju otkazivanja punomoći od strane odvjetnika koje je u suprotnosti s odredbama Zakona o odvjetništvu. <p>Odlaganje ročišta Ukoliko je stranka predložila veći broj dokaza na koje se suprotna stranka ne može odmah očitovati, a ista zahtijeva odlaganje pripremnog ročišta, sud će odložiti pripremmo ročište na kraći vremenski period.</p> <p>Kako se odlaganje po navedenom osnovu ne bi odvijalo unedogled, sud će naložiti suprotnoj stranci da u ostavljenom roku dostavi prijedloge dokaza koje će sud 8 dana prije nastavka pripremnog ročišta dostaviti drugoj stranci.</p> <p>Sud će upozoriti stranke da neće dopustiti dalja odlaganja pripremnog ročišta po navedenom osnovu.</p> <p>Ako na pripremnom ročištu dođe do povećanja vrijednosti spora preko iznosa od 50.000,00 KM, pa i u slučaju preinake tužbe, a na ročište je pristupio punomoćnik koji nema položen pravosuđni ispit, sud će odložiti ročište radi otklanjanja nedostatka pravilnog zastupanja.</p> <p>Razloge za odgodu i odlaganje ročišta sud cijeni u svakom konkretnom slučaju, pazeći na zloupotrebe procesnih prava.</p>
--	---

<p>Okružni i Osnovni sud u Trebinju</p>	<p>Prijedlog za odgodu ročišta stranka mora podnijeti čim sazna za postojanje zakonskog razloga za odgodu, a najkasnije osam dana prije dana kada je zakazano ročište čiju odgodu traži. Stranka je dužna da uz zahtjev priloži dokaze iz kojih razloga traži odgodu. Sud će o svakom konkretnom slučaju cijeniti opravdanost zahtjeva. Rješenje kojim odbija zahtjev sud će dostaviti podnosiocu, a rješenje kojim usvaja zahtjev, zajedno s naredbom o održavanju novog ročišta, dostavit će svim strankama.</p> <p>Slijedeće okolnosti se neće smatrati opravdanim razlogom niti višom silom:</p> <ul style="list-style-type: none"> • prisustvo ročištu u drugom predmetu koji se vodi pred istim ili drugim sudom koje je zakazano ili planirano nakon zakazivanja ovog ročišta, • zdravstveni razlozi koji nisu potkrijepljeni relevantnim ljekarskim nalazima datiranim neposredno prije termina zakazanog ročišta, • hitni ili ozbiljni razlozi porodične prirode, ukoliko zahtjev nije potkrijepljen dokazima ili relevantnim dokumentima u kojima se navodi da su porodični razlozi hitne i nepredvidive prirode, • prisustvo ročištu u drugom predmetu koji se vodi pred sudom Bosne i Hercegovine, osim u krivičnim predmetima toga suda. <p>Odlaganje pripremnog ročišta koje se traži radi izjašnjenja na pismene isprave koje je suprotna stranka predložila kao dokaz u tužbi ili odgovoru na tužbu, ili ih je priložila tek na pripremnom ročištu, sud će cijeniti u svakom konkretnom slučaju – predmetu da li postoje opravdani razlozi za odlaganje ročišta radi izjašnjenja suprotne strane na priložene i predložene dokaze.</p> <p>Ukoliko sud ne usvoji razloge za odlaganje pripremnog ročišta, navedene u stavu (1) ovoga člana, u tom slučaju na glavnoj raspravi cijenit će razloge za primjenu člana 102. stav (2) ZPP.</p> <p>Ako su stranke ili njen zakonski zastupnik neuki, odnosno nisu u stanju jasno i određeno izjasniti se o predmetu raspravljanja, sud može odložiti ročište, kako bi omogućio stranci da angažuje punomoćnika (član 78a. ZPP).</p>
---	--

Kantonalni i Općinski sud u Mostaru	<p>U slučaju kada stranka sudu podnese zahtjev za odgodu ili odlaganje ročišta s ciljem ekonomičnosti postupka, potrebno je da stranka istovremeno dostavi takav primjerak zahtjeva ili obavijesti i suprotnoj parničnoj stranci.</p> <p>U pravilu, sljedeće okolnosti sud neće smatrati opravdanim razlozima niti višom silom:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) prisustvo ročištu u drugom predmetu koji se vodi pred istim ili drugim sudom koje je zakazano ili planirano nakon zakazivanja ovog ročišta; 2) zdravstveni razlozi koji nisu potkrijepljeni relevantnim ljekarskim nalazima datiranim neposredno prije termina zakazanog ročišta; 3) u slučaju otkazivanja punomoći od strane advokata koje je u suprotnosti s odredbama Zakona o advokaturi i Zakona o parničnom postupku. <p>O opravdanosti navedenih i drugih okolnosti, sud će voditi računa u svakom konkretnom slučaju.</p> <p>Stranka odnosno njen punomoćnik može, prije održavanja zakazanog ročišta, tražiti odgodu tog ročišta iz opravdanih razloga, u kom slučaju je dužna dostaviti obrazložen zahtjev za odgodu, te relevantne dokaze koji opravdavaju taj njen zahtjev.</p> <p>Ako sud s obzirom na vrijeme dostave zahtjeva za odgodu ročišta procijeni da se odluka o tom zahtjevu neće moći dostaviti strankama do dana zakazanog ročišta, sud će o navedenom zahtjevu odlučiti na ročištu čija se odgovoda traži.</p> <p>Sudijaj i stranka trebaju, do ročišta za glavnu raspravu, pregledati dokaze i na glavnoj raspravi sud može uvažiti obrazložene i opravdane primjedbe stranke koja nije imala priliku pregledati isprave, te staviti van snage rješenje kojim je određeno izvođenje pojedinih dokaza (npr. zato što isprava nije relevantna, nije čitka, nije prevedena na domaći jezik i sl).</p> <p>Sud neće dozvoliti odlaganje pripremnog ročišta koje se traži radi izjašnjenja na isprave koje je suprotna stranka predložila kao dokaz u tužbi ili odgovoru na tužbu, ali ih je priložila tek na pripremnom ročištu.</p> <p>Ako su stranka ili njezin zakonski zastupnik neuki, odnosno nisu u stanju jasno i određeno izjasniti se o predmetu raspravljanja, sud može odložiti ročište, kako bi omogućio stranci da angažuje punomoćnika (čl. 78a. ZPP FBiH).</p> <p>Sudija je dužan najkasnije 8 dana prije održavanja ročišta pozvati spis i pregledom istog utvrditi da li postoje procesne smetnje za održavanje ročišta, ako postoje, iste ukoliko je moguće otkloniti, a u suprotnom ročište rješenjem odgoditi, te odmah obavijestiti sve pozvane o vremenu održavanja novog ročišta.</p>
Zastupanje	
Općinski u Sarajevu	<p>Ukoliko na ročište u parnicama o imovinskopravnim zahtjevima čija vrijednost predmeta spora prelazi iznos 50.000 KM pristupi uposlenik pravnog lica ili advokatski pripravnik kao punomoćnik pravnog lica, prvostepeni sud će zahtijevati na uvid uvjerenje o položenu pravosudnom ispitu, te ukoliko navedeni punomoćnici nemaju uvjerenje o položenu pravosudnom ispitu ili nemaju položen pravosudni ispit, sud će smatrati da isti nisu ni pristupili na ročište.</p> <p>Punomoćnik za prijem pismena fizičkog lica ne mora biti punomoćnik iz člana 301. ZPP.</p> <p>Ukoliko je stranka opunomoćila dva ili više punomoćnika, sud će pozvati stranku da se izjasni kojom će se od punomoćnika vršiti dostava pismena. Mogućnost dostave u skladu s odredbom člana 337b. Zakona o parničnom postupku, tj. polaganjem pismena u posebne pretince u za to određenoj prostoriji suda, odnosi se i na drugostepene odluke i odluke revizijskog suda.</p>

<p>Osnovni sud u Banjoj Luci</p>	<p><i>Sud po službenoj dužnosti mora paziti da u imovinskopravnim sporovima u kojima vrijednost predmeta spora prelazi iznos od 50.000,00 KM, punomoćnik pravnog lica može biti samo lice koje ima položen pravosuđni ispit.</i></p> <p><i>Advokatski pripravnik ne može, u ovoj vrsti spora, zamjenjivati advokata i kada je vlastodavac u punomoći naveo takvo ovlaštenje, jer on nema položen pravosuđni ispit.</i></p> <p><i>Ako je takav punomoćnik zastupao tužioca, nema uslova da se tužba smatra povučenom jer je tužilac pristupio na ročište, iako po punomoćniku koji nema sve zakonom propisane uslove za zastupanje, što je otklonjiv procesni nedostatak.</i></p> <p><i>Punomoćnik za prijem pismena fizičkog lica ne mora biti punomoćnik iz člana 301. ZPP.</i></p> <p><i>Mogućnost dostave u skladu s odredbom člana 337b. Zakona o parničnom postupku, tj. polaganjem pismena u posebne pretince u za to određenoj prostoriji suda, odnosi se i na drugostepene odluke i odluke revizijskog suda.</i></p>
<p>Općinski sud u Tuzli</p>	<p><i>U sporovima o imovinskopravnim zahtjevima čija vrijednost spora prelazi iznos od 50.000 KM, a u kojim je jedna od stranaka pravno lice, sud će u rješenju o zakazivanju pripremnog ročišta, između ostalog, upozoriti stranku da njen punomoćnik, ukoliko je zaposlenik tog pravnog lica, može biti samo osoba koja ima položen pravosuđni ispit, te da ta okolnost u dostavljenju punomoći mora biti naznačena.</i></p> <p><i>Advokatski pripravnik advokata kojem je pravno lice izdalo punomoć za zastupanje ne može u ovoj vrsti spora zamjenjivati advokata i kada je vlastodavac u punomoći naveo takvo ovlaštenje jer on nema položen pravosuđni ispit.</i></p> <p><i>Ako je u ovoj vrsti spora za stranku, koja je pravno lice, na ročište pristupio kao punomoćnik njegov uposlenik, a za kojeg u punomoći nema naznačenja da ima položen pravosuđni ispit, ili je pak pristupio advokatski pripravnik advokata kojem je data punomoć za zastupanje, nema uslova da se, u slučaju da je to pravno lice tužilac, tužba smatra povučenom, a niti uslova da se, u slučaju da je to pravno lice tuženi, ročište održi u njegovoj odsutnosti, već se ima smatrati da je tužilac odnosno tuženi pristupio na ročište jer navedene okolnosti predstavljaju otklonjiv procesni nedostatak, te će se u tom slučaju ročište odgoditi i to na teret stranke koja je uzrokovala tu odgodu.</i></p>
<p>Osnovni i Okružni sud u Bijeljini</p>	<p><i>Odredbu sadržajno istovjetna odredbi u Smjernicama Osnovnog i Okružnog suda u Banjoj Luci.</i></p>
<p>Osnovni sud Brčko distrikta BiH</p>	<p><i>Ukoliko na ročište u parnicama o imovinskopravnim zahtjevima čija vrijednost predmeta spora prelazi iznos 50.000,00 KM pristupi punomoćnik pravnog lica, prvostepeni sud će zahtijevati predočavanje uvjerenja o položenom pravosuđnom ispitu.</i></p> <p><i>Ukoliko punomoćnik pravnog lica nema uvjerenje o položenom pravosuđnom ispitu, sud će ga pozvati da u primjerenom roku dostavi to uvjerenje, a u suprotnom se ima smatrati da isti nisu ni pristupili na ročište.</i></p>

Kantonalni i Općinski sud u Zenici	<p>Prilikom poduzimanja prve radnje u postupku, punomoćnik je dužan podnijeti punomoć, a ako se radi o imovinskopravnim zahtjevima čija vrijednost predmeta spora prelazi iznos 50.000,00 KM, kada pristupi uposlenik kao punomoćnik pravnog lica, dužan je na uvid sudu pokazati uvjerenje o položenu pravosuđnom ispitu, te sud može u smislu odredbi člana 309. ZPP dozvoliti da punomoćnik poduzme radnje u postupku uz istovremeno naređenje da u naknadno ostavljenom roku dostavi punomoć, odnosno dokaz o položenu pravosuđnom ispitu.</p> <p>Ukoliko isti u ostavljenom roku ne postupi po nalogu suda, sud će staviti van snage radnje poduzete od strane tog punomoćnika.</p> <p>Punomoćnik za prijem pismena fizičkog lica ne mora biti punomoćnik iz člana 301. ZPP.</p> <p>Ukoliko je stranka opunomoćila dva ili više punomoćnika, sud će pozvati stranku da se izjasni kojom će se od punomoćnika vršiti dostava pismena.</p> <p>U situaciji kada tužilac već uz tužbu dostavi punomoći kojima tuženi ovlašćuju drugu osobu kao punomoćnika na zastupanje u toj pravnoj stvari, sud će u tom slučaju postupiti kao da takva punomoć nije dostavljena, tužbu dostaviti tuženim na odgovor.</p>
Osnovni sud u Doboju	<p>Sud po službenoj dužnosti mora paziti da u imovinskopravnim sporovima u kojima vrijednost predmeta spora prelazi iznos od 50.000,00 KM punomoćnik pravnog lica može biti samo lice koje ima položen pravosuđni ispit.</p> <p>Advokatski pripravnik ne može u ovoj vrsti spora zamjenjivati advokata i kada je vlastodavac u punomoći naveo takvo ovlaštenje jer on nema položen pravosuđni ispit.</p> <p>Ako je takav punomoćnik zastupao tužioca, nema uslova da se tužba smatra povučenom jer je tužilac pristupio na ročište, iako po punomoćniku koji nema sve zakonom propisane uslove za zastupanje, što je otklonjiv procesni nedostatak.</p> <p>Punomoćnik za prijem pismena fizičkog lica ne mora biti punomoćnik iz člana 301. ZPP.</p> <p>Mogućnost dostave u skladu s odredbom člana 337b. ZPP, tj. polaganjem pismena u posebne pretince u za to određenoj prostoriji suda, odnosi se i na drugostepene odluke i odluke revizijskog suda.</p>
Sudovi Srednjobosanskog kantona	<p>Punomoćnik stranke je dužan prilikom poduzimanja prve radnje u postupku podnijeti punomoć ili dokaz o položenu pravosuđnom ispitu. Sud može dozvoliti punomoćniku da poduzme radnje u postupku uz nalog da u ostavljenom roku dostavi punomoć odnosno dokaz o položenu pravosuđnom ispitu.</p> <p>Ukoliko punomoćnik u ostavljenom roku ne postupi po nalogu suda, sud će pozvati stranku da izda odobrenje za poduzete radnje u postupku, a ukoliko stranka isto ne dostavi stavit će van snage sve pravne radnje koje su poduzete od strane punomoćnika.</p> <p>Ukoliko je stranka opunomoćila dva ili više punomoćnika, sud će pozvati stranku da se izjasni kojom će se punomoćniku vršiti dostava pismena.</p>
Kantonalni i Općinski sud u Širokom Brijegu	<p>Istovjetna odredba kao u Smjernicama sudova Srednjobosanskog kantona. (izostavljen posljednji stav: Ukoliko je stranka opunomoćila dva ili više punomoćnika, sud će pozvati stranku da se izjasni kojom će se punomoćniku vršiti dostava pismena.)</p>

Okružni i Osnovni sud u Trebinju	<p>Sud po službenoj dužnosti mora paziti da u imovinskoopravnim sporovima u kojima vrijednost predmeta spora prelazi iznos od 50.000 KM, punomoćnik pravnog lica može biti samo lice koje ima položen pravosuđni ispit.</p> <p>Advokatski pripravnik ne može u ovoj vrsti spora zamjenjivati advokata i kada je vlastodavac u punomoći naveo takvo ovlaštenje jer on nema položen pravosuđni ispit.</p> <p>Ako je takav punomoćnik zastupao tužioca, nema uslova da se tužba smatra povučenom jer je tužilac pristupio na ročište, iako po punomoćniku koji nema sve zakonom propisane uslove za zastupanje, što je otklonljiv procesni nedostatak.</p> <p>Punomoćnik za prijem pismena fizičkog lica ne mora biti punomoćnik iz člana 301. ZPP.</p> <p>Sud će prilikom prethodnog ispitivanja tužbe provjeriti jesu li tužilac ili njegov zastupnik koji se nalaze u inostranstvu a nemaju punomoćnika u Bosni i Hercegovini imenovali punomoćnika za primanje pismena u Bosni i Hercegovini, a ukoliko nisu, sud će ih pozvati da u određenom roku imenuju punomoćnika za primanje pismena uz upozorenje da će sud tužbu odbaciti (član 353. stav (1) ZPP).</p> <p>Tuženog ili njegovog zastupnika koji se nalaze u inostranstvu, a nemaju punomoćnika u Bosni i Hercegovini, sud će već prilikom dostavljanja prvog pismena (tužbe) pozvati da u primjerenom roku postave punomoćnika za primanje pismena u Bosni i Hercegovini, uz upozorenje da će sud u suprotnom tuženom na njegov trošak postaviti zastupnika za primanje pismena i preko tog zastupnika obavijestiti tuženog, odnosno njegovog zastupnika o tom postavljanju (član 353. stav (2) ZPP), a zbog ekonomičnosti postupka.</p> <p>Mogućnost dostave u skladu s odredbom člana 337b. ZPP, tj. polaganjem pismena u posebne pretince u za to određenoj prostoriji suda, odnosi se i na drugostepene odluke i odluke revizijskog suda.</p>
Kantonalni i Općinski sud u Mostaru	<p>U parnicama o imovinskoopravnim zahtjevima čija vrijednost predmeta spora prelazi iznos 50.000,00 KM, a u kojima je jedna od stranaka pravno lice, sud će u rješenju o zakazivanju pripremnog ročišta, između ostalog, upozoriti tu stranku da njen punomoćnik, ukoliko je zaposlenik tog pravnog lica, može biti samo osoba koja ima položen pravosuđni ispit, te da ta okolnost u dostavljenoj punomoći mora biti naznačena.</p> <p>Ako je u ovoj vrsti spora za stranku, koja je pravno lice, na ročište pristupio kao punomoćnik njegov zaposlenik, a za kojeg u punomoći nema naznačenja da ima položen pravosuđni ispit, sud će na ročištu odmah upitati punomoćnika ima li položen pravosuđni ispit, pa ako izjavi da nema, donijet će se rješenje da se tužba smatra povučenom. Ukoliko izjavi da ima položen pravosuđni ispit, sud će održati ročište, te mu rješenjem naložiti da u određenom roku dostavi dokaz o tome s upozorenjem da će u suprotnom biti bez pravnog dejstva radnje koju je poduzeo na tom ročištu, odnosno da će se tužba smatrati povučenom.</p> <p>Sud će donijeti rješenje kojim se tužba smatra povučenom ukoliko je na ročište u parnicama o imovinskoopravnim zahtjevima čija vrijednost predmeta spora prelazi iznos 50.000,00 KM pristupio advokatski pripravnik advokata.</p> <p>Ukoliko je stranka opunomoćila bračnog, odnosno vanbračnog druga ili srodnika po krvi po pravoj liniji do bilo kojeg stepena, u pobočnoj do četvrtog stepena zaključno, odnosno srodnika po tazbini zaključno do drugog stepena da je zastupa, takav punomoćnik je dužan uz punomoć priložiti dokaze (izvadak iz matične knjige vjenčanih, rođenih i sl.) kojima potvrđuje ovo srodstvo.</p> <p>Ukoliko ovaj punomoćnik ne dostavi uz punomoć dokaze kojima potvrđuje ovo srodstvo, sud će ga pozvati da ih u primjerenom roku dostavi, a u suprotnom će zastupanje tom punomoćniku biti uskraćeno.</p> <p>Ukoliko je stranka opunomoćila dva ili više punomoćnika, dostava pismena smatrat će se urednom ukoliko je izvršena jednom od njih, ako se stranka nije prethodno izjasnila kojem će se od punomoćnika vršiti dostava.</p>

Snimanje ročišta	
Općinski u Sarajevu	<i>Strankama nije dozvoljeno tonsko ni videosnimanje ročišta vlastitim uređajima.</i>
Osnovni sud u Banjoj Luci	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Općinski sud u Tuzli	<i>Strankama nije dozvoljeno tonsko ni videosnimanje ročišta vlastitim uređajima. a u slučaju da stranka to pokuša učiniti sud će primijeniti odredbe ZPP o nepoštivanju suda.</i> <i>Ročišta pred sudom mogu se tonski snimati, o čemu rješenjem odlučuje sam sud ili na prijedlog stranke.</i> <i>Ako sud odredi da se ročište tonski snima, u tom slučaju će, nakon održanog ročišta, dostaviti strankama tonski snimak tog ročišta.</i>
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu, a dodana je i odredba: <i>Kad Građansko odjeljenje Okružnog suda u Bijeljini zauzme stav po nekom spornom pitanju procesne ili materijalne prirode, isti će proslijediti predsjednicima parničnih odjeljenja nižestepenih sudova svog područja, radi ujednačavanja prakse.</i>
Osnovni i Apelacioni sud Brčko distrikta BiH	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Kantonalni i Općinski sud u Zenici	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Osnovni sud u Doboju	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Sudovi Srednjobosanskog kantona	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Kantonalni i Općinski sud u Širokom Brijegu	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Okružni i Osnovni sud u Trebinju	Istovjetna odredba kao u Smjernicama Općinskog suda u Sarajevu.
Kantonalni i Općinski sud u Mostaru	<i>Strankama nije dozvoljeno tonsko i videosnimanje ročišta vlastitim uređajima, a u slučaju da stranka to pokuša učiniti, sud će primijeniti odredbe ZPP o nepoštivanju suda.</i> <i>Sud može rješenjem dozvoliti tonsko snimanje ročišta.</i>

PRILOG L “PRIRUČNIK ZA IZRADU PRESUDA U PARNIČNOM POSTUPKU”

PRIRUČNIK ZA PISMENU IZRADU PRESUDA U PARNIČNIM POSTUPCIMA

Uvod

Ovaj Priručnik su pripremile sudije (Parničnog odjeljenja) Općinskog suda u Sarajevu u saradnji sa sudijama Kantonalnog suda u Sarajevu. Sutkinja Marijana Omerčaušević iz Vrhovnog suda, također, je dala svoj doprinos (vidjeti ispod). Glavna svrha ovog Priručnika je da pomogne sudijama Općinskog suda u izradi presuda na dosljedniji i efikasniji način, a s ciljem smanjenja broja ukinutih presuda od strane Kantonalnog suda. Time bi se, također, uštedjelo vrijeme svim uključenim sudijama. Priručnik je, također, veoma korisno sredstvo za izbjegavanje nepotrebnih grešaka. Može se koristiti kao korisna alatka za provjeru jesu li zaista provedeni svi potrebni koraci. Stoga, osim kao priručnik za izradu presuda, sudije Općinskog suda, ali i sudije Kantonalnog suda, mogu ga koristiti i kao kontrolnu listu.

Priručnik je podijeljen na pet glavnih koraka koji su usklađeni s pet zahtjeva iz člana 191. Zakona o parničnom postupku. Korak 3 (Obrazloženje) je podijeljen na posebne manje korake. Praktični koraci za izradu presude nalaze se na lijevoj strani Priručnika. S desne strane nalaze se dodatna pojašnjenja, upozorenja i posebne napomene koje treba uzeti u obzir svaki put kada se poduzima konkretan korak.

Ključna poruka je da u svakom trenutku morate početi s utvrđivanjem primjenjivog materijalnog prava jer će to odrediti dalju analizu i obim činjenica, navoda, zahtjeva i ocjene dokaza koji su relevantni za vašu presudu. Nakon radionice o izradi presuda koju je održala sutkinja Marijana Omerčaušević s Vrhovnog suda, moguće je izvesti pet ključnih, fokusnih tačaka na osnovu analize ukinutih presuda:

1. Budite vrlo jasni po pitanju primjenjivog materijalnog prava. To je polazna osnova za ukupno obrazloženje i ocjenu potrebnih dokaza.
2. Navedite i rezimirajte samo one zahtjeve, navode i dokaze koji su neophodni za vašu odluku. Nemojte kopirati i lijepiti iz dokumenata koje dostavljaju stranke, sačinite vlastitu procjenu. Isto važi i za opis izjava svjedoka.
3. Pravilno ocijenite dokaze, pozivajući se samo na dokaze koji su relevantni za donošenje presude. Materijalno pravo će odrediti na kome je teret dokazivanja.
4. Iskoristite dostupnu sudsku praksu i članke u vezi s predmetnim sporom. Ne morate svaki put istraživati sve ispočetka.
5. Osigurajte da su struktura, formulacija i raspored teksta u presudi jasni, uredni i usklađeni.

Sve navedene ključne tačke uvrštene su u ovaj Priručnik.

Budući da se radi o prvom izdanju Priručnika, isti će biti podložan izmjenama. Kada sudije počnu s primjenom Priručnika, moguće je da će nailaziti na praktične probleme ili uočiti mjesta za poboljšanje, što će dovesti do izmjena. Da biste bili sigurni da imate najvažniju verziju Priručnika, kontaktirajte Parnično odjeljenje Općinskog suda u Sarajevu.

1. korak – Uvod		
	Radnja	Komentar
1)	Presuda se sastoji od sljedeća 4 stava: (1) Uvod (2) Izreka (3) Obrazloženje (4) Pouka o pravnom lijeku.	Nije potrebno navoditi podnaslove koji ukazuju na njihov sadržaj, mada je to dozvoljeno i može se koristiti samo za potrebe izrade, te izbrisati prilikom finaliziranja presude.
2)	Provjeriti jesu li ispravno navedeni identifikacijski podaci s glavnog ročišta. [NB Da li se koristi standardna forma za vrijeme/ nakon svake glavne rasprave, uključujući i sve podatke ispod?]	
3)	Potrebno je navesti sljedeće podatke u 1. stavu - Uvod: - Naziv suda - Ime i prezime sudije - Ime i prezime i prebivalište, odnosno boravište stranaka - Imena njihovih zastupnika i punomoćnika - Kratku oznaku predmeta spora - Vrijednost spora - Datum glavne rasprave - Naznaku stranaka, njihovih zastupnika i punomoćnika koji su toj raspravi prisustvovali - Datum donošenja presude.	Također navesti identitet stranaka u slučaju da je podnesena protivtužba.

2. korak – Izreka		
1)	Navesti odluku o svim zahtjevima iz tužbe i protivtužbe.	Preporučuje se da se 2. korak poduzme tek nakon potpuno završenog 3. koraka.
2)	Navesti potpuno jasnu i konkretnu odluku po svakom tužbenom i protivtužbenom zahtjevu koji su prethodno navedeni.	Ne navoditi sudske takse.
3)	Navesti rok za dobrovoljno ispunjenje obaveze.	
4)	Provjeriti dosljednost sa sadržajem 3. koraka, dva puta provjeriti jesu li sve, gore navedene stavke, potpuno i jasno navedene.	

3. korak – Obrazloženje

Označavanje navoda i zahtjeva iz tužbe

1)	<p>Navesti sažetak navoda koje je tužilac iznio u tužbi i tokom postupka, razdvajajući ih na činjenične i pravne razloge i zahtjeve iz tužbe s jasnim i preciznim opisom:</p> <ul style="list-style-type: none">- sažetak svih činjenica relevantnih za donošenje pravilne odluke- istaknute zahtjeve.	<p>Relevantne su one činjenice koje proizvode određene posljedice u pogledu zahtjeva stranaka u skladu s odredbama materijalnog prava. Stoga, važno je prvo utvrditi primjenjivo materijalno pravo.</p> <p>Pravni stav tužioca nije obavezujući.</p> <p>Ako su se navodi i zahtjevi mijenjali tokom postupka, potrebno je navesti samo posljednju verziju.</p> <p>Svi zahtjevi trebaju biti opisani precizno i jasno, tako da se njihova osnovanost može provjeriti u skladu s materijalnim pravom, bez ikakvih poteškoća.</p> <p>Ako je potrebno da se osigura jasnoća tužbenog zahtjeva, kao i izreke presude, dozvoljeno je preformulisati tužbeni zahtjev, pod uslovom da se time ne mijenja njegovo značenje i suština. Stoga, nemojte samo kopirati formulaciju koju je koristio tuženi.</p>
----	---	---

Navodi tuženog

2)	<p>Citirati navode koje je tuženi iznio u odgovoru na tužbu i tokom postupka. Navesti sažetak odgovora prema sljedećem redoslijedu:</p> <ul style="list-style-type: none">- procesni prigovori i činjenični navodi na kojima se ti prigovori zasnivaju,- materijalnopравни prigovori i činjenični navodi na kojima se ti prigovori zasnivaju,- činjenični navodi u pogledu merituma tužbenog zahtjeva, razdvajajući ih na činjenice koje tuženi ne osporava, činjenice koje su sporne i nove činjenice koje iznosi tuženi,- pravni stav tuženog,- ostala sredstva odbrane tuženog,- navesti jasan prijedlog tuženog u vezi s odlukom po tužbenom zahtjevu.	<p>Ako su se navodi mijenjali tokom postupka, potrebno je navesti samo posljednju verziju. Sačinite vlastitu analizu i sažetak, nemojte kopirati formulaciju koju je koristio tuženi.</p> <p>Svi formalni/procesni navodi se moraju navesti prije činjenica koje se odnose na meritum tužbenog zahtjeva.</p> <p>Pravni stav tuženog nije obavezujući.</p>
2a)	<p>Ukoliko je neophodno, sažeto navesti izjašnjenje tužioca na prigovore i nove činjenične navode tuženog.</p>	<p>Samo ako se ovo izjašnjenje zbog nelogičnosti ne može iznijeti u sažetku tužbe (pod 1).</p>

Označavanje navoda i zahtjeva iz protivtužbe	
---	--

3)	<p>Navesti sažetak navoda koje je tuženi iznio u protivtužbi i protivtužbene zahtjeve (na isti način kao i tužbu).</p>	<p>Relevantne su one činjenice koje proizvode određene posljedice u pogledu zahtjeva stranaka u skladu s odredbama materijalnog prava.</p> <p>Pravni stav tuženog nije obavezujući.</p> <p>Ako su se navodi i zahtjevi mijenjali u toku postupka, potrebno je navesti samo posljednju verziju.</p> <p>Svi zahtjevi trebaju biti opisani precizno i jasno, tako da se njihova osnovanost može provjeriti u skladu s materijalnim pravom bez ikakvih poteškoća.</p> <p>Ako je potrebno da se osigura jasnoća protivtužbenog zahtjeva kao i izreka presude, dozvoljeno je preformulisati protivtužbeni zahtjev, pod uslovom da se time ne mijenja njegovo značenje i suština. Stoga, nemojte samo kopirati formulaciju koju je koristio tuženi.</p>
----	--	---

Odluka o procesnim prigovorima	
---------------------------------------	--

4)	<p>Objasni odluku o neosnovanosti procesnih prigovora-ukoliko ih parnične stranke izjavljuju (npr. prigovor nenadležnosti suda, prigovor neurednosti tužbe, prigovor litispedencije, prigovor <i>res iudicata</i> itd.)</p>	<p>Potrebno je jasno obrazložiti odluku zašto sud nije prihvatio procesne prigovore, pozivajući se na materijalne propise.</p> <p>(Nekad je i za donošenje ovakve odluke potrebno izvesti dokaze, pa se u tom slučaju ova odluka može obrazložiti nakon navođenja koji su dokazi izvedeni.)</p>
----	---	---

Navođenje nespornih činjenica	
--------------------------------------	--

5)	<p>Navesti sve relevantne činjenice koje je istakla bilo koja od strana, a koje među njima nisu sporne.</p>	<p>Relevantne su one činjenice koje proizvode određene posljedice u pogledu zahtjeva, u skladu s odredbama materijalnog prava.</p> <p>Nesporne su one činjenice koje su relevantne za donošenje pravilne odluke, a ne moraju se dokazivati.</p> <p>Navesti ih hronološki.</p> <p>Na ovaj način odluka postaje razumljivija čitaocu i jasnije je šta je sudija odlučio i zašto.</p> <p>Tek nakon identifikacije svih relevantnih nespornih činjenica, identifikovati činjenice koje je navela bilo koja od strana, relevantne za odluku, ali sporne. Te se činjenice navode u obrazloženju u narednom stavu. Jedino će za te činjenice biti potrebno odlučiti jesu li za njih potrebni dodatni dokazi prije donošenja odluke.</p>
----	--	--

Navođenje spornih činjenica i pravnih stavova tužioca i tuženog		
6)	<p>Navesti sve relevantne činjenice, koje je istakla bilo koja od strana, a koje su među njima sporne.</p>	<p>Relevantne su one činjenice koje proizvode određene posljedice u pogledu zahtjeva stranaka u skladu s odredbama materijalnog prava.</p> <p>Pravni stavovi stranaka ne obavezuju sud. Ako strane osporavaju primjenu materijalnog prava, nema potrebe navoditi pravne stavove tužioca i tuženog. Primjena materijalnog prava je isključiva diskrecija i odluka suda.</p>
Identifikovati i ocijeniti dokaze o spornim i relevantnim činjenicama		
7)	<p>Pobrojati sve dokaze koje su stranke izvele na glavnoj raspravi radi utvrđenja pravno relevantnih spornih činjenica.</p> <p>[Navesti koji dokazni prijedlozi su odbijeni i obrazložiti zbog čega [NB je li ovo već urađeno u koraku 8?]</p>	
8)	<p>Ocijeniti sve dokaze i njihov značaj savjesno i pažljivo.</p> <p>Navesti konkretan i jasan stav o tome:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zašto je sud povjerovao pojedinim dokazima? - Koje su činjenice njima utvrđene? - Kojim dokazima nije povjerovao i iz kojeg razloga? - Koje činjenice zbog toga nisu dokazane? 	<p>Ocijeniti svaki dokaz zasebno i sve dokaze zajedno, u skladu s članom 8. ZPP. Potrebno je cijeliti samo dokaze koji su relevantni za pravilnu odluku. Primjenjiva odredba materijalnog prava sadrži pravilo o tome na kojoj od strana je teret dokazivanja.</p> <p>Neprihvatljivo je koristiti uopćene formulacije. Sud mora objasniti konkretne razloge zbog kojih je došao do određenih zaključaka. Naprimjer, ako više dokaza potvrđuje istu odlučnu činjenicu, sud ih može obraditi zajedno, ali mora precizirati zašto je poklonio vjeru svim tim dokazima zajedno.</p> <p>Iskazi svjedoka i nalazi vještaka moraju se cijeliti u svjetlu činjenica koje proizlaze iz dokumenata koji su sadržani u spisu. Potrebno je, također, uzeti u obzir i sve činjenice koje proisteknu iz samog iskaza svjedoka.</p> <p>Obrazložiti nalaze konkretnim, objektivnim i logičnim razlozima da bi se moglo provjeriti imaju li iznesena stanovišta u obrazloženju presude činjeničnu i pravnu osnovu u stanju sadržaja spisa.</p> <p>Nije dozvoljeno puko pozivanje na mišljenje vještaka i njegove nalaze. Potrebno je, također, ocijeniti određene primjedbe stranaka, te ukazati na činjenice iz kojih proizlazi osnovanost ili neosnovanost tih primjedbi.</p> <p>Provjeriti da li su dokazi koji su korišteni/citirani u obrazloženju zapravo neophodni za donošenje odluke. Ne kopirati cijele izjave svjedoka.</p>

Pravno obrazloženje presude		
Odluka o materijalnopравnim prigovorima		
9)	Odlučiti o materijalnopравnim prigovorima.	Jasno i pravilno odlučiti o materijalnopравnim prigovorima koje tuženi iznese na raspravi i to konkretno o prigovorima koji se odnose na: - zastarjelost potraživanja, - nedostatak aktivne i pasivne legitimacije. Ako sudija odlučuje o sporu po osnovu najlikvidnijeg prigovora tuženog, nije neophodno odlučivati o ostalim prigovorima tuženog. Naprimjer, ako je osnovan prigovor koji se odnosi na zastaru, nije potrebno odlučivati o bilo kojem drugom prigovoru.
Odluka o osnovanosti tužbenog zahtjeva		
10)	Precizno navesti materijalnopравne propise koji se primjenjuju prilikom donošenja odluke o tužbenom zahtjevu, pozivanjem na sve zakonske odredbe koje priznaju ono pravo koje je predmet tužbenog zahtjeva prema sljedećem redoslijedu: - zakonske odredbe koje najuvjerljivije potvrđuju to pravo, - sve ostale primjenjive zakonske odredbe, - sudsku praksu.	Pravilno i potpuno navesti sve zakone i propise koji su primijenjeni, navodeći i broj glasila i godinu njihove objave. Koristiti dostupnu sudsku praksu i članke u sličnim predmetima. Obrazložiti zašto su ispunjeni zakonski razlozi iz odredbe koja je najuvjerljivija u konkretnom predmetu. Za ostale primjenjive zakonske odredbe dovoljan je kratki komentar. Kada je riječ o primjenjivoj sudskoj praksi, potrebno je navesti detalje i izvore.
11)	Jasno i precizno navesti obrazloženu odluku o zateznoj kamati i troškovima postupka i sve ostale troškove.	Objasniti zašto su određeni troškovi, zatezne kamate dosuđeni ili nisu dosuđeni. Navesti ukupan iznos tih troškova. [NB i sudske takse?]
Odluka o prijedlozima stranaka istaknutim u toku postupka i odluke kojim se upravlja parnicom		
12)	Jasno i precizno navesti i obrazložiti sve odluke donesene po prijedlogu stranaka u toku postupka kao i odluke koje su donesene u toku postupka, a kojima sud upravlja parnicom.	Jasno obrazložiti sve odluke, pozivajući se na materijalne propise, a koje su donesene u toku postupka kao npr. - odluka kojom je usvojen prijedlog za povrat parnice u prijašnje stanje, - odluka o visini spora, - odluka kojom se ne dozvoljava raspravljanje po protutužbi i sl.
4. korak - Pouka o pravnom lijeku		
1)	Navesti tačnu i jasnu pouku o mogućnosti podnošenja pravnog lijeka, kome i u kojem roku.	Potrebno je pažljivo provjeriti pouku jer ako sud navede pogrešnu pouku o roku za podnošenje žalbe, stranka ne bi mogla snositi štetne posljedice i svaka takva žalba se treba prihvatiti kao da je podnesena na vrijeme. Postoji suprotan stav Vrhovnog suda FBiH, u predmetu broj Rev 627128/17 , koji je nedavno dostavljen Kantonalnom sudu.

5. korak - Provjeriti jezik presude		
1)	Provjeriti da li su formulacije jasne, sažete, smislene i u skladu s važećim pravopisnim pravilima.	<p>Koristiti pravnu terminologiju, izbjegavati strane riječi ili riječi koje nisu usvojene u redovnoj komunikaciji na sudu. Izražavanje mora odgovarati ugledu suda.</p> <p>Rečenice trebaju biti jasne, nedvosmislene i potpune. Preduge rečenice treba izbjegavati. Jedna rečenica treba sadržavati jednu tvrdnju.</p> <p>Pravni jezik treba prilagoditi prosječnoj osobi, kako bi se osiguralo da strane mogu pratiti obrazloženje i shvatiti i kompleksniju argumentaciju.</p> <p>Možete, također, navesti objašnjenje određenih pravnih termina u posebnoj rečenici. Pravni termin koji se koristi prvi put navedite u kurzivu kako bi istakli važnost te riječi.</p>
2)	Odluka mora biti jasna i razumljiva.	
3)	Tekst mora biti jednostavno pregledan. Naprimjer, koristiti odvojene pasuse za različite navode. Poželjno bi bilo ispred staviti naslov koji će ukazivati na sadržaj sljedećeg pasusa. Izbjegavati duge pasuse u kojima se govori o više različitih stvari.	<p>U svakom pasusu treba biti iznesena kraća rasprava koja ima uvod, rasplet i zaključak, ograničena na samo jednu stvar. Nemojte obrađivati dva ili više različitih navoda u istom pasusu.</p> <p>Ako su pasusi duži od [8] redova, provjerite da li ih je moguće skratiti ili podijeliti na više posebnih cjelina.</p>
4)	Presuda treba sadržavati samo potpune misli, tako da čitaocu ne preostane ništa da podrazumijeva, pretpostavlja ili nagađa.	
5)	Provjeriti da li su stranke pravilno rodno označene.	
6)	Posljednja pažljiva kritička provjera/ čitanje presude da se osigura da je dobro napisana, preispita korištena argumentacija, isprave sve nejasne ili dvosmislene formulacije, pravopisne, slovne i druge tehničke greške.	<p>NB. Osim stranaka, nakon proteka dužeg vremena, presude čitaju i druge osobe u raznim situacijama: naprimjer, prilikom uvida u odluku koju je stranka priložila kao dokaz za određenu tvrdnju u pokrenutom sudskom postupku. Također, sudski pripravnici, stručni saradnici i sudije bez iskustva, čitajući presude, vježbaju vještinu pisanja otp Ivanka sudske odluke, pa im one zaista trebaju biti uzor u svakom pogledu.</p>

PRILOG M „ODLUKA VRHOVNOG SUDA FEDERACIJE BIH – SMRT STRANKE“

BOSNA I HERCEGOVINA

FEDERACIJA BOSNE I HERCEGOVINE

VRHOVNI SUD

FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE

Broj: 65 0 P 535313 16 Spp

Sarajevo, 23.09.2016. godine

Vrhovni sud Federacije Bosne i Hercegovine, odlučujući o zahtjevu Općinskog suda u Sarajevu broj 65 0 P 535313 15 P od 01.07.2016. godine za rješavanje spornog pravnog pitanja na osnovu odredbe člana 61c. i člana 61d. Zakona o parničnom postupku (ZPP)²¹, te odredbe člana 18. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju Federacije Bosne i Hercegovine i Brčko distrikta BiH²², na sjednici Građanskog odjeljenja Vrhovnog suda Federacije BiH, održanoj dana 23.09.2016. godine, donio je:

ODLUKU

Usvaja se zahtjev Općinskog suda u Sarajevu za rješavanje spornih pravnih pitanja pa Građansko odjeljenje Vrhovnog suda Federacije BiH izražava sljedeća:

I

PRAVNA SHVATANJA

“Da je smrt stranke prije utuženja nedostatak koji se ne može otkloniti i da se tužba, u takvom slučaju, treba odbaciti bez pozivanja na uređenje.

Da, u slučaju postojanja nužnog suparničarstva, smrt jedne od stranaka na istoj strani, a prije utuženja, dovodi do neurednosti cijele tužbe i da se ista treba odbaciti u cijelosti.”

II

Odbacuju se zahtjevi Općinskog suda u Sarajevu za rješavanje spornih pravnih pitanja postavljenih po prijedlogu u predmetu tog suda broj 65 0 P 535313 15 P.

“Može li se tužba smatrati urednom ukoliko u istoj nije navedena adresa prebivališta/boravišta tuženog kao fizičkog lica, odnosno njegova posljednja poznata adresa prebivališta/boravišta?”

²¹ „Službene novine Federacije BiH“, broj 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15;

²² „Službeni glasnik BiH“, broj 66/12 i 40/14;

i zahtjev

„Da li isključivo sud u svakom konkretnom parničnom postupku daje konačnu ocjenu da je stranka nepoznatog prebivališta/boravišta i da joj se treba postaviti privremeni zastupnik, odnosno da se treba pokrenuti postupak postavljanja posebnog staratelja pred nadležnim organom starateljstva?“

O b r a z l o ž e n j e

Općinski sud u Sarajevu dostavio je Vrhovnom sudu Federacije BiH zahtjev za pokretanje postupka radi rješavanja većeg broja spornih pravnih pitanja proizašlih iz predmeta koji se odnose na stranačku sposobnost parničnih stranaka i njihove tačne adrese za dostavljanje pismena. Uz podneseni zahtjev dostavljen je predmet tog suda broj: 65 0 P 535313 15 P koji sadrži tužbu tužioca Š. Z., iz V., podnesenu protiv tuženih 1. H. M. 2. Š. A., 3. Š. H., 4. H. D., 5. K. S., svi od 1-5 iz I.-M., nepoznate adrese i prebivališta, 6. Š. J. iz I., Ul. M. bb, 7. Š. A. iz Ilijaša, Ul. M. bb, 8. H. A. iz I., Ul. H. S. broj XX, 9. H. I. iz S., Ul. S. broj XX., 10. H.M. iz I., Ul. H. S. broj XX, 11. H. Dž. iz S., Ul. O.r.b. broj XX., 12. K. I. iz I., Ul. M. broj XX., 13. H. S. iz S., Ul. O. broj XX., 14. Š. T. iz V., Ul. D. J. broj XX., 15. Z. V. iz O., Ul. B. bb i 16. G. F. iz V., Ul. D. V. bb, radi utvrđenja prava vlasništva dosjelošću na nekretninama upisanim u zemljišnoknjižni uložak broj XX KO XX, k.č. XXXX, a na kojim su tuženi upisani kao suvlasnici s odgovarajućim suvlasničkim dijelovima.

Općinski sud u Sarajevu, nakon što je svojim rješenjem od 09.11.2015. godine vratio tužbu na ispravku i dopunu radi označavanja tačne adrese za tužene od 1 do 5 (nepoznatog boravišta) i poduzetih provjera, a nakon što je utvrdio da je tužena H. rođ. Š. D. preminula 19.07.2008. godine, a K. rođ. H. S. preminula u toku 2009. godine, dakle, prije podnošenja tužbe, zastao je s postupkom do donošenja odluke ovog suda po podnesenom zahtjevu za rješavanje spornih pravnih pitanja.

U zahtjevu je navedeno da je pred tim sudom podnesen veći broj tužbi radi sticanja prava vlasništva na nekretninama u kojima su tuženi zemljišnoknjižni suvlasnici nekretnine prema podacima iz zemljišnih knjiga, a da tužioci nisu prethodno provjerili podatke o stranačkoj sposobnosti ovih lica i njihove tačne adrese za dostavljanje pismena, te da su se u radu sudova pojavila različita postupanja u ovakvim situacijama.

Radi se o predmetima u kojima se kao sporna pojavljuju sljedeća pravna pitanja:

1. Može li se tužba smatrati urednom ukoliko u istoj nije navedena adresa prebivališta/boravišta tuženog kao fizičkog lica, odnosno njegova posljednja poznata adresa prebivališta/boravišta?
2. Daje li isključivo sud u svakom konkretnom parničnom postupku konačnu ocjenu da je stranka nepoznatog prebivališta/boravišta i da joj se treba postaviti privremeni zastupnik, odnosno da se treba pokrenuti postupak postavljanja posebnog staratelja pred nadležnim organom starateljstva?
3. Je li smrt stranke prije utuženja otklonjiv ili neotklonjiv nedostatak?
4. Dovodi li smrt jedne od stranaka kod nužnog suparničarstva na istoj strani do neurednosti tužbe u cijelosti?

Prvostepeni sud je dao vlastito tumačenje spornih pravnih pitanja, izražavajući stav da tužba nije uredna ukoliko u istoj nije navedena adresa prebivališta ili boravišta tuženog ili posljednja poznata adresa prebivališta ili boravišta, te da se u istoj ne može naznačiti "tuženi nepoznatog boravišta ili prebivališta", da ocjenu potrebe postavljanja privremenog zastupnika stranci koja je

nepoznatog prebivališta/boravišta, ali i posebnog staratelja putem nadležnog organa starateljstva, daje sud tako da se ne može prihvatiti postupanje ovog organa bez zahtjeva suda (naročito jer se nerijetko propustima u radu ovih organa dešava da se posebni staratelj postavi umrloj osobi ili licu koje ima poznatu adresu prebivališta/boravišta, kao što je slučaj u konkretnom predmetu), da je smrt stranke prije utuženja neotklonjiv nedostatak i da se tužba, u takvom slučaju, treba odbaciti bez pozivanja na uređenje, da u slučaju postojanja nužnog suparničarstva smrt jedne od stranaka na istoj strani, a prije utuženja, dovodi do neurednosti cijele tužbe i da se ista treba odbaciti u cijelosti.

Vrhovni sud Federacije BiH smatra da se radi o spornim pravnim pitanjima od prejudicijelnog značaja za odlučivanje o predmetu postupka u većem broju predmeta, što opravdava zahtjev za njegovo razmatranje i zauzimanje pravnog shvatanja u smislu odredbe člana 61a-e. ZPP. Pravna shvatanja zauzeta su u svrhu osiguranja jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih u njenoj primjeni.

Sporno pravno pitanje da li je smrt stranke prije utuženja nedostatak koji se može otkloniti u smislu odredbe člana 295. stav (1) ZPP ili se radi o nedostatku koji se ne može otkloniti?

Odredbom člana 291. ZPP, propisano je da stranka u postupku može biti svaka fizička i pravna osoba.

Član 293. stav (3) ZPP propisuje da će sud u toku cijelog postupka, po službenoj dužnosti, paziti može li osoba, koja se pojavljuje kao stranka, biti stranka u postupku, je li parnično sposobna, zastupa li parnično nesposobnu stranku njen zakonski zastupnik i ima li zakonski zastupnik posebna ovlaštenja kada su ona potrebna.

Iz citirane zakonske odredbe proizlazi, da bi neko bio stranka u postupku, odnosno mogao biti tužilac ili tuženi, potrebno je da ima stranačku sposobnost. Ovu sposobnost ima svako fizičko lice i stječe je u trenutku rođenja i traje do kraja života. Dakle, u slučaju kada stranka nije bila živa u momentu pokretanja postupka pred sudom, odnosno kada se utvrdi da je umrla prije pokretanja postupka, ona nije ni mogla biti stranka u postupku. Prema tome, kada sud utvrdi da je stranka umrla prije pokretanja postupka, po mišljenju i ovog suda, radi se o neotklonjivom procesnom nedostatku, budući da se protiv čovjeka koji nije živ ne može pokrenuti parnica, zbog čega će sud ukinuti sve provedene radnje parničnih stranaka i tužbu odbaciti.

Odgovor na sporno pravno pitanje da li, u slučaju postojanja nužnog suparničarstva, smrt jedne od stranaka na istoj strani, a prije utuženja, dovodi do neurednosti cijele tužbe i da se ista treba odbaciti u cijelosti.

Prema odredbi člana 366. ZPP nužno (jedinstveno) suparničarstvo postoji u slučaju kada se spor može riješiti na isti način prema svim licima koja se mogu javiti kao stranke u sporu, pa u situaciji kada sud utvrdi da tužbom nisu obuhvaćena neka od tih lica ni kao tužioc i ni kao tuženi, sud će tužiocu u smislu odredbe člana 295. stav (1), u vezi s članom 291. i članom 293. ZPP, pozvati da uredi tužbu jer se nužni suparničari imaju smatrati kao jedna parnična stranka, pa ukoliko u ostavljenom roku ne postupi po nalogu suda i tužbom ne obuhvati sve subjekte koji su sudionici određenog materijalnopravnog odnosa, takvu tužbu će sud odbaciti.

Međutim, ukoliko sud utvrdi da jedan od nužnih suparničara označenih kao stranka u postupku nije bio živ prije pokretanja postupka, isti nije ni mogao biti stranka u postupku, pa kako se radi o nužnom suparničarstvu i da se spor zbog prirode pravnog odnosa može riješiti samo na jednak način prema svim suparničarima koji tek zajedno čine jednu stranku, u toj situaciji tužbu treba odbaciti, budući da se radi o neotklonjivom procesnom nedostatku.

Iz navedenih razloga, Građansko odjeljenje Vrhovnog suda Federacije BiH je, primjenom odredbe člana 61d. stav (1) ZPP, odlučilo kao u stavu I ove odluke.

Nasuprot prednjem, ovaj sud je odbacio kao nedozvoljen zahtjev Općinskog suda u Sarajevu i odlučio kao u stavu II izreke ove odluke, iz razloga što nisu bile ispunjene pretpostavke za rješavanje postavljenih pitanja. Pitanja koja se odnose na to može li se tužba smatrati urednom, ukoliko u istoj nije navedena adresa prebivališta/boravišta tuženog kao fizičkog lica, odnosno njegova posljednja poznata adresa prebivališta/boravišta, kao i daje li isključivo sud u svakom konkretnom parničnom postupku konačnu ocjenu da je stranka nepoznatog prebivališta/boravišta, ne predstavljaju sporna pravna pitanja u smislu odredbe iz člana 61a. stav (1) ZPP, to je odlučeno kao u stavu II izreke ove odluke primjenom odredbe člana 61c. stav (1) ZPP.

Predsjednik Građanskog odjeljenja

PRILOG N “NAJBOLJE PRAKSE”

Sadržaj:

1. PRETHODNO ISPITIVANJE TUŽBE

- 1.1. Nadležnost suda
- 1.2. Prenos nadležnosti
- 1.3. Razumljivost i potpunost tužbe
- 1.4. Stranačka sposobnost
- 1.5. Urednost i pravilnost zastupanja
- 1.6. Pravni interes za podnošenje tužbe
- 1.7. Blagovremenost tužbe
- 1.8. Postojanje litispendencije
- 1.9. Presuđena stvar (*res iudicata*)
- 1.10. Zaključena sudska nagodba
- 1.11. Postavljen zahtjev za donošenje presude zbog propuštanja
- 1.12. Vraćanje tužbe podnosiocu na ispravku ili dopunu
- 1.13. Postavljanje zastupnika – punomoćnika za prijem pismena
- 1.14. Dostavljanje uredne i potpune tužbe na obavezan odgovor tuženom s poukom (rok, sadržaj, posljedice, nedostavljanje odgovora)

2. DOKAZI

- 2.1. Materijalni dokazi
- 2.2. Uviđaj
- 2.3. Pribavljanje dokaza po službenoj dužnosti
- 2.4. Svjedoci
- 2.5. Vještaci .

3. DOSTAVLJANJE PISMENA

1. PRETHODNO ISPITIVANJE TUŽBE

Parnični postupak se pokreće dostavljanjem tužbe sudu, a parnica počinje teći dostavljanjem tužbe tuženom. Tužba koja se tuženom dostavlja mora biti uredna u skladu s odredbom člana 53. Zakona o parničnom postupku FBiH (u daljem tekstu: ZPP FBiH), a što će sud utvrditi savjesnom ocjenom.

Dakle, član 53. stav (2) ZPP FBiH propisuje obavezne elemente tužbe i to: određene zahtjeve u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja (tužbeni zahtjev), činjenice na kojima tužilac zasniva tužbeni zahtjev, dokaze kojima se te činjenice utvrđuju, naznaku vrijednosti spora i druge podatke koje u skladu s odredbom člana 334. ZPP FBiH mora imati svaki podnesak. Shodno novijoj sudskoj praksi, jedan od načina utvrđivanja urednosti tužbe je popunjavanje kontrolne liste „prethodno ispitivanje tužbe“, a čijim popunjavanjem će sud utvrditi da li podnesena tužba ima određene nedostatke zbog čega bi se ista vratila na ispravku i/ili dopunu ili pak dostavila tuženom na odgovor.

Savjesna analiza tužbe je neophodna kako bi se ispoštovalo načelo ekonomičnosti i efikasnosti parničnog postupka, a kako bi se izbjeglo provođenje parničnog postupka po neurednoj tužbi, te načelo kontradiktornosti kako bi se protivna strana mogla izjasniti na pravno relevantne činjenice i dokaze.

1.1. Nadležnost suda

1.1.1 Apsolutna

Sud, nakon prijema tužbe, prvenstveno utvrđuje da li je nadležan za postupanje. U slučaju da nije, oglasit će se apsolutno nenadležnim, ukinuti provedene radnje i tužbu odbaciti.

Npr. u predmetu broj 65 0 P 529045 15 P od 21.01.2016. godine, sud se oglasio apsolutno nenadležnim pozivajući se na Zakon o premjeru i katastru nekretnina.

Npr. u predmetu Općinskog suda u Bugojnu broj 46 0 P 036337 12 P, u kojem se sud oglasio apsolutno nenadležnim, ukinuo je provedene radnje i odbacio tužbu jer je odredbom člana 61. Zakona o građevinskom zemljištu FBiH propisano da će na građevinskom zemljištu u državnoj svojini na kojem je izgrađena zgrada, bez prava korištenja zemljišta radi građenja, za koju se može naknadno izdati odobrenje za građenje po odredbama Zakona o prostornom uređenju, općinsko vijeće utvrditi pravo vlasništva u korist graditelja, odnosno njegovog pravnog sljednika, uz obavezu plaćanja naknade za dodijeljeno građevinsko zemljište na korištenje i za uređenje građevinskog zemljišta. Prije utvrđivanja prava vlasništva u skladu s ovom odredbom, nadležni općinski organ uprave će u smislu odredbe stava (2) istog člana raspraviti imovinskopravne odnose. Prema tome, za utvrđivanje prava vlasništva u korist tužioca, kao graditelja, nadležno je općinsko vijeće.

Nadalje, u predmetu broj 65 0 P 468293 14 P Kantonalni sud u Sarajevu je naveo da je prvostepeni sud pravilno primijenio odredbu člana 7. Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju („Službene novine FBiH“, broj 29/98 do 4/09), a koji je stupio na snagu 31.07.1998. godine, kojim je propisano da se prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja ostvaruju u upravnom postupku, te su tužioci na osnovu navedene odredbe Zakona svoja prava mogli potraživati od tuženog u upravnom postupku i zahtijevati donošenje upravnog akta. Navedeno je i da je odredbom člana 101. istog Zakona propisana zaštita prava osiguranika i korisnika prava kod tuženog, a nakon konačnog upravnog akta i sudska zaštita u upravnom sporu. U konkretnom slučaju, Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju je propisano da se prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja rješavaju

po propisima o upravnom postupku pa sud u parničnom postupku nije nadležan da odlučuje o zahtjevu tužioca te se prvostepeni sud, shodno članu 16. ZPP FBiH, pravilno oglasio nenadležnim za rješavanje predmetnog spora. Također, u konkretnom slučaju se ne radi o naknadi štete na šta se žalba neosnovano poziva, za koju bi bio nadležan Općinski sud u Sarajevu, već se traži poništenje upravnog akta i time prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja, a što predstavlja upravni spor. Pogrešno je pozivanje u žalbi na odredbu člana 20. ZPP FBiH u kojoj nije izričito predviđeno da se u dispozitivu mora navesti organ nadležan za postupanje.

1.1.2 Stvarna

Pored apsolutne nadležnosti suda neophodno je utvrditi i postojanje stvarne nadležnosti suda.

Tako je npr. i u predmetu broj 65 0 P 562809 16 P od 30.03.2016. godine jer je Zakonom o sudovima FBiH („Službene novine FBiH“, br. 38/05, 22/06 i 63/10, 72/10, 7/13, 52/14) i to čl. 27. propisana stvarna nadležnost općinskih sudova, pa je tako u građanskim predmetima u prvom stepenu općinski sud nadležan da odlučuje u svim građanskim sporovima i u vanparničnom postupku. U konkretnom slučaju je zaključeno da je predmet odlučivanja u ovoj pravnoj stvari zakonitost upravnog akta na osnovu kojeg tuženi trećem licu omogućava da samostalno i u svoje ime pokrene postupak za upis prava vlasništva, odnosno da se radi o aktu raspolaganja tuženog. Cijeneći da je upravni akt autoritativna odluka s kojom se izaziva neposredan pravni učinak o pravima i dužnostima fizičkih i pravnih lica, te kako su u konkretnom slučaju ispunjena obilježja upravnog akta (autoritativnost, jednostranost, konkretnost i neposrednost), te je jasno da je odluka tuženog broj 453/2016 od 18.02.2016. godine akt raspolaganja najvišeg entitetskog organa izvršne vlasti i to po osnovu ovlaštenja iz čl. 115. Zakona o organizaciji organa uprave u FBiH („Sl. novine FBiH“, br. 35/05), te da se radi o upravnom sporu, za koje sporove je stvarno nadležan da rješava kantonalni sud.

Npr. u predmetu Općinskog suda u Bugojnu broj 46 0 P 061706 15 P sud se oglasio stvarno nenadležnim za postupanje u ovoj pravnoj stvari i odredio da će po pravosnažnosti rješenja spis biti dostavljen Općinskom sudu u Travniku – Privredno odjeljenje, kao stvarno nadležnom sudu, iz razloga što se u ovoj pravnoj stvari radi o sporu između pravne osobe i fizičke osobe koja, u svojstvu samostalnog poduzetnika ili u drugom svojstvu, obavlja privrednu ili drugu registrovanu djelatnost u obliku osnovnog ili dopunskog zanimanja pa ovaj sud nije stvarno nadležan da postupa po dostavljenoj tužbi jer je za postupanje u ovom slučaju propisana nadležnost Privrednog odjeljenja Općinskog suda u Travniku. Stoga je sud donio odluku kao u izreci, a na osnovu člana 67. stav (2) tačka 2) ZPP FBiH.

1.1.3 Mjesna

Kada govorimo o mjesnoj nadležnosti, sud se može proglasiti mjesno nenadležnim po službenoj dužnosti samo kad postoji isključiva mjesna nadležnost nekog drugog suda, ali najkasnije do podnošenja odgovora na tužbu (nadležnost u sporovima o nekretninama, sporove u izvršnom i stečajnom postupku).

Osim toga, sud se može oglasiti mjesno nenadležnim po prigovoru tuženog istaknutom najkasnije u odgovoru na tužbu.

U predmetu broj 65 0 P 043738 08 P Općinski sud u Sarajevu se oglasio mjesno nenadležnim i odredio da će po pravosnažnosti rješenja predmet ustupiti Općinskom sudu u Kiseljaku, kao mjesno nadležnom sudu, na nadležnost i dalji postupak jer je utvrdio da je prebivalište tuženog u Kiseljaku, a za predmet spora nije određena isključiva mjesna nadležnost. Slijedom izloženog, a u skladu s odredbama člana 28. stav (1), u vezi s članom 29. ZPP FBiH, odlučeno je na opisani način.

1.1.4 Sukob nadležnosti

U slučaju da sud smatra da nije nadležan za postupanje u predmetu koji mu je na nadležnost dostavljen od strane drugog suda, izazvat će sukob nadležnosti, a prema odredbi člana 21. ZPP FBiH.

U predmetu broj 65 0 P 330668 13 R od 02.04.2013. godine izazvan je sukob nadležnosti pa je Vrhovni sud FBiH pojasnio da se, prema odredbi člana 19. stav (1) ZPP²³, sud može povodom prigovora tuženika proglasiti mjesno nenadležnim, ako je prigovor podnesen najkasnije u odgovoru na tužbu, da je stavom (2) iste zakonske odredbe propisano da se sud može po službenoj dužnosti proglasiti mjesno nenadležnim samo u slučaju isključive mjesne nadležnosti kojeg drugog suda, ali najkasnije do podnošenja odgovora na tužbu. U konkretnoj pravnoj stvari ne radi se o sporu za koji je zakonom propisana isključiva mjesna nadležnost (članovi 42 – 45. ZPP), a iz sadržaja spisa predmeta proizlazi da tuženi nisu stavljali prigovor mjesne nenadležnosti Općinskog suda u Širokom Brijegu pa, stoga, taj sud nije imao zakonskog uporišta da se po prigovoru tužioca oglasi mjesno nenadležnim za suđenje u ovoj pravnoj stvari. Ovo iz razloga što pravo na isticanje ovakve vrste prigovora, u smislu odredbe člana 19. stav (1) ZPP FBiH, pripada isključivo tuženom. Kako je tužilac podnošenjem tužbe izabrao mjesnu nadležnost suda, to se Općinski sud u Širokom Brijegu nije mogao oglasiti mjesno nenadležnim za suđenje u ovoj pravnoj stvari.

1.2. Prenos nadležnosti

Nadležni sud u pojedinim slučajevima može odrediti da postupa drugi, stvarno nadležan, sud ako je očito da će tako lakše provesti postupak ili ako za to postoje drugi opravdani razlozi. U praksi nam se dešava da se kao stranka označi sudija nadležnog suda, zbog čega sud upućuje dopis Vrhovnom sudu Federacije BiH radi delegiranja drugog, stvarno nadležnog suda.

Npr. u predmetu broj 65 0 P 604484 16 P podneskom broj 65 0 P 604484 16 P Općinski sud u Sarajevu je predložio Vrhovnom sudu FBiH da, za odlučivanje u pravnoj stvari tužiteljice protiv tužene, sudija Općinskog suda u Sarajevu odredi drugi, stvarno nadležan, sud u drugom kantonu na području Federacije BiH, a što je opravdan razlog da sudi sud na području drugog kantona. Vrhovni sud FBiH je u odluci o delegaciji naveo da, prema odredbi člana 50. stav (2) ZPP FBiH Vrhovni sud Federacije BiH može, na prijedlog stranke ili nadležnog suda, odrediti da u pojedinom predmetu postupa stvarno nadležan sud u drugom kantonu, ako je očito da će se tako lakše provesti postupak ili ako za to postoje drugi opravdani razlozi. Okolnosti koje navodi Općinski sud u Sarajevu u prijedlogu, po ocjeni ovog suda, su opravdani razlozi u smislu citirane odredbe člana 50. stav (2) ZPP FBiH za delegaciju drugog suda. Činjenica da je tužena sutkinja Općinskog suda u Sarajevu važan je razlog koji opravdava delegaciju drugog suda jer će se tako izbjeći svaka, pa i neosnovana sumnja, u nepristrasnost sudija tog suda. Zbog toga je na osnovu odredbe člana 50. stav (2) ZPP FBiH odlučeno da u ovom predmetu postupa Općinski sud u Goraždu.

1.3. Razumljivost i potpunost tužbe

Tužba, odgovor na tužbu, te drugi podnesci moraju biti razumljivi i sadržavati sve ono što je potrebno da bi se po istom moglo postupiti. Dakle, tužba treba sadržavati: oznaku suda, ime i prezime, odnosno naziv pravne osobe, prebivalište ili boravište, odnosno sjedište stranaka, njihovih zakonskih zastupnika i punomoćnika ako ih imaju, predmet spora, sadržaj izjave i potpis

²³ Zakon o parničnom postupku FBiH „Službene novine Federacije BiH“, broj 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15;

podnosioca. U slučaju da tužba ne sadrži navedeno, ista se vraća na ispravku uz upozorenje da će se ista kao neuredna odbaciti, odnosno smatrati povučenom.

Npr. u predmetu broj 65 0 P 445012 14 P Kantonalni sud u Sarajevu je odbio žalbu kao neosnovanu i potvrdio rješenje prvostepenog suda kojim je tužba odbačena kao neuredna. Suprotno žalbenim navodima tužioca, Kantonalni sud u Sarajevu je obrazložio da je prvostepeni sud pravilno zaključio da tužilac nije postupio po rješenju suda od 03.07.2014. godine, odnosno uredio i ispravio tužbu, kao i dostavio tražene dokaze uz istu, te tužbu odbacio kao neurednu primjenom odredbe člana 67. stav (1) tačka 8) ZPP FBiH, a u vezi s odredbama iz članova 336, 66. tačke 2) i 4) i člana 53. stav (2) istog Zakona, koji ni navodima žalbe nije doveden u sumnju.

Npr. u predmetu broj 65 0 P 186941 12 Gž Kantonalni sud u Sarajevu je ukinuo prvostepenu odluku i predmet vratio na ponovno postupanje zato što sud nije tužbu, po prijemu, vratio na uređenje, iako se stanje u zemljišnim knjigama razlikovalo od sadržaja tužbe pa su imena tuženih bila drugačije označena u tužbi u odnosu na imena u zemljišnim knjigama, zbog čega je sud prethodno trebao otkloniti nedostatke, s obzirom da su isti otklonjivi, pa tek potom nastaviti parnični postupak. U ovom predmetu Kantonalni sud u Sarajevu je pojasnio da je prvostepeni sud prethodno trebao otkloniti nedostatke u vezi s tačnim označavanjem stranaka u sporu koji je zemljišnoknjižni, a vezano za dostavljene zemljišnoknjižne uloške uz samu tužbu, sve u skladu s čl. 53. i 66. ZPP FBiH. Osim toga, prvostepeni sud je bio dužan u fazi ispitivanja tužbe, također u skladu s članom 66. ZPP FBiH, s obzirom da se u ovoj pravnoj stvari radi o tužbi za utvrđenje prava suvlasništva na suvlasničkom dijelu, tužbu vratiti na uređenje i u smislu člana 366. navedenog Zakona i to na način da tužbom na strani tuženih budu obuhvaćeni svi suvlasnici predmetnih nekretnina. Ovo stoga jer se radi o jedinstvenoj pravnoj zajednici gdje se spor može riješiti samo na jednak način prema svima kao jedinstvenim i to nužnim suparničarima. Navedeno pravilo odnosi se i na pravnu situaciju diobe suvlasničke imovine (Zapisnik o podjeli na koji se poziva tužba) i na pravnu situaciju utvrđivanja prava vlasništva na nekretnini dosjelošću, a na taj pravni osnov se tužba, također, poziva.

1.4. Stranačka sposobnost

Odredbom člana 291. ZPP FBiH propisano je da stranka u postupku može biti svaka fizička i pravna osoba. Član 293. stav (3) ZPP FBiH propisuje da će sud u toku cijelog postupka, po službenoj dužnosti, paziti može li osoba koja se pojavljuje kao stranka biti stranka u postupku, je li parnično sposobna, zastupa li parnično nesposobnu stranku njen zakonski zastupnik i ima li zakonski zastupnik posebna ovlaštenja kada su ona potrebna. Iz citirane zakonske odredbe proizlazi da bi neko bio stranka u postupku, odnosno da bi mogao biti tužilac ili tuženi, potrebno je da ima stranačku sposobnost. Ovu sposobnost ima svako fizičko lice i stječe je u trenutku rođenja i ista traje do kraja života. Dakle, u slučaju kada stranka nije bila živa u momentu pokretanja postupka pred sudom, odnosno kada se utvrdi da je umrla prije pokretanja postupka, ona nije ni mogla biti stranka u postupku. Prema tome, kada sud utvrdi da je stranka umrla prije pokretanja postupka, shodno mišljenju i ovog suda, radi se o neotklonjivom procesnom nedostatku, budući da se protiv čovjeka koji nije živ ne može pokrenuti parnica, zbog čega će sud ukinuti sve provedene radnje parničnih stranaka i tužbu odbaciti.

Odgovor na sporno pravno pitanje da li u slučaju postojanja nužnog suparničarstva, smrt jedne od stranaka na istoj strani, a prije utuženja, dovodi do neurednosti cijele tužbe i da se ista treba odbaciti u cijelosti.

Prema odredbi člana 366. ZPP FBiH, nužno (jedinstveno) suparničarstvo postoji u slučaju kada se spor može riješiti na isti način prema svim licima koja se mogu javiti kao stranke u sporu. Stoga,

u situaciji kada sud utvrdi da tužbom nisu obuhvaćena neka od tih lica ni kao tužioci ni kao tuženi, sud će tužioca, u smislu odredbe člana 295. stav (1), u vezi s članom 291. i članom 293. ZPP FBiH, pozvati da uredi tužbu jer se nužni suparničari smatraju jednom parničnom strankom pa, ukoliko u ostavljenom roku ne postupi po nalogu suda i tužbom ne obuhvati sve subjekte koji su sudionici određenog materijalnopravnog odnosa, takvu tužbu će sud odbaciti.

Međutim, ukoliko sud utvrdi da jedan od nužnih suparničara označenih kao stranka u postupku nije bio živ prije pokretanja postupka, isti nije ni mogao biti stranka u postupku pa kako se radi o nužnom suparničarstvu i da se spor, zbog prirode pravnog odnosa, može riješiti samo na jednak način prema svim suparničarima koji tek zajedno čine jednu stranku, u toj situaciji tužbu treba odbaciti, budući da se radi o neotklonjivom procesnom nedostatku.

Iz navedenih razloga Građansko odjeljenje Vrhovnog suda Federacije BiH je primjenom odredbe člana 61d. stav (1) ZPP FBiH na sjednici održanoj dana 23.09.2016. godine zauzelo pravno shvatanje u predmetu broj 65 0 P 535313 16 Spp, u kojem je zauzeto pravno shvatanje:

1. "Da je smrt stranke prije utuženja nedostatak koji se ne može otkloniti i da se tužba, u takvom slučaju, treba odbaciti bez pozivanja na uređenje."
2. "Da, u slučaju postojanja nužnog suparničarstva, smrt jedne od stranaka na istoj strani, a prije utuženja, dovodi do neurednosti cijele tužbe i da se ista treba odbaciti u cijelosti."

U situaciji kada je riječ o nužnim suparničarima, neophodno je da se kao stranke u postupku označe sva lica koja se nalaze u pravnoj zajednici povodom predmeta spora (npr. suvlasnici nekretnine upisani u zemljišnoj knjizi).

Npr. u predmetu broj 65 0 P 134633 12 Gž Kantonalni sud u Sarajevu je ukinuo prvostepenu presudu jer tužba nije vraćena na uređenje radi označavanja svih nužnih suparničara – suvlasnika predmetne nekretnine, podsjećajući da sud u toku cijelog postupka po službenoj dužnosti pazi na stranačku sposobnost u smislu člana 293. stav (3) ZPP FBiH, a u ovom sporu pitanje nepotpune pasivne legitimacije je materijalnopravni prigovor u vezi s odredbom člana 15. stav (1) Zakona o vlasničko-pravnim odnosima (suvlasništvo postoji kada nepodijeljena stvar pripada dvjema ili više osoba tako da je dio svake određen srazmjerno cjelini – idealni dio). Zbog toga je sud trebao otkloniti propuste tužiteljica u tužbi i tužene u protivtužbi, pozivajući ih da, u roku koji im odredi, pravilno označe tužene jer se radi o otklonjivom nedostatku, analognom primjenom člana 295. ZPP FBiH.

U pravnoj situaciji kada je više lica označeno kao tuženi, a ne radi se o nužnim suparničarima, sud će u slučaju neotklanjanja nedostatka za jednog od tuženih odbaciti tužbu samo u odnosu na tog tuženog, dok će nastaviti postupak u odnosu na druge tužene jer se ne radi o nužnim suparničarima i tužba je uredna, te se po istoj može postupati.

Npr. u predmetu broj 65 0 P 468807 14 P sud je postupak, u odnosu na prvotuženu, prekinuo do preuzimanja ovog postupka od strane nasljednika prvotužene, odnosno kada ih sud na prijedlog protivne strane pozove da isto učine, u odnosu na drugotuženu odredio da se postupak nastavlja, dok je u odnosu na trećetuženog primio na znanje povlačenje tužbe. Kako se u konkretnom slučaju radi o solidarnim dužnicima koji su obični (prosti) suparničari i svaki od njih je samostalna stranka u parnici te se postupak, u slučaju smrti jednog od njih, može prekinuti samo u odnosu na onog koji je umro, a ne i u odnosu na ostale, sud je neosnovanim ocijenio prijedlog punomoćnice drugotužene za prekid postupka u odnosu na sve suparničare. Naime, kada su u pitanju solidarni dužnici, vjerovnik može po svom izboru zahtijevati ispunjenje obaveze u cjelini ili djelimično od svih dužnika ili od bilo kojeg pojedinačno (član 414/1 ZOO) pa se spor ne mora riješiti na jednak način prema svima. Zbog ovakve građanskopravne prirode odnosa između solidarnih dužnika, sud cijeni da su oni u parnici obični materijalni suparničari.

1.5. Urednost i pravilnost zastupanja

Punomoćnik može biti advokat, advokatsko društvo ili uposlenik službe za besplatnu pravnu pomoć, kao i za pravna lica uposlenik tog pravnog lica, a za fizička lica bračni, odnosno vanbračni drug stranke ili srodnik stranke po krvi po pravoj liniji do bilo kojeg stepena, u pobočnoj do četvrtog stepena zaključno, odnosno srodnik po tazbini zaključno do drugog stepena. Ako sud utvrdi da punomoćnik koji je advokat ne obavlja svoju dužnost u skladu sa Zakonom o advokaturi, sud će o tome izvijestiti nadležnu advokatsku komoru, i ako je to moguće, stranku koju advokat zastupa.

Ako u parnicama o imovinskopравnim zahtjevima vrijednost predmeta spora prelazi iznos 50.000 konvertibilnih maraka, punomoćnici pravnih lica mogu biti samo osobe koje imaju položen pravosudni ispit.

Sud po službenoj dužnosti pazi na pravilnost zastupanja, te ukoliko je tužba dostavljena bez punomoći, sud je dužan odmah pozvati naznačenog advokata u tužbi da dostavi punomoć za zastupanje. Punomoćnik je dužan pri prvoj radnji u postupku podnijeti punomoć. Sud može dopustiti da radnje u postupku za stranku privremeno obavi osoba koja nije podnijela punomoć, ali će istovremeno narediti toj osobi da naknadno, u određenom roku, podnese punomoć ili odobrenje stranke za obavljanje parničnih radnji.

U slučaju da je sud omaškom poduzeo određene procesne radnje u postupku, a punomoćnik u međuvremenu nije dostavio punomoć, sud će poduzete radnje staviti van snage.

1.6. Pravni interes za podnošenje tužbe

Jedna od procesnih pretpostavki za vođenje parničnog postupka kod utvrđujuće tužbe je da tužilac ima pravni interes za pokretanje i vođenje parničnog postupka. Postojanje pravnog interesa se treba vidjeti iz sadržaja tužbe. U slučaju da tužilac nema pravni interes za podnošenje tužbe, sud će tužbu odbaciti kako bi spriječio zloupotrebu prava, a u skladu s odredbom člana 67. stav (1) tačka 7) ZPP FBiH.

1.7. Blagovremenost tužbe

Određeni zakoni (npr. Zakon o stvarnim pravima FBiH i ZPP FBiH vezano za tužbu zbog smetanja posjeda, Zakon o zaštiti od klevete i drugi) propisuju tačno određen rok u kojem se može podnijeti tužba. Protekom tog roka nastupa prekluzija u konkretnom slučaju.

Npr. u predmetu broj 65 0 P 051136 11 Gž 2 potvrđena je odluka Općinskog suda u Sarajevu kojom je odbačena tužba zbog smetanja posjeda kao neblagovremena. U obrazloženju odluke Kantonalnog suda u Sarajevu navedeno je da je odredbom člana 82. Zakona o vlasničko-pravnim odnosima propisano da posjednik ima pravo zahtijevati sudsku zaštitu od smetanja posjeda u roku od 30 dana od dana saznanja za smetanje i učinitelja, te da je sud dužan po službenoj dužnosti da prvenstveno cijeni blagovremenost tužbe za smetanje posjeda jer protokom navedenog roka od 30 dana posjednik gubi pravo da zahtijeva sudsku zaštitu. Navedeno je i da u sudskoj praksi postoje rješenja kojim se tužbe za zaštitu posjeda zbog neblagovremenosti odbacuju i nakon provedenog postupka, kao što postoje rješenja i da se takvi tužbeni zahtjevi zbog neblagovremenosti odbijaju. S obzirom na raznolikost sudske prakse, neosnovan je žalbeni prigovor da je prvostepeni sud pogriješio što je tužbu odbacio jer da je tužbeni zahtjev odbijen i zbog neblagovremenosti tužbe, posljedice za stranku su iste, pa navedena odluka ne utječe na zakonitost i pravilnost prvostepenog rješenja.

Npr. u predmetu broj 65 0 P 295499 12 P sud je djelimično usvojio tužbeni zahtjev dok je u preostalom dijelu tužba odbačena kao neblagovremena. Općinski sud u Sarajevu je pojasnio da je odredbom člana 12. stav (1) Zakona o zaštiti od klevete FBiH propisano da je rok za podnošenje zahtjeva za naknadu štete, u smislu ovog Zakona, tri mjeseca od dana kada je oštećeni saznao ili je trebao saznati za izražavanje neistinite činjenice i za identitet štetnika i taj se rok ni u kom slučaju ne može produžiti nakon isteka jedne godine od dana kada je to izražavanje izneseno trećem licu. Kada je riječ o roku za podnošenje tužbe za naknadu štete zbog klevete, Zakon o zaštiti od klevete FBiH je *lex specialis* u odnosu na sve druge zakone. S obzirom da je u konkretnom slučaju tužilac dopunio tužbu naknadnim podneskom, a nakon proteka roka od tri mjeseca od dana objavljivanja teksta za koje je tužilac imao saznanja i ranije, sud je donio odluku kojom je taj dio tužbenog zahtjeva odbacio kao neblagovremen. Naime, sud nije smatrao opravdanim navode punomoćnika tužioca koji se poziva na objektivni rok od godinu dana jer je tužilac u svojoj izjavi isticao kontinuirano klevetanje od strane tuženih, a koje je pratio svakog četvrtka pa je sudu ostalo nejasno zašto nije ispoštovao subjektivni rok određen članom 12. stav (1) Zakona o zaštiti od klevete FBiH.

1.8. Postojanje litispendencije

Sud donosi rješenje kojim se tužba odbacuje, između ostalog, čak i ako utvrdi da o istom zahtjevu već teče parnica. Dakle, kada u toku postupka tuženi istakne prigovor litispendencije, sud je dužan odmah ispitati osnovanost iznesenog prigovora i o istom odlučiti.

Npr. u predmetu broj 65 0 P 420257 14 P Općinski sud u Sarajevu je odbacio tužbu zbog toga što je utvrdio osnovanost istaknutog prigovora litispendencije, te je odlučio primjenom člana 67. stav (1) tačka 3) ZPP FBiH. Navedeno iz razloga što u predmetima 65 0 P 420257 14 P i 65 0 P 195702 11 P nesumnjivo postoji identitet stranaka, identitet tužbenih zahtjeva, te identitet činjeničnog osnova na koji se tužbe pozivaju.

Npr. u predmetu broj 65 0 Rs 409058 14 Rs tužena je u odgovoru na tužbu obavijestila sud da pred ovim sudom u predmetu 65 0 Rs 407900 14 Rs teče parnica povodom iste pravne stvari između istih parničnikih stranaka, te je u smislu navedenog predložila odbacivanje tužbe. Nakon što je sud izvršio uvid u spis broj 65 0 Rs 407900 14 Rs, utvrdio je osnovanost istaknutog prigovora litispendencije, te je primjenom člana 67. stav (1) tačka 3) ZPP FBiH odbacio tužbu.

1.9. Presuđena stvar (*res iudicata*)

Sud donosi rješenje kojim se tužba odbacuje, između ostalog, i ako utvrdi da je stvar već pravomoćno presuđena. Dakle, kada u toku postupka tuženi istakne prigovor *res iudicata*, sud je dužan odmah ispitati osnovanost iznesenog prigovora i o istom odlučiti.

Npr. u predmetu broj 65 0 P 157243 16 P 2 Općinski sud u Sarajevu je odbacio tužbu jer po službenoj dužnosti pazi da li je stvar pravomoćno presuđena, te je izvršio uvid u spis broj 65 0 P 213060 11 P, a nakon čega je utvrđeno da su tužioci dana 17.10.2011. godine ovom sudu podnijeli tužbu protiv tuženih, te da je sud dana 27.12.2011. godine donio presudu zbog propuštanja. Uvidom u tužbu tužioca od 17.10.2011. godine iz spisa broj 65 0 P 213060 11 P, a upoređujući je s tužbom zaprimljenom kod ovog suda dana 24.08.2010. godine zavedenom pod brojem gornjim, utvrđeno je da su obje tužbe podnesene od strane istih tužilaca, protiv istih tuženih, da su činjenični i pravni osnovi tužbenih zahtjeva identični kao i priloženi dokazi na kojima tužilac zasniva svoje navode iz tužbe. Kako je, dakle, utvrđeno da se radi o identičnom tužbenom zahtjevu, s istim činjeničnim i pravnim osnovom, identičnim dokazima kojima se potvrđuju činjenice, između istih

parničnih stranaka, te da je pravna stvar već pravomoćno okončana, i to donošenjem presude zbog propuštanja dana 27.12.2011. godine, te je sud na osnovu člana 67. stav (1), tačka 4) ZPP FBiH odbacio tužbu.

1.10 Zaključena sudska nagodba

Sud donosi rješenje kojim se tužba odbacuje, između ostalog, i ako utvrdi da je o predmetu spora sklopljena sudska nagodba. Dakle, kada u toku postupka tuženi istakne prigovor da je već sklopljena sudska nagodba, sud je dužan odmah ispitati osnovanost iznesenog prigovora i o istom odlučiti.

1.11 Postavljen zahtjev za donošenje presude zbog propuštanja

U toku ispitivanja urednosti tužbe sud će utvrditi da li je stavljen prijedlog za donošenje presude zbog propuštanja, te će za slučaj da tuženi ne dostavi odgovor na tužbu donijeti presudu zbog propuštanja kojom se usvaja tužbeni zahtjev, osim ako je tužbeni zahtjev očigledno neosnovan.

1.12 Vraćanje tužbe podnosiocu na ispravku ili dopunu

Podnesci moraju biti razumljivi i moraju sadržavati sve ono što je potrebno da bi se u vezi s njima moglo postupiti. Prije svega, trebaju sadržavati obavezne elemente propisane odredbom člana 53. ZPP FBiH, te oznaku suda, ime i prezime, odnosno naziv pravne osobe, prebivalište ili boravište, odnosno sjedište stranaka, njihovih zakonskih zastupnika i punomoćnika, ako ih imaju, predmet spora, sadržaj izjave i potpis podnosioca.

Ako je podnesak nerazumljiv ili ne sadrži sve što je potrebno da bi se po njemu moglo postupiti, sud će podnosiocu vratiti podnesak radi ispravke ili dopune, uz navode šta treba ispraviti ili dopuniti i odrediti će rok za ispravku ili dopunu podneska, koji ne može biti duži od osam dana. Ako podnesak vezan za rok bude ispravljen, odnosno dopunjen i predan sudu u roku određenom za dopunu ili ispravku, smatrat će se da je podnesen sudu onog dana kad je prvi put bio podnesen. Smatrat će se da je podnesak povučen ako ne bude vraćen sudu u određenom roku, a ako bude vraćen bez ispravke, odnosno dopune, odbacit će se. Ako podnesci ili prilozi nisu podneseni u dovoljnom broju primjeraka, sud će pozvati podnosioca da ih u određenom roku podnese. Ako podnosilac ne postupi po tom nalogu, sud će podnesak odbaciti.

Npr. u predmetu broj 65 0 P 445012 14 Gž Kantonalni sud u Sarajevu je odbio žalbu kao neosnovanu i potvrdio prvostepeno rješenje kojim je tužba odbačena kao neuredna. U obrazloženju je navedeno da je prvostepeni sud utvrdio da tužilac nije postupio po nalogu suda, tj. da nije uredio tužbu u smislu odredbe člana 53. ZPP FBiH i dostavio sudu sve dokaze u dva primjerka kao i da ne koristi procesna ovlaštenja na pravilan način. Primjenom odredbe člana 67. stav (1) tačka 8). ZPP FBiH, a u vezi s odredbama iz člana 336. i 66. tačke 2) i 4) i 53. stav (2) istog Zakona, sud je donio rješenje kojim se tužba odbacuje kao neuredna. Iz stanja spisa jasno proizlazi da je rješenjem od 03.07.2014. godine, nakon prethodnog ispitivanja tužbe, Općinski sud tužiocu vratio tužbu od 30.06.2014. godine radi ispravke i dopune u skladu s odredbom člana 53., a u vezi s odredbama iz članova 334. i 336. ZPP FBiH iz razloga što podnesena tužba ne sadrži: 1. određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih traženja (tužbeni zahtjev), odnosno iznos glavnog potraživanja i sporednih potraživanja koji se traži tužbenim zahtjevom, kao i period za koji se traži glavni dug i sporedna potraživanja i paricioni rok za ispunjenje obaveze i 2. dokaze u dovoljnom broju primjeraka za

sud i suprotnu stranku koje je tužilac predložio uz tužbu. Sud je naveo i upozorenje da će sud, ukoliko tužilac u navedenom roku ne dostavi tražene podatke, smatrati da je tužba povučena, a ako tužba bude vraćena bez ispravke i dopune, tužbu odbaciti. (član 336. stav (1)-(4) ZPP FBiH). Dana 15.07.2014. godine tužilac je dostavio podnesak koji je naslovio kao „Ispravljenu tužbu“ i uz isti dostavio po jedan primjerak dokaza i to kopiju rješenja Općinske komisije za prostorno uređenje, imovinskopravne poslove i katastar Općine Novo Sarajevo, broj 06-364-1868/82, datirano 10.06.1983. godine - urbanistička saglasnost za lokaciju porodične stambene zgrade, rješenje – dozvola za izvedeno stanje o odobrenju za gradnju porodičnog stambenog objekta, skicu južne fasade porodične kuće tužioca na kojoj se vide tri etaže, opomena pred tužbu Vodovodu i kanalizaciji od 06.06.2014. godine i projekat kućne gasne instalacije za stambeni objekat Bunjo Naila. Još je naveo da smatra da je ostale dokaze za sud priložio uz prvu tužbu. Suprotno žalbenim navodima tužioca, prvostepeni sud je pravilno zaključio da tužilac nije postupio po rješenju suda od 03.07.2014. godine, odnosno uredio i ispravio tužbu, kao i dostavio tražene dokaze uz istu i tužbu odbacio kao neurednu primjenom odredbe člana 67. stav (1) tačka 8) ZPP FBiH, a u vezi s odredbama iz članova 336. i 66. tačke 2) i 4) i 53. stav (2) istog Zakona, koji ni navodima žalbe nije doveden u sumnju.

Npr. u predmetu broj 65 0 P 540808 15 P Općinski sud u Sarajevu je rješenjem naložio tužiocu da u roku od osam dana uredi tužbu na način da u istoj navede činjenice i dostavi dokaze, odredi tužbeni zahtjev, visinu spora i druge elemente propisane članom 53. ZPP FBiH. Uvidom u spis predmeta utvrđeno je da tužilac nije u ostavljenom roku postupio po nalogu suda, pa je sud u smislu člana 67. stav (1) tačka 8), u vezi s članom 66. ZPP FBiH, odbacio tužbu kao neurednu.

1.13 Postavljanje zastupnika – punomoćnika za prijem pismena

Tužilac ili njegov zastupnik koji se nalaze u inostranstvu, a nemaju punomoćnika u Bosni i Hercegovini, dužni su već prilikom podnošenja tužbe imenovati punomoćnika za primanje pismena u Bosni i Hercegovini. Ako oni tako ne postupe, sud će ih pozvati da, u određenom roku, imenuju punomoćnika za primanje pismena, uz upozorenje da će u suprotnom sud tužbu odbaciti. Tuženog ili njegovog zastupnika koji se nalaze u inostranstvu, a nemaju punomoćnika u Bosni i Hercegovini, sud će već prilikom dostave prvog pismena pozvati da u primjerenom roku postave punomoćnika za primanje pismena u Bosni i Hercegovini, uz upozorenje da će u suprotnom sud tuženom na njegov trošak postaviti zastupnika za primanje pismena i preko toga zastupnika obavijestiti tuženog, odnosno njegovog zastupnika, o tom postavljanju.

Npr. u predmetu broj 65 0 P 502501 15 P Općinski sud u Sarajevu je postupio po navedenoj zakonskoj odredbi.

1.14. Dostavljanje uredne i potpune tužbe na obavezan odgovor tuženom s poukom (rok, sadržaj, posljedice, nedostavljanje odgovora)

Nakon što je sud ispitaio tužbu i utvrdio da je ista uredna u skladu sa ZPP FBiH, dostavlja se tuženom na obavezni odgovor, uz upute u pogledu sadržaja odgovora na tužbu.

2. DOKAZI

Zakon o parničnom postupku u odredbama od člana 123. do člana 173. propisuje dokazni postupak i način izvođenja dokaza pa se isti primjenjuje u većini sudskih parničnih postupaka u kojima se odluke donose nakon raspravljanja. S aspekta procesne discipline dokazni postupak je dijelom i predmetom Smjernica za postupanje u parničnim predmetima Općinskog suda u Sarajevu (odredbe o prethodnom ispitivanju tužbe i odgovora na tužbu, te odredbe o pripremnom ročištu). U parničnim predmetima u kojima se sudske odluke donose nakon raspravljanja, rasprave se uglavnom vode na isti način, a što doprinosi jednakom postupanju suda u skladu s odredbama zakona i načelu jednakosti stranaka u sudskim parničnim postupcima. Uobičajeni način vođenja ročišta ipak dozvoljava da svaki sudija primijeni svoje određene provjerene metode, a što predstavlja izvjesna odstupanja od uobičajenog obrasca.

Uobičajeni obrazac i odstupanja od istog, prema provjerenim metodama, smatraju se najboljim praksama koje su korisne, dobro promišljene, promjenljive, ali uz sve navedeno nisu obavezne. Najbolje prakse prenose ona iskustva koja je pojedini sudija izgradio i dijeli ih s drugima, ostavljaju mogućnost da se takva iskustva dopunjavaju od strane drugih, ali i da se u tom smislu stalno iznalaze nova rješenja pa su, stoga, najbolje prakse živa materija podložna promjenama.

2.1. Materijalni dokazi

Odredbe ZPP FBiH propisuju obavezne elemente tužbe, a između ostalog, to su dokazi kojima se utvrđuju činjenice na kojima se zasniva tužbeni zahtjev iz tužbe, dostavljanje dokaza uz tužbu, a dokazima dostavljenim uz tužbu se bave i Smjernice, sve s aspekta ispitivanja urednosti tužbe.

To je model koji se primjenjuje u svim parničnim predmetima. Ovdje se ističu tužbe za utvrđivanje prava vlasništva po osnovu dosjelnosti. Najbolja praksa pokazuje da je korisno u ovim sporovima da tužilac uz tužbu obavezno dostavi zemljišnoknjižni izvadak jer podaci iz istog veoma često upućuju na pasivnu legitimaciju i stranačku sposobnost označenih tuženih.

U situacijama većeg broja materijalnih dokaza dostavljenih na pripremnom ročištu u nedovoljnom broju primjeraka bilo bi racionalno naložiti strankama da najkasnije osam dana prije narednog ročišta dostave suprotnoj strani sve dokaze, kako bi se mogli izjasniti o istima na ročištu.

Dobra praksa bi bila da se strankama procesnim rješenjem ostavi određen rok za direktno dostavljanje istih drugoj stranci, a drugoj ostaviti rok za kontra dokaze direktnim dostavljanjem drugoj stranci i sudu. Nepoštivanje ovakvog rješenja ima za posljedicu neprihvatanje tih dokaza.

Prednosti ove prakse su ekonomičnost i efikasnost, a izuzetak od ove prakse je dostavljanje tužbe, na šta se odnose posebne odredbe ZPP FBiH.

Ovu praksu nije moguće primijeniti u situaciji kada se na ročištu ulaže protivtužba, te se drugoj strani mora omogućiti da se izjasni o istoj, odnosno protivtužiocu je potrebno ostaviti rok za ulaganje uredne protivtužbe zajedno sa svim dokaznim prijedlozima u dovoljnom broju primjeraka za sud i suprotnu stranu.

2.2. Uviđaj

Pored navedenog, kod ove vrste tužbi, kod nekretnina, ukoliko se nakon prethodnog ispitivanja utvrdi da se radi o urednoj tužbi, tokom postupka se pojavljuju situacije kada parnične

stranke koje predlažu dokaze ne predlože npr. identifikaciju nekretnina ili uviđaj radi utvrđivanja stanja nekretnina posrednim opažanjem suda, pa se kao najbolja praksa pokazala praksa da sud korištenjem odredaba ZPP FBiH naloži strankama da izvedu dokaze koji su bitni za donošenje odluke, koje one nisu predložile, a kako bi utvrdio u kojem pravcu idu raspolaganja stranaka s njihovim zahtjevima, a sve u smislu odredbe člana 124. stav (1) ZPP FBiH.

U slučaju postupanja suda na navedeni način (naložiti stranci da postupi po nalogu suda i izvede određene dokaze u skladu s čl. 124. stav (1)), a ukoliko stranka ne postupi po nalogu suda, s obzirom na to da sud nema materijalnih mogućnosti da snosi troškove za izvođenje pojedinih dokaza (npr. vještačenje i uviđaj), sud će to cijeniti pri donošenju odluke.

2.3. Pribavljanje dokaza po službenoj dužnosti

Također, često se desi da stranke na ročištu od suda traže da sud po službenoj dužnosti zahtijeva dostavljanje određenih dokaza od organa i institucija, bez dokaza da su stranke neposredno prije toga pokušale isposlovati dobijanje dokaza pa bi sud u toj situaciji trebao odbiti zahtjev stranke, osim kad se radi o traženju informacija za koje je općepoznato da ih stranke ne mogu dobiti (zakonom je zabranjeno strankama da traže određene lične podatke, npr. podatke od PIO, od zdravstvene ustanove, itd.).

Najbolja praksa bi bila da se u svakom konkretnom slučaju cijeni potreba hoće li se stranci ostaviti dodatni rok za dostavu dokaza, da bi se obratila nadležnom organu, odnosno za dostavu predloženog dokaza, odrediti izvođenje istog, te izvođenje navedenog dokaza opozvati rješenjem na glavnoj raspravi, ako stranka ne dostavi dokaze o obraćanju nadležnom organu, odnosno ne dostavi predloženi dokaz. Prednosti toga su efikasnost i ekonomičnost postupka, bez potrebe odlaganja ročišta.

2.4. Svjedoci

Uobičajen način za dokazivanje određenih činjenica je saslušanje svjedoka na kojima insistiraju parnične stranke koje ih predlažu, te određuju okolnosti na koje će se saslušati. Značajno je da se tokom saslušanja svjedoka istim dozvole pitanja koja su u skladu s okolnostima koje je predložila sama stranka za njihovo saslušanje. Praksa pokazuje da posebno punomoćnici, advokati stranaka, prilikom postavljanja pitanja svjedoku izbjegavaju pitanja koja zadiru u suštinu spora pa, stoga, iskaz svjedoka kroz koji bi se u nekim situacijama dale utvrditi odlučne činjenice nije u funkciji dokazivanja istih. Opravdano je tada koristiti mogućnost suda koji može uvijek, na prikladan način, kroz pitanja svjedoku utvrditi odlučne činjenice.

Rasprave u parničnom postupku su u pravilu javne, pa se dešavaju situacije da pored punomoćnika i stranaka u sudnicu pristupi i određen broj drugih lica, stoga je primjereno prije otvaranja ročišta utvrditi hoće li neko od prisutnih u toku postupka biti predlagan kao svjedok, budući da to isključuje mogućnost praćenja ročišta, odnosno isključuje mogućnost da bude predložen kao svjedok na određene okolnosti.

Često se dešava situacija da se predloženi svjedok ne odazove po urednom pozivu suda niti opravda svoj izostanak, a istovremeno stranka koja ga je predlagala insistira na njegovom saslušanju. Ponekad ova situacija pogoduje jednoj od parničnih stranaka, pa se opravdanim pokazalo da sud odmah nakon prvog, neopravdanog izostanka pozvanog svjedoka, kod novog pozivanja primijeni odredbe zakona o nepoštivanju suda. Time se isključuje mogućnost neke od stranaka da na neprimjeren način koristi mogućnosti predlaganja i provođenja dokaznog postupka,

budući da same predlažu svjedoke, pa se u praksi pokazuje da nakon ovakvog pristupa suda znaju odustati od predloženih dokaza saslušanjem svjedoka, a što upućuje na značaj predloženog dokaza za određenu pravnu stvar. Ako je svjedok u međuvremenu umro, treba dopustiti stranci da predloži saslušanje novog svjedoka, odnosno provođenje novog dokaza.

Prednosti: Prednosti su efikasnost i ekonomičnost postupka.

2.5. Vještaci

Prilikom predlaganja više vještaka za pojedine oblasti kod određene vrste predmeta (najčešće kod štete), najbolja praksa bi bila da se prihvati vještačenje jednog vještaka, ali je pri tome potrebno da sud uz saglasnost stranaka na zapisniku odredi vještačenje po jednom vještaku koji će vršiti vještačenje na sve predložene okolnosti, tj. sve oblasti ili vidove štete. Prednost ove prakse je brža izrada nalaza, a u krajnjem i okončanje postupka.

3. DOSTAVLJANJE PISMENA

U ovom dijelu imalo se u vidu da već postoji dobra sudska praksa u pogledu dostavljanja pismena, a koja je i objavljena i dostupna svim sudijama. Razmatrani su, naime, problemi u dostavljanju pismena u parničnom postupku o kojima još nije ustanovljena najbolja praksa, a što bi moglo biti od pomoći nosiocima pravosudnih funkcija u njihovom postupanju po predmetima.

Drugostepene presude i odluke revizijskog suda dostavljaju se u skladu s odredbom člana 337b. ZPP FBiH, odnosno polaganjem u za njih predviđene pretince, u određenoj prostoriji suda.

Pošto je na svakoj dostavnici za pismo koje se dostavlja putem pretinca potrebno naznačiti dan kada je pismo položeno u pretinac osobe kojoj se dostava tako obavlja, najbolja praksa je da se kao dan polaganja u pretinac smatra datum s pečata koji se na dostavnicu stavlja u pisarnici suda kao datum otpreme pismena.

Ako pismo ne bude podignuto iz posebnog pretinca (faha) u roku od osam dana na način određen članom 337b. st. (3) i (4) ZPP FBiH, dostava će se obaviti stavljanjem pismena na oglasnu ploču suda. Stoga je najbolja praksa da se takvo pismo vrati uređujućem sudiji koji će dati naredbu da se pismo stavi na oglasnu ploču suda.

Ako se dostava vrši putem pošte, a dostavnica ne sadrži pečat pošte, najbolje je zatražiti intervenciju upravnika pošte, kako bi izvršio provjeru da li je dostava izvršena uredno.

U slučaju da sudija utvrdi da PTT dostavljač nije primijenio odredbe ZPP koje se odnose na dostavu pismena, najbolja praksa je da se obrati upravniku pošte, te zatraži njegovu intervenciju.

Ukoliko se pismo dostavlja na područje izvan Kantona Sarajevo, također bi bila najbolja praksa prvobitno zatražiti intervenciju upravnika pošte. Međutim, ako se dostava ponovo ne izvrši u skladu sa ZPP-om, sudija će zatražiti pravnu pomoć nadležnog suda, s obzirom da su svi sudovi u Federaciji Bosne i Hercegovine dužni, u parničnom postupku, pružati pravnu pomoć svim sudovima u Bosni i Hercegovini.

Ukoliko sudija utvrdi da se dostava vrši osobi koja bi mogla dovesti u pitanje sigurnost dostavljača prilikom uručenja pismena, najbolja praksa je da se zatraži intervencija nadležnog organa sudske policije da pomogne prilikom obavljanja poslova dostavljanja.

Ukoliko prvostepeni sud utvrdi da je revizija nedozvoljena, odnosno da revizija nije izjavljena putem punomoćnika shodno članu 301b. ZPP FBiH, ako ju je izjavila osoba koja nije ovlaštena na podnošenje revizije, ili osoba koja je odustala od revizije, ili ako osoba koja je izjavila reviziju nema pravni interes za podnošenje revizije, ili ako je revizija izjavljena protiv presude protiv koje se po zakonu ne može podnijeti, najbolja praksa je da prvostepeni sud neće pozivati stranku da izvrši otklanjanje nedostataka, već će istu dostaviti revizijskom sudu.

**PRILOG O „MEMORANDUM O SARADNJI
IZMEĐU OPĆINSKOG I KANTONALNOG
SUDA U SARAJEVU“**

**MEMORANDUM O SARADNJI
ZAKLJUČEN IZMEĐU
OPĆINSKOG SUDA U SARAJEVU I
KANTONALNOG SUDA U SARAJEVU**

Novembar, 2016. godine

UVOD

U julu 2015. godine Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: VSTV BiH), Okružni sud u Amsterdamu i Općinski sud u Sarajevu potpisali su Sporazum o saradnji radi unapređenja upravljanja i efikasnosti pravosuđa.

Općinski sud u Sarajevu odabran je za pilot-sud.

Uz opći cilj unapređenja efikasnosti Općinskog suda u Sarajevu, dogovorena je saradnja s pet glavnih ciljeva:

1. unapređenje efikasnosti suda;
2. unapređenje proaktivne uloge predsjednika suda kroz podršku VSTV-a BiH;
3. jačanje pozicije šefova odjeljenja unutar suda;
4. poboljšanje kvaliteta rada sudija;
5. poboljšanje povjerenja javnosti u rad suda.

U vezi s prednjim Sporazumom, a tokom rada na projektnim aktivnostima, nametnuo se opći zaključak da je za poboljšanje efikasnosti prvostepenog suda nužno u projektne aktivnosti uključiti i drugostepeni sud, odnosno Kantonalni sud u Sarajevu, tako da je višemjesečna zajednička saradnja polučila zaključenje Memoranduma o saradnji Općinskog suda u Sarajevu i Kantonalnog suda u Sarajevu (u daljem tekstu: Potpisnice Memoranduma).

Imajući u vidu da su tri osnovna postulata uspješnog pravosuđa zakonitost, pravna sigurnost i efikasnost

Potpisnice Memoranduma su se sporazumjele kako slijedi:

I

Potpisnice Memoranduma su saglasne da su opći ciljevi saradnje efikasniji i ekonomičniji način ostvarivanja prava stranaka pred prvostepenim i drugostepenim sudom, skraćivanje ukupnog trajanja postupka, smanjenje broja predmeta, te podizanje stepena povjerenja javnosti u pravosuđe, prije svega kvalitetom sudskih odluka i pravovremeno pruženom sudskom intervencijom za kojom je posegnuto.

II

Potpisnice Memoranduma su saglasne da su specifični ciljevi saradnje usaglašavanje sudske prakse, jačanje autoriteta suda i procesne discipline, te poboljšanje rada sudija u obama sudovima, uz maksimalno očuvanje nezavisnosti svakog od sudova i sudije pojedinačno.

III

Potpisnice Memoranduma su saglasne da se saradnja odvija na sljedeći, ali i na svaki drugi pogodan način:

1. održavanje tromjesečnih stručnih sastanaka između predstavnika sudova,
2. objavljivanje odluka, pravnih shvatanja i stavova drugostepenog suda putem stručnog biltena ili web-stranice,
3. delegiranje "pilot-predmeta",
4. organizovanje, u skladu s mogućnostima, zajedničkih ciljnih edukacija ili okruglih stolova.

IV

Potpisnice Memoranduma su saglasne da se na tromjesečnim stručnim sastancima predstavnici sudova upoznaju i da rade na pitanjima od obostranog interesa, kao što su primjerice: pojavljivanje novih vrsta predmeta, pojavljivanje većeg broja istovrsnih predmeta, pojavljivanje različitih odluka po istom pitanju u obama sudovima i preveniranju takvih pojava, upoznavanju s dostupnim stavovima drugih sudova, te da nakon sastanaka o rezultatima istog obavezno upoznaju sudije svojih odjeljenja.

V

Potpisnice Memoranduma su saglasne da se postupanja obaju sudova harmoniziraju putem objavljivanja odluka, pravnih shvatanja i stavova drugostepenog suda, a kako bi isti bili dostupni sudijama obaju sudova i učesnicima parničnog postupka, u koju svrhu treba poslužiti bilten sudske prakse ili objavljivanje putem web-stranice drugostepenog suda. Na prednji način će se pojednostaviti praćenje sudske prakse i dostupnost iste.

VI

Potpisnice Memoranduma su saglasne da se u većem broju istih ili sličnih predmeta, radi ujednačavanja postupanja i postizanja veće pravne sigurnosti, od strane prvostepenog suda delegira drugostepenom sudu "pilot-predmet", da se o prednjem pravovremeno upozna drugostepeni sud, a koji se obavezuje da će isti biti riješen u razumnom roku, u pravilu ne dužem od 90 dana od dana urednog dostavljanja predmeta drugostepenom sudu. Potpisnice su saglasne da se s odlukom u "pilot-predmetima" obavezno upoznaju sve sudije obaju sudova.

VII

Potpisnice Memoranduma su saglasne da je procesna disciplina jedan od temelja efikasnosti parničnog postupka, te se obavezuju da istu, u najvećoj mogućoj mjeri, a u skladu s odredbama Zakona o parničnom postupku, promovišu kroz svoje odluke, te da kontinuirano rade na tome da učesnici parničnog postupka usvajaju takav model ponašanja pred sudom.

VIII

Potpisnice Memoranduma su saglasne da je od iznimnog značaja raditi na izgradnji poštivanja autoriteta suda, te se obavezuju promovirati isti cilj kroz svoja postupanja, i na taj način će se i učesnicima parničnog postupka nastojati razviti svijest o prednjem.

IX

Potpisnice Memoranduma su saglasne da je od zajedničkog interesa postizanje maksimalno mogućeg povjerenja javnosti u rad pravosuđa, te se obavezuju da će kroz uspostavljenu saradnju, naročito kroz kvalitet i usaglašenost odluka, nastojati dovesti povjerenje javnosti na zadovoljavajući nivo.

X

Potpisnice Memoranduma su saglasne da se uspostavljena saradnja treba i dalje razvijati i unapređivati, te se obavezuju na kontinuirano djelovanje u tom pravcu, a naročito da po važnijim pitanjima organizuju zajedničke edukacije, odnosno okrugle stolove shodno postojećim mogućnostima.

XI

Ovaj Memorandum stupa na snagu danom potpisivanja od strane ovlaštenih lica Potpisnica Memoranduma, a zaključuje se na neodređeno vrijeme. Memorandum je zaključen u 4 (četiri) istovjetna primjerka, po 2 (dva) za svaku Potpisnicu.

Za Općinski sud u Sarajevu
Janja Jovanović, predsjednica

Za Kantonalni sud u Sarajevu
Jasmin Jahjaefendić, predsjednik

PRILOG P „KOMPARATIVNI PREGLED RAZLIKA U MEMORANDUMIMA O SARADNJI“

Komparativni pregled razlika tekstova memoranduma o saradnji zaključenih između ciljnih sudova IJQ projekta²⁴

Preambula i ciljevi saradnje	
Općinski i Kantonalni sud u Sarajevu	<p>Imajući u vidu da su tri osnovna postulata uspješnog pravosuđa zakonitost, pravna sigurnost i efikasnost...</p> <p>Potpisnice Memoranduma su saglasne da su opći ciljevi saradnje efikasniji i ekonomičniji način ostvarivanja prava stranaka pred prvostepenim i drugostepenim sudom, skraćenje ukupnog trajanja postupka, smanjenje broja predmeta, te podizanje stepena povjerenja javnosti u pravosuđe, prije svega kvalitetom sudskih odluka i pravovremeno pruženom sudskom intervencijom za kojom je posegnuto. Potpisnice Memoranduma su saglasne da su specifični ciljevi saradnje: usaglašavanje sudske prakse, jačanje autoriteta suda i procesne discipline, te poboljšanje rada sudija u obama sudovima, uz maksimalno očuvanje nezavisnosti svakog od sudova i sudije pojedinačno.</p>
Osnovni i Okružni sud u Banjoj Luci	<p>S ciljem ispunjenja svojih obaveza i odgovornosti zasnovanih na odredbi čl. 121. Ustava Republike Srpske i čl. 6. Zakona o sudovima Republike Srpske, Osnovni sud u Banjaluci i Okružni sud u Banjaluci zaključuju sljedeći Memorandum o saradnji, koji ima karakter neformalnog akta.</p>
Općinski i Kantonalni sud u Tuzli	<p>Osnovni postulati uspješnog pravosuđa su zakonitost, pravna sigurnost i efikasnost, a ujedno i nezavisnost svakog od sudova u okvirima njihove nadležnosti, kao i sudija pojedinačno, pa su se u postizanju tih ciljeva potpisnice Memoranduma sporazumjele o njegovom sadržaju, kako slijedi...</p>
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	<p>S ciljem ispunjenja svojih obaveza i odgovornosti zasnovanih na odredbi čl. 121. Ustava Republike Srpske i čl. 6. Zakona o sudovima Republike Srpske, Osnovni sud u Bijeljini i Okružni sud u Bijeljini zaključuju sljedeći Memorandum o saradnji, koji ima karakter instruktivnog akta.</p>

²⁴ Ciljni sudovi PUEP II i IJQ projekta zaključili su memorandum o saradnji (prvostepeni i nadležni drugostepeni sud) kojim uspostavljaju stalni mehanizam saradnje i profesionalnog dijaloga. Sudovi Brčko distrikta BiH pitanje međusobne saradnje uredili su pismenim zaključkom sa zajedničkog sastanka. Sudovi u Trebinju su međusobnu saradnju uredili dokumentom Preporuke o saradnji. Sudovi Zeničko-dobojskog, Srednjobosanskog i Zapadnohercegovačkog kantona su memorandumima ozvaničili saradnju svih sudova tih kantona. U komparativom pregledu navedene su različite tekstova prema tematskim cjelinama, redoslijedom stupanja ciljnih sudova u projekte. Radi lakše orijentacije tekstovi iz dokumenata sudova u Federaciji BiH, Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH označeni su različitim bojom.

Osnovni i Apelacioni sud Brčko distrikta BiH	Osnovni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine i Apelacioni sud Brčko distrikta Bosne i Hercegovine su se saglasili da, radi ispunjavanja svojih obaveza i odgovornosti, a prije svega radi postizanja najvišeg nivoa zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda u sudskim postupcima, postoji potreba za kontinuiranom saradnjom, a s ciljem realizacije saradnje, na osnovu člana 66. Statuta Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, člana 3. i člana 16. stav (1) Zakona o sudovima Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, Građansko-privredno-upravna odjeljenja ovih sudova donose sljedeći...
Općinski i Kantonalni sud u Zenici	S ciljem ostvarenja efikasnosti u radu obaju sudova ujednačavanja sudske prakse, Općinski sud u Zenici i Kantonalni sud u Zenici zaključuju Memorandum o saradnji, kojim su se sporazumjeli kako slijedi...
Osnovni i Okružni sud u Doboju	S ciljem ispunjenja svojih obaveza i odgovornosti zasnovanih na odredbi člana 121. Ustava Republike Srpske i članova 6. i 16. Zakona o sudovima Republike Srpske, Osnovni sud u Doboju i Okružni sud u Doboju zaključuju sljedeći Memorandum o saradnji, koji je izraz dobre volje, s ciljem obostranog postupanja radi unapređenja rada i načela efikasnosti i ekonomičnosti, a koji ima karakter neformalnog akta.
Općinski sud u Travniku i Kantonalni sud u Novom Travniku	S ciljem ostvarivanja i provođenja blagovremenog i efikasnog postupanja sudova shodno članu 5. Zakona o sudovima FBiH („Službene novine FBiH“, broj 38/2005), kao i ostvarenja načela efikasnosti i ekonomičnosti shodno odredbama Zakona o parničnom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, br. 53/03, 73/05, 19/06 i 98/15), Općinski sud u Travniku i Kantonalni sud u Novom Travniku, zaključili su dana...
Općinski i Kantonalni sud u Mostaru	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog suda u Travniku i Kantonalnog suda u Novom Travniku.
Općinski i Kantonalni sud u Širokom Brijegu	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog suda u Travniku i Kantonalnog suda u Novom Travniku.
Osnovni i Okružni sud u Trebinju	Okružni sud u Trebinju i Osnovni sud u Trebinju su saglasni da s ciljem ostvarivanja obaveza i odgovornosti propisanih Ustavom Republike Srpske, Zakonom o sudovima Republike Srpske, Pravilnikom o unutrašnjem sudskom poslovanju, a radi saradnje, unapređivanja efikasnosti i drugim pitanjima značajnim za zakonito i pravilno funkcionisanje sudova...
Vidovi saradnje	
Općinski i Kantonalni sud u Sarajevu	Potpisnice Memoranduma su saglasne da se saradnja odvija na sljedeći, ali i na svaki drugi pogodan način: 1. održavanje tromjesečnih stručnih sastanaka između predstavnika sudova, 2. objavljivanje odluka, pravnih shvatanja i stavova drugostepenog suda putem stručnog biltena ili web-stranice, 3. delegiranje "pilot-predmeta" 4. organizovanje, u skladu s mogućnostima, zajedničkih ciljnih edukacija ili okruglih stolova.

<p>Osnovni i Okružni sud u Banjoj Luci</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Jačati ulogu predsjednika odjeljenja u smislu praćenja sudske prakse saglasno članu 17. stav (1) tačka i) Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 9/14 i 71/17); 2. Jačati ulogu odjeljenja u smislu ujedinjavanja sudske prakse, saglasno odredbi čl. 18. st. (2) Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju i Poslovnika o radu odjeljenja; 3. Objavljivati odluke suda na web-stranici, sortirane po pravnim oblastima i zakonskim odredbama; 4. Zahtjev za ujedinjavanje prakse, slučaj kad je u pogledu predmeta s istovrsnim i činjeničnim i pravnim osnovom, drugostepeni sud donio odluke u kojima su izražena različita pravna stanovišta i prvostepeni predmeti po žalbi različito riješeni. Zahtjev za ujedinjavanje prakse dostaviti sudskoj upravi (predsjedniku suda i predsjedniku odjeljenja). Zahtjev se obavežno iznosi na sjednici odjeljenja drugostepenog suda, i o zaključku (zauzetom stanovištu) obavještava prvostepeni sud; 5. Deleagirati „pilot-predmete“ od strane prvostepenog suda, drugostepenom sudu koji se obavezuje da će te predmete rješavati u dogovorenom roku (ne dužem od 90 dana). Odluke donesene u tim predmetima je potrebno objaviti kako bi ih prvostepeni sud mogao imati u vidu pri donošenju odluka u sličnim pravnim stvarima; 6. Organizovanje „okruglih stolova“ posredstvom Centra za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske, radi raspravljanja o pravnim pitanjima iz oblasti procesnog i materijalnog prava. „Okrugli sto“ organizovati po inicijativi prvostepenog ili drugostepenog suda i unaprijed delegiranim pitanjima, uz obavezu prihvatanja inicijative od strane suda koji nije inicirao „okrugli sto“; 7. Obezbijediti dosljednu primjenu odredbi Zakona o parničnom postupku koje se odnose na žalbeni postupak i to: otklanjanjem procesnih nedostataka prije dostavljanja spisa radi donošenja odluke o žalbi (uredno zastupanje, uredna žalba, donošenje dopunske odluke po prijedlogu istaknutom u žalbi), izrada drugostepenih rješenja kojim se ukida prvostepena odluka saglasno sadržaju odredbe čl. 227. st. (6) ZPP, postupanje prvostepenog suda u ponovnom postupku saglasno sadržaju odredbe čl. 228. ZPP u smislu obaveze na provođenje svih parničnih radnji i raspravljanja spornih pitanja na koje je upozorio drugostepeni sud u svom rješenju; 8. U pogledu urednosti spisa preduzeti aktivnosti saglasno odredbi čl. 42. stav (2) i stav (3), čl. 44., čl. 45. i čl. 46. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju; 9. Poboljšanje procesne discipline i poboljšanje kvaliteta sudskih odluka primjenom Smjernica o provođenju postupka i Priručnika za pismenu izradu presude, koji su izrađeni odnosno prihvaćeni u projektu međusobne saradnje sudova; 10. Održavanje sastanaka (po potrebi) između predstavnika sudova, kako bi radili na pitanjima od obostranog interesa koja se tiču poboljšanja organizacije i rada sudova.
<p>Općinski i Kantonalni sud u Tuzli</p>	<p>Potpisnice Memoranduma su saglasne da se saradnja odvija na sljedeći, ali i na svaki drugi pogodan način, pri tome poštujući međusobne stavove: održavanje tromjesečnih stručnih sastanaka između predstavnika sudova određenih od strane predsjednika suda i predsjednika građanskih odjeljenja, objavljivanje odluka, pravnih shvatanja i stavova drugostepenog suda putem stručnog biltena ili web-stranice, delegiranje „pilot-predmeta“, organizovanje, u skladu s mogućnostima, zajedničkih ciljnih edukacija ili okruglih stolova; ujedinjavanje sudske prakse u predmetima u kojima je istovrsni činjenični i pravni osnov, a drugostepeni sud donio odluke u kojima su izražena različita pravna stanovišta i prvostepeni predmeti po žalbi različito riješeni.</p>

<p>Osnovni i Okružni sud u Bijeljini</p>	<p>Potpisnice Memoranduma su postigle sporazum da je u svrhu realizacije Memoranduma u narednom periodu potrebno:</p> <p>Poslovnika o radu odjeljenja;</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Jačati ulogu odjeljenja u smislu ujednačavanja sudske prakse, saglasno odredbi čl. 18. st. (2) Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju i Poslovnika o radu odjeljenja; 2. Uspostaviti koordinaciju između sudova u pogledu objavljivanja odluka i sudske prakse; 3. Podnošenje zahtjeva za ujednačavanje sudske prakse, u slučaju kada je u pogledu predmeta s istovrsnim i činjeničnim i pravnim osnovom drugostepeni sud donio odluku u kojima su izražena različita pravna stanovišta i prvostepeni predmeti po žalbi različito riješeni. Zahtjev za ujednačavanje prakse podnosi predsjednik sudskog odjeljenja prvostepenog suda na osnovu zaključka sudskog odjeljenja, preko sudske uprave prvostepenog suda, a zahtjev se podnosi sudskoj upravi Okružnog suda u Bijeljini (predsjedniku suda i predsjedniku građanskog odjeljenja) koji će taj zahtjev da iznese na sjednicu odjeljenja drugostepenog suda; 4. Delegiranje takozvanih „pilot-predmeta“ od strane prvostepenog suda, drugostepenog suda, na način što će prvostepeni sud dostaviti drugostepenom sudu obrazloženi zahtjev zašto smatra takav predmet „pilot-predmetom“, a drugostepeni sud, nakon prihvatanja takvog zahtjeva na sjednici odjeljenja, će te predmete rješavati u što kraćem roku (dogovorenom roku). Odluke donesene u tim predmetima je potrebno objaviti, kako bi ih prvostepeni sud mogao imati u obziru pri donošenju odluka u sličnim pravnim stvarima; 5. Nastaviti praksu organizovanja „okruglih stolova“ posredstvom Centra za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske, radi raspravljanja o pravnim pitanjima iz oblasti procesnog i materijalnog prava. „Okrugli sto“ organizovati po inicijativi prvostepenog ili drugostepenog suda i unaprijed delegiranim pitanjima, uz obavezu prihvatanja inicijative od strane suda koji nije inicirao „okrugli sto“.
<p>Osnovni i Apelacioni sud Brčko distrikta BiH</p>	<p>Sudovi su saglasni da se saradnja ostvaruje: - održavanjem stručnih sastanaka po potrebi, a najmanje dva puta godišnje, a sastanke mogu inicirati građansko-privredno-upravna odjeljenja sudova; - objavljivanjem pravnih shvatanja, stavova i odluka Apelacionog suda na web-stranici obaju sudova; - delegiranjem „pilot-predmeta“ od prvostepenog suda drugostepenom sudu koji će te predmete riješiti u roku od 90 dana (ili drugi rok) i odluku koja se donese objaviti na web-stranici Apelacionog suda; - po potrebi, a na inicijativu građansko-privredno-upravnog odjeljenja bilo Osnovnog suda bilo Apelacionog suda, organizovati zajedničke i ciljane edukacije.</p>
<p>Općinski i Kantonalni sud u Zenici</p>	<p>Potpisnice Memoranduma su saglasne da se saradnja odvija na sljedeći način: održavanjem sastanaka predstavnika obaju sudova, Kantonalni sud u Zenici će na web-stranici objavljivati odluke, pravna shvatanja i stavove za koje bude smatrao da su od značaja za rad Općinskog suda u Zenici, delegiranje tzv. „pilot-predmeta“.</p>
<p>Osnovni i Okružni sud u Doboju</p>	<p>Saradnja potpisnika Memoranduma se odvija na sljedeći način i to:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Održavanjem stručnih sastanaka između predstavnika sudova svaka tri mjeseca, 2. Objavljivanje odluka, pravnih shvatanja i stavova drugostepenog suda putem stručnog lica zaduženog za izbor i distribuciju sudske prakse, odnosno na drugi pogodan način putem razmjene sudske prakse, elektronskim i fizičkim putem, 3. Delegiranje „pilot-predmeta“ i organizovanje zajedničkih ciljanih edukacija ili okruglih stolova, 4. Zaduživanjem sudskog osoblja, čiji je opis poslova obezbjeđenje lica i sudske imovine, da posvete maksimalnu pažnju i s punom odgovornošću i profesionalno postupaju prilikom prijema i kretanja stranaka i drugih posjetilaca, kao i da, u saradnji sa službenim licima sudske policije, omogućuje siguran i nesmetan rad u Osnovnom i Okružnom sudu u Doboju.

<p>Općinski sud u Travniku i Kantonalni sud u Novom Travniku</p>	<p>Potpisnice Memoranduma su saglasne da se saradnja odvija na najefikasniji način, pri tome poštujući međusobne stavove, a što će se realizirati na sljedeći način:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Održavanjem stručnih sastanaka svaka tri mjeseca između predstavnika sudova određenih od strane predsjednika suda i predsjednika građanskih odjeljenja; 2. Objavlivanjem odluka Kantonalnog suda u Novom Travniku, pravnih shvatanja i stavova za koje smatra da su od značaja za rad Općinskog suda u Travniku putem web-stranice; 3. Delegiranje tzv. "pilot-predmeta"; 4. Jačati ulogu predsjednika odjeljenja u smislu praćenja sudske prakse, shodno odredbi člana 17. stav (1) tačke i) i člana 18. Pravilnika o unutrašnjem poslovanju sudova („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 66/12, 40/14); 5. Jačati ulogu odjeljenja u smislu ujednačavanja sudske prakse shodno odredbi člana 18. stav (2) Pravilnika o unutrašnjem poslovanju sudova; 6. Ujednačavanje sudske prakse u predmetima u kojima je istovrsni činjenični i pravni osnov, a drugostepeni sud donio odluke u kojima su izražena različita pravna stanovišta i prvostepeni predmeti po žalbi različito riješeni.
<p>Općinski i Kantonalni sud u Mostaru</p>	<p>Potpisnice Memoranduma su saglasne da se saradnja odvija na najefikasniji način, pri tome poštujući međusobne stavove, a što će se realizirati na sljedeći način:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Održavanjem stručnih sastanaka svaka tri mjeseca između predsjednika građanskih odjeljenja ili drugih odjeljenja iz građanske oblasti (parnično, privredno, vanparnično) ili predstavnika kojeg predsjednik suda ovlasti, te stručnih sastanaka između predsjednika sudova po potrebi, a najmanje dva puta godišnje; 2. Objavlivanjem odluka Županijskog/Kantonalnog suda u Mostaru, pravnih shvatanja i stavova za koje smatra da su od značaja za rad općinskih sudova putem web-stranice suda; 3. Prioritetno uzimanje u rad jednog od predmeta koji se smatra tzv. "tipskim" predmetom od strane prvostepenog suda, te prioriteta odluka po žalbi od strane drugostepenog suda (u tekućem ili narednom kvartalu), jednako kao i u predmetima koji će biti definisani u Smjernicama za parnični postupak i izradu dlata za efikasniji postupak, a vezano za žalbe na procesne odluke kojima se postupak ne okončava u cijelosti. 4. Jačati ulogu predsjednika odjeljenja u smislu praćenja sudske prakse, shodno odredbi člana 17. stav (1) tačke i) i) i 18. Pravilnika o unutrašnjem poslovanju sudova („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj 66/12, 40/14); 5. Jačati ulogu odjeljenja u smislu ujednačavanja sudske prakse, shodno odredbi člana 18. stav (2) Pravilnika o unutaršnjem poslovanju sudova; 6. Ujednačavanje sudske prakse u predmetima u kojima je istovrsni činjenični i pravni temelj, a drugostepeni sud donio odluke u kojima su izražena različita pravna stanovišta i prvostepeni predmeti po žalbi različito riješeni.
<p>Općinski i Kantonalni sud u Širokom Brijegu</p>	<p>Istovjetni vidovi saradnje kao u Memorandumu Općinskog suda u Travniku i Kantonalnog suda u Novom Travniku.</p>

<p>Osnovni i Okružni sud u Trebinju</p>	<p>Saradnja će se odvijati:</p> <ul style="list-style-type: none"> - održavanjem sastanaka između predsjednika obaju sudova i predsjednika odjeljenja iz obaju sudova, a po potrebi i predsjednika drugostepenih vijeća, najmanje dva puta godišnje, a tema sastanaka će biti primjena novih propisa, pojavljivanje novih vrsta predmeta, pojavljivanje većeg broja istovjetnih predmeta, razmatranje aktuelnih pravnih stavova i načina njihove primjene na konkretne predmete, upoznavanje s dostupnim stavovima drugih sudova, razmjena zapažanja u radu obaju sudova, i druga pitanja koja budu delegirana, a o ishodu sastanaka će biti upoznate i sudije obaju odjeljenja; - međusobnim ukazivanjem predsjednika odjeljenja na različito postupanje i odlučivanje u istovrsnim ili sličnim predmetima, kako bi se na odjeljenjima zauzeo jedinstveni stav, a o kojim će predsjednik tog odjeljenja obavijestiti predsjednika odjeljenja drugog suda, koji će o tome upoznati sudije svog odjeljenja; - delegiranjem tzv. „pilot-predmeta“ drugostepenom sudu od strane prvostepenog suda u slučajevima kada postoji više tužbi s istovrsnim ili sličnim tužbenim zahtjevima ili kada se opravdano može očekivati da će veći broj takvih tužbi biti podnesen, a radi ujednačavanja postupanja i postizanja veće pravne sigurnosti, u kom slučaju će predsjednik odjeljenja prvostepenog suda dostaviti predsjedniku drugostepenog suda i predsjedniku odjeljenja drugostepenog suda obrazložen zahtjev za prioritarno rješavanje delegiranog predmeta, te ako isti bude opravdan, drugostepeni sud će taj delegirani predmet riješiti u razumnom roku, ne dužem od 90 dana. - organizovanjem ciljnih edukacija ili okruglih stolova, po potrebi u saradnji s Centrom za edukaciju sudija i tužilaca Federacije Bosne i Hercegovine, te pravnim fakultetima, s ciljem angažovanja edukatora i profesora za odabrane teme, a na kojima će učestvovati sudije i stručni saradnici obaju sudova, - razmjenom novih pravnih stavova, zauzetih na odjeljenjima obaju sudova, i razmjenom informacija za koje se procijeni da su bitne za postupanje u predmetima, - na drugi pogodan način.
<p>Konkretizacija vidova saradnje: 1. Sastanci predstavnika sudova</p>	
<p>Općinski i Kantonalni sud u Sarajevu</p>	<p>Potpisnice Memoranduma su saglasne da se na tromjesečnim stručnim sastancima predstavnicima sudova upoznaju i da rade na pitanjima od obostranog interesa, kao što su primjerice: pojavljivanje novih vrsta predmeta, pojavljivanje većeg broja istovrsnih predmeta, pojavljivanje različitih odluka po istom pitanju u obama sudovima i preveniranju takvih pojava, upoznavanju s dostupnim stavovima drugih sudova, te da nakon sastanaka o rezultatima istog obavezno upoznaju sudije svojih odjeljenja.</p>

<p>Osnovni i Okružni sud u Banjoj Luci</p>	<p>...održavanjem stručnih sastanaka po potrebi, a najmanje dva puta godišnje, a sastanke mogu inicirati građansko-privredno-upravna odjeljenja sudova. Sudovi su saglasni da se zajednički sastanci održe na inicijativu bilo kojeg suda, odnosno Građansko-privredno-upravnog odjeljenja Osnovnog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine ili Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, i kada je to potrebno radi upoznavanja s pitanjima od zajedničkog interesa a naročito: - radi upoznavanja s činjenicom priliva većeg broj istovrsnih predmeta; - radi upoznavanja s činjenicom priliva novih vrsta predmeta; - radi upoznavanja s činjenicom postojanja različitih odluka o istim pravnim pitanjima; - radi upoznavanja s praksom i stavovima drugih sudova o određenim pravnim pitanjima.</p>
<p>Općinski i Kantonalni sud u Tuzli</p>	<p>...održavanjem sastanaka između predsjednika oboju sudova i predsjednika odjeljenja iz oboju sudova, a po potrebi i predsjednika drugostepenih vijeća, i najmanje dva puta godišnje, a tema sastanaka će biti primjena novih propisa, objavljivanje novih vrsta predmeta, objavljivanje većeg broja istovrsnih predmeta, razmatranje aktuelnih pravnih stavova i način njihove primjene na konkretne predmete, upoznavanje s dostupnim stavovima drugih sudova, razmjena zapažanja u radu oboju sudova, i druga pitanja koja budu delegirana, a o ishodu sastanaka će biti upoznate i sudije oboju odjeljenja.</p>
<p>Osnovni i Okružni sud u Bijeljini</p>	<p>Potpisnice Memoranduma su saglasne da se po potrebi na stručnim sastancima predstavnici sudova upoznajju i da rade na pitanjima od obostranog interesa kao što su: objavljivanje novih vrsta predmeta, objavljivanje većeg broja istovrsnih predmeta, objavljivanje različitih odluka po istom pitanju u obama sudovima, upoznavanje s dostupnim stavovima drugih sudova, te da nakon sastanaka o rezultatima istog obavezno upoznajju sudije svojih odjeljenja.</p>
<p>Osnovni i Apelacioni sud Brčko distrikta BiH</p>	<p>...održavanjem stručnih sastanaka po potrebi, a najmanje dva puta godišnje, a sastanke mogu inicirati građansko-privredno-upravna odjeljenja sudova. Sudovi su saglasni da se zajednički sastanci održe na inicijativu bilo kojeg suda, odnosno Građansko-privredno-upravnog odjeljenja Osnovnog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine ili Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, i kada je to potrebno radi upoznavanja s pitanjima od zajedničkog interesa a naročito: - radi upoznavanja s činjenicom priliva većeg broj istovrsnih predmeta - radi upoznavanja s činjenicom priliva novih vrsta predmeta - radi upoznavanja s činjenicom postojanja različitih odluka o istim pravnim pitanjima - radi upoznavanja s praksom i stavovima drugih sudova o određenim pravnim pitanjima.</p>
<p>Općinski i Kantonalni sud u Zenici</p>	<p>Sastanci predstavnika sudova će se održavati dva puta godišnje (po potrebi i češće), u prvoj i drugoj polovini godine. Sastancima će prethoditi pitanja, blagovremeno upućena od strane Općinskog suda u Zenici, a koja se tiču spornih pravnih pitanja, procesne ili materijalne prirode. Predstavnici sudova će se upoznati s pojavom novih vrsta predmeta, pojavom različitih odluka oboju sudova povodom istih pitanja s ciljem prevencije nastupanja takvih pojava, kao i drugim problemima u radu na pojedinim predmetima. O sastancima će se sačinjavati pisani zapisnici o kojima će predsjednici odjeljenja oboju sudova upoznati sudije.</p>
<p>Osnovni i Okružni sud u Doboju</p>	<p>...održavanjem stručnih sastanaka između predstavnika sudova svaka tri mjeseca. Na stručnim sastancima predstavnici sudova rade na pitanjima od obostranog interesa kao što su: objavljivanje novih vrsta predmeta, objavljivanje većeg broja istovrsnih predmeta, objavljivanje različitih odluka po istom pitanju u obama sudovima i na prevenciji takvih pojava, upoznavanju s dostupnim stavovima drugih sudova. O rezultatima istog upoznajju se sudije svih odjeljenja.</p>

Općinski sud u Travniku i Kantonalni sud u Novom Travniku	...održavanjem stručnih sastanaka svaka tri mjeseca između predstavnika sudova određenih od strane predsjednika suda i predsjednika građanskih odjeljenja. Potpisnici Memoranduma su saglasni da se na stručnim sastancima iz člana 2. stav (1) ovog Memoranduma predstavnici sudova upoznajju i rade na pitanjima od obostranog interesa: pojavljivanje većeg broja istovrsnih predmeta, različite odluke po istom pitanju u obama sudovima i prevenciji takvih pojava, te upoznavanje s dostupnim stavovima drugih sudova. Sastancima će prethoditi blagovremeno upućena pitanja od strane Općinskog suda u Travniku, a koji se tiču spornih pravnih pitanja procesne ili materijalne prirode. Nakon održanih sastanaka sačinjit će se zapisnik s kojim će se upoznati predsjednici odjeljenja obaju sudova i sve sudije.
Općinski i Kantonalni sud u Mostaru	Potpisnici Memoranduma su suglasni da se na stručnim sastancima iz člana 2. stav (1) ovog Memoranduma, predstavnici sudova upoznajju i rade na pitanjima od obostranog interesa: pojavljivanje većeg broja istovrsnih predmeta, različite odluke po istom pitanju u sudovima i prevenciji takvih pojava, te upoznavanje s dostupnim stavovima drugih sudova. Sastancima će prethoditi blagovremeno upućena pitanja od strane općinskih sudova, a koja se tiču spornih pravnih pitanja procesne ili materijalne prirode. Predstavnici sudova će se upoznati s pojavom novih vrsta predmeta, pojavom različitih odluka obaju sudova povodom istih pitanja s ciljem prevencije nastupanja takvih pojava, kao i drugim problemima u radu na pojedinim predmetima. Nakon održanih sastanaka sačinjit će se zapisnik s kojim će se upoznati predsjednici odjeljenja sudova i sve sudije.
Općinski i Kantonalni sud u Širokom Brijegu	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog suda u Travniku i Kantonalnog suda u Novom Travniku.
Osnovni i Okružni sud u Trebinju	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog i Kantonalnog suda u Tuzli.
2. Delegiranje „pilot-predmeta“²⁵	
Općinski i Kantonalni sud u Sarajevu	Potpisnice Memoranduma su saglasne da se u većem broju istih ili sličnih predmeta, radi ujednačavanja postupanja i postizanja veće pravne sigurnosti, od strane prvostepenog suda delegira drugostepenom sudu „pilot-predmet“, da se o prednjem pravovremeno upozna drugostepeni sud, a koji se obavezuje da će isti biti riješen u razumnom roku, u pravilu ne dužem od 90 dana od dana urednog dostavljanja predmeta drugostepenom sudu. Potpisnice su saglasne da se s odlukom u „pilot-predmetima“ obavezno upoznajju sve sudije obaju sudova.
Osnovni i Okružni sud u Banjoj Luci	...delegirati „pilot-predmete“ od strane prvostepenog suda, drugostepenom sudu koji se obavezuje da će te predmete rješavati u dogovorenom roku (ne dužem od 90 dana). Odluke donesene u tim predmetima je potrebno objaviti kako bi ih prvostepeni sud mogao imati u obzir pri donošenju odluka u sličnim pravnim stvarima.
Općinski i Kantonalni sud u Tuzli	...delegiranje tzv. „pilot-predmeta“ drugostepenom sudu od strane prvostepenog suda u slučajevima kada postoji više tužbi s istovrsnim ili sličnim tužbenim zahtjevom ili kada se opravdano može očekivati da će veći broj takvih tužbi biti podneseno, a radi ujednačavanja postupanja i postizanja veće pravne sigurnosti, u tom slučaju će predsjednik odjeljenja prvostepenog suda dostaviti predsjedniku drugostepenog suda i predsjedniku odjeljenja drugostepenog suda obrazložen zahtjev za prioritarno rješavanje delegiranog predmeta, te ako isti bude opravdan, drugostepeni sud će taj delegirani predmet riješiti u razumnom roku, ne dužem od 90 dana.

²⁵ Svi sudovi su prihvatili saradnju putem „pilot-predmeta“ uz određene specifične elemente realizacije ovog vida saradnje.

Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	...delegiranje tzv. „pilot-predmeta“ od strane prvostepenog suda, drugostepenog suda, na način što će prvostepeni sud dostaviti drugostepenom sudu obrazložen zahtjev zašto takav predmet smatra „pilot-predmetom“, a drugostepeni sud će, nakon prihvatanja takvog zahtjeva na sjednici odjeljenja, te predmete rješavati u što kraćem roku (dogovorenom roku). Odluke donesene u tim predmetima potrebno je objaviti, kako bi ih prvostepeni sud mogao imati u vidu pri donošenju odluka u sličnim pravnim stvarima.
Osnovni i Apelacioni sud Brčko distrikta BiH	...delegiranjem „pilot-predmeta“ od prvostepenog suda drugostepenom sudu koji će te predmete riješiti u roku od 90 dana (ili drugi rok) i odluku koja se donese objaviti na web-stranici Apelacionog suda.
Općinski i Kantonalni sud u Zenici	Potpisnice Memoranduma su saglasne da će u slučaju pojave većeg broja predmeta s istom ili sličnom činjeničnom i pravnom osnovom, Općinski sud u Zenici delegirati Kantonalnom sudu u Zenici „pilot-predmet“ o kojem će drugostepeni sud odlučiti u zakonski propisanom roku, te isti vratiti prvostepenom sudu. Cilj ovakve saradnje je ujednačavanje u postupanju obaju sudova i postizanje veće pravne sigurnosti.
Osnovni i Okružni sud u Doboju	U većem broju istih ili sličnih predmeta, a radi ujednačavanja postupanja i postizanja veće pravne sigurnosti, od strane prvostepenog suda se delegira drugostepenom sudu „pilot-predmet“ da se o istom pravovremeno upozna drugostepeni sud koji će isti riješiti u razumnom roku, u pravilu ne dužem od 90 dana. S odlukom u „pilot-predmetu“ upoznaju se sudije obaju sudova.
Općinski sud u Travniku i Kantonalni sud u Novom Travniku	Potpisnice Memoranduma su saglasne da u slučaju većeg broja istih ili sličnih predmeta s istim ili sličnim činjeničnim i pravnim osnovom, a s ciljem jedinstvenog postupanja i postizanja veće pravne sigurnosti, Općinski sud u Travniku delegira Kantonalnom sudu u Novom Travniku tzv. „pilot-predmet“, o kojem predmetu će odlučiti Kantonalni sud u Novom Travniku u što kraćem roku, te predmet vratiti Općinskom sudu u Travniku. O odluci Kantonalnog suda u Novom Travniku upoznat će se sve sudije obaju sudova.
Općinski i Kantonalni sud u Mostaru	Potpisnice Memoranduma su suglasne da u slučaju većeg broja istih ili sličnih predmeta s istim ili sličnim činjeničnim i pravnim osnovom, a s ciljem jedinstvenog postupanja i postizanja veće pravne sigurnosti, Općinski sud prioriteto uzima u rad jedan od predmeta koji se smatra tzv. „tipskim“ predmetom, pa nakon odluke i izjavljene žalbe isti dostavi Županijskom/Kantonalnom sudu u Mostaru, o kojem će isti kao drugostepeni sud odlučiti u skladu s tačkom II 3. ovog Memoranduma, te isti vratiti prvostepenom sudu. Cilj ovakve saradnje je ujednačavanje u postupanju obaju sudova i postizanje veće pravne sigurnosti. S ciljem ubrzanja postupaka, odnosno da predmeti ne bi nepotrebno čekali zbog žalbe na (manje) procesne odluke kojima se predmet ne završava, drugostepeni sud će dati prioritet takvim predmetima.
Općinski i Kantonalni sud u Širokom Brijegu	Potpisnice Memoranduma su suglasne da u slučaju većeg broja istih ili sličnih predmeta s istim ili sličnim činjeničnim i pravnim osnovom, a s ciljem jedinstvenog postupanja i postizanja veće pravne sigurnosti, Općinski sud delegira Županijskom sudu Široki Brijeg tzv. „pilot-predmet“, a o predmetu će odlučiti Županijski sud Široki Brijeg u što kraćem roku, te predmet vratiti Općinskom sudu. O odluci Županijskog suda Široki Brijeg upoznat će se svi suci suda.
Osnovni i Okružni sud u Trebinju	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog i Kantonalnog suda u Tuzli.
3. Zahtjev za ujednačavanje sudske prakse	

Općinski i Kantonalni sud u Sarajevu	<p>Nije uspostavljen kao specifičan vid saradnje, ali se u drugoj formi saradnje međusobno ukazuje na neujednačenu sudsku praksu:</p> <p><i>Potpisnice Memoranduma su saglasne da se na tromjesečnim stručnim sastancima predstavnici sudova upoznaj i da rade na pitanjima od obostranog interesa, kao što su primjerice: pojavljivanje različitih odluka po istom pitanju u obama sudovima i preveniranju takvih pojava, te da nakon sastanka o rezultatima istog obavezno upoznaj u sudije svojih odjeljenja.</i></p>
Osnovni i Okružni sud u Banjoj Luci	<p>Zahitjev za ujednačavanje prakse: slučaj kad je, u pogledu predmeta s istovrsnim i činjeničnim i pravnim osnovom, drugostepeni sud donio odluke u kojima su izražena različita pravna stanovišta i prvostepeni predmeti po žalbi različito riješeni. Zahitjev za ujednačavanje prakse dostaviti sudskoj upravi (predsjedniku suda i predsjedniku odjeljenja). Zahitjev se obavezno iznosi na sjednici odjeljenja, drugostepenog suda i o zaključku (zauzetom stanovištu) obavještava prvostepeni sud.</p>
Općinski i Kantonalni sud u Tuzli	<p>...međusobno ukazivanje predsjednika odjeljenja na različito postupanje i odlučivanje u istovrsnim ili sličnim predmetima kako bi se na odjeljenjima zauzeo jedinstven stav, a o kojem će predsjednik tog odjeljenja obavijestiti predsjednika odjeljenja drugog suda, koji će o tome upoznati sudije svog odjeljenja.</p>
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	<p>...podnošenje zahtjeva za ujednačavanje sudske prakse u slučaju kada je, u pogledu predmeta istovrsnim činjeničnim i pravnim osnovom, drugostepeni sud donio odluke u kojima su izražena različita pravna stanovišta i prvostepeni predmeti po žalbi različito riješeni. Zahitjev za ujednačavanje prakse podnosi predsjednik sudskog odjeljenja prvostepenog suda na osnovu zaključka sudskog odjeljenja, preko sudske uprave prvostepenog suda, a zahitjev se podnosi sudskoj upravi Okružnog suda u Bijeljini (predsjedniku suda i predsjedniku Građanskog odjeljenja) koji će taj zahtjev da iznese na sjednicu Građanskog odjeljenja.</p>
Osnovni i Apelacioni sud Brčko distrikta BiH	<p>Nije uspostavljen kao specifični vid saradnje, ali se u drugoj formi saradnje međusobno ukazuje na neujednačenu sudsku praksu:</p> <p><i>Sudovi su saglasni da se zajednički sastanci održe na inicijativu bilo kojeg suda, odnosno Građansko-privredno-upravnog odjeljenja Osnovnog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine ili Apelacionog suda Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, i kada je to potrebno radi upoznavanja s pitanjima od zajedničkog interesa, a naročito radi upoznavanja s činjenicom postojanja različitih odluka o istim pravnim pitanjima.</i></p>
Općinski i Kantonalni sud u Zenici	<p>Nije uspostavljen kao specifičan vid saradnje, ali se u drugoj formi saradnje međusobno ukazuje na neujednačenu sudsku praksu:</p> <p><i>Sastanci predstavnika sudova će se održavati dva puta godišnje (po potrebi i češće), u prvoj i drugoj polovini godine. Sastancima će prethoditi pitanja blagovremeno upućena od strane Općinskog suda u Zenici, a koja se tiču spornih pravnih pitanja, procesne ili materijalne prirode. Predstavnici sudova će se upoznati s pojavom novih vrsta predmeta, pojavom različitih odluka obaju sudova povodom istih pitanja s ciljem prevencije nastupanja takvih pojava, kao i drugim problemima u radu na pojedinim predmetima. O sastancima će se sačinjavati pisani zapisnici, o kojima će predsjednici odjeljenja obaju sudova upoznati sudije.</i></p>
Osnovni i Okružni sud u Doboju	<p>...u slučaju kad je u pogledu predmeta s istovrsnim ili vrlo sličnim činjeničnim pravnim osnovom, drugostepeni sud donio odluke u kojima su izražena različita pravna stanovišta, a prvostepeni predmeti po žalbi različito riješeni, predsjednik sudskog odjeljenja prvostepenog suda može podnijeti prijedlog predsjedniku suda i predsjedniku sudskog odjeljenja drugostepenog suda za ujednačavanje sudske prakse. Prijedlog se obavezno iznosi na sjednici odjeljenja drugostepenog suda i o zauzetom stanovištu obavještava prvostepeni sud.</p>

Općinski sud u Travniku i Kantonalni sud u Novom Travniku	<p>Potpisnice Memoranduma su saglasne da u slučaju kada Općinski sud u Travniku ustanovi da u predmetima s istim ili sličnim činjeničnim i pravnim osnovom Kantonalni sud u Novom Travniku donese različite odluke, Općinski sud u Travniku će obavijestiti Kantonalni sud u Novom Travniku nakon održanog sastanka parničnog odjeljenja suda i obavijestiti predsjednika suda o zaključcima sa sastanka odjeljenja, a predsjednik suda će isto uputiti Kantonalnom sudu u Novom Travniku, te nakon što Kantonalni sud u Novom Travniku odluči i zauzme svoj stav, o istome obavijestiti Općinski sud u Travniku. Navedeno je s ciljem ostvarivanja jedinstvenog rješavanja predmeta i ujednačavanja sudske prakse u istovjetnim predmetima, radi postizanja pravne sigurnosti.</p>
Općinski i Kantonalni sud u Mostaru	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog suda u Travniku i Kantonalnog suda u Novom Travniku.
Općinski i Kantonalni sud u Širokom Brijegu	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog suda u Travniku i Kantonalnog suda u Novom Travniku.
Osnovni i Okružni sud u Trebinju	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog i Kantonalnog suda u Tuzli.
4. Harmonizacija sudske prakse putem objavljivanja odluka	
Općinski i Kantonalni sud u Sarajevu	<p>Potpisnice Memoranduma su saglasne da se postupanja obaju sudova harmoniziraju putem objavljivanja odluka, pravnih shvatanja i stavova drugostepenog suda, a kako bi isti bili dostupni sudijama obaju sudova i učesnicima parničnog postupka, u koju svrhu treba da posluži bilten sudske prakse ili objavljivanje putem web-stranice drugostepenog suda. Na prednji način će se pojednostaviti praćenje sudske prakse i dostupnost iste.</p>
Osnovni i Okružni sud u Banjoj Luci	...objavljivati odluke suda na web-stranici sortirane po pravnim oblastima i zakonskim odredbama.
Općinski i Kantonalni sud u Tuzli	U Memorandumu Općinskog i Kantonalnog suda u Tuzli nije predviđena klasična saradnja u smislu objavljivanja odluka na web-stranicama sudova, ali je predviđen specifičan mehanizam upoznavanja s postupanjem suda: razmjena novih pravnih stavova zauzetih na odjeljenjima obaju sudova i razmjena informacija za koje se procijeni da su bitne za postupanje u predmetima.
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	...uspostaviti koordinaciju između sudova u pogledu objavljivanja odluka i sudske prakse.
Osnovni i Apelacioni sud Brčko distrikta BiH	...objavljivanjem pravnih shvatanja, stavova i odluka Apelacionog suda na web-stranici obaju sudova.
Općinski i Kantonalni sud u Zenici	<p>Kantonalni sud u Zenici će na web-stranici objavljivati odluke, pravna shvatanja i stavove za koje bude smatrao da su od značaja za rad Općinskog suda u Zenici, uključujući i odluke kojima se rješava predmet nekog drugog suda s područja Zeničko-dobojskog kantona, a kojima Općinski sud u Zenici nema pristup putem CMS sistema. Postupajući na ovakav način omogućit će se brzo i efikasno upoznavanje s odlukama, pravnim shvatanjima i stavovima drugostepenog suda, kako sudija tako i učesnika u parničnom postupku.</p>

Osnovni i Okružni sud u Doboju	Objavljivanje odluka, pravnih shvatanja i stavova drugostepenog suda putem stručnog lica zaduženog za izbor i distribuciju sudske prakse, odnosno na drugi pogodan način putem razmjene sudske prakse, elektronskim i fizičkim putem razmjennom, kao što će se obezbjeđivanjem dostupnih odluka, pravnih shvatanja i stavova drugostepenog suda po pravnim oblastima pojednostaviti praćenje sudske prakse i upotrebljivost iste sudijama obaju sudova i učesnicima parničnog postupka, a u koju svrhu stručna lica obaju sudova će na zajedničkim sastancima (najmanje jedanput u tri mjeseca, a po potrebi i češće) utvrđivati aktuelnu sudsku praksu i prioritet međusobne distribucije.
Općinski sud u Travniku i Kantonalni sud u Novom Travniku	Objavljivanjem odluka Kantonalnog suda u Novom Travniku, pravnih shvatanja i stavova za koje smatra da su od značaja za rad Općinskog suda u Travniku putem web-stranice. Potpisnice Memoranduma su saglasne da se postupanje obaju sudova harmonizira i putem objavljivanja odluka, pravnih shvatanja i stavova drugostepenog suda, a kako bi isti bili dostupni sudijama obaju sudova i učesnicima u postupku. Ove odluke i stavovi će se objavljivati na web-stranici Kantonalnog suda u Novom Travniku, a sve s ciljem jednostavnijeg praćenja sudske prakse i dostupnosti iste.
Općinski i Kantonalni sud u Mostaru	Županijski/Kantonalni sud u Mostaru će na web-stranici objavljivati odluke, pravna shvatanja i stavove za koje bude smatrao da su od značaja za rad Općinskog suda u Mostaru, uključujući i odluke kojima se rješava predmet nekog drugog suda s područja Hercegovačko-neretvanskog kantona, a kojima Općinski sud u Mostaru nema pristup putem CMS sistema. Postupajući na ovakav način, omogućit će se brzo i efikasno upoznavanje s odlukama, pravnim shvatanjima i stavovima drugostepenog suda, kako sudija tako i učesnika u parničnom postupku.
Općinski i Kantonalni sud u Širokom Brijegu	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog suda u Travniku i Kantonalnog suda u Novom Travniku.
Osnovni i Okružni sud u Trebinju	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog i Kantonalnog suda u Tuzli.
5. Održavanje zajedničkih okrughih stolova i edukacija	
Općinski i Kantonalni sud u Sarajevu	...organizovanje, u skladu s mogućnostima, zajedničkih ciljnih edukacija ili okrughih stolova. Potpisnice Memoranduma su saglasne da se uspostavljena saradnja treba i dalje razvijati i unapređivati, te se obavezuju na kontinuirano djelovanje u tom pravcu, a naročito da po važnijim pitanjima organizuju zajedničke edukacije odnosno okrughle stolove, shodno postojećim mogućnostima.
Osnovni i Okružni sud u Banjaluci	...organizovanje „okrughih stolova“ posredstvom Centra za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske, radi raspravljanja o pravnim pitanjima iz oblasti procesnog i materijalnog prava. „Okrugli sto“ organizovati po inicijativi prvostepenog ili drugostepenog suda i unaprijed delegiranim pitanjima, uz obavezu prihvatanja inicijative od strane suda koji nije inicirao „okrugli sto“.
Općinski i Kantonalni sud u Tuzli	...organizovanje ciljnih edukacija ili okrughih stolova, po potrebi u saradnji s Centrom za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH, te pravnim fakultetima, s ciljem angažovanja edukatora i profesora za odabrane teme, a na kojima će učestvovati sudije i stručni saradnici obaju sudova.
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	Nastaviti praksu organizovanja okrughih stolova posredstvom Centra za edukaciju sudija i tužilaca Republike Srpske, radi raspravljanja o pravnim pitanjima iz oblasti procesnog i materijalnog prava, po inicijativi prvostepenog ili drugostepenog sudiije i unaprijed delegiranim pitanjima, uz obavezu prihvatanja inicijative od strane suda koji nije inicirao „okrugli sto“.
Osnovni i Apelacioni sud Brčko distrikta BiH	...po potrebi, a na inicijativu građansko-privredno-upravnog odjeljenja bilo Osnovnog suda bilo Apelacionog suda, organizovati zajedničke i ciljne edukacije.
Općinski i Kantonalni sud u Zenici	Nije uspostavljeno kao specifičan vid saradnje.

Osnovni i Okružni sud u Doboju	...organizovanje „okruglih stolova“ posredstvom Centra za edukaciju sudija i javnih tužilaca Republike Srpske povodom inicijative prvostepenog ili drugostepenog suda s unaprijed pripremljenim stručnim pitanjima koja će biti predmet raspravljanja.
Općinski sud u Travniku i Kantonalni sud u Novom Travniku	Nije uspostavljeno kao specifičan vid saradnje.
Općinski i Kantonalni sud u Mostaru	Nije uspostavljeno kao specifičan vid saradnje.
Općinski i Kantonalni sud u Širokom Brijegu	Nije uspostavljeno kao specifičan vid saradnje.
Osnovni i Okružni sud u Trebinju	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog i Kantonalnog suda u Tuzli.
6. Zajedničko razvijanje autoriteta sudova i povjerenja javnosti u rad pravosuđa	
Općinski i Kantonalni sud u Sarajevu	<i>Potpisnice Memoranduma su saglasne da je od iznimnog značaja raditi na izgradnji poštovanja autoriteta suda, te se obavezuju promovisati isti cilj kroz svoja postupanja, a na taj način će se i učesnicima parničnog postupka nastojati razviti svijest o prednjem.</i>
Osnovni i Okružni sud u Banjoj Luci	<i>Radi izgradnje i poštovanja autoriteta suda, sudovi će promovisati procesnu disciplinu kroz svoje odluke i rad i nastojati da i učesnici parničnog postupka usvoje takav model ponašanja pred sudom, s ciljem postizanja povjerenja javnosti u rad pravosuđa kroz kvalitet i usaglašenost odluka, te će, u cilju navedenog, sudovi preduzeti aktivnosti radi poboljšanja procesne discipline i poboljšanja kvaliteta sudskih odluka primjenom Smjernica o provođenju postupka i Pritučenika za pismenu izradu presude, koje su izrađene, odnosno prihvaćene, u projektu međusobne saradnje sudova; održavanje sastanaka (po potrebi) između predstavnika sudova kako bi radili na pitanjima od obostranog interesa koja se tiču poboljšanja organizacije i rada sudova.</i>
Općinski i Kantonalni sud u Tuzli	<i>Radi izgradnje i poštivanja autoriteta suda potpisnici Memoranduma će unaprijediti organizaciju rada u sudovima, te će kontinuirano raditi na promovisanju procesne discipline i poboljšanju kvaliteta sudskih odluka, postizanju povjerenja građana u rad pravosuđa.</i>
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	<i>Radi izgradnje i poštovanja autoriteta suda, sudovi će promovisati procesnu disciplinu kroz svoje odluke i rad i nastojati da i učesnici parničnog postupka usvoje takav model ponašanja pred sudom, s ciljem postizanja povjerenja javnosti u rad pravosuđa.</i>
Osnovni i Apelacioni sud Brčko distrikta BiH	Nije uspostavljeno kao specifičan vid saradnje.
Općinski i Kantonalni sud u Zenici	<i>Potpisnice Memoranduma su saglasne da će u daljem radu nastaviti poštovati procesnu disciplinu u skladu s odredbama Zakona o parničnom postupku te Smjernicama za postupanje u prvostepenom parničnom postupku, jačati kvalitet i usaglašenost sudskih odluka, s ciljem jačanja povjerenja javnosti u rad pravosuđa.</i>
Osnovni i Okružni sud u Doboju	<i>Od izuzetnog značaja je i rad na izgradnji poštivanja autoriteta suda, pa je obavezno tako postupati tokom postupka, a na koji način će se učesnicima parničnog postupka nastojati razviti svijest o tome. Zajednički interes je i jačanje povjerenja javnosti u rad pravosuđa, pa je obaveza kroz uspostavljenu saradnju, a naročito kroz kvalitet i usaglašenost odluka, nastojati povećati povjerenje javnosti u rad pravosuđa. Navedeno će se postići primjenom Smjernica o provođenju postupka i do sada usvojenim priručnicima za pismenu izradu presuda, koji su prihvaćeni u ranijim projektima prilikom stručnog usavršavanja sudija putem Centra za edukaciju sudija i javnih tužilaca Republike Srpske.</i>

Općinski sud u Travniku i Kantonalni sud u Novom Travniku	<i>Potpisnice Memoranduma su saglasne da je od zajedničkog interesa postizanje maksimalno mogućeg povjerenja u rad pravosuđa, kroz uspostavljenu saradnju, naročito kroz kvalitet, usaglašenost odluka i rješavanje predmeta u razumnom roku.</i>
Općinski i Kantonalni sud u Mostaru	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog suda u Travniku i Kantonalnog suda u Novom Travniku.
Općinski i Kantonalni sud u Širokom Brijegu	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog suda u Travniku i Kantonalnog suda u Novom Travniku.
Osnovni i Okružni sud u Trebinju	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog i Kantonalnog suda u Tuzli.
7. Zajednička promocija procesne discipline u parničnim postupcima putem odluka i postupanja u konkretnim postupcima, s ciljem efikasnijeg i ekonomičnijeg postupanja	
Općinski i Kantonalni sud u Sarajevu	<i>Potpisnice Memoranduma su saglasne da je procesna disciplina jedan od temelja efikasnosti parničnog postupka, te se obavezuju da istu, u najvećoj mogućoj mjeri, a u skladu s odredbama Zakona o parničnom postupku, promovišu kroz svoje odluke, te da kontinuirano rade na tome da učesnici parničnog postupka usvajaju takav model ponašanja pred sudom.</i>
Osnovni i Okružni sud u Banjoj Luci	<i>Radi izgradnje i poštovanja autoriteta suda, sudovi će promovisati procesnu disciplinu kroz svoje odluke i rad i nastojati da i učesnici parničnog postupka usvoje takav model ponašanja pred sudom, s ciljem postizanja povjerenja javnosti u rad pravosuđa kroz kvalitet i usaglašenost odluka, te će se u cilju navedenog sudovi preduzeti aktivnosti radi poboljšanja procesne discipline i poboljšanja kvaliteta sudskih odluka primjenom Smjernica o provođenju postupka i Priručnika za pismenu izradu presude, koji su izrađeni odnosno prihvaćeni u projektu međusobne saradnje sudova, održavanje sastanaka (po potrebi) između predstavnika sudova kako bi radili na pitanjima od obostranog interesa koja se tiču poboljšanja organizacije i rada sudova.</i>
Općinski i Kantonalni sud u Tuzli	<i>Radi ostvarenja ciljeva Memoranduma Potpisnice će nastojati da kroz rad svojih odjeljenja afirmišu načela efikasnosti i ekonomičnosti postupka kao i aktivniju ulogu sudija u tim odjeljenjima, kako bi se otklonili nedostaci koji usporavaju postupak pred prvostepenim sudom, a tiču se pitanja urednosti dostave pismena strankama, urednosti zastupanja, donošenja odluka o svim zahtjevima stranaka, urednosti žalbe i slično.</i>
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	<i>Radi izgradnje i poštovanja autoriteta suda, sudovi će promovisati procesnu disciplinu kroz svoje odluke i rad i nastojati da i učesnici parničnog postupka usvoje takav model ponašanja pred sudom, s ciljem postizanja povjerenja javnosti u rad pravosuđa.</i>
Osnovni i Apelacioni sud Brčko distrikta BiH	<i>...da stranke efikasnije ostvaruju svoja prava u postupcima pred sudovima Distrikta skraćanjem postupka striktnom primjenom odredaba procesnog zakona, koji je u primjeni u parničnim postupcima.</i>
Općinski i Kantonalni sud u Zenici	Nije uspostavljena kao specifičan vid saradnje , ali je u uvodnim odredbama propisan ovaj cilj.
	<i>Potpisnice Memoranduma su saglasne da je cilj saradnje ujednačavanje sudske prakse, jačanje autoriteta suda, brže i ekonomičnije rješavanje sudskih postupaka s krajnjim ciljem, a to je pravna sigurnost, uz maksimalno očuvanje nezavisnosti u radu obaju sudova i sudija.</i>

Osnovni i Okružni sud u Doboju	Procesna disciplina je jedan od temelja efikasnosti parničnog postupka, te je obaveza sudova da u skladu s odredbama Zakona o parničnom postupku kroz svoje odluke kontinuirano rade na tome da učesnici parničnog postupka prihvate takav model ponašanja pred sudom. - Obezbjediti dosljednu primjenu odredbi koje se tiču postupanja sa spisima predmeta, a naročito sređivanje spisa predmeta i postupanje s nesređenim spisima predmeta kao što su: otklanjanje svih procesnih nedostataka prije dostavljanja spisa radi odlučivanja po žalbi, da li je stranku uredno zastupao punomoćnik, da li je žalba uredna, da li je donesena dopunska odluka po prijedlogu po žalbi i slično.
Općinski sud u Travniku i Kantonalni sud u Novom Travniku	Potpisnice Memoranduma su saglasne da je procesna disciplina jedan od osnova efikasnosti parničnog postupka, o kojoj sudije moraju posebno voditi računa u postupanju u svakom predmetu, u skladu s odredbama Zakona o parničnom postupku FBiH. Potpisnice Memoranduma su saglasne da se u smislu afirmacije načela efikasnosti i ekonomičnosti postupka, shodno relevantnim odredbama Zakona o parničnom postupku FBiH, poduzimaju sve radnje u pogledu urednosti spisa, shodno odredbi člana 42. stavovi (2) i (3) i članova 44., 45. i 46. Pravilnika o unutrašnjem poslovanju sudova. Potpisnice Memoranduma su saglasne da se uspostavljen saradnja treba i dalje razvijati i unapređivati i obavezuju se na kontinuirano djelovanje kroz poboljšanje procesne discipline, primjenom Smjernica o provođenju postupka i Priručnika za pismenu izradu presuda koji su izrađeni i prihvaćeni u postupku međusobne saradnje.
Općinski i Kantonalni sud u Mostaru	Potpisnice Memoranduma su saglasne da je procesna disciplina jedan od osnova efikasnosti parničnog postupka, o kojoj sudije moraju posebno voditi računa u postupanju u svakom predmetu, u skladu s odredbama Zakona o parničnom postupku FBiH.
Općinski i Kantonalni sud u Širokom Brijegu	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog i Kantonalnog suda u Mostaru.
Osnovni i Okružni sud u Trebinju	Istovjetna odredba kao u Memorandumu Općinskog i Kantonalnog suda u Tuzli.
8. Drugi specifični vidovi saradnje propisani pojedinim memorandumima	
Osnovni i Okružni sud u Banjoj Luci	...obezbjediti dosljednu primjenu odredbi Zakona o parničnom postupku koje se odnose na žalbeni postupak i to: otklanjanjem procesnih nedostataka prije dostavljanja spisa, radi donošenja odluke o žalbi (uredno zastupanje, uredna žalba, donošenje dopunske odluke po prijedlogu istaknutom u žalbi), izrada drugostepenih rješenja kojim se ukida prvostepena odluka saglasno sadržaju odredbe čl. 227. st. (6) ZPP, postupanje prvostepenog suda u ponovnom postupku saglasno sadržaju odredbe čl. 228. ZPP u smislu obaveze za provođenje svih parničnih radnji i raspravljanja spornih pitanja na koje je upozorio drugostepeni sud u svom rješenju; u pogledu urednosti spisa preduzeti aktivnosti saglasno odredbi čl. 42. st. (2) i st. (3), čl. 44., čl. 45. i čl. 46. Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju.
Osnovni i Okružni sud u Bijeljini	...jačati ulogu odjeljenja u smislu ujednačavanja sudske prakse, saglasno odredbi člana 18. stav (2) Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju i Poslovnika o radu odjeljenja.

<p>Osnovni i Okružni sud u Doboju</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ...zaduživanjem sudskog osoblja čiji je opis poslova obezbjeđenje lica i sudske imovine da posvete maksimalnu pažnju i s punom odgovornošću i profesionalno postupaju prilikom prijema i kretanja stranaka i drugih posjetilaca, kao i u saradnji sa službenim licima sudske policije omogućuje siguran i nesmetan rad u Osnovnom i Okružnom sudu u Doboju; - jačati ulogu predsjednika sudskih odjeljenja u smislu praćenja i proučavanja sudske prakse u skladu s članom 17. stav (1) tačka i) Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju RS; - jačati ulogu sudskog odjeljenja u smislu ujednačavanja sudske prakse, a u skladu s odredbom člana 18. stav (2) Pravilnika o unutrašnjem sudskom poslovanju RS i odgovarajućim odredbama Poslovnika o radu sudskog odjeljenja; - obavezno postupanje prvostepenog suda u ponovnom postupku saglasno obavezi za provođenje svih parničnih radnji i raspravljanja svih spornih pitanja na koje je upozorio drugostepeni sud u svom rješenju - sadržaj drugostepenih rješenja kojim se ukida prvostepena odluka mora biti strogo u skladu s odgovarajućim odredbama ZPP, odnosno odredbi koje su povrijeđene i u čemu se povrede sastoje, da bi prvostepenom sudu bilo u potpunosti jasno koje povrede i nedostatke treba da otkloni i na koji način...
<p>Općinski sud u Travniku i Kantonalni sud u Novom Travniku</p>	<p>Potpisnice Memoranduma su saglasne da će, prije delegiranja određenog spornog pravnog pitanja Vrhovnom sudu Federacije BiH, Općinski sud u Travniku zatražiti informaciju od Kantonalnog suda u Novom Travniku da li je po tom spornom pravnom pitanju već zauzeo stajalište u predmetima drugih sudova s područja Srednjobosanskog kantona/Kantona Središnja Bosna. Potpisnice Memoranduma su, također, saglasne da se dosljedno primjenjuju odredbe Zakona o parničnim postupku FBiH koji se odnosi na žalbeni postupak i to: otklanjanje procesnih nedostataka prije dostavljanja spisa radi donošenja odluke o žalbi (uredno zastupanje, uredna žalba, ispitati blagovremenost žalbe, donošenje dopunske odluke po prijedlogu istaknutom u žalbi), izrada drugostepenih rješenja saglasno sadržaju odredbe člana 227. stav (6) Zakona o parničnom postupku FBiH, a kojim rješenjima se ukidaju prvostepene odluke, s jasnom i potpunom uputom prvostepenom sudu za postupanje u ponovnom postupku, saglasno sadržaju odredbe člana 228. Zakona o parničnom postupku FBiH u smislu obaveze na provođenje svih parničnih radnji i raspravljanja spornih pitanja na koje je upozorio drugostepeni sud u svom rješenju.</p>
<p>Općinski i Kantonalni sud u Mostaru</p>	<p>Potpisnice Memoranduma su saglasne da se u smislu afirmacije načela efikasnosti i ekonomičnosti postupka, shodno relevantnim odredbama Zakona o parničnom postupku FBiH, poduzimaju sve radnje u pogledu urednosti spisa, shodno odredbi člana 42. stavovi (2) i (3), člana 44., 45. i 46. Pravilnika o unutrašnjem poslovanju sudova, a s ciljem izbjegavanja primjene člana 48. Pravilnika.</p> <p>Potpisnice Memoranduma su saglasne da se u smislu afirmacije načela efikasnosti i ekonomičnosti postupka, kao i primjene člana 47. stav (2) Pravilnika o unutrašnjem poslovanju sudova, pored spisa hitne prirode, istim smatraju i spisi u kojima su donesene procesne odluke kojima se predmet ne završava i kojima se odlučuje po žalbi, te da se isti, u nedostatku trenutne oznake hitnosti u CMS, označavaju kao hitni na prikladan način na oмотu spisa prilikom slanja predmeta Županijskom/Kantonalnom sudu u Mostaru radi odlučivanja po žalbi.</p>
<p>Osnovni i Okružni sud u Trebinju</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Razmjenom novih pravnih stavova zauzetih na odjeljenjima obaju sudova i razmjenom informacija za koje se procijeni da su bitne za postupanje u predmetima.

PRILOG R „DOKAZI I ČINJENICE“

1. ČINJENICE

Sudska odluka je rezultat primjene materijalnog prava na utvrđene činjenice. Sudija primjenjuje univerzalne, apstraktno formulisane pravne propise na činjenice u konkretnom predmetu.

Sudska odluka, kada je napisana, ima oblik silogizma. U logici, silogizam je oblik zaključivanja koji se sastoji od tri pretpostavke: premisa maior, premisa minor i conclusio.

Knjiški primjer silogizma nalazimo kod zaključivanja na sljedeći način:

Svi ljudi su smrtni. (premissa *maior*)
Sokrat je čovjek. (premissa *minor*)
Sokrat je smrtan. (zaključak - *conclusio*)

Sudska odluka ima ovaj oblik silogizma.

U sudskoj odluci, pravni propis je premisa *maior*, npr.

Pravna radnja obavljena pod prisilom je ništavna.

Premisa *minor* je utvrđena činjenica u konkretnom slučaju, npr.

Starac je sačinio oporuku pod prisilom.

Zaključak (*conclusio*) je:

Oporuka je ništavna.

Od dva elementa koji čine sudsku odluku – zakon i činjenice – pravni propisi privlače najviše pažnje: koje od njih primijeniti? kako ih tumačiti? šta je prihvaćeno u sudskoj praksi? Ovo se uči na studiju prava i može se provjeriti u udžbenicima.

U spisima predmeta pravnici u pravilu posvećuju veliku pažnju pravnim aspektima spora. Što je čudno, ako bolje razmislite jer su činjenice jednako važne za ishod predmeta kao i pravo.

Za razliku od zakonskih odredbi, koje su propisane i uvijek se mogu pogledati u knjigama i literaturi, za činjenice ne postoje izvori. Ne možete ih potražiti u knjigama; činjenice morate otkriti i utvrditi u svakom predmetu pojedinačno. Tačne činjenice su često presudne za ishod predmeta. Činjenice su te zbog kojih predmet uspije ili propadne.

Uzmimo primjer starca: potrebno je utvrditi da li je starac sačinio oporuku pod prisilom. Da bismo izveli ovakav zaključak, potrebno je ispitati sve događaje koji su doveli do čina potpisivanja oporuke. Kada je napisao oporuku? Ko je svjedočio potpisivanju oporuke? Šta je prethodilo sačinjavanju oporuke? Kakvo je bilo mentalno stanje starca? Postoje li značajni interesi drugih osoba u vezi s oporukom? Sve ove činjenice je potrebno istražiti i utvrditi, ukoliko ih je jedna strana navela, a druga ih osporava.

Istovremeno, iz primjera je jasno da se utvrđivanje činjenica ne može odvojiti od važećih pravnih propisa. Pravni propisi su nam neophodni za utvrđivanje činjenica.

Pravni propisi određuju koncept pravnog akta i prisile. To su pravni termini koji su poprimili određenu konotaciju i značaj. Da bismo utvrdili je li starac postupio pod prisilom, prvo moramo

znati šta se u zakonu podrazumijeva pod "prisilom". Drugim riječima, činjenice se utvrđuju na osnovu važećih zakonskih propisa.

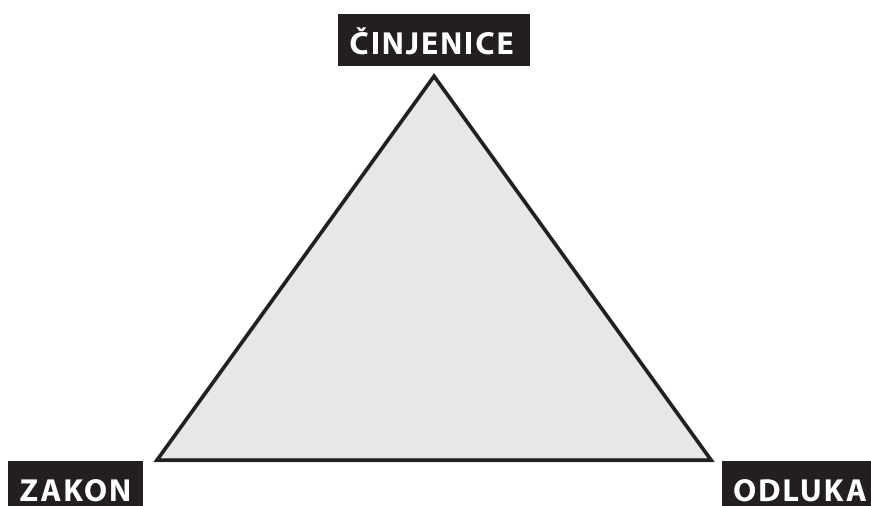
Dakle, možemo vidjeti da sudska odluka nije rezultat linearnog procesa. Sudija ne počinje utvrđivanjem primjenjivih zakonskih odredbi, pa tome doda činjenice i konačno dolazi do zaključka. Da bi znao koje su zakonske odredbe primjenjive, on već mora imati neku predstavu o činjenicama. U protivnom je nemoguće odrediti koje su zakonske odredbe primjenjive. Isto tako, sudija ne može započeti s utvrđivanjem činjenica u predmetu. Mora imati neku predstavu o relevantnim zakonskim odredbama.

Nadalje, sudija mora imati predstavu o ishodu do kojeg želi doći. Kakva bi bila odluka da su činjenice takve i takve? Imam li dovoljno informacija?

Sudija je uključen u stalni proces započinjanja, prilagođavanja, fokusiranja, preispitivanja i odlučivanja. To je proces sudskog odlučivanja.

Navedeno se može vizuelno prikazati pomoću ovog trougla:

Tri strane trougla su: činjenice - zakon - odluka.

One su međusobno povezane. U procesu donošenja odluke, sudija se kreće s jednog kraja na drugi, naprijed – nazad.

2. Utvrđivanje činjenica

Hajde da poblje pogledamo jedan od tri ugla trougla sa slike - činjenice.

Pravilno utvrđivanje činjenica od suštinske je važnosti za sve sudske odluke.

Potrebno je praviti jasnu razliku između *činjenica* i *zakona*. Kao što smo ranije vidjeli, zakon ima univerzalnu primjenu. Činjenice su ograničene na konkretan predmet; odnose se samo na taj predmet.

U gotovo svim pravnim sistemima sudije svoje presude započinju utvrđivanjem činjenica u konkretnom predmetu. Ovaj proces se, shodno tome, razlikuje od pobrojavanja važećih zakonskih

propisa. Dakle, u gotovo svim pravnim sistemima u presudama ćete naći zaseban stav s pregledom ili sažetkom događaja relevantnih za tu sudsku odluku.

U Nizozemskoj, ovo se radi za svaki navod ponaosob, hronološkim redoslijedom. U presudama u Britaniji ili Americi, s druge strane, činjenice se obično navode u obliku narativa.

Šta možemo reći o potrebi pregleda ili sažetka o činjenicama u kvalitetnoj sudskoj odluci? Šta je potrebno za pravilno utvrđivanje činjenica?

1. Činjenice moraju biti utvrđene s najvećim mogućim stepenom tačnosti.
2. Činjenice moraju biti utvrđene s najvećim mogućim stepenom potpunosti.

Dakle, postoje dva aspekta: tačnost i potpunost. U praksi je, naravno, nemoguće uvijek tačno i u potpunosti utvrditi sve činjenice, zato što ih je beskonačno mnogo. Međutim, to nije neophodno. Glavni preduslov je da sudija uzme u obzir *relevantne činjenice*.

Sudija treba samo pravilno i u potpunosti utvrditi one činjenice koje su relevantne za njegovu/njenu ocjenu predmeta.

Relevantne činjenice

Ovo me dovodi do sljedećeg pitanja: šta su to "relevantne činjenice"? Relevantnost je relativan koncept - nešto nije relevantno u apsolutnom smislu, već samo u odnosu na *nešto drugo*.

U sudskoj odluci ovo znači da su relevantne činjenice one koje su od koristi ili suštinske važnosti za rješavanje spora. Koje činjenice su korisne ili važne zavisi od važećih zakonskih propisa, dok su važeći zakonski propisi utvrđeni na osnovu tužbe i odgovora na tužbu.

Naprimjer, ukoliko prodavač zahtijeva određenu cijenu za robu, a kupac tvrdi da su strane u sporu dogovorile nižu cijenu, činjenica koju treba utvrditi je kupoprodajna cijena robe koju su strane dogovorile. U konačnici, zakon predviđa da kupac mora platiti dogovorenu kupoprodajnu cijenu.

Ako, međutim, kupac tvrdi da isporučena roba nije u skladu s ugovorenim, naprimjer zbog oštećenja, druge činjenice dobijaju na relevantnosti, konkretno, je li roba oštećena. Znači, relevantnost činjenica zavisi od konkretnog predmeta.

Može biti teško odlučiti koje su konkretno činjenice relevantne. Nije neuobičajeno da strane iznose mnogo više činjenica nego što sudija smatra relevantnim za svoju ocjenu. Veoma je važno, za potrebe svoje analize, da sudija zna tačno koje su činjenice relevantne, na osnovu tužbe i odgovora na tužbu. Sudija ne bi trebao biti ometen činjenicama koje, iako interesantne u smislu da omogućavaju bolju sliku i razumijevanje slučaja, nisu u krajnjoj liniji odlučujuće za presudu. Ponavljam, relevantnost je fleksibilna. Ponekad, činjenice koje su se u početku činile manje važnim, dobiju na značaju tokom postupka. Možda se u početku nije činilo relevantnim za odluku o poništenju starčeve oporuke to što je njegova žena umrla i što je on pao niz stepenice dan prije toga, ali se ovo može pokazati značajnim kasnije, pri odlučivanju da li je oporuka donesena pod prisilom jer su ga smrt supruge i njegov pad niz stepenice učinili ranjivijim i podložnijim manipulaciji.

Pri utvrđivanju relevantnih činjenica, sudija prolazi kroz tri faze.

Prva faza: utvrđivanje nespornih činjenica

Pri utvrđivanju relevantnih činjenica sudija prvo iz argumentacije tužioca i tuženog izdvaja činjenice oko kojih se strane slažu. Te činjenice se navode u posebnom stavu presude.

U svakom slučaju, to je nešto što nizozemske sudije uče tokom obuke. Sudija prvo sumira sve činjenice oko kojih se strane slažu. U Nizozemskoj, ovo se uvijek radi hronološkim redoslijedom. Hronološko navođenje utvrđenih činjenica olakšava pisanje sudske odluke u kasnijoj fazi.

Utvrđivanje nespornih činjenica predstavlja prilično jasan sažetak, taksativno pobrojanih bitnih elemenata u predmetu.

Primjer:

Gospodin X je uzgajivač konja i trgovac konjima. Naziv njegove firme je "Happy Horse", sa sjedištem u Amsterdamu.

Gospodin Y je fizičko lice koje je došlo u firmu "Happy Horse" jer je zainteresovan za kupovinu konja za preponsko jahanje. Dana 3. decembra 2016. godine, on je u tu svrhu posjetio firmu "Happy Horse".

Gospodin X je gospodinu Y pokazao nekoliko konja; gospodin Y je kratko jahao jednog konja, po imenu Nightmare. Odmah nakon toga gospodin Y je rekao gospodinu X da želi kupiti tog konja...

Ovakav sažetak golih činjenica oko kojih se strane slažu predstavlja jasan uvod u spor. Sveden je na nesporne činjenice. Ovo je veoma korisno za samog sudiju, ali je isto tako veoma praktično i za drugostepeni sud, ukoliko prvostepeni sud to uradi odmah kako treba. To znači da drugostepeni sud neće imati potrebu preispitivati i ponovo utvrđivati sve detalje u predmetu, već može preuzeti činjenice utvrđene u prvostepenoj presudi. Samo u slučaju ako strane ospore ovakav sažetak činjenica, žalbeni sud će ih ponovo preispitati. Ali ako je prvostepeni sud ovo korektno uradio, neće biti potrebe za tim. Ako sudija želi biti siguran da su ove činjenice isključivo činjenice oko kojih nema spora među stranama, može tražiti od strana da to i potvrde na ročištu. Sudija može, naprimjer, provjeriti je li gospodin Y zaista posjetio "Happy Horse" na dan 3. decembra i da li je jahao konja po imenu "Nightmare".

Pripremno ročište, kako ono sada izgleda, je savršena prilika za utvrđivanje spornih i nespornih činjenica.

Ukoliko sudija ovo dobro vodi, strane se često dogovore oko 90% činjenica. Pozadina i uzroci koji su doveli do spora obično nisu predmet rasprave.

Dakle, nesporne činjenice često učine predmet već dovoljno jasnim i daju mu strukturu. Na ovaj način pažnju je lakše usmjeriti na pravi problem. Ako sudija ovo uradi kvalitetno, struktura rasprave među stranama će, također, biti bolja.

Korisno je spomenuti i to da nema potrebe za dokazivanjem nespornih činjenica. Dokaz je potreban samo u slučaju ako jedna od strana ospori činjenicu. Ako niko ne osporava, sudija nema potrebe dalje ispitivati tu činjenicu. Ako je gospodin Y priznao da je htio kupiti konja, nema potrebe pozivati konjušara za svjedoka. Ta činjenica je utvrđena i treba je uvrstiti među nesporne činjenice.

To me dovodi do druge faze utvrđivanja činjenica.

Druga faza: nepravna (kvazi)odlučka o dokazima

U drugoj fazi postupka utvrđivanja činjenica sudija razmatra činjenice oko kojih ne postoji saglasnost stranaka.

Svi znamo da neki advokati iznose neosnovane tvrdnje. Iznose sve što, na bilo koji način, može biti od koristi za predmet njihovog klijenta.

Treba li sudija uzeti svaki argument ozbiljno? Svakako da sudija treba pažljivo slušati i obratiti pažnju na sve navode. Međutim, to ne znači da sudija treba dati jednaku težinu svakom argumentu. Sudija treba u svakom trenutku imati na umu oko čega se zapravo vodi spor, odnosno suština rasprave.

Po mom mišljenju, osporavanje svega što druga strana iznosi je staromodan način parničenja. Time sudija gubi mnogo vremena na stvari koje nisu zaista relevantne ili se ne mogu uzeti ozbiljno. Stoga, sudija mora paziti da ne ode predaleko s tim.

Sudija bi uvijek trebao pokušati odvojiti važne od nevažnih stvari i ocijeniti da li je argument jedne strane odnosno osporavanje *ozbiljno*.

Sudija to radi na način da utvrđuje jesu li argument ili pobijanje pojašnjeni u dovoljnoj mjeri i potkrijepljeni, po mogućnosti, dokazima. Sudija može tražiti od strane minimum pojašnjenja i minimum potkrepljujućih dokaza.

Naprimjer, ako gospodin X tvrdi da je zaključen kupoprodajni ugovor s gospodinom Y, prema kojem je gospodin Y kupio konja, od gospodina X se može očekivati da navede (pojasni) kada i gdje je ugovor zaključen; da li je sklopljen usmeno ili u pisanom obliku; ime konja i ugovorenu cijenu. Drugim riječima, pojašnjenje sadrži *detalje*, a ponekad i objašnjenje potrebno za pravilno razumijevanje činjenica.

Ukoliko je iznesen argument da je ugovor sklopljen u pisanom obliku, može se izdati nalog da se predoči tekst ugovora. Ovo bi bilo dostavljanje *potkrepljujućih dokaza*.

Ukoliko strana ne uspije savladati tu minimalnu prepreku - osigurati ključne, osnovne dokumente ili dati objašnjenje odnosno pojašnjenje, nizozemski sudija će odlučiti da argumenti nisu dovoljno potkrijepljeni i iste odbaciti. Ova odluka će, naravno, u velikoj mjeri zavisiti od toga šta druga strana iznese u svoju odbranu.

Ako suprotna strana odmah prizna da je kupila konja po određenoj cijeni, činjenica da kupoprodajni ugovor nije predočen postaje manje bitna.

I od tuženog se može očekivati da savlada minimalnu prepreku. Ukoliko tuženi tvrdi da konj ima nedostatke, od njega se može tražiti da to pojasni. Od njega se očekuje da u najmanju ruku navede *koje nedostatke*. A ako tuženi osporava da je kupio konja, iako se u spisu nalazi e-mail u kojem on navodi da želi kupiti konja, od njega se može očekivati da, ako ništa, pojasni tu e-mail poruku. Naprimjer, da navede da je samo izrazio spremnost, ali ne i obećanje da će kupiti konja, ili da on nije taj koji je poslao e-mail. S obzirom da je postojanje e-mail poruke nesporno, možemo očekivati neku vrstu odbrane po tom pitanju.

Ako ne postoji čak ni najmanje pojašnjenje ili osnov za tvrdnju, nizozemski sudija obično odbacuje takav argument kao neosnovan. Ovo u suštini znači da će sudija odbaciti činjenični navod, ukoliko mu nedostaje kvalitet.

Ne samo da u tom slučaju argument ne može biti uvršten među utvrđene činjenice, nego (i ovo je ključno) sudija neće dozvoliti niti tražiti izvođenje dokaza. Sudija sudi na osnovu spisa. Pravilo koje se ovdje primjenjuje je sljedeće: Izvođenje dokaza mora biti zaslužno.

To znači da se izvođenje dokaza putem saslušanja svjedoka može dozvoliti samo ako je argument barem minimalno pojašnjen i potkrijepljen. Koji je to minimum u praksi zavisi od toga šta strane tvrde. Ukoliko postoji obilje e-mail poruka koje nešto pojašnjavaju, druga strana se ne može ograničiti na puko poricanje i mora smisliti nešto čime će to pobijati. Ukoliko to ne uspije, sudija neće prihvatiti njegovo osporavanje, već će navode druge strane prihvatiti kao istinite. U tom slučaju sudija će konstatovati da činjenica nije u dovoljnoj mjeri osporena, te se, stoga, treba smatrati utvrđenom činjenicom. Kvaziodluka o dokazima. *Kvazi*, jer sudija nije formalno naložio izvođenje dokaza, nego je odluku donio na osnovu spisa i održanog ročišta.

Treba napomenuti da, ukoliko neko samo navede da *može* dokazati nešto, to ne predstavlja dovoljno potkrijepljeno osporavanje; on, također, mora jasno navesti šta može dokazati, zašto i kako. Svi materijalni dokazi moraju biti dostavljeni istovremeno s podnescima.

Saslušanje svjedoka mora biti zaslužno.

U mnogim predmetima, strane dostavljaju sve dokaze uz svoje podneske: materijalne dokaze, pisane izjave svjedoka, mišljenja vještaka, e-mail poruke. To je, u osnovi, sudiji dovoljno za donošenje odluke, posebno ako on iskoristi ročište da strankama postavi dodatna pitanja.

U takvim slučajevima nema dodatnog izvođenja dokaza, što znači: ne saslušavaju se svjedoci i ne određuju vještaci. Sudija neposredno odlučuje.

Važno je napomenuti da nizozemski sudovi rješavaju većinu predmeta na ovakav način. U samo malom broju (oko 5%) predmeta sud nalaže saslušanje svjedoka. Mada, naravno, sudija ispita stranke i pročita svu njihovu dokumentaciju.

To me dovodi do treće faze utvrđivanja činjenica: odluka o dokazima.

U trećoj fazi utvrđivanja činjenica, sudija se fokusira na one činjenice koje druga strana osporava i koje se ne mogu smatrati utvrđenim na osnovu kvaziodluke o dokazima, ili se mogu odbaciti.

Ponovo ću se poslužiti primjerom s konjem: jedna strana tvrdi i za to ima dokaze da su strane dogovorile kupoprodajnu cijenu od 10.000,00 eura; druga strana tvrdi da su strane dogovorile popust na kupoprodajnu cijenu ukoliko isplata bude u gotovini. Kome sudija da vjeruje?

Ova činjenica je od presudnog značaja za odluku u predmetu. Obje strane su pojasnile svoje navode. Ovo je trenutak kada sudija nalaže izvođenje dokaza: šta je dogovoreno u pogledu cijene? Strane mogu predložiti svjedoke koji mogu svjedočiti po tom pitanju.

Sudija prikuplja dokaze na osnovu kojih će odlučiti o spornoj činjenici. U nizozemskom sistemu veoma je važno da sudija jasno navede *na kojoj* strani leži teret dokazivanja za određenu činjenicu. Ovo jednako jasno mora biti navedeno u presudi.

Ovo je važno jer strana na kojoj je teret dokazivanja je strana koja snosi rizik odbacivanja dokaza. Znači da, ako ta strana ne uspije dokazati istinitost sporne činjenice, ta činjenica neće biti utvrđena. Ukoliko kupac konja ne dokaže svoju tvrdnju o dogovoru da mu se ponudi popust na kupoprodajnu cijenu, ukoliko plati u gotovini, popust nije utvrđen. Sudija će presuditi da popust nije obećan i da kupac mora platiti punu cijenu.

Debata je, shodno tome, strukturirana podjelom tereta dokazivanja, što u određenoj mjeri već predviđa ishod: ako strana na kojoj je teret dokazivanja ne osigura dokaze, to ide na štetu te strane.

Sada sam došla do momenta kada sudija nalaže jednoj strani da dostavi dokaz i strana dostavi dokaz.

Dokazi se obično izvode saslušanjem svjedoka, ali isto tako mogu biti izvedeni određivanjem vještačenja. Treća mogućnost je da sudija ispita situaciju na licu mjesta, naprimjer, u slučaju spora među susjedima.

Nakon dostavljanja dokaza, ulazimo u četvrtu fazu utvrđivanja činjenica. Ovu četvrtu fazu ću zvati ocjena dokaza.

Sudija pregleda sve dokaze koji su predloženi, naročito izjave svjedoka, te vrši njihovu ocjenu. Prava odluka o dokazima je odluka kojom sudija odlučuje o naknadno dostavljenim dokazima i o tome da li su strane kojima je naloženo da dostave dokaze uspjele u tome ili ne.

Na koji način sudija vrši ocjenu dokaza?

Polazi se od principa sudijske diskrecije u ocjeni dokaza. Taj princip važi u Nizozemskoj, ali i ovdje u Bosni, ukoliko se ne varam. To znači da zakon ne propisuje koju težinu dati određenim vrstama dokaza. To je diskreciona odluka sudije.

U smislu teorije i znanja, ocjena dokaza od strane sudije nije nešto posebno. To nije ništa drugo do induktivno zaključivanje, što znači da se izvlači obrazloženi zaključak u vezi s određenom hipotezom zasnovanom na određenim činjeničnim podacima. Hipoteza je nalog da se dostave dokazi, naprimjer za navod: "Odobrit će se 10% popusta na cijenu konja u slučaju plaćanja gotovinom".

Moramo shvatiti da sudija nikada neće moći sa sigurnošću utvrditi da li je ovo stvarno dogovoreno. Sudija nije prisustvovao transakciji, te se mora služiti informacijama koje su naknadno dostavljene.

Po definiciji, odluka o dokazima je samim tim utemeljena na nesigurnosti. Međutim, to nas ne bi trebalo obeshrabriti, jer je to svojstveno svakom induktivnom zaključivanju. Doktori i naučnici, također, nikada nisu 100% sigurni u svoje zaključke, što ne znači da su ti zaključci manje vrijedni ili bezvrijedni. Važno je da se pravilno utvrde svi činjenični podaci i donese obrazložen zaključak na osnovu njih. U tome leži kvalitet.

Da bi se stekao bolji uvid u sudijsku odluku o dokazima – zaključku koji proizlazi iz prikupljenih dokaza – možda je korisno uporediti sudijsku odluku s dijagnozom doktora. Dijagnoza doktora je, također, zaključak na osnovu prikupljenih podataka: krvni tlak, bolovi, temperatura, itd. U tom smislu, također, nema sigurnosti, iako će doktor, naravno, učiniti sve što je u njegovoj moći da uspostavi pravu dijagnozu. Isto tako, sudija će pokušati utvrđivanjem činjenica doći do presude i ocjene dokaza koje će biti što bliže onome što se stvarno dogodilo. Ništa ne frustrira stranke više od toga da izgube spor zbog nepravilno utvrđenih činjenica.

Dobro je imati na umu da nikada ne možemo biti potpuno sigurni, ali možemo učiniti sve što je u našoj moći da sve utvrdimo pravilno.

Za početak, sudija analizira sve predložene dokaze. Baš kao što doktor prikuplja što je moguće više informacija o pacijentu. U četvrtoj fazi utvrđivanja činjenica to će biti u formi izjava svjedoka. Nakon toga slijedi ocjena dokaza. Koje kriterije sudija može primijeniti u tom pogledu?

Prvi kriterij: relevantnost izjave

Spominje li se u izjavi svjedoka išta o tvrdnji koju je potrebno dokazati? Ako ne, izjava svjedoka se može zanemariti.

Sudija se može ograničiti na konstataciju da izjava gospođe Z ne govori o tome da li je prodavač nudio bilo kakav popust. Izjava je, stoga, nerelevantna i može se zanemariti, te se ne mora dalje obrazlagati. Takva izjava ne doprinosi donošenju odluke o dokazima.

U praksi, značajan broj izjava svjedoka čak i ne stigne do ove faze. U njima se ne spominje ništa u vezi s ključnim pitanjem. Sudija nije obavezan detaljno razmatrati ove izjave.

Drugi kriterij: dosljednost izjave

Drugi kriterij koji sudija može primijeniti jeste da li je izjava svjedoka dosljedna. Drugim riječima, da li sadrži neke razlike. Ovo se, prije svega, odnosi na dosljednost same izjave, sadrži li u sebi neke nedosljednosti u smislu da je prvobitno rečeno jedno, a potom nešto u suprotnosti s tim.

Nadalje, treba razmotriti *dosljednost između* više izjava. Da li je ono što svjedok A navodi u skladu s onim što navodi svjedok B? U principu, sudija uzima kontradiktorne izjave kao manje pouzdane.

S druge strane, izjave koje su potpuno identične, također, ponekad treba uzeti s rezervom, jer to može biti pokazatelj da su se svjedoci dogovorili i usaglasili svoje priče. Pogotovo ako su te izjave identične u pogledu detalja, što ih čini manje vjerovatnim. Ako se izjave različitih svjedoka načelno poklapaju, ali se razlikuju u detaljima, to je obično znak da su istinite.

Treće, dosljednost izjave svjedoka u odnosu na druge dokaze u predmetu. Da li je izjava u skladu s određenom e-mail porukom? Ovo je, također, važan faktor u praksi. Prilikom odlučivanja o dokazima sudija ne samo da mora uzeti u obzir šta su izjavili svjedoci, nego i provjeriti šta su stranke navodile u svojim podnescima. Pozitivan je znak u pogledu istinitosti izjave ako ona potkrepljuje navode jedne od strana.

Ako sudija naiđe na izvjesne poteškoće u tom smislu, mora jasno staviti do znanja svjedoku tokom saslušanja šta je primijetio u spisu. "Vi navodite to i to, ali u pismu od 8. oktobra 2016. godine stoji... Kako objašnjavate ovo?"

Svjedok mora biti u stanju dati zadovoljavajući odgovor.

U svakom slučaju, važno je da sudija postavi dodatna pitanja, ne samo stranama nego i svjedocima. Ukoliko se sudiji nešto čini čudnim ili nešto ne razumije, ili se neki navod ne slaže s drugim izjavama ili dokumentima, sudija treba pitati u vezi s ovim. Naravno, treba voditi računa da se pitanjima ne navodi na određeni odgovor; pitanja ne smiju biti sugestivna.

Treći kriterij: kvalitet dokaza

Izjave svjedoka variraju. Da je kupac sa sobom u konjušnicu poveo prijatelja i da je taj prijatelj čuo šta je rečeno, izjava bi bila uvjerljivija, imala bi veću vrijednost od izjave nekoga ko nije bio prisutan.

Također, izjava svjedoka koji nema direktan interes od ishoda spora bit će uvjerljivija nego izjava, naprimjer, supružnika ili uposlenika. Izjava nekog posmatrača, koji nije ni u kakvoj vezi s bilo kojom od strana, može zbog toga biti mnogo uvjerljivija. To zavisi od stava svjedoka i da li on tvrdi nešto na osnovu vlastitih zapažanja.

To je, zapravo, pitanje objektivnosti, koja doprinosi pouzdanosti.

Izjava vještaka može imati veću težinu, zato što on ima više znanja i stručnosti. Ukoliko se kupac žali da konj ima nedostatke i na ročište dovede veterinara da svjedoči o tim nedostacima, taj iskaz će imati veću težinu od iskaza nekog poznanika. Veterinar se smatra stručnjakom koji bi trebao moći dati više informacija o konju. Sudija, shodno tome, može dati veću težinu takvoj izjavi.

Ponekad se, također, smatra da je detaljnija izjava kvalitetnija.

Iako ovo vrijedi u nekim slučajevima, to također može biti i zamka. Nije svako u mogućnosti dati detaljnu i koherentnu izjavu. Svjedoci obično daju kratke izjave, zato što su nekada nervozni i njihov iskaz postane jasan tek nakon potpitanja sudije.

Naposlijetku, četvrti kriterij: koherentnost izjave

Izjave svjedoka moraju biti koherentne.

To znači više od toga da trebaju biti dosljedne i bez kontradiktornosti. Koherentnost je više od toga. To, također, podrazumijeva i razumljivost. Izjava treba biti razumljiva i koherentna, logična, s uvodom, glavnim dijelom i zaključkom.

Naravno, sudija ne bi trebao odstraniti izjavu ako ima manjkavosti u ovom pogledu. Neki ljudi teže od drugih izražavaju svoje misli na razumljiv, koherentan način. U takvim slučajevima sudija treba postavljati dodatna pitanja.

Ali ako je izjava i dalje nerazumljiva, sadrži praznine ili je suprotna logici, čak i nakon dodatnih pitanja sudije, to je obično znak da izjava nije pouzdana.

Izjavu možemo smatrati naracijom (priča), u kojoj mora postojati određeni redosljed među događajima, i hronološki i logički: zaplet. Glavni likovi trebaju imati razumljive uloge u toj priči.

Stoga, ključni pojam je *koherentnost naracije*. Baš kao što nam je to potrebno za razumijevanje svijeta oko nas, izjava treba posjedovati narativnu koherentnost kako bi uvjerila sudiju da je istinita, da bi prihvatio izjavu kao pouzdanu.

Ali ipak, svi svjedoci su različiti. Neki svjedoci su vrlo vješti u davanju lijepo, uvjerljive, koherentne izjave, za koju se kasnije ispostavi da je zasnovana na neistinama. Drugi svjedoci možda ne znaju sastaviti rečenicu koja sadrži više od tri riječi, gotovo ne razumiju šta ih se pita, a kamoli da će biti u stanju uvjeriti sudiju. Ipak, možda baš oni govore istinu sve vrijeme. Stvari nikada nisu posve jasne.

Ipak, na kraju, sve što sudija ima na raspolaganju su kriteriji o kojima sam govorila, relevantnost, dosljednost, kvalitet i koherentnost, za ocjenu izjave svjedoka.

Da li u ovome svemu ima mjesta za intuiciju sudije? Za dobar predosjećaj?

Ne. To jest, nema ukoliko sudija ne može povezati taj osjećaj s objektivnom sumnjom koja se zasniva na navedenim kriterijima.

Psihološke studije dosljedno pokazuju da ljudi ne mogu ocijeniti govori li neko istinu na osnovu vanjskih karakteristika. Znojenje, mucanje, rumenjenje, skretanje pogleda, to sve ne znači ništa. Dakle, sudije ne mogu, na osnovu ove vrste opažanja, donijeti odluku o tome govori li svjedok istinu. To jednostavno ne funkcioniše na taj način. Sudija se treba ograničiti na objektivne indicije, na osnovu spomenutih kriterija. Sudija će razmotriti izjave svjedoka na osnovu navedenih kriterija i odlučiti šta mu oni govore. Nakon toga, može izvući obrazloženi zaključak o tome da li je strana u postupku postupila u skladu s nalogom za dostavljanje dokaza.

Konačno, koliko je visoko postavljena ljestvica? Kada možemo reći da je dostavljeno dovoljno dokaza da bi se smatralo da je strana postupila po nalogu za dostavljanje dokaza?

Iskreno, ta ljestvica nije postavljena tako visoko. Drugačije je od krivičnog prava, gdje je kriterij - izvan razumne sumnje. U krivičnom pravu, za osuđujuću presudu je potrebno dokazati izvan razumne sumnje da je strana kriva za djelo koje joj se stavlja na teret.

U građanskom pravu ljestvica je postavljena mnogo niže. Kriterij u građanskom pravu je: da li je vjerovatnije da nešto jeste nego da nije? Ako je na osnovu dokaza vjerovatnije da jeste nego što nije da se sporna činjenica desila, sudija može smatrati činjenicu dokazanom.

PRILOG S „ŠTA ČINI PRESUDU KVALITETNOM?“

Uvod

Kvalitet kao koncept je teško definisati. Teško je njime ovladati. Tako je i kada pokušamo odrediti kvalitet sudskih odluka.

Nešto što jedan sudija može smatrati jako dobrim primjerom pravnog znanja, drugi može smatrati pretjeranim teoretisanjem. Nešto što jedan sudija smatra praktičnim rješenjem, drugi vidi kao pogrešnu primjenu prava. No, rasprava o kvalitetu nije ograničena samo na sudije. Postavlja se pitanje šta parnične stranke i advokati smatraju kvalitetnom presudom. Šta je njima važno? Ili je njima samo stalo da dobiju spor? I treće, šta je kvalitet za javnost? Kada razmislimo o različitim čitaocima sudskih presuda, različiti aspekti iz kojih se sagledava kvalitet mogu biti veoma zbunjujući.

Ja lično smatram da je moguće govoriti o kvalitetu, pa čak i da nam je to obaveza. Važno je da sudije međusobno razgovaraju o kvalitetu svojih odluka na jedan pravilno strukturiran način. U takvim razgovorima moramo voditi računa o različitim čitaocima naših odluka. Međutim, to je jedino moguće ako dijelimo isto mišljenje o tome šta je to kvalitetna sudska presuda.

Tek kada sudije imaju manje-više isto mišljenje o tome šta je to kvalitetna presuda, možemo početi razmišljati o tome kako unaprijediti sudske odluke. Ponekad uvidimo da se nešto radi na određeni način jer se tako odavno radi, jer smo na taj način naučeni. Ali ako bismo neke stvari malo bolje sagledali, možda bismo uvidjeli da nešto trebamo prestati da radimo ili početi da radimo na drugačiji način. Možda bi to dovelo do veće efikasnosti ili nekog drugog unapređenja našeg rada, ili do boljeg razumijevanja odluka među strankama.

Osim toga, možda ono što se smatralo kvalitetnom presudom prije 30 godina, danas više nije tako. Naša percepcija o kvalitetu se mijenja. Mijenjaju se društveni stavovi, dolaze nove tehnologije, ogroman je porast u količini informacija, stvari se odvijaju nevjerojatno brže.

Usljed tih faktora, nešto što je možda funkcionisalo u prošlosti, danas više ne funkcionise ili ne funkcionise jednako dobro.

Kvalitet je jedan stalni proces, bez kraja. Isto važi i za raspravu o kvalitetu. To je rasprava koja je uvijek aktuelna.

Ja sam osmislila jedan model kako bi se o kvalitetu presuda moglo govoriti na jedan više strukturiran način. Taj model izgleda ovako. Kvalitet sudskih presuda je izražen kroz tri elementa:

1. stručnost
2. pravednost
3. djelotvornost.

Stručnost se odnosi na način na koji se došlo do presude i način na koji je izrađen nacrt presude. To će biti naša glavna tema danas.

Pravednost se odnosi na ishod postupka; moralnu dimenziju presude: zadovoljava li presuda naš osjećaj za pravdu? Sudija naročito mora uzeti u obzir načela pravednosti koja čine temelj prava, kao što su zaštita nemoćnih, ljudska prava i načela jednakosti strana u postupanju i pravne sigurnosti. Ova načela predstavljaju orijentir prema pravičnom ishodu jednog spora. O tome neću danas govoriti. Samo ću reći ovo: moramo znati da kada javnost govori o kvalitetu našeg rada, pravičnost krajnje odluke je uglavnom jedan i jedini ugao iz kojeg se posmatra presuda. Svi drugi

kriteriji ili elementi kvaliteta su prilično nevažni za javnost. Tako da nikada ne bismo trebali ignorisati ili zaboraviti značaj ovog moralnog kvaliteta naših odluka. To moramo imati na umu.

Djelotvornost, konačno, odnosi se na praktičnu provodljivost presude. Hoće li uopće presuda biti od koristi stranci u čiju je korist sudija presudio? Hoće li ispuniti očekivanja stranaka? Hoće li presuda imati ono dejstvo koje treba imati? Jedan važan aspekt u ovom pogledu je blagovremenost odluke. Ni o ovom elementu neću danas govoriti.

Ja ću sada razmotriti kvalitet presude u parničnom postupku s aspekta stručnosti.

Stručnost se sastoji od sljedećih elemenata:

- pravilno utvrđivanje činjenica
- potpuno provođenje usmene rasprave
- pravilna primjena zakona
- temeljito i uvjerljivo obrazloženje.

1. aspekt stručnosti: pravilno utvrđivanje činjenica

Nešto što važi za sve sudske odluke jeste to da moraju biti zasnovane na pravilno utvrđenim činjenicama. Ako to ne uspije, sudija, u stvari, neće moći donijeti kvalitetnu presudu. Činjenice čine temelj odluke.

Ako su činjenice pogrešne ili nepotpune, odluka stoji na živom pijesku. Može se čak i tvrditi da je predmet u kojem je sudija odlučio na takav način fiktivan, kao predmeti koji se koriste kao materijali za studente. Takav predmet nema veze sa stvarnošću.

Smatram da upravo ovaj aspekt, pažljivo utvrđivanje činjenica, ima ogroman utjecaj na percepciju stranaka o presudi. Izuzetno je frustrirajuće za stranke ako sudija pogrešno utvrdi činjenice u presudi, ili ako u presudi propusti navesti važne činjenice. U tom slučaju se kaže da sudija nije shvatio predmet ili da se nije kvalitetno upoznao sa spisom.

Shvatam, naravno, da je ponekad teško pravilno utvrditi sve činjenice. Sudiji se iznose kontradiktorne informacije, a stranke se ponekad ne ustručavaju ni u iznošenju čistih laži. To može znatno otežati utvrđivanje onoga što se zapravo dogodilo. O tome smo govorili jučer.

Poenta je da sudija uvijek treba posvetiti veliku pažnju utvrđivanju činjenica. Utvrđivanje istine je cilj, kako to ističe sva međunarodna literatura i sudske smjernice. U stvari, utvrđivanje istine postaje sve važnije.

U današnjem kompleksnom društvu, sudije se sve češće susreću s izuzetno komplikovanim predmetima. Često, tradicionalne oblasti prava, kao što su građansko pravo, upravno pravo i krivično pravo, više nisu strogo odvojene, nego se preklapaju. Pored toga, postoji hijerarhija u pravnom poretku, pri čemu su domaći zakoni podređeni međunarodnim propisima Evropskog suda pravde, što sudija, također, mora uzeti u obzir. Zatim, neke organizacije i institucije donose vlastite kodekse ponašanja ili discipline, što može utjecati na uobičajena pravila građanskog prava. Konačno, sami predmeti su često izuzetno kompleksni, naprimjer zbog izuzetno specifične tematike. Usljed svega, pravo je postalo mnogo komplikovanije u odnosu na ranije.

Upravo zbog takvog razvoja stvari, od ključne je važnosti utvrditi istinu; to je jedini način da se odgovori na „izazov složenosti“, kako to naziva Richard Posner, američki sudija.

Tome bi se moglo dodati: posebno u vremenu u kojem se činjenice i fikcija isprepliću, u kojem smo zatrpani informacijama (postčinjenično društvo, kako se to ponekad naziva), sudija parničar bi trebao biti oličenje staloznosti i pouzdanosti kada je riječ o utvrđivanju činjenica. Ljudi bi se trebali moći osloniti na to da sudija neće sebi dozvoliti da ga ponese raspoloženje tog dana, nego da će pokušati da razdvoji činjenice od fikcije i utvrdi istinu.

Postoji više primjera, i u Nizozemskoj, da se ljudi obraćaju građanskom sudu, s jedinim ciljem da se utvrdi istina o nečemu. Prije nekoliko godina bio je jedan predmet u Nizozemskoj, o fabrici vatrometa, koja se nalazila u stambenoj četvrti i koja je eksplodirala, što je prouzrokovalo više žrtava i ogromno razaranje. Da li je bilo propusta u rukovođenju tom fabrikom? Da li je požar namjerno podmetnut? Da li je dozvola tog privrednog društva bila u redu? Uprkos brojnim vladinim istragama, pokazalo se da je veoma teško doći do odgovora na ova i druga pitanja. Na kraju je građanski sud morao dati odgovore.

Jučer sam govorila o tome koje metode sudije primjenjuju za utvrđivanje činjenica. Tu ću temu ostaviti po strani.

Sada ću se vratiti na

2. aspekt stručnosti: potpuno provođenje usmene rasprave.

Dozvolite mi da kažem nekoliko stvari na ovu temu.

Rasprava ima nekoliko ciljeva. Prvo, omogućava strankama da iznesu svoje stavove. Stranke imaju pravo da ih sasluša sud. Ali rasprava je, također, i prilika za sudiju. Rasprava omogućava sudiji da stekne bolji uvid u činjenice, te da postavlja pitanja o njima. Sudija će steći sliku o tome o čemu se strane slažu i o čemu se ne slažu. Sudija će uštedjeti dosta vremena prilikom izrade presude ako uspije dobro iskoristiti raspravu. Pored toga, stvara se povjerenje ako sudija postavlja dodatna pitanja na raspravi; to pokazuje da je sudija pravilno izučio spis. Time se kod stranaka stvara osjećaj da sudija shvata njihov predmet ozbiljno, što ih dodatno ohrabruje da povjere svoj predmet sudu.

U isto vrijeme, sudija treba iskoristiti raspravu da definiše pravni spor, da stekne pravu sliku o onome što brine stranke. To su argumenti na koje sudija mora obratiti posebnu pažnju kada bude obrazlagao presudu i navodio argumentaciju.

Nije neobično da advokat iznese, recimo, šest argumenata od kojih se samo četiri mogu smatrati ozbiljnim, dok su ostala dva prilično labava. Ovo se obično razjasni postavljanjem dodatnih pitanja.

Takvi labavi argumenti ne zaslužuju mnogo pažnje prilikom obrazlaganja presude kao oni koji su ozbiljni. Ako sudija uspije razdvojiti ozbiljne od labavih argumenata na ročištu, to će mu uveliko olakšati posao prilikom izrade presude.

3. aspekt stručnosti: pravilna primjena zakona

Podrazumijeva se da sudija mora pravilno primjenjivati zakon. O tome ne treba dalje govoriti.

4. aspekt stručnosti: temeljiti i uvjerljivi argumenti za odluku/obrazloženje

Četvrti aspekt stručnosti jeste da sudija mora pravilno obrazložiti svoju presudu. Danas se obaveza obrazlaganja presude smatra veoma važnim aspektom. CCEJ (Konsultativno vijeće evropskih sudija) to smatra jednim od glavnih aspekata kvaliteta sudskih odluka. Ovako kažu:

„Kvalitet sudske odluke zavisi prvenstveno od kvaliteta njenog obrazloženja.“

Međunarodno je priznato to da sudska odluka mora biti dobro obrazložena. Mi to vidimo, naprimjer, iz sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava. Ali zašto je dobro obrazloženje tako važno za kvalitet presude?

Kratak historijat

U 18. vijeku presude u građanskim postupcima se nisu obrazlagale. Naprotiv, to je bilo *zabranjeno*: obrazlaganje sudske odluke bi samo imalo negativan utjecaj. Dalo bi povoda novim sporovima i ohrabrilo stranke da se žale na presudu ako uspiju saznati *zašto* je sud donio konkretnu odluku. To se smatralo nepoželjnim. Bolje je strankama nametnuti sudski autoritet, bez objašnjenja i bez davanja razloga. Stoga, bez obrazloženja.

Stvari su se od tada promijenile. Danas smatramo da je dužnost sudija da obrazlože svoju presudu.

Sada ću se pozabaviti obavezom obrazlaganja presude, prvo s teoretskog, a zatim s praktičnog stanovišta.

Prvo: Teorija pravnog obrazlaganja.

Na osnovu pravne literature, moguće je uočiti pet ciljeva obrazlaganja sudske odluke. Ti ciljevi nisu uvijek jasno razgraničeni, jedan zavisi od drugog.

Nije svaki od pet ciljeva jednako zastupljen u svakom predmetu, to zavisi od vrste predmeta.

1. Funkcija odgovornosti

Obrazloženje mora omogućiti čitaocu presude da shvati presudu. Zašto je donesena ovakva odluka, a ne neka druga? Kojim razlozima se sudija rukovodio da odluči u korist jedne stranke, a ne druge? Ovo mora biti jasno iz obrazloženja presude.

Čitaoci koji moraju razumjeti odluku i kojima ona mora biti jasna su, prije svih, stranke i njihovi advokati. Drugo, drugostepeni sud mora izvršiti provjeru da li je prvostepeni sud donio pravilnu odluku. I konačno, sve ostale stranke koje budu čitale presudu.

Po mom mišljenju, ovaj cilj obrazloženja sudske odluke je uglavnom usmjeren na to da objasni razloge kojim se sudija rukovodio. Na kraju krajeva, svaka sudska odluka se zasniva na nekom izboru, tu se nikada ne radi o matematičkom obrazloženju.

Svaki put kada sudija donosi odluku, svjestan je da se odlučio za određene stvari. Sudija mora jasno navesti u svom obrazloženju:

- a) koji je izbor imao pred sobom i
- b) zašto je izabrao to što je izabrao.

Sudija mora jasno navesti, naprimjer, zašto jedna strana jeste ili nije uspjela zadovoljiti standard dostatnosti dokaza i zašto neka konkretna zakonska odredba jeste ili nije primjenjiva. Odnosno, sudija mora objasniti zašto je neku zakonsku odredbu protumačio na određeni način.

Obrazloženje odluke mora sadržavati odgovore na ova pitanja. Prema savremenim kriterijima, obrazlaganje izbora za koje se sudija opredijelio je neophodno kako bi se presuda učinila prihvatljivom strankama. Stranke neće prihvatiti jednostavno da ili ne; žele znati *zašto* je sudija odlučio u njihovu korist ili protiv njih.

Obrazloženje je direktno povezano s povjerenjem u sud.

2. Funkcija provjere

Obrazloženje presude omogućava čitaocima presude da provjere odluku. Koje je korake sudija poduzeo pri donošenju svoje odluke? Da li je zakon pravilno primijenjen i da li su sve relevantne činjenice uzete u obzir u odluci? Da li je nešto važno zanemareno? Da li je sudija razmotrio sve argumente?

Čitalac mora moći provjeriti sve navedeno iz obrazloženja. Ponovo, ovo je važno za stranke i njihove advokate, kao i za drugostepeni sud, s obzirom da provjera obrazloženja nudi instrument za preispitivanje sudske odluke. Nasuprot funkciji objašnjenja, koja se koncentriše na suštinske razloge koje je sudija odabrao, funkcija provjere naglasak stavlja na pravnu uvjerljivost odluke.

Ovo konkretno zahtijeva da obrazloženje obuhvati sve pravne korake koji su doveli do primjene konkretne zakonske odredbe. Stoga, ovaj cilj obrazloženja se naročito fokusira na provjeru umijeća pokazanog u odluci. Da li je sudija dobro odgovorio na sve svoje zadatke? Obrazlaganjem odluke, sudija daje odgovor na to pitanje u svakom pojedinačnom predmetu.

Funkcija provjere je, također, važna i za druge stranke osim parničnih i za drugostepeni sud. Obrazloženje omogućava trećim licima, drugim pravnicima, sudijama, advokatima, ali i običnim građanima da iz njega saznaju stanje u oblasti prava. Na osnovu obrazloženja odluke, oni mogu saznati kako sudija tumači zakon, koje činjenice smatra važnim za primjenu određene zakonske norme. Na ovaj način, obrazloženje presude povećava pravnu sigurnost.

Osim toga, provjerom se pokaže kada sudija odluči da zauzme drugačiji pristup i jasno se vidi razvoj prava. Ovo je još jedna važna svrha obrazloženja odluka: omogućiti *javnu provjeru* odluke.

3. Funkcija odgovora

Ova funkcija je usko vezana za funkciju provjere. Funkcija odgovora služi da se jasno navede je li sudija uzeo u obzir i razmotrio sve relevantne argumente stranaka. Obrazloženje mora, u najvećoj mjeri, biti zasnovano na argumentima stranaka. Obrazloženje je odgovor na te argumente. Tu prevashodno nije riječ o provjeri njihove zakonske osnovanosti, nego da se pokaže da se sudija bavio onim što *stranke* smatraju važnim.

Obrazloženje odluke se ne može posmatrati odvojeno od rasprave među strankama. Obrazloženje se mora vezati za raspravu među strankama, mada ne u potpunosti, moram dodati.

4. Interna funkcija

Četvrta funkcija obrazloženja je da sudiji omogući praćenje odluka koje donosi. Ja to nazivam internom funkcijom. Interno ovdje znači sudijin vlastiti tok misli. Štrihiranjem argumenata jednog po jednog i navođenjem razloga za njih, sudiji će postati jasno kakvu odluku mora donijeti. Ovo se, dakle, veže za postupak utvrđivanja činjenica.

U praksi, sudija će steći *utisak* o pravcu u kojem želi da predmet ide, na osnovu ukupnog odmjeravanja argumenata. Zatim mora napisati obrazloženje. Možda će tada postati jasno da stvari nisu baš onakve kako su se u početku činile. Obično sudije revidiraju svoje odluke sve dok obrazloženje ne bude uvjerljivo na papiru. Obrazlaganje i pisanje argumentacije se odvijaju u interakciji između utvrđivanja činjenica i primjene zakona. Jučer sam govorila o trouglu donošenja sudske presude. Ova interna funkcija obrazloženja presude se, također, može nazvati: *samoprovjera*.

Interna funkcija obrazloženja presude je, također, očigledna ako odluku ne donosi sudija pojedinac. Sudije će navesti argumente jedan po jedan, dok ne postane jasno oko čega se slažu i oko čega se ne slažu. U konačnici će morati usaglasiti jednu odluku. Naravno, ključno je da razgovaraju o raznim argumentima za i protiv, prije nego što dođu do određene odluke.

Ovim sam došla do kraja govora o različitim funkcijama obrazloženja u sudskim presudama. Dalje ću govoriti o tome šta to znači za obrazloženje odluke u konkretnom slučaju.

Prije svega, a ja smatram da je to veoma važan princip, obrazloženje mora potkrijepiti odluku. Drugim riječima, obrazloženje mora pojasniti i potkrijepiti *odluku*. Argumenti ili navodi koji nemaju nikakvog utjecaja na odluku su nerelevantni. To znači da je veoma važno da sudija ima jasnu ideju, prilikom pripreme obrazloženja, predstavljaju li argumenti koje želi navesti osnovne elemente pravnog obrazloženja. Kriterij koji se primjenjuje je utječe li argument na odluku koju ću donijeti? Ako utječe, argument treba navesti u obrazloženju, vodeći računa o funkcijama odgovornosti i provjere. Uostalom, čitaocima su potrebni argumenti da bi mogli razumjeti sudsku odluku. Argument je neophodna poveznica u sudijskom obrazloženju.

S druge strane, ako argument nema nikakvog značaja i ako je nerelevantan za pravno obrazloženje, nije ga potrebno navoditi radi inventara i provjere. Ipak, nekad ga je važno navesti zbog funkcije odgovora. Uostalom, taj argument je istakla jedna od strana i sudija želi pokazati da ga je uzeo u obzir, iako on ni na koji način nije utjecao na samu odluku. Međutim, u tom slučaju, sudija može znatno manje pažnje posvetiti tom argumentu; potrebno je samo da ukaže da ga je registrovao.

Sudije u Nizozemskoj su razvile razne metode za sažimanje takvih argumenata. Naprimjer, sudija može konstatovati: "Stranke su dodatno detaljno govorile o tome kada je, u kojem trenutku, kupac naveo da traži popust. Međutim, ovo pitanje nije relevantno za rješavanje predmeta jer je već utvrđeno da popust nije nuđen. Sudija se, stoga, neće više baviti ovim pitanjem." Ili: "S obzirom na prethodno, nema potrebe utvrđivati u kojem trenutku je kupac naveo da traži popust." Ili: "Na navedeno ne utječe činjenica da je kupac odmah tražio popust, prema navodu kupca."

Dakle, navođenjem argumenta ukratko, sudija stavlja do znanja da je upoznat s argumentom, ali obrazlaže da nema potrebe da se njime detaljnije bavi.

Ponekad stranke iznose brojne nerelevantne argumente, koje suprotna strana zatim krene detaljno razlagati. Stranka stalno navodi kako je suprotna strana zlonamjerna ili prevarant.

U tom slučaju sudija može, naprimjer, navesti na kraju obrazloženja svoje odluke u meritumu:

“S obzirom na ovakvu odluku, o svemu ostalom što su stranke iznosile nije odlučeno/to nije potrebno navoditi.”

Na ovaj način sudija daje do znanja da je svjestan da su iznošeni i drugi argumenti, ali da ih ne smatra relevantnim za donošenje odluke u tom predmetu. Dakle, ostavlja ih po strani.

Sudija može usvojiti ovu metodu jer ti argumenti neće utjecati na njegovu odluku. Sudija može zadržati vlastiti kurs. Sudija nije sluga strankama, koji će pokorno slijediti stranke na bilo koji sporedni put kojim oni odluče krenuti. Sudija ima puno opravdanje da razdvoji argumente koji su ključni za donošenje odluke od onih koji to nisu. Sve što je potrebno je, podrazumijeva se, da sudija uvijek vodi računa o obrazloženju odluke i pravnim koracima koje treba poduzeti da bi došao do obrazloženja.

Jedan veliki razlog zašto sudija ne treba dozvoliti da mu stranke odvrću pažnju jeste to što je *cilj* postupka da se dođe do odluke. Sudija treba voditi računa o ovom cilju u svakom trenutku. Sve što je potrebno da se dođe do ovog cilja, mora se uraditi. Sve što ne doprinosi tome cilju, treba zanemariti u svakom slučaju.

Osim toga, sudije imaju ograničeno vrijeme. Raspravljati o svakom argumentu *ad infinitum* oduzima previše vremena. Nema razloga da se dozvoli strankama da određuju raspored rada. To je nešto o čemu sudija odlučuje.

Ipak, kako sam ranije spomenula, prilikom obrazlaganja presude, sudija mora objasniti glavne razloge kojim se vodio pri donošenju odluke. Izbor tih razloga mora biti objašnjen u obrazloženju.

Jedan primjer osnovnog izbora je odluka nakon upute da se dostave dokazi, odluka o dokazima. Jučer sam govorila o tome kako se u Nizozemskoj zapravo rijetko donose odluke o dokazima; u oko samo 5% predmeta sudije u Nizozemskoj dozvole stranama da saslušaju svjedoke. U ostalim predmetima se donosi kvaziodluka o dokazima: sudija odlučuje na osnovu onoga što mu stranke predoče, na osnovu materijalnih dokaza, na osnovu argumentacije stranaka tokom ročišta i na osnovu činjenica koje se mogu smatrati utvrđenim.

I odluka o dokazima i kvaziodluka o dokazima su odluke o činjenicama. Ta rješenja su suštinska za rješavanje predmeta. Ona su, naravno, zasnovana na razlozima za koje se sudija opredijelio, a vezano za pitanje koje je od suštinskog značaja za odluku: utvrđivanje činjenice koja je ključna za rješavanje predmeta.

Sudija mora objasniti svoj izbor.

Kako bi takvo obrazloženje moglo izgledati?

Jučer sam govorila o kriterijima koje sudija može usvojiti za ocjenu izjava svjedoka. Ti kriteriji su: relevantnost, dosljednost, kvalitet i stepen povezanosti izjave.

Sudija može primijeniti ove kriterije prilikom obrazlaganja svoje odluke o dokazima.

Obično nema potrebe da se izjava svjedoka navodi u presudi doslovno. Sudija ih može sažeti, što je prilično vremenski zahtjevno. Metoda koja oduzima najmanje vremena je da se uradi *copy-paste* ključnih dijelova izjava. Sudija, također, može unijeti dijelove izjave svjedoka doslovno tako što će ih kopirati u presudu, kao jedan zgodan i brz način.

Obično je najjasnije da se počne s nabrojanjem dokaza prema redoslijedu kojim su izvođeni.

Naprimjer: Strani X je naređeno da dostavi dokaz o tome da mu je Y obećao popust. U skladu s uputom za dostavljanje dokaza, X je predložio da se A, B, C i D saslušaju kao svjedoci.

S ciljem pobijanja tih dokaza, Y je predložio saslušanje svjedoka P, Q i R.

Sud nalazi da je X uspio dokazati svoje tvrdnje i utvrdio je sljedeće:

- Izjave svjedoka A, B i C su saglasne u ključnim dijelovima, odnosno... (= *test prema kriterijima relevantnosti i dosljednosti*).
- Sud nema razloga sumnjati u sadržaj njihovih izjava i smatra ih uvjerljivim (= *test prema kriteriju povezanosti*). Činjenica da je B brat od X nije dovoljan argument (= *test prema kriteriju kvaliteta, u zavisnosti od argumentacije*).
- Izjava svjedoka D se može zanemariti, s obzirom da nema utjecaja na sporno pitanje (= *test relevantnosti*).
- Premda je tačno da se izjave svjedoka P i R razlikuju od izjava A, B i C, sud pridaje manje važnosti tim izjavama jer svjedoci nisu bili prisutni kada je vođen razgovor između kupca i prodavca (= *test kvaliteta*). Osim toga, te izjave nisu dosljedne, s obzirom da se razlikuju u suštinskim dijelovima (= *test dosljednosti*). Izjave, također, ne odgovaraju onome što proizlazi iz dopisa..., koji je uvršten u spis (= *test dosljednosti*).
- Sud, također, smatra izjavu svjedoka Q neuvjerljivom jer je u bitnim dijelovima nedosljedna, te se pored toga nije pokazalo da... (= *test prema kriteriju dosljednosti i povezanosti*)

Na ovaj način, moguće je odlučiti o dokazima u samo nekoliko rečenica, uz objašnjenje sudije kako je došao do takve odluke. Ponavljam, svrha je da se objasni i omogući provjera. To je odgovor na ono što su stranke iznijele i služi da pomogne sudiji da prati vlastiti tok razmišljanja. Na taj način su zadovoljene sve četiri funkcije obrazloženja.

Važno je da se svi svjedoci barem spomenu, da se vidi da sudija nije izostavio nijednu izjavu. Ali nije neophodno da se o izjavama svih svjedoka nadugo raspravlja. Dovoljno je da sudija konstatuje da ih je vidio.

Pored toga, važno je da se pokaže da presudnu ulogu kod donošenja odluke nije imao broj svjedoka, nego snaga njihovih izjava: kvalitet iznad kvantiteta.

Naprimjer, moguće je i da sudija utvrdi sljedeće:

„Premda je tačno da je strana X saslušala svjedoke A, B, C i D, i da su sva četverica svjedočili u korist činjenica koje je on trebao dokazati, s obzirom da su te četiri izjave identične, sud nalazi da je to značajan pokazatelj da su uskladili svoje izjave. Sud, stoga, nalazi da njihove izjave nisu uvjerljive.“ (= *test kvaliteta*)

Konačno, važno je da sudija shvati da on nikada neće zasigurno znati da li je u pravu. Svaka odluka o dokazima će do određene mjere ostaviti osjećaj nesigurnosti. Zbog navedenog razloga nema puno smisla obrazlagati predmet *ad infinitum*. Nikada se neće doći do nekog fiksnog sredstva koje će ulijevati pouzdanost ili sigurnost; to će i dalje biti pitanje izbora.

Ono što sudija, međutim, može uraditi jeste da objektivizira svoj izbor koliko je to moguće navođenjem zašto pridaje više važnosti jednoj izjavi u odnosu na drugu. To je, u suštini, sve što on može učiniti. Time daje dodatnu vrijednost obrazloženju odluke o dokazima koja se zasniva na četiri kriterija. To će, također, omogućiti i bolju raspravu ili provjeru odluke, naprimjer ako se na takvu odluku izjavi žalba ili ako se sudije budu morale usaglasiti. Ne radi se o tome da osjećaj jednog sudije važi više od osjećaja drugih; ono što je važno jeste da se provede intersubjektivno odmjeravanje argumenata o tome zašto pokloniti više vjere izjavi jednog svjedoka u odnosu na izjavu nekog drugog.

PRILOG T „LISTA PITANJA OPĆINSKOG SUDA U TUZLI“²⁶

1. P: Postoji li akt o međusobnoj saradnji sudova I i II stepena u Nizozemskoj i, ako postoji, kakva je sličnost, a kakva razlika u odnosu na Memorandum o saradnji u građansko - pravnoj oblasti, zaključen između Općinskog suda u Tuzli i Kantonalnog suda u Tuzli?

O: Ne, sudovi I i II stepena u Amsterdamu nemaju sličan formalni sporazum. Niti drugi sudovi i žalbeni sudovi, koliko mi znamo. Saradnja je neformalne prirode. Sastanci između predsjednika sudova i predsjednika odjeljenja dvaju sudova održavaju se periodično, na tim sastancima se razgovara o općim temama. Naravno, nikada se ne razgovara o pojedinačnim pitanjima ili odlukama, ali razmjenjuju se informacije o procesnim i administrativnim stvarima, slično onome što se radi i u Tuzli.

2. P: Imaju li sudovi I stepena u Nizozemskoj dokument tipa Smjernica za postupanje u građansko - pravnoj oblasti kod Općinskog suda u Tuzli te, ako imaju, kakve su sličnosti, a kakve razlike sa Smjernicama koje su usvojene po ovom projektu između radnih grupa kod Općinskog i Kantonalnog suda u Tuzli, a u pogledu pitanja koja su regulisana usvojenim Smjernicama?

O: Da, prvostepeni sudovi imaju usvojene procesne propise za građanske predmete koje primjenjuju svi prvostepeni sudovi. Propisi opisuju korištenje diskrecionog prava sudije za cijeli spektar tema. Smjernice koje se trenutno nalaze u Kompilaciji materijala nisu previše različite od nekih smjernica koje su postavljene u tim pravilima. Nizozemska verzija je dobro utvrđena i sada pokriva mnogo širi spektar tema nego trenutne smjernice koje se usvajaju u BiH. U narednoj posjeti možemo donijeti sa sobom primjerak našeg procereglementa tako da možemo odgovoriti na bilo koje vaše pitanje. Zapravo, bili smo započeli s odvojenim propisima za svaki sud pojedinačno, ali kako je to zbunjivalo advokate koji su se susretali s različitim načinima postupanja u svakom sudu, u 2000. godini uspostavljena su pravila koja su obuhvatila cijelu državu. Naprimjer, u njima su sadržana pravila za:

- podnošenje dokumenata (na blagovremen i uredan način),
- pravila o rasporedu ročišta i u kojim se okolnostima može tražiti odgoda/odgađanje,
- plaćanje sudskih taksi.

3. P: Imaju li u radu po predmetima pred prvostepenim sudovima sudije u Nizozemskoj kontrolne liste za prethodno ispitivanje tužbe i plan pripremnog ročišta, ima li suštinskih razlika u odnosu na usvojene kontrolne liste u ovom projektu, te u čemu se sastoje razlike i gdje bi se mogla izvršiti korekcija?

O: Da, imamo i koristimo slične produkte. Administrativne kontrolne liste očigledno se razlikuju, ovisno o vrsti postupka i zakona koji se primjenjuje. Plan pripremnog ročišta sličan je onome koji se koristi za pripremu predmeta u Nizozemskoj.

4. P: Dešava li se u sudovima u Nizozemskoj da uz tužbu kvalifikovani punomoćnik ne dostavi punomoć, iako u tužbi navodi da je punomoćnik tužioca, te odbacuju li u takvim situacijama tužbu ili traže dostavljanje punomoći – radi se rješenje o uređenju tužbe s posljedicama odbacivanja, odnosno povlačenja tužbe?

²⁶ Listu pitanja su sačinile sudije Parničnog odjeljenja Općinskog suda u Tuzli, s ciljem pripreme za jedan od sastanaka u okviru IJQ projekta, kako bi s ekspertnim timom razmijenili informacije o sličnostima i razlikama u provođenju parničnog postupka u BiH i Nizozemskoj. Odgovore na pitanja pružili su članovi ekspertnog tima: Katja Rombouts, Tjepco van Voorst Vader i Mirjam van der Kaay, sudije Okružnog suda u Amsterdamu.

O: Srećom, to nije nešto o čemu se nizozemski sudija mora brinuti. Svim advokatima koji su primljeni u Advokatsku komoru vjerujemo na riječ, tako da ne moramo istraživati govore li istinu kada kažu da zastupaju stranku. Zakonom su ovlašteni da pravno postupaju za svoje klijente u postupku.

5. P: Priznavanje svojstva stranke u parnici - Je li i, ako jeste, kako je regulisano procesnim zakonom u Nizozemskoj?

O: Općenito, ovo nije problem u nizozemskom postupku. Opće pravilo je da sve odrasle osobe i pravna lica imaju svojstvo stranke u parnici. Izuzeci su mogući za fizička lica s dugovima ili za osobe koje su mentalno nesposobne. Sudovi ne prave takve izuzetke, osim ako je proveden pravni postupak kojim su ta lica postala štićenici suda. Kada se postupkom utvrdi da ta lica nisu u stanju samostalno djelovati, parnica se može provesti samo posredstvom njihovih imenovanih skrbnika.

6. P: Kako kod sudova u Nizozemskoj funkcionira dostava pismena strankama u drugim državama, koliko su organi te države efikasni i kakva je saradnja s institucijama drugih država u domenu dostave pismena, posebno fizičkim licima koja su državljani te zemlje, a posebno fizičkim licima koja su državljani Nizozemske u stranoj zemlji?

O: Dostavljanje pismena nije odgovornost suda. Općenito, stranke to moraju urediti same putem sudskih izvršilaca ili na neki drugi način. Stoga, nemamo nikakvog iskustva u vezi s tim temama. Postoje sporazumi koji se tiču međunarodne dostave pismena. Dostava se onda može vršiti preko ministarstva vanjskih poslova što uzima dosta vremena. Mi vidimo samo rezultate, naše administrativno osoblje provjerava da li je dostava bila uredna kako bi mogli nastaviti s postupkom. Samo u izuzetnim slučajevima sudije trebaju same to provjeriti u građanskim predmetima.

7. P: Moraju li sva pismena – tužba, pozivi za ročišta biti uručena stranci lično, i postoji li situacija da dostavljač – poštar vrati pismena i evidentira da je pokušana dostava, da je stranka obaviještena da preuzme pismo u pošti, a da nije došla preuzeti pismo, kako se tretira takva dostava, ako postoji?

O: Da, postoje zakonski uslovi za dostavljanje službenih dokumenata. Međutim, sud nije odgovoran za dostavljanje takvih dokumenata u većini postupaka. Ako je dostava bila uredna, može se donijeti presuda zbog propuštanja. Nakon što sazna za presudu, tuženi može pokrenuti postupak za povrat u prethodno stanje. Sudski referenti provjeravaju da li je tužba uredno dostavljena prije nego što se donese presuda zbog propuštanja. U principu, pismena moraju biti lično dostavljena, ali, prema okolnostima, dostavljanje na odgovarajuću adresu ili objavljivanje u javnim medijima može biti dovoljno.

8. P: Je li stranka dužna u inicijalnom aktu naznačiti i predložiti sve dokaze ili to može učiniti i naknadno na ročištu (pripremno ročište), kao kod nas?

O: Naš sistem funkcionira drugačije, mi nemamo pripremno i glavno ročište, osim u vrlo složenim predmetima. Stranke podnose tužbu i pismene dokaze, kao i izjave odbrane i pismene dokaze prije ročišta. U konačnici, stranke mogu podnijeti dodatne dokaze deset dana prije ročišta. To može biti nužno u slučajevima kada tuženi poriče činjenice koje su navedene u tužbenom zahtjevu. Onog trenutka kada stranka da određene navode, ona se mora pobrinuti i da takvi navodi budu potkrijepljeni dovoljnim i relevantnim dokazima. Prema našem zakonu o parničnom postupku, stranke su u svom prvom podnesku sudu dužne dati potpune navode. To se ne dešava uvijek i mi možemo biti popustljivi, ali na kraju svega, ako stranka ne pruži dokaze u prilog odgovarajućim navodima prije ročišta, to će ići na štetu te stranke (nedovoljno potkrijepljeni navodi). Dodatni dokazi, u prilog datim navodima, mogu se podnijeti u kasnijoj fazi do one mjere do koje je to potrebno (vidi dolje). Sudije također, na svoju vlastitu inicijativu ili na prijedlog stranke, mogu tražiti

od stranaka da podnesu dokaze koji se sastoje od određenih dokumenata. (Je li to nešto što vi, također, možete uraditi?)

9. P: Kod redosljeda izvođenja dokaza na ročištu za glavnu raspravu dozvoljavaju li sudije drugačiji redosljed osim onaj propisan Zakonom o parničnom postupku (saslušanje parničnih stranaka...), u kojim situacijama, može li stranka tražiti da vještak uradi nalaz i mišljenje nakon saslušanja stranaka i svjedoka, koristeći i te zapisnike u izradi nalaza i mišljenja?

O: Nizozemski zakon ne propisuje formalni redosljed, osim da moramo prvo saslušati stranke. Obično tražimo da se prvo dostave pismeni dokazi. Samo u izuzetnim slučajevima saslušamo svjedoke ili naložimo pribavljanje izvještaja vještaka. Ako sud imenuje vještaka, vještak će dobiti sve relevantne informacije iz sudskog predmeta, uključujući i izjave svih stranaka. Mi imamo smjernice koje nalažu vještaku da koristi informacije obje stranaka i da od njih traži bilo kakve informacije koje smatra relevantnim. Vještak je dužan dati nacrt svog izvještaja objema strankama koje mu mogu dati svoje komentare. Vještak onda vrši izmjene u svom izvještaju ili ne, uzevši u obzir te komentare i daje objašnjenje zašto vrši ili ne vrši izmjene istog u pogledu tih pitanja. To obično znači da na ročištu nisu potrebne dalje informacije od vještaka.

Stranke, također, mogu na vlastitu inicijativu dostaviti izvještaj vještaka uz svoju dokumentaciju. Iz očiglednih razloga, veću važnost pridajemo izvještajima koji su sačinjeni uz komentare svih uključenih stranaka.

10. P: Dešava li se sudijama u Nizozemskoj da budu uskraćeni za dostavljanje podataka od strane nekog organa uprave, kao što se kod nas dešava kada je u pitanju PIO, te da se zbog toga ročište odgodi?

O: Ne, ne dešava. Ne, koliko mi znamo. No, nama su rijetko potrebni podaci od organa uprave. Obično je odgovornost stranaka da obezbijede informacije, ali oni, također, snose i rizik, ako ih ne obezbijede.

11. P: Kod odlaganja, odnosno odgode ročišta, postoje li rokovi kojih se stranke moraju pridržavati zakonski ili sudski, u kojima moraju podnijeti zahtjev za odlaganje, odnosno odgodu ročišta u odnosu na datum kada je određeno da će ročište biti održano, te reguliše li zakon razloge za odlaganje ili odgodu ročišta ili je to regulisano nekim posebnim dokumentom?

O: To je regulisano našim smjernicama. One propisuju da, ako je ročište zakazano bez konsultacije sa strankama, stranke mogu u roku od dvije sedmice od prijema obavijesti o ročištu zahtijevati drugi datum. Uz takav zahtjev, one moraju dostaviti i datume kad su sve stranke kojih se to tiče dostupne. Ako sud zakaže ročište uzevši u obzir datume dostupnosti koje su dostavile obje stranke, ročište se ne može ponovo pomjerati ako je ono zakazano u okviru dvije sedmice od dostavljanja datuma dostupnosti. Osim u slučajevima više sile ili ultimativne spriječenosti, nijedna druga odgoda/odlaganje nije dozvoljena.

12. P: Kod zastupanja stranaka, mogu li se u pravnom sistemu pred sudovima u Nizozemskoj stranke – fizička lica zastupati sami u postupcima pred prvostepenim sudom, po žalbi i vanrednim pravnim lijekovima, te kakvi su uslovi za zastupanje pravnih subjekata od strane punomoćnika – uposlenika za zastupanje – da li je to pitanje regulisano kao u Zakonu o parničnom postupku Federacije BiH?

O: To zavisi od vrste postupka. U manjim parnicama (do 25.000 eura) fizičkim licima je dozvoljeno da sami sebe zastupaju na sudu. Također i u nekim specifičnim postupcima, kao što je stečajni

postupak, pravni zastupnik nije obavezan za fizička lica. Za žalbu, pravni zastupnik je obavezan za sve vrste predmeta. Kada je pravno zastupanje obavezno, advokat treba biti registrovan u registru Advokatske komore. Pravno lice na sudu mora biti zastupano od strane direktora koji je registrovan u privrednom registru kao propisno ovlašten službenik ili punomoćnik. Kada postoji sumnja da je zastupnik propisno ovlašten, može se tražiti dokaz.

13. P: Postoji li mogućnost uređena zakonom ili nekim drugim aktom, da sud odredi da neće prihvatiti provođenje velikog broja dokaza na istu okolnost – za dokazivanje istih činjeničnih navoda, i, ako postoji takva mogućnost, čime se sud rukovodi kod odbijanja prijedloga provođenja određenih dokaza?

O: Da, postoji, sud može odbiti predložene dokaze i vrlo često to i radi. Stranke, po pravilu, predlažu izvođenje dokaza saslušanjem svjedoka za bilo šta što su naveli, ali mi im skoro nikada ne dajemo priliku da svoje svjedoke izvedu pred sud. Ovo se ne odnosi na zastupnike stranaka koje – ponekad i opsežno – saslušavamo na ročištu. Što se tiče pisanih dokaza, tu postupamo manje formalno nego vi. Stranke pismene dokaze obično dostavljaju po svom nahođenju. Ukoliko uvidimo da nam nedostaju određeni dokumenti koje smatramo relevantnim za odluku, mi ih i zatražimo. Dokumente koje ne smatramo relevantnim za odluku samo zanemarimo, a u svojoj presudi navedemo da druga pitanja (mimo onih o kojima se bavimo u presudi), a koja su stranke istakle, nisu relevantna za odluku. Stranke, također, mogu podnijeti izvještaje vještaka koji su izrađeni na njihovu vlastitu pojedinačnu ili zajedničku inicijativu.

Samim strankama i njihovim advokatima na ročištu postavljamo pitanja koja smatramo relevantnim da utvrdimo koje relevantne činjenice jesu ili nisu osporene. Specifični dokazi koje sud treba da o njima odlučuje, obično su ograničeni na saslušanje svjedoka ili upute vještakovog izvještaja. Sud samo dozvoljava strankama tu mogućnost da izvedu te dokaze u vezi s osporenim činjenicama koje su neophodne za donošenje odluke u pogledu primjenjivog prava. I pod uslovom da je stranka koja izvodi dokaze dovoljno objasnila zašto su ti dokazi relevantni i za koje činjenice bi se svjedoci mogli očitovati. Mi kažemo: izvođenje dokaza mora biti osnovano. Ako je predloženi dokaz previše nejasan ili je previše nejasno šta će se njime dokazati, bit će odbijen. U svojoj presudi mi ćemo onda reći nešto u smislu da izvođenje predloženog dokaza ne bi u značajnoj mjeri utjecalo na presudu. Izvođenje dokaza nije vježba iz utvrđivanja činjenica niti pecanje. Obično prvo donesemo pismenu međupresudu u kojoj odlučimo o svemu o čemu se može odlučiti bez takvih dokaza i koja objašnjava zašto određene stvari moraju biti dokazane prije nego što se donese odluka. U njoj, također, navedemo kakva će odluka biti ako stranka na kojoj je teret dokazivanja uspije, kao i to kakva će presuda biti ako ne bude uspješnog dokaza. Onda sud daje konkretno uputstvo koje činjenice moraju biti dokazane.

14. P: Koje su mogućnosti sudija da kod rješavanja spora zaključenjem sudske nagodbe komuniciraju sa strankama bez prisustva druge strane, da li to zakon omogućuje ili „podrazumijeva“, i na koji način se to provodi?

O: Prema zakonu i općim načelima poštenog suđenja i jednakosti oružja (zasnovanim i na Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima), ne možemo razgovarati sa samo jednom strankom bez prisustva druge. O predmetu možemo razgovarati samo u prisustvu svih stranaka. Nikad ne sjedimo u sudnici sa samo jednom od stranaka i ne volimo ni kada jedna stranka odugovlači da izađe, a druga je već napustila sudnicu. Dosta često stranke upućujemo da izađu iz sudnice kako bi međusobno porazgovarale o mogućnosti nagodbe. Kada se vrate u sudnicu, mogu reći o čemu su razgovarale (ukoliko su obje strane saglasne da objelodane sadržaj razgovora), ali ne moraju. Ako jedna strana želi da se posavjetuje sa svojim advokatom izvan sudnice, uvijek obje stranke upućujemo da napuste sudnicu.

Na našim ročištima obično je potrebno neko vrijeme da utvrdimo da li među strankama postoji želja da se nagode. Obično to radimo nakon što smo razgovarali o svim činjenicama koje su relevantne za donošenje odluke i nakon što su stranke imale priliku da iznesu svoje argumente. Tokom tog dijela ročišta strankama obično predložimo svoj „preliminarni sud“, tj. kažemo im kakvu presudu mogu očekivati. Naravno, to radimo samo u mjeri u kojoj smo u mogućnosti da to kažemo odmah. Obično je to u velikoj mjeri jer smo se za ročište pripremili unaprijed i prije samog ročišta znamo koje informacije su nam potrebne kako bismo donijeli odluku u predmetu. Samo u slučaju kada smo došli do neočekivanih i novih informacija ili je predmet jako složen, može se desiti da nećemo moći dati „preliminarni sud“, već odlučujemo da ćemo predmet prethodno dalje razmotriti. Ja lično nikada ne dajem preliminarni sud direktno, već tek nakon što stranke pošaljem iz sudnice na barem pet minuta kako bih sebi dao vremena da o svemu razmislim i priprelim kratko saopćenje o stvarima na koje se moram osvrnuti. Strankama, također, jasno stavljamo do znanja da je to samo naša preliminarna presuda i da nakon dodatnog razmišljanja možemo presuditi i drugačije (u kojoj mjeri ćemo ovo naglasiti zavisi i od toga koliko smo sigurni u vezi s određenim predmetom). Ako strankama damo preliminarnu presudu, kažemo im da želimo da je razmotre i da opet izađu iz sudnice kako bi o njoj porazgovarale sa svojim advokatima, a potom i s drugom strankom ili strankama, kako bi vidjele hoće li uz pomoć naših stavova one sada moći da se nagode. Preliminarnom presudom mogu se otkloniti neosnovana očekivanja jedne ili objiju strana u pogledu njihovih izgleda i položaja. Prednost „preliminarne presude“ je i ta što strankama možemo dobro predložiti svoje obrazloženje. Strankama nikada ne dopuštamo da komentarišu naše preliminarne presude. Priliku su imale na ranijem dijelu ročišta. To im se može sviđati ili ne sviđati, ali to je ono što je svrha ročišta.

Ako to strankama ne pomogne da se nagode, barem nama olakšava pisanje presude, budući da smo već odlučili o suštinskim elementima i obrazloženju.

28. septembar 2019. godine